

ISSN 2717-6215

İstanbul Üniversitesi
Kadın Araştırmaları Dergisi

Istanbul University
Journal of Women's Studies

Sayı/Issue: 25 Yıl/Year: 2022

İstanbul Üniversitesi
Kadın Araştırmaları Dergisi

Istanbul University
Journal of Women's Studies

Sayı/Issue: 25 Yıl/Year: 2022

Dizinler / Indexing and Abstracting

EBSCO Sociology Source

EBSCO Central & Eastern European Academic Source

**İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi/
Istanbul University Journal of Women's Studies**

Sayı/Number: 25 • Ekim/October 2022
e-ISSN: 2717-6215 • DOI: 10.26650/iukad

Sahibi / Owner

Doç. Dr. Mehtap DEMİR GÜVEN

İstanbul Üniversitesi, Konservatuvar, Etnomüzikoloji ve Folklor Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
Istanbul University, Conservatory, Department of Ethnomusicology and Folklore, Istanbul, Türkiye

Sorumlu Müdür / Responsible Director

Doç. Dr. Mehtap DEMİR GÜVEN

İstanbul Üniversitesi, Konservatuvar, Etnomüzikoloji ve Folklor Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
Istanbul University, Conservatory, Department of Ethnomusicology and Folklore, Istanbul, Türkiye

Yazışma Adresi / Correspondence Address

İstanbul Üniversitesi Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
Bozdoğan Kemerli Cad. No: 1, Vezneciler / Beyazıt, İstanbul, Türkiye

Telefon / Phone: +90 (212) 440 00 00 / 10486

E-mail: iujws@istanbul.edu.tr

<https://iupress.istanbul.edu.tr/tr/journal/iukad/home>

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iujws>

Yayıncı / Publisher

İstanbul Üniversitesi Yayınevi / Istanbul University Press
İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü, 34452 Beyazıt,

Fatih / İstanbul - Türkiye

Phone / Telefon: +90 (212) 440 00 00

Baskı / Printed by

İlbey Matbaa Kağıt Reklam Org. Müc. San. Tic. Ltd. Şti.

2. Matbaacılar Sitesi 3NB 3 Topkapı / Zeytinburnu,

İstanbul - Türkiye

www.ilbeymatbaa.com.tr

Sertifika No: 17845

Dergide yer alan yazılardan ve aktarılan görüşlerden yazarlar sorumludur.
Authors bear responsibility for the content of their published articles.

Yayın dili Türkçe ve İngilizce'dir.
The publication languages of the journal are Turkish and English.

Nisan, Ekim aylarında, yılda iki sayı olarak yayımlanan uluslararası,
hakemli, açık erişimli ve bilimsel bir dergidir.
This is a scholarly, international, peer-reviewed and open-access journal published Biannual in April & October.

Yayın Türü / Publication Type: Yaygın Süreli / Periodical

**İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi/
Istanbul University Journal of Women's Studies**

Sayı/Number: 25 • Ekim/October 2022

e-ISSN: 2717-6215 • DOI: 10.26650/iukad

DERGİ YAZI KURULU / EDITORIAL MANAGEMENT BOARD

Baş Editor / Editor-in-Chief

Doç. Dr. Mehtap DEMİR GÜVEN, İstanbul Üniversitesi, Konservatuvar, Etnomüzikoloji ve Folklor Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye - mehtapd@istanbul.edu.tr

Alan Editörleri / Section Editor

Dr. Öğr Üyesi Şenay KARA, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye - senay@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. Ercan SARIDOĞAN, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Ekonometri Bölümü, İstanbul, Türkiye - ercan.saridogan@istanbul.edu.tr

Doç. Dr. Hülya KESİCİ ÇALIŞKAN, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İktisat Teorisi Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye - kesici@istanbul.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Nil KARABAĞ BULUT, İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Özel Hukuk Bölümü, İstanbul, Türkiye - nilkarabag@gmail.com

Dil Editörleri / Language Editors

Elizabeth Mary EARL, İstanbul Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksek Okulu, İstanbul, Türkiye - elizabeth.earl@istanbul.edu.tr

Alan James NEWSON, İstanbul Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksek Okulu, İstanbul, Türkiye - alan.newson@istanbul.edu.tr

**İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi/
Istanbul University Journal of Women's Studies**

Sayı/Number: 25 • Ekim/October 2022
e-ISSN: 2717-6215 • DOI: 10.26650/iukad

YAYIN KURULU / EDITORIAL ADVISORY BOARD

Doç Dr. Mehtap DEMİR GÜVEN, İstanbul Üniversitesi, Konservatuvar, Etnomüzikoloji ve Folklor Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye - mehtapd@istanbul.edu.tr - mehtapdem@gmail.com

Prof. Dr. Elif HAYKIR HOBİKOĞLU, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İktisat Teorisi Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye - elifh@istanbul.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Şenay KARA, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye - senay@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. Ercan SARIDOĞAN, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Ekonometri Bölümü, İstanbul, Türkiye - ercan.saridogan@istanbul.edu.tr

Doç. Dr. Hülya KESİCİ ÇALIŞKAN, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İktisat Teorisi Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye - kesici@istanbul.edu.tr

Prof. Dr. Bedia DEMİRİŞ, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Latin Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye - bdemiris@istanbul.edu.tr

Dr. Ayşegül KAYAĞLU, YILMAZ, İstanbul Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Ekonomi Bölümü, İstanbul, Türkiye - kayaogluylmaz@itu.edu.tr

Dr. Ayşe CANATAN, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Ankara, Türkiye - ayse.canatan@hbv.edu.tr

Prof. Dr. Funda SİVRİKAYA ŞERİFOĞLU, İstanbul Aydın Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Endüstri Mühendisliği, İstanbul, Türkiye - fundaserifoglu@aydin.edu.tr

Dr. İdil UZ AKDOĞAN, UCL Slav ve Doğu Avrupa Çalışmaları Okulu (SSEES), Londra, İngiltere - i.akdogan@ucl.ac.uk

Dr. İdil ERSOY BABULA, Greenwich Üniversitesi, Sistem Yönetimi ve Strateji Anabilim Dalı, Londra, İngiltere - a.i.ersoy@gre.ac.uk

Dr. Öğr. Üyesi Nil KARABAĞ BULUT, İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Özel Hukuk Bölümü, İstanbul, Türkiye - nilkarabag@gmail.com

İçindekiler Table of Contents

MAKALELER / ARTICLES

Araştırma Makalesi / Research Article

- Behçet Çelik'in Soluk Bir An Romanında Erkeklik Kimliğinin Sorgulanması**
Investigation of Male Identity in Behçet Çelik's Soluk Bir An Novel 1
Meliha TATLI

Araştırma Makalesi / Research Article

- Tarih Yazımında Göz Ardı Edilmiş Bir Kadın Sanatçı: İlk Türk Kadın
Opera Sanatçısı Nimet Vahid Hanım**
A Female Artist Overlooked in History: The First Turkish Female Opera
Singer Nimet Vahid Hanım..... 17
Muzaffer KARAASLAN

Araştırma Makalesi / Research Article

- Evlü Kadınlardan Göz Ardı Edilen Çocuk Yaşta Evliliklere İlişkin Perspektifler:
Nitel Bir Çalışma**
Perspectives On Child Marriages Ignore Married Women: A Qualitative Study 31
Hilal DURAN, İrem Nur GÜRİSOY, Hatice KUMCAĞIZ

Araştırma Makalesi / Research Article

- Egemen Kültür Gölgesinde Kadın: İran İslam Devrimi Sonrasında İran'da Kadın Olmak**
Women in the Shadow of Dominant Culture: Becoming a Woman in Iran After
the Iranian Islamic Revolution 49
Selim ÇAKIR

Araştırma Makalesi / Research Article

- Günahkar Lanetlenmiş Kadından Kutsal Kadına!**
From Sinful-Cursed Woman to Holy Woman 85
Aysel DEMİR

Araştırma Makalesi / Research Article

- Örtbas Edilmiş Mizojini: İmposter Fenomeni, Korumacı Cinsiyetçilik
ve Cam Tavan Sendromu**
Internalized Misogyny: Imposter Phenomenon, Benevolent Sexism, and
Glass Ceiling Syndrome..... 99
Mehmet Fatih İŞİK

Araştırma Makalesi / Research Article

- Kadın Araştırmalarında Meta-Diyalojik Yöntem Arayışları:
Bir Alan Deneyimi Olarak Otoetnografi**
Seeking Meta-Dialogical Method in Women's Research:
Autoethnography As a Field Experience..... 111
Beyza Huriye TURGUT

Derleme Makalesi / Rreview Article

- A Poststructural Feminist Approach to the Acquisition of Gender Roles in Early Childhood**
Erken Çocukluk Döneminde Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Kazanımına
Postyapısalcı Feminizm Yaklaşım..... 141
Damla İŞİTAN KILIÇ

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi Istanbul University Journal of Women's Studies

Başvuru: 13.07.2022
Revizyon Talebi: 26.09.2022
Son Revizyon: 27.09.2022
Kabul: 24.10.2022

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Behçet Çelik'in Soluk Bir An Romanında Erkeklik Kimliğinin Sorgulanması

Investigation of Male Identity in Behçet Çelik's Soluk Bir An Novel

Meliha TATLI¹

Öz

Erkeklik ve kadınlık kimliklerinin kültürel, tarihsel, siyasal ve sosyal açıdan farklı özellikler göstermesi toplumsal cinsiyet kavramıyla açıklanmaktadır. Toplumsal cinsiyet ise kavram olarak erkeklik kimliğini içermekle birlikte erkeğe toplum tarafından yüklenen beklenti, davranış, hal ve hareketleri ifade etmektedir. Çağdaş Türk Edebiyatı'nın önemli isimlerinden biri olan Behçet Çelik, Soluk Bir An adlı romanıyla yarattığı Taner karakterinin iç dünyasına dikkat çekerek bir erkeklik çalışmasının yapılmasına imkân sunmuştur. Taner, eşinin yakın arkadaşı Esra'ya aşık olmasıyla birlikte erkekliğini sorgulama sürecine girmiştir. Taner her ne kadar toplumun düzenlediği kurallar ve normlarla çatışır halde olsa da tamamen toplumun beklentileri dışında hareket eden bir karakter değildir. Aşk aracılığıyla iç âlemine yönelen Taner, erkeklik kimliğiyle yüzleşmeden de edemez. Geçmiş, şimdiki ve geleceği Esra'ya olan aşkı sayesinde gözden geçiren Taner, korkularının, zaaflarının ve eril benliğinin farkına varır. Bu sebeple de başta iç dünyası olmak üzere erkeklik kimliğini sorgulamaya başlar. Toplumsal cinsiyet normlarıyla şekillenen erkeklik söylemi çeşitlilik gösterdiği için Taner bu söylem için ele alınan erkeklik örneklerinden biridir. Erkeklik sorunu Taner'in çocukluğunda babasıyla olan çatışmalı ilişkileriyle başlasa da asıl kırılma noktası ve krizleri evlendikten sonra ortaya çıkmıştır çünkü evlilik, erkeklik ritüellerine geçiş için önemli bir kapıdır. Taner, Günümüz Edebiyatı için erkekliğin sert duvarında oluşmuş çatlaklardan biri olmakla beraber geleneksel erkeklik rollerinden sıyrılarak yeni erkekliğin doğuşuna da zemin hazırlamıştır.

Anahtar Kelimeler

Behçet Çelik, Soluk Bir An, Toplumsal cinsiyet, Erkeklik, Roman

Abstract

The cultural, historical, political and social differences of masculinity and femininity identities are explained by the concept of gender. Gender, on the other hand, includes the masculinity identity as a concept, but also expresses the expectations, behaviors, attitudes and actions imposed on men by the society. Behçet Çelik, one of the important names of Contemporary Turkish Literature, provided the opportunity for a masculinity study by drawing attention to the inner world of the character Taner, which he created with his novel Soluk Bir An. Taner entered the process of questioning his manhood after he fell in love with his wife's close friend Esra. Although Taner is in conflict with the rules and norms regulated by the society, he is not a character who acts completely outside the expectations of the society. Turning to his inner world through love, Taner confronts his masculine identity. Reviewing the past, present and future thanks to his love for Esra, Taner realizes his fears, weaknesses and masculine self. For this reason, he begins to question his masculine identity, especially his inner world. Since the discourse of masculinity shaped by gender norms varies, Taner is one of the examples of masculinity considered for this discourse. Although the problem of masculinity started with Taner's conflicting relationships with his father in his childhood, the main breaking point and crisis emerged after marriage because marriage is an important door for transition to masculinity rituals. Although Taner is one of the cracks formed in the hard wall of masculinity for today's literature, he also laid the groundwork for the birth of new masculinity by getting rid of traditional masculinity roles.

Keywords

Behçet Çelik, Soluk Bir An, Gender, Masculinity, Novel

¹ Sorumlu Yazar: Meliha Tatlı (Doktora Öğrencisi), Ordu Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, Ardahan, Türkiye.

E-mail: edibemeliha@gmail.com ORCID: 0000-0002-2991-4266

Atf: Tatlı, M. (2022). Behçet Çelik'in Soluk Bir An romanında erkeklik kimliğinin sorgulanması. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi - Istanbul University Journal of Women's Studies*, 25, 1-16. <https://doi.org/10.26650/iukad.2022.1143473>

Giriş

Feminist kuramcılara göre cinsiyeti sadece biyolojik bir özellik olarak görmek toplumun kadınlık ve erkeklik rollerini reddetmek anlamına gelmektedir. Bu sebeple cinsiyete yüklenen örf, adet, gelenek ve görenekler toplumun da bireylere yüklediği birtakım davranış ve tutumların olduğunu göstererek toplumsal cinsiyet kavramını oluşturmuştur. Yaşın Dökmen (2019: 20) cinsiyeti bireyin biyolojik yönüne vurgu yapan demografik bir kategori olarak açıklarken, toplumsal cinsiyeti ise kadın ya da erkek olmaya toplumun ve kültürün yüklediği anlamlar olarak ifade eder. Toplumsal cinsiyet bu anlamıyla toplumlara ve kültürlere göre değişim göstererek eşitsiz bölünmelere sebep olur. Eşitsiz bölünmelerin avantajlı tarafında yer alan erkekler kendilerine verilen eril toplumsal cinsiyet normları aracılığıyla, toplumun yüksek kesiminde yer alırlar. Erkeklik kırılan, bozulan ve tekrardan kurulan bir söylem olmakla birlikte nerede ve ne şekilde biteceği de belli olmayan bir sürecin adıdır. “Erkeklik –sınıfsal, etnik, ırksal, kültürel- tüm farklılıklara rağmen birbirine zıt olmaktan çok, birbirinden etkilenme ve kopyalama yoluyla kurulur” (Öğüt, 2013: 54). Erkeklerin başka erkekleri model alarak erkekliklerini inşa etmesi erkekliğin öğrenilerek kazanılan bir kimlik olduğunu gösterir. Erkekler, iktidarın sağlam bir parçası hâline gelebilmek için hiyerarşinin üst basamaklarına sürekli tırmanmak zorundadırlar. Erkekliklerini var etmeye çalışırken duygusal değerlerine zarar veren bu erkekler, toplumun istediği şekilde bir yaşam sürmeye zorlanır ve o şekilde de yaşarlar.

Suluk Bir An modern edebiyatın önemli öykü ve roman yazarlarından biri olan Behçet Çelik’in 2012 yılında yayımlanan romanlarından biridir. Taner adlı kişinin eşinin yakın arkadaşı Esra’ya âşık olmasını merkeze alarak o doğrultuda gelişim gösterir. Taner’in yağmurlu bir gecede Esra’yı evine bırakmasıyla başlayan bu roman, arabada Esra’nın soluğunun Taner’in yanağını yakması gibi kısacık bir zaman dilimiyle büyür. “Esra’nın, iki saniye sonra sol üst köşedeki inatçı buğuyu fark edip yeniden cama uzanırken saldırdığı ılık soluğun yanağına değmesiyle Taner’in kalbi bir kuş olup ağzında bir süre çırpındıktan sonra uçup gitti. Zaman da tam o anda durdu” (Çelik, 2019: 9). Bu kısacık zaman dilimi Taner’in iç dünyasını, hayatını ve erkeklik kimliğini sorgulamasına sebep olur. Esra sayesinde bütün bir hayatı özellikle babasıyla olan ilişkilerini sorgulayan Taner her ne kadar babasına benzemek istemese de kocalık ve babalık gibi rollerinde babasına benzediğini fark eder. Bir şirkette İdari İşler Müdürü olan Taner, eşi Yasemin’le aşk duygusu olmadan evlenir ve sancılı bir evlilik geçirir. Taner’in sancılı ve arzuları Esra’yla geçen o kısacık andan sonra ortaya çıkmaya başlar. Gençken aşk yaşadığı kadınlar, babasıyla olan sorunlu ilişkileri, Yasemin’e olan soğuk duyguları ve oğluyla kuramadığı samimi bağ, Taner’in kendisini bütün yönleriyle sorgulamasına sebep olur. Esra’ya duyduğu arzuyla geçmişe savrulan Taner’in geçmişinde de sıkıntılı ve mutsuz zamanları olduğu görülür. Aşk, Taner’in eril bedenini, duygusal ilişkilerinin sağlıklı oluşunu ve toplumun biçimlendirdiği bir

erkeklik kimliğinin olduğunu ortaya çıkarmıştır. “Taner ise oturduğu yerde yıllardan yıllara, insanlardan insanlara, duygulardan duygulara savrulmaktan başka bir şey yapmamıştır” (Çelik, 2019: 65). Taner romanın sonuna kadar savrulur ve arkadaşı Cüneyt’in tanıştırdığı Mine’yle olan fiziksel yakınlaşmadan sonra arzusunun başka bir boyutuna geçerek evine döner. Taner, Mine’yle olan yakınlaşmasından dolayı Esra’ya ihanet ettiğini düşünse de onun aşkından vazgeçemez ve Esra’yı evine bırakmak için bir gün yeniden bir araya gelirler. “Arabaya bindiklerinde arabanın uzay aracına dönüşmesini ummuştu. Yepyeni, hiç bilmedikleri boyutlara süzüleceklerdi öyle olsaydı, aksine yağmurlu gecede boyutlarını bile koruyamamıştı araba. Çekindi, yan gözle bile bakmadı Esra’ya. Bütün dikkatini yola verip gaza bastı” (Çelik, 2019: 200). Böylece roman Taner ve Esra’nın aynı arabada olmasıyla başladığı gibi bitmiş olur.

Erkeklik üzerine yürütülen eleştirel çalışmaların genel amacı erkeklerin daha çok duygusal yöndeki görünürlüğü arttırmaktır. Bu çalışmada Taner’in eril kimliğinin inşa sürecini etkileyen birtakım önemli konular irdelenmiş ve başta “aşk” imgesi olmak üzere beden, babanın erkeğin gelişim evresindeki rolünden, “erkek” olmak için gerekli eril toplumsal cinsiyet rollerinden bahsedilmiştir. Erkeklik kimliği üzerine konuşmaya fırsat veren Eleştirel Erkeklik Çalışmaları birçok alanda yürütülmüş fakat edebiyattaki kurgusal karakterler aracılığıyla erkeklerin kırılğan, eksik ve kadınsı yönlerine değinme fırsatı vermiştir.

Edebiyat, kurgusal bir gerçeklik yaratarak erkeğe ilişkin sıkıntıları kurmaca karakterlere yansıtma olanağı sunduğu için, diğer alanlardan farklı olarak, normalde açıklıkla tartışılmayan veya erkeklerin tartışmaya gönülsüz oldukları konuların (askerlik, erkekler arasındaki hiyerarşi, rekabet, baskı, işkence vb.) derinleştirilerek tartışılmasına olanak verir. Erkeklerin diğer erkeklerin yanında konuşmaya çekindikleri her türlü konu, kurmaca bir düzlemin araya girmesine olanak sağlanınca daha kolay anlatılabilir hale gelir (Günay Erkol, 2021: 16-17).

Erkeklik eleştirisini edebi metinler ve kurgusal karakterler üzerinden yapmak bu açıdan önemlidir. Edebiyatın bütün dönemlerini etkileyen bu mesele günümüz edebiyatında da temel bir mesele haline gelmiş ve akademik çalışmalarda sıklıkla işlenmiştir.

1. Eril Kimliğin Yıkımı Olarak Aşk Duygusu

Aşk kavramı olarak bir kişinin diğer bir kişiyi tutkulu bir şekilde sevmesi anlamına gelmektedir. Aşkın var olabilmesi için kişinin ruh, beden ve varlık olarak ötekisiyle tamamlanabilmesi gerekir. İnsanın kendisini anlamlandırma çabası aşk aracılığıyla değer kazanarak kadın ve erkek ilişkilerinde farklı boyutlara ulaşır. Beauvoir (1993: 65) aşk sözcüğünün kadınla erkek için aynı anlama gelmediğini söyleyerek aralarındaki anlaşmazlıkların temelini bu olduğunu söyler. Aşk kadını ve erkeği farklı âlemlere taşıyarak kendisinin büyüdüğü dünyasında gezdirir. Romanın başkarakteri olan Taner, Esra’ya âşık olduktan sonra yaşadığı dünyaya sığamaz. Zaman geçmiş, şimdi ve

gelecek olarak genişler fakat o zamanın içerisinde hep bir nokta olarak kalmayı seçer. Taner'in yağmurlu bir gecede Esra'nın soluğunu yanağında hissetmesi onu daha önce hiç tatmadığı duygularla yüzleştirir. "Esra'nın soluğunun yaktığı yanağı eliyle hafifçe sıvazlayarak Taner gülümser (...) göğüs kafesinden yükselen ritmik sesin Esra'ya teşekkür ettiğini duyabilir" (Çelik, 2019: 10). Aşkın ilk tohumlarının atıldığı bu gece, Taner'in hem iç dünyası hem de erkekliğiyle hesaplaşmasına sebep olur. Bu geceden sonra hiçbir şey Taner için aynı kalmaz. "Esra cama uzanmasa her şeyin eskisi gibi süreceğine kalıbını basacak gibi olur Taner" (Çelik, 2019: 12). Taner'in aşk sonrası davranışlarındaki tuhaflik ve içe dönük ruh hâli erkeğin ataerkil düzenden kolayca dışlanmasına sebep olacak mahiyettedir. Erkekliğin tarihsel, sosyal ve toplumsal bir kurgu olmasında erkeğin duygusal anlamda güçlü olmasının önemli bir rolü vardır. Erkek duygularını bastırmak ve kadınlara ait bütün o yumuşak özelliklerden arınmak zorundadır. Erkeklik her ne kadar görünür bir toplumsal konum olsa da görünmeyen yönleri hep duyguları ve hissettikleri olmuştur. Taner içindeki aşk duygusunu kimseye belli etmemeye çalışır fakat kendisi içten içe bu duyguların kölesi hâline gelmiştir. Toplumsal cinsiyet normlarına göre aşk, sevgi ve sadakat gibi duygular hep kadınlarda hoş görülmüştür. Bu yüzden bu duyguları bir erkeğin bu derece yoğun yaşaması normun öngörmediği erkeklik modelinin olduğuna işaret etmektedir.

Heteroseksüel ilişkilerde kadınların erkeklerden daha romantik olduklarını gösteren araştırmalar vardır. Erkekler kadınlara göre ilk görüşte aşka, evlilik için aşkın gerekliliğine ve sevdiklerinin ve yaşadıkları romantik ilişkinin mükemmel olduğuna daha çok inanırlar. (...) Kadınların gerçekte sevgilileri için erkeklerden daha yoğun duygular yaşadıkları ve romantik ilişkileri konusunda daha canlı anılara sahip oldukları gösterilmiştir (Yaşın Dökmen, 2019: 177).

Bu farklar erkek ve kadınların yetiştiği kültüre göre değişim gösterse de genel anlamda aşk duygusunun erkeklik normları dışında tutulduğu bir gerçektir. Akıl ve erillik arasındaki bağ ataerkil toplum düzeni aracılığıyla oluşmuştur. Erkeğin düşünmeye ve rasyonel olmaya açık bir cinsiyet olması, aklın cinsiyetini de erkek olarak kodlar. "Erkek, eğer akılın en yüce biçimini uygulamak istiyorsa yumuşak duyguları ve duygusallığı geride bırakmış olmak zorundadır; onları erkek için koruyacak olan, kadındır" (Lloyd, 2015: 80). Böylece aklı temsil eden erkeğin duygusal paylaşımları çok kısıtlıdır. Fiziksel anlamda güçlü ve sert olması beklenen erkek bunu duygusal koşullarda da sağlamalıdır. "Sol elini direksiyondan çekip cama uzattı, Esra'nın sildiği köşeye dokundu parmaklarıyla. Bu muydu akıllı hali" (Çelik, 2019: 15). Taner'in Esra'dan dolayı hissettiği duygular ona sınırsız bir tahayyül gücü verir. Erkeklik inşası açısından erkeğin hayalperest bir yapıda olması tehlikeli olsa da Taner, Esra'yı hayal etmekten vazgeçemez. Esra onun umudu, geleceği ve yıllardır beklediği kişi olmuştur. Taner bütün bu duyguları kendi içinde kendisine karşı yaşar. "Büyüyor, yerleşiyor, kök salıyor, genişliyordu" (Çelik, 2019: 37). Toplumsal cinsiyet normlarına göre kadın bağımlı erkek ise bağımsızdır. Taner'in aşkı bu kadar derinden hissetmesi onu erkeklik düzeninden dışlar. Erkeğin ideal erkeklik boyutuna ulaşabilmesi için duygusal olarak

sağlıklı ve güçlü durması gerekmektedir. Taner'in âşık hali içi içine sığmayan ve dış dünyaya sürekli rol yapan bir şekilde verilmiştir. Esra'yla yüz yüze geldiğinde aşkını gizleme çabaları onu çocukça davranışlara sürükler. Gerçek duygularını saklamak istediği için çareyi hayal dünyasına kaçmakta bulur. Kaçtığı yer onun eril kimliğinin yıkıma uğradığı yerdir. "Akıllı erkek âşık olunca çocuksu, histerik, kararlarını değiştiren birine dönüşür. Âşık olunca eril benlik yıkıma uğrar, erkeklik krizi ortaya çıkar" (Sancar, 2017: 142). Taner'in yaşadığı erkeklik krizi, çektiği ise varoluşsal sancılardır. Taner'in geçmişinin böylesine kadınsız geçmesi onu kırk yaşından sonra yeni heyecanlara sürükler. Kendisini tanımayan yer yer de sorgulayan Taner, yaşından dolayı utanç duysa da bu utanç onun heyecanlarına engel olamaz. "Bazı şeyler zamanında yaşanmayınca gülünçleşir ama heyecanının büsbütün yitirmez" (Çelik, 2019: 96). Eril toplumsal cinsiyet normları erkeğin kadına göre duygusal paylaşımda az bulunması ve erkekteki aşk ve sevgi duygularının gizlenmesi gerektiğini öngörür. Taner, duygularını saklar çünkü bu duyguların açığa çıkması onu korkutur. "Esra'ya duydukları da sarsakça değil miydi? Ellisine üç beş yıl kalmış bir adamın üzerinde, on beşlik delikanlıların bile artık havalı bulmayıp hor gördükleri heyecanlar, tedirginlikler; az pot muydu bunlar? Neyse ki gören yoktu. Bir tek kendisi...Dik âlâsıydı sarsaklığın. Başka açıklaması olamaz" (Çelik, 2019: 99-100). Taner, toplum tarafından orta yaşlı geçmiş bir erkeğin âşık olmasının hor görüleceğini düşündüğü için duygularını içinde yaşamaya çalışır. Toplumun kadın ve erkeğe yaşlarına göre toplumsal cinsiyet rollerini yüklemesi aşk duygusunun yaşı büyük erkekte irite durduğu düşüncesini doğurmuştur. Bunun romandaki başka bir örneği ise Enis Abi'dir. Taner'e kaçak bir aşk duygusunun yorgunluğu "Enis Abi'yi hatırlatır. Şirketin eski muhasebe müdürüydü; bir gün şirketten, eşinden ayrılmış, emekli olmuş, şirkette çalışan oldukça genç bir kadınla evlenmişti. Herkesin ayıpladığı, arkasından konuştuğu, yeni eşiyile arasındaki yaş farkı nedeniyle sapık ya da bunak olduğunun söylendiği günlerde Taner ziyaretine gitmişti" (Çelik, 2019: 148). Kültürel normlar aracılığıyla normalleştirilen erkekler, toplumun kuralları dışına çıktıklarında toplum tarafından reddedilerek cezalandırılırlar. Enis Abi yaşının büyük olmasına rağmen kendisinden küçük bir kadına aşk duyup, onunla evlenmesiyle toplumun ayıpladığı bir karakterdir. Taner kendisini Enis Abi'yle aynı durumda hissettiği için onu dışlamaz hatta onun mutluluğunun daha önemli olduğunu düşünür. Erkeklerin mutluluklarının, korkularının ve hazlarının toplum tarafından kontrol edilebilmesi gerekmektedir. Toplumun kontrol edemediği erkeklerin, erkeklik kimlikleri aşağılanarak yok sayılır. Kadının erkeğin ötekisi olarak kodlanması, kadının erkeğin tek karşıt unsuru olduğu anlamına gelmez. Erkekler de başka erkeklerin ötekisi konumundadır. "Böylece erkek-lik yalnızca kadınlığın ya da diğerlerinin ötekisi olmakla kalmaz, aynı zamanda kendi erkek-lik ötekilerini de yaratır" (Gökpınar, 2018: 9). Ataerkil ideolojinin en büyük destekçisi erkeklerdir. Kuralları erkekler koyar ve erkekler uygular. Taner ise normun dışına çıkan Enis Abi'den yana olarak ataerkil ideale karşıt bir erkek olarak konumlanır.

Erkeklik bir rakip ya da düşmanla sürekli üretilen, tekrar ve tekrar inşa edilen bir konumdur. Geleneksel erkeklik değerleriyle birbirinin önüne geçmeye çalışan erkekler hem birbirinin destekçisi hem de rakibidirler. Taner, Esra'yı arkadaşı Cüneyt'e anlatmayı düşünür fakat kendisine verilecek öğütlerden korkar çünkü toplumdaki her bir erkek ataerkinin görevini üstlenir ve onun adına konuşur. "Birbirlerinin yaptıklarıyla hem kıvanan hem de hasetten çatlayan tuhaf bir cemaat erkek cemaati" (Çelik, 2019: 141). Erkeklik anlayışı başka erkeklerden öğrenildiği gibi başka erkekler tarafından da haset duyulan bir söylemdir. Erkekliğin taklit edilen bir olgu olması onun değişen, dönüşen ve yenilenen bir kimlik olduğunu göstermektedir. Taner'in duyguları da değişim gösterir ve aniden Esra'dan soğur. Esra'yı evine bırakmak için bindikleri arabada başlayan aşk, tekrardan bindikleri arabada son bulur. Aşk duygusunun Taner'de heves olarak başlayıp son bulması onun erkeklik kimliğinin sorgulanması açısından önemli bir çıkış noktası olmuştur.

2. Erkekliğin Kurgulanış Biçimi Olarak Beden Örneği

Beden, toplumsal cinsiyet örüntüsünün önemli bir göstergesi olmakla birlikte erkeksi (maskülen) ve kadınsı (feminen) özelliklerle belirlenir. Cinsiyet kimliğinin belirlenmesinde bu kadar önemli rol oynayan beden, kişinin güzel-çirkin, hasta-sağlıklı ve zayıf-şişman gibi algılarıyla şekillenir. Erkeklik, erkek gibi davranmayı gerekli kıldığı gibi erkeğe uygun bedensel niteliklere sahip olmayı da gerekli kılar. Erkeğin fiziksel özellikleri toplumun ve kadının gözünden verilir. Taner, Esra'ya âşık olduktan sonra dış görünüşü üzerine düşünmeye başlar ve zaman zaman eril bedeninden memnun olmadığı görülür. Esra, Taner'in bedenine dair eksiklikleri ya da fazlalıkları gösteren bir ayna görevi üstlenmiştir. Erkeklik beden üzerinden bir algılanma biçimi olduğu için tıpkı erkeklik gibi değişim ve dönüşüme açıktır. Taner, Esra'ya olan hislerinden sonra bedeniyle ilgilenmeye başlamıştır. "Bugüne dek kendisine yönelmiş en ufak bir ilgi kırıntısı bile hissetmemişken (Esra da onun o gece üzerinde kaban mı vardı, mont mu vardır hatırlamıyordur) ona hoş görünmek için berbere gitmek bile geçer aklıdan tepede saç kalmadı ama olanları biraz düzeltirse fena mı olur? Aklıdan bunun geçtiğine inanamaz" (Çelik, 2019: 34). Taner bedeni üzerinde düşünmeye başlar ve yaşının ilerlemesiyle ortaya çıkan bedensel kusurları da gidermek ister. Erkeğin egemen olabilmesi için erkekliğe dair gerekli bedensel özellikleri taşıması ve kadınların nazarında tercih edilebilir bir görünüme sahip olması gerekmektedir. Taner'in kelleşmesi toplumun modern erkekten beklediği bir durum değildir. "Modern erkekliğin kurucu unsurları gençlik, adaleli bir vücut yapısı, cinsel güç, performans, ruh sağlığı, göbeksiz sıkı karın, kırışksız canlı bir cilt, gür ve sağlıklı saçlardır" (Odabaş, 2012: 216). Bu özellikler güçlü erkek kimliği ve bedeni açısından gereklidir. Taner bedenini gözden geçirirken bedeni tarafından ele verilir olmayı da ihmal etmez. Duygularından dolayı kalbinin atması ter basması gibi olayları bedenin yol göstericiliği olarak görerek farklı bir bakış açısı sergiler. Erkeğin eril bedeni görünüşü açısından önemli olduğu kadar

rahatlık açısından da önemlidir. “Bedenin yemeğe, uykuya gereksinimi var, o zaman düzenli bir şekilde işe girilecek. Bedenin bir fonksiyonu üremek, o zaman Yasemin’in isteğine uyup çocuk yapılacak. Bedenin rahat etmesini istemek ayıp değil, araba alınacak” (Çelik, 2019: 35). Bedenin maddi ihtiyaçlarının karşılanması, bedenin diğer işlevlerini yerine getirmek için ilk adımdır. Rahat bir beden sevilebilir bir bedene dönüşmesi daha kolaydır. Erkeklerin güçlü bir psikolojide olabilmeleri için öncelikle sağlıklı ve rahat bedenlerde yaşıyor olmaları gereklidir. “Bedenler, üzerlerinde emek harcadığımız –yemek yedirdiğimiz, uyuttuğumuz, temizlediğimiz, diyet ve idman yaptırdığımız- nesnelere” (Turner 1984’ten aktaran Connell, 2019: 106-107). Taner, bedeninin fizyolojik ihtiyaçlarını giderse de yaşının sebep olduğu bedensel kusurlarından kaçamaz. “Aynada saçına başına çekidüzen verdi. Güldü, acıklı geldi kendi gülüşü. Kart zampara, diye dalga geçecek oldu, dili varmadı” (Çelik, 2019: 39). Taner beden imgesinin farkında olsa da bunu dillendirecek kadar güçlü değildir. Yasemin’le evlenmeden önce boylu boslu, oturmasını ve konuşmasını bilen Taner, zamanla bedeninden hoşnut olmayan biri hâline gelir. Esra’ya denk gelen bu hoşnutsuzluk ona sürekli yaşını hatırlatır. “Esra beğeniyor muydu acaba onu? Hiç o gözle bakmış mıydı? Yasemin’le erkeklerden konuşurken “Bak mesela,” demiş olamaz mıydı, “Taner hiç yaşını göstermiyor.” Yasemin’in de umurundaydı! Umurundadır yahu; kim ister kocaman göbekli, sarı-siyah suratlı bir koca” (Çelik, 2019: 20). Taner kırklı yaşlarında âşık olduğu için utanır. Yaşı sebebiyle de bedeni canlılığını ve erilliğini kaybetme yoluna girmiştir. Bedeni kültürel olarak tanımlı erkeklik modelinin uzağına düşmüştür. Taner, yalnızken kendisiyle yüzleşse de içinde bulunduğu telaşlı ve gülünç durumu aşamaz. “Asansör de yalnızdı, aynaya bakarken göbeğini içeri çekti, saçlarını düzeltti. Gülmek için zor tuttu kendini” (Çelik, 2019: 26). Taner âşık hallerini ciddiye almıyor gibi görünse de Esra’dan sonra bedeni üzerine daha çok yoğunlaşır.

Eril bedenin görünür olabilmesi için fiziksel özelliklerin yanında bedenin bakımlı olması da gerekir. Bedenlerin bakımlı olması, egemen erkeklik imgesinin inşa edilebilmesi açısından önemlidir. Yasemin ve Esra bir gün aralarında bakımlı erkeklerden konuşurken Taner konuşmayı kendisine doğru çeker. Taner’in amacı Esra tarafından beğenilip beğenilmediğini öğrenmek istemesidir. Beden sosyolojisi tarafından üretilen beden pratiklerine uymak isteyen Taner, bakımlı erkeğin nasıl olabileceğine dair kadınlardan fikirler edinir. “Esra diyor ki, kendine bakan erkeklerin yaşama sevinci yüksek olurmuş; bense bunun bir tür kendine güvensizlik olduğunu düşünüyorum” (Çelik, 2019: 110). Esra bunları söylerken Taner korkmaya başlar. Esra’nın hayatında bakımlı bir erkeğin olabileceği düşüncesi aklından geçer geçmez bu şaşkınlığı savurmak adına soru sorar: “Kendine bakmak ne ki? Düzenli tıraş olan, cilt bakımı yaptıran mı, spora giden mi, iyi giyinen mi” (Çelik, 2019: 110). Taner, Esra’nın gözünde bakımlı erkek olarak kabul edilmeme korkusunu yaşar. Erkeğin sahip olduğu bedeni nasıl süsleyeceğine dair algı “metroseksüel erkek” kavramıyla açıklanır. Bakımına ve giyimine düşkün erkekler olarak ifade edilse de metroseksüellik tamamen bu anlamlara gelmez. Semra

Kardeşoğlu (2004: 13) metroseksüel olmanın bakımlı olmaktan daha fazlasını gerektirdiğini söyler. Temiz olmak, iyi giyinmek, kozmetik ürünlerini iyi tüketmek, sağlıklı beslenip spor yapmak, el ve ayak bakımına özen göstermek, dans etmek, trendleri takip etmek, ağlayabilmek, çiçek yetiştirmek bunların hepsi metroseksüellerin dünyasında önemli yer tutmaktadır. Bu açıdan bedenler kişilerin sadece fiziksel özelliklerini değil, psikolojik, ekonomik ve kültürel özelliklerini de yansıtır. Erkek bedeninin toplumla kaynaşabilmesi için üzerine sıkça düşülüp ve bedene yoğun ilgi gösterilmesi gerekir. Metroseksüel erkekler zamanının belli bir bölümünü sadece bedenlerine ayırarak her açıdan kusursuz bir beden imgesine sahip olmak isterler. Taner, kendi bedeninden çok başka erkeklerin bedenleri hakkında düşüncelere sahiptir. “Dikkatimi çekiyor, biz yaşlardaki erkeklerin bazısı giyime kuşama eskisinden daha çok özen göstermeye başlıyorlar, dediğin gibi saçları, ciltleri falan da daha bakımlı” (Çelik, 2019: 111). Taner bunları söylerken bakımlı bir beden için ekonominin iyi olması gerektiğini de ekler. Taner, bakımlı olmanın başka şeylere işaret ettiğini söyleyerek bu insanların hayatla bir bağı olması gerektiğini düşünür ve kendi hayatını sorgular. Bakımlı olmanın hayatta yapılan kötülüklerinin üzerini örtmek için kullanılan bir silah olduğunu düşünen Taner, bütün bakımlı erkekleri karşısına alır. Onun için bakımlı olmak boşlukları doldurmak anlamına gelmektedir. “Süsledikleri buydu; yaptıkları pisliklerin üzerini örtüyordu ektilenen saçlar, tiril tiril gömlekler, sinekkaydı tıraşlar, çerçevesiz gözlükler. Evet, Yasemin haklıydı; karaları üzerindeydi bugün. Az önce dünyanın bütün bakımlı erkeklerine savaş ilan etmişti” (Çelik, 2019: 112). Taner eksiklerini ve zaaflarını kapatmak adına bakımlı erkeklere cephe alır. Ataerkinin bastırılmış öznesi olan Taner, kendi bedeni üzerindeki tasavvur hakkını toplumun ideal erkeklik modeliyle çatıştığını anlar ve bakımlı erkek muhabbetinin canını sıkmasına rağmen “peki ben bakımlı mıyım” (Çelik, 2019: 114) diye sormaktan kendisini alıkoyamaz. “Eh, dedi Yasemin önce, bir-iki saniye durup kocasına baktıktan sonra, “sana ne bakımsız denilebilir ne de bakımlı, ortasındasın. (...) yok dedi Esra, “sen güzel adamsın. Bakımlılık falan değil, bu daha önce dikkat çekiyordur sen de” (Çelik, 2019: 114). Güzel sıfatının erkekler için kullanılıp kullanılmayacağı tartışması Taner’i ilgilendirmese de kadınların kendi aralarında bunu tartışması toplumun genel geçer yargılarından biridir. Bakımlı erkeklerin kendilerine uyguladığı birtakım hizmetler onların güzelleşmesi amacını taşımaktadır. Bu açıdan ‘güzel’ sıfatı daha yakın dönemlerde erkekler için de kullanılmıştır.

Erkeğin fiziksel anlamda iktidar kurabileceği bir bedene sahip olmayı istemesi eril toplumsal cinsiyet normları açısından gerekli bir durum olsa da erkek bunu daha çok kadın üzerindeki otoritesi adına istemektedir. Judith Butler (2019: 89) toplumsal cinsiyeti bedenle birlikte açıklayarak bunların tekrarlarla stilize edildiğini ve bunun bir dizi edim olduğunu söyler. Kadın tarafından saygı duyulan bir bedene sahip olmak erkeğe özgüven vermektedir. Taner, Esra’nın ona ‘güzel adam’ demesinden sonra erkekliğini sorgulayarak olumsuz ifadeler kullanır. “Âşık olduğu kadın tarafından güzel bulunmak az kula kısmet olur. Demek ki o gözle bakmış, gördüğünü de beğenmiş üstelik. Bir

erkek olarak görüp başkalarıyla karşılaştırmış, düşünmüş, tartmış. Ne erkeği, ancak bir gölge olarak görüldüğünü sanıyordu; cinsiyetsiz bir şey, evet, bir şey, Yasemin'in evindeki eşyanın bir parçası” (Çelik, 2019: 124). Taner'in kendisini aşağılaması onun hem bedeninden hem de cinsiyet kimliğinden memnun olmadığını göstermektedir. “Cinsiyetsiz kimlik” ifadesi daha çok kadınlar için kullanılmakla birlikte onları ataerkinin dezavantajlı sınıfına dahil eder. Taner'in kendisini cinsiyetsiz olarak kodlaması toplum tarafından yok edilmiş bir erkeklik kimliğinin olduğunu göstermektedir. Kandiyoti (2019: 196) kamu yaşamına giren kadınların “cinsiyetsiz” bir kimliğe, hatta bir ölçüde erkek kimliğine büründüklerini söyler. Taner'in de aynı benzetmeyi kendisi için kullanması kadın kimliğine yaklaştığını göstermektedir. Kadınsılaşıma endişesi taşıyan erkekler erkeklik krizi geçirerek eril tahakkümün dışında tutulurlar. Taner kendisini bir eşya kadar değersiz görerek Esra'yla yaklaşma yollarının önünü kesmektedir. Kadın karşısındaki erkeğin, erkek egemen düzenin bir ferdi olması gerekmektedir. Taner ise erkeklik kimliğini sorgulayarak ataerkil idealin kontrolünden çıkar. Kusursuz ve bakımlı bedenler tarafından üretilen erkeklik kimliği, iktidar sahibi olan erkekleri görünür kılar. Taner yaşadığı duygular sayesinde bu görünürlüğü kazanmak ister ama yaşı, bedeni ve pasif erkeklik kimliği buna izin vermez.

3. Erkekliğin Taşıyıcı Unsuru: Baba Figürü

Erkeklik büyük ölçüde taklit yoluyla öğrenilen bir iktidar konumu olduğu için baba, çocuk için gücü, eril tahakkümü, rekabeti ve erkekliği temsil eder. “Çünkü babaların sahip olduğu erkeklik değerlerinin “rol modeli” olarak çocuklarına da büyük ölçüde geçtiği genel kabul gören bir görüştür. Dahası, babadan oğula geçen erkekliğin büyük ölçüde doğal/biyolojik ve dolayısıyla değişmez bir özellik olduğu da kabullerin temelinde yatan düşüncedir” (Sancar, 2016: 125). Erkekten erkeğe aktarılan erkeklik modeli baba figürü aracılığıyla pekişmektedir. Erkek çocuk kendine ait bir yaşantı ve iktidar alanı kurana kadar babasının otoritesi altındadır. Çoğu zaman bu otoriter kurgu çocuk evlenince de devam eder.

Romanın başkarakteri olan Taner'in babasıyla soğuk ve sancılı bir ilişkisini olduğu Taner'in geçmişi hayal etmesi ile öğrenilmektedir. Taner, babasının ona olan ilgisiz, sevgisiz ve soğuk davranışlarıyla büyümüş ve aynı muameleyi oğlu Cem'e de yapmıştır. Taner, “Koca adam olmuşsun kerata, dedi. Anlamaz gözlerle baktı oğlan. On altı senedir her gün görüyorsun beni, yeni mi fark ettin, dercesine” (Çelik, 2019: 13). Taner'in oğluyla olan mesafeli ilişkinin babasından kaynaklı olduğu görülmektedir. Taner babasında sevmediği, istemediği ve kendisinde kötü izlenim bıraktığı her şeyi eşi Yasemin ve Oğlu Cem'e uygular. Sonunda istenmeyen kişiye dönüşen Taner, babalık ve kocalık rollerini istemeden de olsa babasından öğrenmiştir. Taner içten içe Yasemin'e kızdığı bir gün babasına benzediğini hisseder. “Babası da hırsını annesinden çıkarırdı. Bunu anlayacak yaşa geldikten sonra çok kızmıştı babasına. Kendisinin ne farkı vardı

şimdi? Armut dibine düştü gene, orada çürüyecek” (Çelik, 2019: 63). Erkeklik ilk olarak babaya ispatlanan ve baba tarafından onaylanan bir ülküdür. Geleneksel erkeklik rolleriyle yetişmiş erkekler, babaya dönüşerek babanın yerine geçerler. Bunda evin babadan sonra en büyük erkek olma rolü de vardır. Sancar (2016) Türkiye’de egemen erkeklik değerlerinin babalardan oğullara kolay kolay geçmediğini söyleyerek baba-oğul ilişkisinin çoğu zaman gerilimli, sevgisiz ve mutsuz bir ilişki olmasıyla, artık babadan öğrenilen erkeklik modelinde kırılmalar yaşandığını söyler (s.126). Babasının Taner’in yaşamı üzerindeki olumsuz etkisi baba-oğul ilişkilerinde ortak paylaşımlarının olmamalarından kaynaklanır. “Babasıyla iyi kötü aynı dünyanın, aynı çağın insanlarıydılar. Kavgaları, didişmeleri paylaştıkları bir zeminin üzerinde, paylaşmadıkları şeyler nedeniyledi. (...) Babasını hatırlayınca öfkesi arttı” (Çelik, 2019: 63). Taner’in evliliği, babalık rolü ona hep kendi babasını hatırlatmıştır. Yasemin’le yaşadığı soğuk ilişkilerin sebebi de babasıdır. Babasının sevimsiz ve sert oluşu yüzünden kendi ailesine nasıl davranacağını bilemeyen Taner’in en ufak bir huzursuzluk anında babasını hatırlaması onun için travmatik bir olaydır. Baba kendi değerlerini oğluna öğretmeye çalışırken oğlunu ürküten bir canavara dönüşebilir. Taner’in babası ise katı, öfkeli ve sert biri olmasıyla babalık rolünün güvensiz bir aktarıcısıdır.

O akşam çocukken duyduğu ürkeklığın benzerini gördüğünü sanmıştı Yasemin’in bakışlarında. Babasının yarattığı tedirginliklerin bir benzerine neden olduğunu düşünüp sarsılmıştı. İsteyeceği en son şeydi evde bir korku dağı olmak. Öyle mi olmuştu? Sesini yükseltmeden (babası bağırdığında camlar titrerdi), eşyaları kırıp dökmeden (babasının fırlattığı anahtar kafasını sıyırıp kitaplıktaki bibloyu tuzla buz ettiğinde kafasına çarpmış olmasını dilemişti) nasıl becermişti Yasemin’i bu denli ürkütmeyi (Çelik, 2019: 87).

Taner burada babasından gördüklerini reddederek bir anlamda babasını yok etmek ister. Babasının şiddet yanlısı bir erkek olması babası olarak onu içselleştiremediğini de göstermektedir. Babanın merkeze oturduğu geçmiş Taner’i yaralasa da bunları düşünmek onun için artık faydasızdır. Taner’in çocukken babasının gözünde kavgacı bir çocuk olarak çizilmesi onda duygusal kırılmalara sebep olmuştur. Baba evinde sessiz sedasız büyüyen Taner eksiklerini oğlu Cem’le kapatmak yerine geçmişi düşünerek tekrardan yaşar. “Babanın şiddetinden, öfkesinden korkmak ve babanın şiddetine maruz kalmak baba-oğul ilişkisinde bir tür ‘babanın açtığı yaralar’ anlatısına dönüşür” (Sancar, 2016: 130). Babasıyla duygusal anlamda uyum sağlayamayan erkekler, babalarının duygusal şiddetine maruz kalırlar. Böylece baba temelli ortaya çıkan erkeklik modelleri ya erkek çocukları tarafından reddedilir ya da önlerinde başka bir rol-model olmadığı için kabul edilmek zorunda kalınır. Taner ise zaman zaman babası gibi olmaya yaklaşan davranışlar sergilese de çocukluk yaraları onu engeller.

Ataerkil idealin erkeklik öğretilerine göre babanın evin geçimini sağlama sorumluluğu onu her konuda söz sahibi yapmıştır. Babanın evde büyükten küçüğe kadar herkesin saygı duyduğu ve itaat ettiği bir konumda olması eril tahakkümün bir getirisidir. Baba,

otoritesine boyun eğen bireylerle evdeki iktidarını kurar ve herkesi yönlendirir. Taner'in babasının onlar adına karar vermesi ve aileyi yönetmesi Taner'in çocukken hoşuna gitse de zamanla babası tarafından müdahale edildiğini hisseder. Erkek çocukları babanın evi üzerindeki iktidarından dolayı babayı kahraman kılar ve babayla, babanın gücüyle beslenen bir erkeklik kimliğine sahip olmak ister.

Pazar akşamlarını hatırladı çocukluğunun. On beş günde bir ailecek dışarda yerlerdi akşam yemeklerini. Babası masanın mutlak hâkimiydi; gittikleri yerde neyin yeneceğini, neyin asla yenmeyeceğini iyi bilir, tek başına karar verirdi. Lezzet değil besin değeri, ağız tadı değil vücudun ihtiyaçları önemliydi. Gidilen yerlerde babayı mutlaka tanır, saygıda kusur etmez, ne istiyorsa en iyinden getirirlerdi. Küçükken bundan gurur duyardı. Böyle bir adam olmak isterdi, herkesin tanıdığı, saygı duyduğu biri. Büyüyüp de babasının müdahaleleri kendisine batmaya başladıktan sonra, böyle yerlerde garsonların, müesses sahiplerinin, hatta yan masadaki müşterilerin gözlerinde saygının yanında başka şeyler de olduğunu fark etti (Çelik, 2019: 108).

Baskının, otoritenin ve şiddetin babadan öğrenildiği ataerkil düzen içinde Taner zarar görmektedir. Babasının Taner'i kavgacı biri olarak görmesi onun için sarsıcı bir durumdur. Babası Taner'e ne kadar katı ve otoriter göründüyse, Taner de oğlu Cem'e o kadar zayıf ve ezik görünür. Babasının erkeklik kimliğini ve babalık modelini uygun bulamayan Taner, kendisi için de uygun bir babalık rolü üstlenemez. "Cem'e üzülüyor. Çocuk, önündeki baba figürünün bu denli pespaye olmasının bedelini kim bilir nasıl ödeyecek ileride? Kendi babasıyla pek benzeşmediğini düşünmek teselli olmuyor. Sert, hatta kimi zaman aksı, hiçbir şeyden memnun olmayıp sürekli birilerini, bir şeyleri eleştiren biri olarak hatırlıyor babasını" (Çelik, 2019: 127). Erkeklik inşasına anlam yükleyen babalık rolü, erkekliğin kanıtlanması açısından gerekli olsa da Taner geçmişin uyumsuz baba modelinden dolayı erkeklik kimliğinin kırılma yaşadığı evrelerden geçer. Erkeğin kendisine rol model aldığı babanın onun iktidarını sağlamlaştırıcı bir işleve sahip olması gerekirken, Taner'in babası Taner'in babalığını, kocalığını ve erkekliğini yıkıcı rol üstlenmiştir. "Erkek çocuk için baba, sırtını dayayabileceği, örnek alabileceği, danışabileceği, gelecekte kendinin de yer alacağı dış dünyadır. Babanın yaşamından, başarı ve başarısızlıklarından, yaşam deneyimlerinden örnek ve yön almak, erkek çocuğun gelişiminde hayatidir" (Navaro, 2018: 153). Erkeklik baba figürüyle kurulmadığı zaman baba-oğul arasındaki duygusal uçurum büyür. Taner'in babasıyla olan eksik ve hasarlı ilişkisi, babasının kendisi üzerinde kurduğu iktidarın bir benzerinin ailesi üzerinde kurmasıyla açıkça görülmüştür. Erkekliğin babadan oğula geçen bir roller bütünü olduğu düşünülürse babasının Taner üzerindeki olumsuz etkisi göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür.

4. Eril Toplumsal Cinsiyet Normlarından Erkeklik Dünyalarına

Ataerkilliğin, erkekleri zehirleyen bir zehir olduğu erkeklik meselesi tartışılırken sıkça rastlanılan bir durumdur. Toplumsal etkiyle kadın ve erkeklerin toplum içinde

nasil var olmaları gerektiği değişmez bir şekilde kabul edilmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini meydana getiren bu normlar erkeklere refah bir yaşam sunarken, kadınlara karanlık, baskıcı ve kötücül bir yaşam sunmuştur. Günümüze bakıldığında toplumsal cinsiyet rolleri erkekler için yeniden tanımlanmakla birlikte merkezi bir konum olan erkeklik kimlikleri erkekler tarafından reddedilmektedir. Kandiyoti (2019: 199) erkeklerin kadınların baskı altında tutulmasından açıkça yakındığını, cemaat ve özellikle de baba otoritesinin kendileri üzerinde kurduğu denetimden kurtulmak istediklerini söyler. Kültür, toplum ve bunun gibi özelliklerle cinsiyete yüklenen roller erkekler tarafından da kabul edilemez bir hâl almıştır. Eril iktidar konumunu her ne kadar erkekler kurmuş olsa da bu konum erkekleri de aşmış bir durumdadır. Toplum bütün erkeklerden aynı ritüelleri gerçekleştirmesini isteyerek onların erkekleşmesini gerekli görür. Toplum istedi diye sünnet olunur, askere gidilir, iş sahibi olunur ve evlenilir. Taner başkalarının ayak izlerini takip etmek istemese de o da kendisini bir an evlenmiş ve çocuk sahibi olmuş olarak bulur. Erkeklik inşasının bağlı olduğu roller, toplumun kendi kalıplarını erkek ve kadın olarak her iki cinsiyete dayatması olarak açıklanabilir. “Herkesin yaptığını yapmak güvenliydi; başkalarının adımlarıyla oluşmuş patikadan yürümek, geçip gitmişlerden kalan izleri, onların dağlara taşlara kazınmış, havaya karışıp rüzgârlarla fısıldanır olmuş sözlerini takip etmek (...) (Çelik, 2019: 23). Taner bunları söyleyerek bütün toplumsal normlara karşı çıkmaktadır. Herkesin yürüdüğü yoldan yürümek istemese de kendisini o yolun yolcusu olarak görür. Taner erkeklerin önüne sürülen beklentileri karşılamak amacıyla yaşadığının farkındadır. “Birini seçmişti. İnsanlar böyle yapıyordu. İşe giriyor, elleri para tutuyor, sonra evleniyorlardı. Çocuk yapıyor, büyütüyor, bu arada yaşlanıyorlardı. Bütün bunlar olup biterken geçen zamana da hayat deniyordu” (Çelik, 2019: 24). Taner’in Yasemin’le olan evliliği tamamen başkaları istediği için gerçekleşmiştir. Erkeklerin toplum tarafından saygın biri olarak kabul edilebilmesi için iş sahibi olup aile kurması son derece önemlidir. Aile, ataerkil idealin önemli bir kurumudur. Erkek, erkekliğini devam ettirmek için koca ve baba gibi rolleriyle bu kurumda egemen olmalıdır. “Taner’in hayat görüşünün başkalarının izini takip etmekten ibaret olduğunu bilmeyen Yasemin, hemen kabul etmişti evlenme teklifini. O konu da biraz karıştıktı aslında. Bazen evlenme teklifi edenin kendisi olduğu halde, evlenme kararını Yasemin’in verdiğini düşünür” (Çelik, 2019: 24). Erkeklik algısı bağlamında hareket etmeye çalışan Taner’in bu normları kabul etmekte zorlandığı görülmektedir. Kadının evlenme yaşı denilen zaman diliminin geciktirilmemesi her ne kadar toplumun önemseydiği bir meseleyse, aslında erkek için de durum aynıdır. Erkek hayatın her aşamasında söz sahibi olmalı çünkü toplumsal kodların istediği şey budur. “Erkekler arasında cinsiyete dayalı iktidar ilişkilerini kuramlaştırmaya ve toplumsal cinsiyet düzeninin meşruiyetinin sağlanmasında erkekliklerin ne derece etkili olduklarını anlamaya hâlâ ihtiyaç vardır” (Connell, 2019: 19). Bu ihtiyacın giderilebilmesi için erkeklik kalıplarına sadık erkeklerin varlıklarını sürdürmeleri gerekmektedir. Taner kendi iç dünyasına saplanıp kaldığı için eşi Yasemin onun kocalık ve babalık

rollerinden şikayetçidir. Dışarıdan güçlü, cesur ve sert duran erkekler içten içe bastırılmış birçok duyguyla karşı karşıyadırlar. Taner, kitapların ve müziklerin dünyasını kendisine sığınak yapmış ve dış dünyadan soyutlanmıştır. Toplumsal cinsiyet normları açısından okuduğundan etkilenmek kadınlara ait bir özellik gibi dile gelse de Nurdan Gürbilek (2016: 47) kitapların etkisi yüzünden gerçekle bağını yitiren kahramanların en ünlülerinin erkekler olduğunu söylemektedir. Erkek kendi iç dünyasını aşıp oradan çıktığında toplumun ürünü haline gelmektedir. Toplum erkekliğin oluşumunda erkeğe rol model olmaktadır. Taner'in evden çıkmaması Yasemin'in canını sıkıkmaktadır. "Esra için de Taner böyle biri olmalı. Evinden çıkmayan, aksi bir koca. Karısının arzularını gıdım önemsemeyen, oğluluyla ilgilenmek yerine kitap okuyup müzik dinleyen, herkese tepeden bakan, her şeyi görmüş, yaşamış gibi kimsenin yapıp ettiğini beğenmeyen, burnunu koymayan çokbilmişin teki" (Çelik, 2019: 32). Taner'in eve olan bağlılığı onun toplumsallaşma sürecini olumsuz etkilemiştir. Toplumun yapılandığı kamusal alanlarla şekillenen erkeklik ülküsü, erkeklerin gelişim, değişim ve dönüşüm süreçlerinin toplum aracılığıyla sağlandığını göstermektedir. İçe dönük erkeklik modeli hem toplumun hem de kadınların dışladığı ve istemediği bir modeldir.

Yasemin, Taner'in topluma entegre olamadığının farkındadır. Taner'le olan kavgalarında kocasının asosyalleşmesinin etkisi olduğunu sitemle dile getirir. Adler (2018: 31) yaşamdaki olumsuzlukların, toplumsallık duygusunun yaşanmamasından kaynaklandığını, bu duygudan yoksun insanların ise sorunlu, alkolik ve suça eğilimli olduğunu söyler. Taner, toplumsal yaşama bu kadar kolay ayak uyduramadığını Yasemin'e söylemediği için pişmanlık duyar. Erkeklik bir varoluş olsa da bu varlık ataerkillik kavramına dayanmaktadır ve Taner buna boyun eğmek zorunda kalmıştır. "Herkes böyle yapıyorsa böyle yapmak lazım, diyerek evlenmeye karar verdiğini bilse Yasemin kabul eder miydi? Belki de ederdi ama bilmeliydi" (Çelik, 2019: 77). Taner'in içine hapsolmuşluğu, arkadaşlarıyla olan soğuk ilişkisi, karısı ve oğluna mesafeli oluşu onun "erkek gibi görünmeme" korkusundan değil, çalkantılı iç dünyasından ileri gelir. Toplumsal gerçeklikten ziyade ruhsal gerçekliğe daha yakın olan Taner'in "Eski arkadaşlarının birçoğuyla bağı hepten kopuk; öbürleriyle bir araya geldiğindeyse ya sıkıntıdan patlıyor ya onlarla hemen her konuda çok farklı düşündüğünü fark edip bun alıyor. Nicedir arayıp sormadı hiçbirini, daha da uzaklaştılar" (Çelik, 2019: 101). Erkeklik başka erkeklerle iletişim kurarak onların da aracılığıyla devam eden, öğrenilen bu açıdan biyolojik özelliklerden çok sosyal süreçler ve toplumsal konularla devam ettirilen bir varoluş özelliğidir.

5. Eril Merkezin Dışına Atılan Huzursuz, Mutsuz Ve Korkak Erkekler

Toplumsal cinsiyet normlarına göre, egemen erkekliğin taşınması gereken belli duygular ve özellikler vardır. Kültür bu özelliklere uygun cinsiyeti belirler ve bu özelliğin dışına çıkan bireyleri dışlar. Dünya üzerinde erkeklere yakıştırılan genel-geçer erkeklik

özellik ve duyguları mevcuttur. Erkeğin toplumu ikna edebilen bir erkeklik modelini sergilemesi için “atılgan, bağımsız, cesur, çevik, kavgacı, dayanıklı, sporsever, güçlü, girişimci, hakkını savunabilen, hırslı, kendine güvenen, kararlı, mert, mücadeleci, onurlu, otoriter, sert, soğukkanlı” (Yaşın Dökmen, 2019: 109) gibi özelliklere sahip olması gerekmektedir. Erkeğe güce dayalı sıfatlar yakıştırılırken, kadına duyguya yönelik sıfatlar yakıştırılmaktadır. Hassas, kırılabilir ve duygulu yönlerinin saklanması istenen erkekler, çoğu kalıp yargılarının dışına çıkamamaktadır. Erkeğin erkeksi olarak algılanması için feminen kalıplardan uzak durması gerekmektedir. Taner’in mutsuz evliliği ve Yasemin’le olan kavgaları onun canını sıkar. Toplumda erkeklerin duygularını belli etmesi zayıflık olarak görülür fakat Taner’in böyle bir kaygısı yoktur. “Atasından babasından gördüğü hayat düzeninde ona uymayan bir şeyler vardı. Kendini ne kadar zorlasa da mutsuzluğunu saklayamıyordu, en azından kendisinden” (Çelik, 2019: 24). Eril öznenin bedensel, zihinsel ve psikolojik olarak güçlü olması beklenirken Taner bu özelliklerden yoksundur. Erkeğin kadını koruyup kollayan ve kadından her zaman bir adım önde olacak şekilde kurgulanması eril zihniyet için gerekli bir durumdur. Taner daha çok Yasemin’in himayesinde özgüven eksikliği sergileyen güçsüz erkek profili sunmaktadır. “Yasemin her zaman ki olgun, nerede ne yapılacağını bilen haliyle oğlundan önce kocasını büyütmişti. Alttan almış, pırpışlamış, sakinleştirmek için susmuş, söyleyeceği bir şey varsa asla unutmamış” (Çelik, 2019: 44). Taner erkeğe ait avantajları yaşamı için kullanamaz. Taner’i hayata karşı çekip çeviren kişi Yasemin olmuştur. Çoğu kez kavgalarının ve anlaşmazlıklarının sebebi Taner olmuştur. Kadının karşısında görmek istediği erkek normlar aracılığıyla güçlü, başarılı ve bağımsız olarak kodlanmış olsa da Taner pasif, zayıf ve bağımlı davranışlar gösterir. “Hiç suçlu olmadığı halde Yasemin’e küsüyor” (Çelik, 2019: 62). Taner’in ani sinirlenmeleri ve patlamaları duygularını kontrol edemediğinin ve bunun da bir erkeklik krizi olduğunu göstermektedir. Taner’in iç dünyasına bu kadar çok yönelmiş olması, onu sürekli hayal kurmaya iter. Eril olanın hayal gücü yoktur. Gerçeklik ve kesinlik onların erkeklik kalıplarına daha uygundur. Erkeklik dünyasına özgüven problemiyle giren erkekler orada birçok yıkımla karşılaşılır. Eksik yönleriyle dışlanmış ve aşağılanmış erkekler toplum içindeki görünürlüklerini kaybetmektedirler.

Kalabalıklar ürkütücüydü; onca insanın bitmek bilmeyen hareketliliği başını döndürdü. Bu kadar insanın bakışlarını üzerinde duyup utanırdı ilk başlarda. Bir şey satın alacağı zamanlar sesi çıkmazdı doğru dürüst; görüyorlar, bari duymasınlar. Kaybolduğunda da kimseye nerede olduğunu, bildiği bir yerlere nasıl çıkacağını soramazdı. Otobüslerin üzerindeki semt isimlerinden, banka şubelerinden, tabelalardan anlamaya çalışırdı (Çelik, 2019: 130-131).

Taner’in korkusu kalabalık, insanlar ve kendisidir. Onun en büyük sorunu kendisiyledir. Kendi başarısızlıklarını, korkularını ve utancını gizleyemediği için erkek olma yolunda başarısız, ruhsal olarak da hastalıklı bir duruş sergilemektedir. Günlük ufak işler karşısında bile savunmasız ve utanç doludur. “Erkeklerdeki özgüven oldukça

arızalıdır. İçi balon gibidir erkeğin, özgüveni olması gereken yerde yoktur. Çok önemli olmayan basit meselelerde ise kendine çok güvenen biri gibi davranır” (Topkara, 2015: 77). Taner, basit günlük işlerde dahi kendisine güvenmez. Erkek kendisine güvendiği bir dünyada hem başarılı hem de daha huzurlu bir yaşam sürer. Kadınlar tarafından kendine güvenen erkeklerin tercih edilmesi, bu erkeklerin erkeklik düzeninde yer aldığını göstermektedir. Korkak, utangaç ve aşağılık hisseden erkekler ise bir erkeklik krizi geçirmektedir. “Kadinsılaşıma ve iktidarsızlaşma tehditleri yalnızca kaçınılmaz değil, aynı zamanda gereklidir de” (Göç, 2020: 25). Erkekler, atlattıkları krizlerle kendilerini deneyimlemiş olurlar. İçinde yaşanılan dünya bu kadar erkeklere ait bir yerken, erkeğin erkeklik performanslarını sergileyememiş olması büyük bir yıkımdır. Taner’in huzursuz iç dünyası, kırılmalı ve hayata karşı olan korkak tavırları onun mutlu bir evlilik geçirmesine izin vermemiştir. Toplumsal cinsiyet normlarının erkek ve kadınların hayatlarındaki önemi Taner ve Yasemin’in mutsuz evliliklerinde görülmektedir. Normlar aracılığıyla sağlanan mutluluk ve huzurun bireyler arasında yapıcı bir unsur olduğunu da unutmamak gerekir.

Sonuç

Behçet Çelik’in 2012 yılında yayımlanan *Suluk Bir An* adlı romanı, Taner adlı roman kişinin iç dünyasından, evliliğine oradan da kocalık ve babalık rollerine kadar uzanan meseleleri ele alarak toplumsal cinsiyet eleştirisiyle incelenmiştir. Toplumsal cinsiyet normlarının Taner üzerindeki etkisine bakıldığında aşk duygusuyla birlikte kendi iç benine doğru bir yönelimin olduğu görülmektedir. Esra’ya duyduğu sancı, onun erkekliğinin her boyutuyla sorgulanmasına yol açmıştır. Erkekliğin güç, şiddet ve sertlikle ifade edilen bir toplumsal konum olması bu çalışmada sekteye uğrayarak Taner’in hassas ve zayıf bir erkeklik kimliğinin olduğu görülmüştür. Erkekliğe ilişkin en önemli mesele toplum içinde görünür olmakken Taner sürekli kalabalıklardan ve insanlardan kaçmıştır. Kitapların ve müziklerin dünyası onu yalnızlığa sürüklemiştir. Ataerki toplum başarısız ve zayıf erkekleri sevmediği gibi karısı Yasemin ve hayatındaki diğer kadınlar da Taner’i sevmemiştir. Erkeğin iktidar kurması için gerekli olan beden imgesi, Taner’de arzulanabilir bir görünümde değildir. Bu açıdan bakıldığında kadınlara ve hayata bağlayacak kadar güzel değildir. Bu açıdan bakıldığında Taner fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan sıkıntılar çekmiştir. Taner, babasının katı ve duygusuz hallerine benzeyerek ataerki ideolojinin ürettiği bir karakter olmuş ve Cem’e karşı olan babalık rolleri onu rahatsız etmiştir.

Toplumsal cinsiyet bağlamında irdelenen bu çalışma, Taner’in erkekliğinin farklı yönlerine vurgu yaparak onun eril kimliğinin kendisi ve toplum tarafından nasıl görüldüğü üzerinde durmuştur. Taner, ataerki yapılandırmalar içinde pasifize edilmiş erkeklik kimliğiyle huzursuz ve mutsuz bir şekilde toplum içinde var olmaya çalışmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: Grant Support: The author declared that this study has received no grant support.

Kaynaklar/References

- Adler, A. (2018), *Yaşama Sanatı*, İstanbul: Say Yayınları. (Çev. Kâmuran Şipal).
- Beauvoir, S. (1993), *Kadın Bağımsızlığa Doğru*, İstanbul: Payel. (Çev. Bertan Onaran).
- Butler, J. (2019), *Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, İstanbul: Metis. (Çev. Başak Ertür).
- Connell, R. (2009), *Erkeklikler*, Ankara: Phoenix. (Çev. Nagihan Konukcu).
- Çelik, B. (2019), *Suluk Bir An*, İstanbul: İletişim.
- Göç, M. (2020), *20. Yüzyıl Amerikan Edebiyatında Erkekler ve Erkeklikler*, Konya: Palet.
- Gökpınar, B. (2018), *'Er Kişi' Niyetine! Osmanlı Yazınında Erkek-lik(ler) Kurgusu*, İstanbul: Bilge Kültür-Sanat.
- Günay Erkol, Ç. (2021), *Yaralı Erkeklikler 12 Mart Romanlarında Yalnızlık, Yabancılaşma ve Öfke*, İstanbul: İletişim.
- Gürbilek, N. (2016), *Kör Ayna, Kayıp Şark Edebiyat ve Endişe*, İstanbul: Metis.
- Kandiyoti, D. (2019), *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*, İstanbul: Metis.
- Kardeşoğlu, S. (2004), *Metroseksüel Erkekler Bakımlı Erkeklerin El Kitabı*, İstanbul: Alfa.
- Llyod, G. (2015), *Erkek Akıl Batı Felsefesinde 'Erkek' ve 'Kadın'* İstanbul: Ayrıntı. (Çev. Muttalip Özcan).
- Navaro, L. (2018), *Tapınağın Öbür Yüzü*, İstanbul: Remzi.
- Odabaş, S. (2013), İnternette Erkeklik, Cinsel Sağlık Politikası ve Ticareti. *Doğu Batı*, 63, 203-219.
- Öğüt, H. (2013), Kadın Transvestizminin ve Transerkekliğin Tarihine Bir Bakış. B. ŞEKER (Ed.), *Başkaldıran Bedenler Türkiye'de Transgender, Aktivizm ve Altkültürel Pratikler* (s.21-54). İstanbul: Metis.
- Sancar, S. (2016), *Erkeklik: İmkânsız İktidar Ailede Piyasada ve Sokakta Erkekler*, İstanbul: Metis.
- Sancar, S. (2017), *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*, İstanbul: İletişim.
- Topkara, M. (2015), *Erkek Psikolojisi*, İstanbul: Karma Kitaplar.
- Yaşın Dökmen, Z. (2019), *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açılımlar*, İstanbul: Remzi.

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi Istanbul University Journal of Women's Studies

Başvuru: 25.04.2022
Revizyon Talebi: 13.09.2022
Son Revizyon: 15.09.2022
Kabul: 17.09.2022

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Tarih Yazımında Göz Ardı Edilmiş Bir Kadın Sanatçı: İlk Türk Kadın Opera Sanatçısı Nimet Vahid Hanım

A Female Artist Overlooked in History: The First Turkish Female Opera Singer Nimet Vahid Hanım

Muzaffer KARAASLAN¹

Öz

Tarih yazımındaki en büyük eksikliklerden biri kadın tarihinin görmezden gelinmesi ve eksik yazılmasıdır. Tarih yazımına girememiş önemli kadın sanatçılardan biri ise Nimet Vahid Hanım'dır. Sanatçı, konservatuvarın ilk kadın şan hocası ve ilk kadın opera sanatçısıdır. Osman Hamdi Bey'in torunu olan Nimet Vahid Hanım, küçük yaşlardan itibaren Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde müzik eğitimi alır. Sanatçı, Osmanlı Devleti'nin son yıllarında Avrupa'daki birçok organizasyonda konserler verir ve Cumhuriyet sonrası Türkiye'ye dönerek konservatuvarda şan hocası olarak görev alır. Nimet Vahid Hanım, eğitmen kimliğinin yanı sıra sahne sanatlarında da öne çıkan önemli isimlerden biridir. Sanatçı, Türkiye'nin ilk operası olan Özsoy Operası'nda "Ulu Anne" rolüyle başrollerden birini üstlenir. Ayrıca kendisi hem sahnelerde hem de radyoda çeşitli konserler vererek Batı müziğinin geniş kitlelerce tanınmasını sağlar. Nimet Vahid Hanım, Türkiye'de Batı müziğinin gelişiminde öncü olmuş ilk kadın temsilcilerinden biridir. Ancak sanatçı birçok ilke imza atmasına rağmen tarih yazımında hak ettiği yeri alamamıştır. Bu makalede belgeler doğrultusunda Nimet Vahid Hanım'ın hayatı ve kariyeri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler

Nimet Vahid Hanım, Kadın sanatçılar, Opera, Batı müziği

Abstract

One of the major deficiencies in art history and historiography is its neglect and incomplete accounting of women's history. Nimet Vahid Hanım is one of the important female artists who've yet been able to gain her rightful place in art historiography. She was the first female singing instructor of the conservatory. She was also the first female opera singer. Nimet Vahid Hanım was the granddaughter of Osman Hamdi Bey, and she studied music in various European countries at an early age. The artist gave concerts in many institutions in Europe in the last years of the Ottoman Empire and returned to Turkey after the declaration of the Republic, working as a singing instructor at the conservatory. In addition to her identity as an instructor, Nimet Vahid Hanım is also a prominent name in the performing arts. She played a leading role (i.e, the Great Mother) in the opera Özsoy, Turkey's first opera. She also helped Western music become popular by giving various concerts both on stage and on the radio. Nimet Vahid Hanım was one of the first female representatives to pioneer the development of Western music in Turkey. However, although she was an artist of many firsts, she has not been able to take the place she deserves in historiography. This article will examine the life and career of Nimet Vahid Hanım in line with the available documents.

Keywords

Nimet Vahid Hanım, Female artists, Opera, Western music

¹ Sorumlu Yazar: Muzaffer Karaaslan (Sanat Tarihiçi - Doktora Öğrencisi), Hacettepe Üniversitesi, Sana Tarihi Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye. E-posta: muzafferkaraaslan1@gmail.com ORCID: 0000-0002-6095-141X

Atf: Karaaslan, M. (2022). Tarih yazımında göz ardı edilmiş bir kadın sanatçı: İlk Türk kadın opera sanatçısı Nimet Vahid Hanım. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi - Istanbul University Journal of Women's Studies*, 25, 17–29. <https://doi.org/10.26650/iukad.2022.1108689>

Giriş

Tarih yazımındaki en büyük eksikliklerden biri kadın tarihinin görmezden gelinmesi ya da eksik yazılmasıdır. Ataerkil bakış açısının yarattığı bu yazım şekli tarihi, hamasetin ön planda olduğu bir erkek tarihine dönüştürmüştür. Kadınlar ise daha çok annelik, namus, şefkat gibi kalıplaşmış ifadelerle romantik bir şekilde tarih sayfalarında yerini almıştır. Günümüzde de büyük oranda devam eden bu algı tarihte kadınların görmezden gelinmesine neden olmuştur. Onlardan biri ise Nimet Vahid Hanım'dır.

Nimet Vahid Hanım ile ilgili ilk olarak 2016 yılında Hacettepe Üniversitesi Ankara Devlet Konservatuvarı'nın düzenlediği *I. Ulusal Müzik ve Sahne Sanatları Sempozyumu*'nda¹ ve 2020 yılında Hacettepe Üniversitesi Tarihi ve Kültürel Mirası Araştırma Merkezi'nin (HÜTKAM) *Kültürel Bellek 2020* programında yeni belgeler ışında tarafımca bildiriler sunulmuştur. Geçen zaman içerisinde sanatçının hayatını daha kesin anlayabileceğimiz yeni belgelere erişilmiştir. Bu çalışma resmi belgeler ve gazete arşivleri doğrultusunda Nimet Vahid Hanım'ın görmezden gelinen hayatını, kariyerini ve tarih yazımında yer almayan ilk Türk kadın opera sanatçısı kimliğini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

Cumhuriyet sonrası kadınların siyasi haklara² sahip olması ve sosyal hayattaki konumunun değişmesi Osmanlı'da başlayan kadın hareketlerinin sonucudur. Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıla kadar hiçbir hakka sahip olmayan ve tek sosyal alanı evle sınırlanan Müslüman kadın 1839'daki Tanzimat Fermanı ile birlikte kısıtlı da olsa bir takım haklara erişmiştir. Özellikle bu dönemde kız çocukları için eğitim kurumları açılmıştır (Çakır, 2013, s. 297).

Şüphesiz, eğitim dünya görüşüne sahip olmanın ve birçok hakkın eksiliğini kavramanın ilk adımıdır. Tanzimat aydınları da bu durumun farkında olarak eğitim olanaklarının artırılması ve kız çocuklarına eğitim verilmesini ısrarla savunmuşlardır. Osmanlı'da genellikle belli bir eğitim seviyesine ve maddi olanağa sahip aileler, kız çocuklarına evlerinde özel hocalarla eğitim sağlamışlardır. Konak eğitimi olarak adlandırılan bu hususi eğitimde yabancı dil, güzel yazı, resim, keman, piyano ve dikiş-nakış gibi çeşitli dersler verilmiştir.

Osmanlı'daki kadın hareketlerinin en önemli süreçlerden biri II. Meşrutiyet'in ilanıdır. Özellikle bu dönemde kadınlar yükseköğrenim kurumlarında dersler almaya başlamışlardır. 1914 yılında hem İnas Darülfünunu hem de İnas Sanayi-i Nefise Mektebi

¹ Karaaslan, M. (2016). Türkiye'de Batı Müziğinin İlk Kadın Temsilcilerinden Nimet Vahit Hanım. D. Çakar, H. L. Kuterdem vd. (Ed.). *I. Ulusal Müzik ve Sahne Sanatları Sempozyumu Bildiriler* (s. 374-388). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Ankara Devlet Konservatuvarı.

² Cumhuriyetin ilanını takip eden yıllarda kadınlar siyasi haklara sahip olmuşlardır. 1930'da belediye seçimlerine, 1933 yılında muhtarlık seçimlerine ve 1934'de ise milletvekili seçme ve seçilme haklarını kazanmıştır (Özer, 2013, s. 141,145,147).

kurulmuştur. Mihri Müşfik Hanım'ın öncülüğüyle açılan İnas Sanayi-i Nefise Mektebi, Osmanlı'daki kadınların konaklar dışında sanat eğitim aldıkları ilk resmi kurumdur (Alp, 1999, s. 71-72; Çakır, 2013, s. 303).

Osmanlı Devleti'nde müzik ve sahne sanatlarında Müslüman kadınların ilerlemesi oldukça sancılı olmuştur. Müzik ve sahne hayatı gayrimüslim ve Avrupalı kadınlara açılmış ve Müslüman kadınlardan uzak tutulmaya çalışılmış bir dünyadır. Özellikle dini baskılar başta olmak üzere bazı toplumsal normlar sahnelerin Müslüman kadınlardan uzak tutulduğu bir dünya olmuştur.

Yukarıda da bahsedildiği gibi belli bir eğitim seviyesi ve maddi olanaklara sahip ailelerin kız çocukları piyano ve keman gibi müzik eğitimini konaklarda verilen özel derslerle almışlardır. 1917'de ise Darüelhan'a kadınların da kabul edilmesiyle birlikte özelden genele doğru bir ilerleme gerçekleştirmiş ve resmi kurumda kadınlar müzik eğitimi almaya başlamışlardır. Sahneler ise devlet tarafından Müslüman kadınlara yasaklanmıştır. Müzik dünyasında Osmanlı toplumunda sahneye çıkan Müslüman kadın sanatçı bilinmemektedir. Ancak tiyatro sanatı açısından bakıldığında Afife Jale 1920'de kendi adıyla sahneye çıkan ilk Müslüman kadın sanatçı olarak tarihe geçmiştir.³ Fakat, o da hem toplum hem de devlet baskısıyla birçok sorun yaşamıştır. Türk kadınlarının sahne hayatı Cumhuriyet döneminde ivme kazanmış ve kesintisiz bir şekilde devam etmiştir (And, 2014, s. 119; Özden, 2015, 122).

Müzik hayatı Osmanlı'da başlayan ve Cumhuriyet döneminde devam eden kadın sanatçılardan biri Nimet Vahid Hanım'dır (Resim 1). 1902'de İstanbul'da dünyaya gelen Nimet Vahid'in babası Sanayi-i Nefise Mektebi'nin sanat tarihi muallimi Vahid Bey, annesi ise Leyla Hanım'dır. Sanatçının dedesi Osmanlı sanat dünyasında oldukça önemli bir yere sahip olan, ilk müze kurucusu, arkeolog ve ressam Osman Hamdi Bey'dir (Resim 2) (Toros, 1990, s. 27).

---

³ Osmanlı Devleti'nde Müslüman kadınların sahneye çıkması yönetim tarafından yasaklanmıştır. Kadınların sahneye çıkmasındaki en büyük engellerden biri dinen günah kabul edilmesidir. Genellikle gayrimüslim kadınların sahneye çıktığı bilinmektedir. Ancak anılarda bazı Türk kadınlarının isimlerini değiştirerek gizli bir şekilde sahneye çıktıkları geçmektedir. Bu sanatçılar çoğunlukla Rum veya Ermeni isimlerini kullanarak toplumsal baskılardan korunmak için kimliklerini gizlemeyi tercih etmişlerdir (Şankaya, 2020, s. 44)

Resim 1: Nimet Vahid Hanım
Kaynak: Muzaffer Karaaslan Arşivi

Resim 2: Osman Hamdi Bey, Torunu Nimet Vahit ve Kızı Nazlı Hanım ile Birlikte
Kaynak: Bengin, 1990, s. 15

Nimet Vahid Hanım'ı tek başına konu alan ve daha önce tarafımda yayımlanmış bildiri dışında ne yazık ki başka bir akademik çalışma yoktur. Kısıtlı kaynaklarla oluşturulmuş adı geçen yayının ardından ortaya çıkan dört yeni belge ve birkaç dönem gazetesi sanatçının hayatıyla ilgili yeni şeyler söylememize imkan sağlamıştır.

Bunlardan birincisi; Musiki Muallim Mektebi Müdürlüğü'nün Nimet Vahid'e ait memur ve muallim fişlerinde sanatçının ilk eğitimini İngiliz Mektebi'nde (High School), orta öğrenimini Almanya'da ve yüksek tahsilini ise Münih ve Frankfurt operalarında tamamladığı bilgisine ulaşılmaktadır. Sanatçının bildiği diller arasında ise Fransızca, Almanca ve İngilizce olduğu yine aynı belgeden tespit edilmektedir (Resim 3). Aynı zamanda bu bilgiler ışığında Nimet Vahid Hanım'ın çocukluğundan itibaren çok iyi bir eğitim aldığını söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra yukarıda da bahsedildiği gibi varlıklı ailelerin kız çocuklarının eğitimine önem verdiklerinin ise somut bir kanıtıdır.

Dasya numarası: İnha olunan memur ve muallimlerin fişi Vazifesi

		İçtimai Hüviyeti		İlmî Hüviyeti			
		Adı: <i>Nimet Vahid Hanım</i>	Diğer tabiiyet nerede kazanmıştır?	İngiliz mektebi "High School"			
Anne dilinden başka bildiği diller de şifahi olarak:		Adı lakabı: <i>Halipa Hanım</i>	Diğ. tabiiyet hangi sınıfa kadar alınmıştır? Şehadetnamesinin tarihi?	Orta tabiiyet nerede kazanmıştır? Bilinmediği hangi sınıfa kadar alınmıştır? Şehadetnamesinin tarihi?			
Dışbünye per ve gel:		Babasının adı: <i>Vahid</i>	Milliyeti: <i>Türk</i>	Eski midir, ecilpe evlendiği tarih:			
Eski midir, ecilpe evlendiği tarih:		Çocuklarının sayısı, papları, varlığına veya evli kullarından adı:	Çocuklarının sayısı, papları, varlığına veya evli kullarından adı:	Yüksek tabiiyet nerede kazanmıştır? Bilinmediği hangi sınıfa kadar alınmıştır? Şehadetnamesinin tarihi ve ne zaman?			
Sahane ve ailesine ait emlak ve akarı var mıdır?		İşleri ve infak ile meblağın ne kadar olduğu?	İşleri ve infak ile meblağın ne kadar olduğu?	Tabiiyet tamamlanarak mı hangi sınıflara alınmıştır? Hangi sınıfa ve ne zaman?			
Telif ve tercüme ettiği eserler:							
Bulunduğu Vazife							
Vazifesinin adı:	Maaş ücreti:	Başladığı tarih:	Ayrıldığı tarih:	Ayrıldığıın sebebi:	Gün:	Ay:	Yıl:
<i>İstanbul Konservatuarı Müdürlüğü</i>	<i>75</i>	<i>1927</i>	<i>1929</i>	<i>Uzlaşma kararı</i>			

Resim 3: Nimet Vahid Hanım'ın Musiki Muallim Mektebi Müdürlüğü'ne Ait Muallim Fişi

Kaynak: Muzaffer Karaaslan Arşivi

Nimet Vahid Hanım'ın müziğe karşı yeteneği aile tarafından küçük yaşlarda fark edilmiştir. Darülelhan Mecmuası'nın üçüncü sayısında sanatçının İstanbul'da piyano dersleri aldığı yazmaktadır. ("Münih'te Bir Konser", 1924 (1340), s. 136) Bunun yanı sıra Taha Toros, sanatçının ses eğitimi için Almanya'ya gönderildiğini belirtmektedir (Toros, 1990, s. 27). Ancak Almanya'ya gidiş tarihiyle ilgili bazı belirsizlikler vardır. Toros, sanatçının on iki yıl Avrupa'da kaldığını ve 1925'de döndüğünü söylemektedir. Bu bilgiler ışığında Nimet Vahid Hanım 1913'de Almanya'ya gitmiştir. Darülelhan Mecmuası ise sanatçıyla ilgili "beş altı senedir Almanya'da validesi ve biraderi ile ikamet etmekte olub..." şeklinde haber yapılmıştır ("Münih'te Bir Konser", 1924 (1340), s. 136). Derginin basım yılı ve Nimet Vahid Hanım ile ilgili verdikleri tarih hesaplandığında sanatçının 1918-1919 yıllarında Almanya'ya gittiği anlaşılmaktadır. Elimizdeki muallim fişinde Nimet Vahid Hanım'ın orta öğrenimini Almanya'da yaptığı kaydedilmiştir (Resim 3). Sanatçının yaşı hesaba katıldığında orta öğretim için

1918-1919 yılları biraz geç bir tarihtir. Muhtemelen Nimet Vahid, Toros'un belirttiği yıllara yakın tarihlerde Almanya'ya gitmiştir.

1918 veya 1919 yılında Münih Operası'nda eğitime başlayan sanatçı, şan muallimi ve primadonna Madam Hern Bozzetti'den şan dersleri ve Schmid Lindner'den piyano dersleri almıştır. Nimet Vahid'in başarılı bir öğrenci olduğu Madam Bozzetti'nin düzenlediği öğrenci konserlerinde yer almasından anlaşılmaktadır. 1925'de konservatuvar eğitimini tamamlamıştır. Elde edilen belgede sanatçının sadece Münih Operası'nda değil Frankfurt Operası'nda da eğitim gördüğü kaydedilmiştir. Bununla birlikte elimizdeki referans mektupları aracılığıyla Nimet Vahid Hanım'ın Paris'te Suzanne Nirvand'dan şan dersleri katıldığı öğrenilmektedir (Resim 6). Bu bilgiler sanatçının Avrupa'nın çeşitli kentlerinde eğitim aldığını göstermektedir ("Münih'te Bir Konser", 1924 (1340), s. 136; "Nimet Vahid Hanım", 1924 (1340), s. 25; Toros, 1990, s. 27; Berksoy, 2010, s. 27).

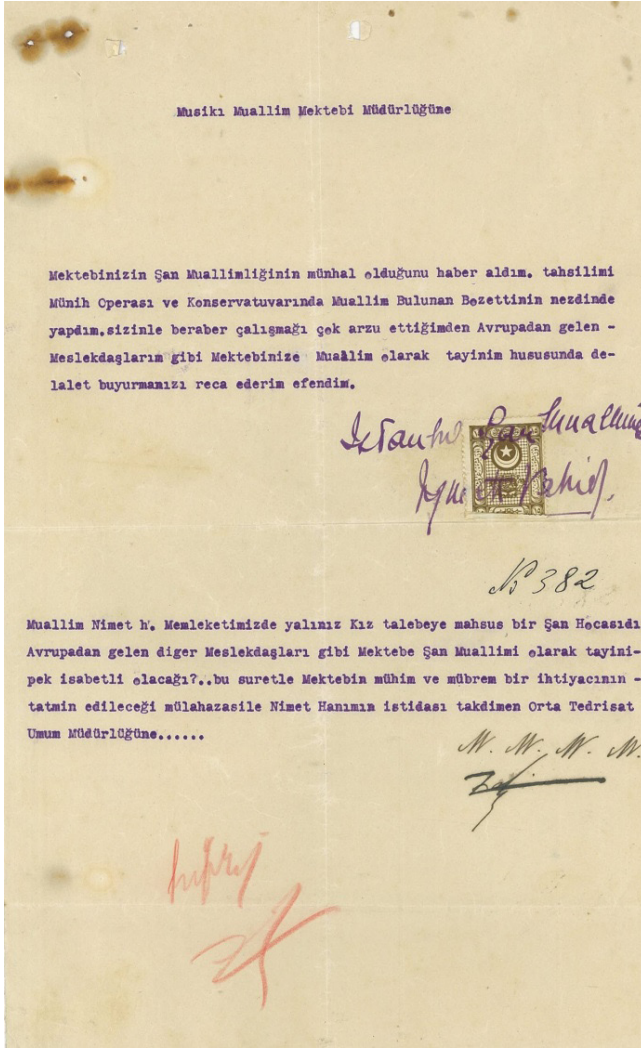
Sanatçının müzik kariyeri Türkiye'ye gelmeden çok önce başlamıştır. 1924 tarihli Darülelhan Mecmuası'nda "*Münih'te Bir Konser*" başlığı altında Nimet Vahid Hanım'ın solo konserinden övgüyle bahsedilmiştir. Tamamen dolu olan salonda Donizetti, Mozart, Brahms ve Wolf'un eserlerinden oluşan geniş bir repertuarı seslendirmiştir. Bununla birlikte Münih'te müzik camiasının sanatçıyı yakından tanıdığını ve 1923 yılında prenseslerden birinin düzenlediği bir müsamerede sahne aldığı dergide yazmaktadır. Bu bilgiler Nimet Vahid Hanım'ın hem çeşitli organizasyonlarda hem de solo konserlerinde defalarca sahneye çıktığını göstermekle birlikte sahne hayatının Türkiye'ye gelmeden çok önce Almanya'da başladığını kanıtlamaktadır ("Münih'te Bir Konser", 1924 (1340), s. 136).

1925'de Almanya'daki müzik eğitiminin bitmesi üzerine Nimet Vahid, Türkiye'ye dönmüştür. Bu geri dönüşle birlikte sanatçı hocalık için Musiki Muallim Mektebi Müdürlüğü'ne başvurmuştur. Elimizdeki dilekçe belgesi şu şekildedir (Resim 4);

"Mektebenizin Şan Muallimliğinin münhal olduğunu haber aldım. Tahsilimi Münih Operası ve Konservatuarında Muallim Bulunan Bozzettinin nezdinde yaptım. Sizinle beraber çalışmağı çok arzu ettiğimden Avrupadan gelen Meslekdaşlarım gibi Mektebinize Muaalim olarak tayinim hususunda delalet buyurmanızı reca ederim."

Dilekçe belgesinin hemen altında ise Musiki Muallim Mektebi Müdürlüğü tarafından alınan karar vardır. Karar şöyledir;

"Muallim Nimet h. Memleketimize yalnız Kız talebeye mahsus bir Şan Hocasıdır. Avrupadan gelen diğer Meslekdaşları gibi Mektebe Şan Muallimi olarak tayini pek isabetli olacaktır?.. bu suretle Mektebin mühim ve mübrem bir ihtiyacının tatmin edileceği mülahazasile Nimet Hanımın istidasi takdimen Orta Tedrisat Umum Müdürlüğüne....."

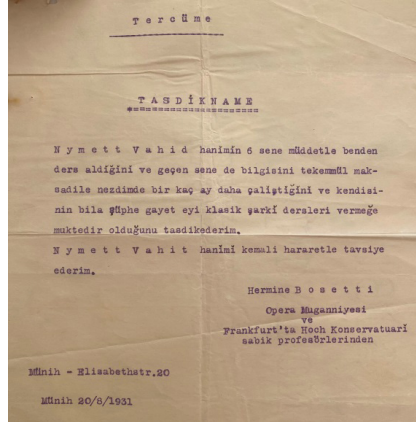

Resim 4: Nimet Vahid Hanım'ın Musiki Muallim Mektebi Müdürlüğüne Dilekçesi ve Alınan Karar

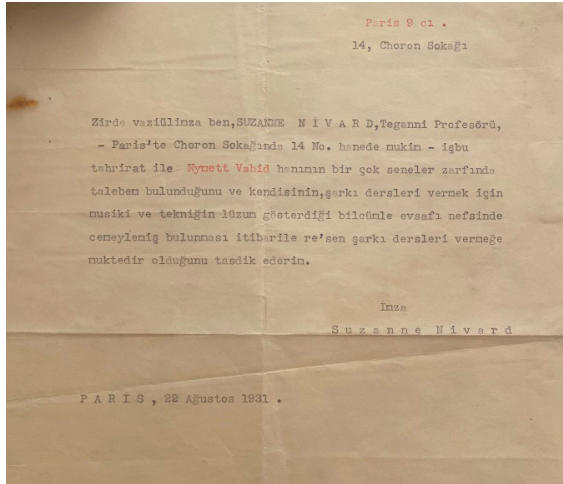
Kaynak: Muzaffer Karaaslan Arşivi

Dilekçe ve karar belgesinde herhangi bir tarih yoktur. Ancak kararın No 382 ile kaydedildiği belgeden anlaşılmaktadır. Yayınlarda genellikle 1927 yılında Darülelhan'ın adının konservatuvara dönüştürüldüğü ve ilk eğitim kadrosunda şan hocası olarak Nimet Vahid Hanım'ın yer aldığı yazmaktadır (Özcan, 1993, s. 519; Uluskan, 2010, s. 338). Elimizdeki muallim fişinde de sanatçının 1927 yılında 75 lira maaşla işe başladığı bilgisi vardır. Bu bilgiler belgelerin 1927 tarihli olabileceğini düşündürmektedir. Bununla birlikte sanatçının 1929 yılında Avrupa'ya seyahat sebebi ile kurumdan ayrıldığı yine belgeden öğrenilmektedir (Resim 3). Ancak daha sonraki yıllarda Nimet Vahid Hanım'ın tekrar konservatuvarda muallimlik yaptığı bilinmektedir. Sanatçının

işe ne zaman başladığı yönünde gazetelerde veya yayınlarda bir bilgi yoktur. Ancak elimizdeki tercüme edilmiş iki referans mektubu vardır. Bunlardan biri Almanya'daki hocası Hermine Bosetti diğeri ise Fransa'daki hocası Suzanne Nivard'a aittir. Bu iki belgede 1931 tarihi yazılıdır. Muhtemelen sanatçı 1931'de Türkiye'ye dönmüş ve iş başvurularında bu referans mektuplarını kullanmıştır. Özellikle Bosetti'nin mektubunda sanatçının kendisinden altı yıl eğitim aldığı ve sonrasında da tekrar kendisiyle çalıştığı bilgisi vardır (Resim 5-6).

Resim 5: Hermine Bosetti Referans Mektubu Tercümesi
Kaynak: Muzaffer Karaaslan Arşivi

Resim 6: Suzanne Nivard Referans Mektubu Tercümesi
Kaynak: Muzaffer Karaaslan Arşivi

Nimet Vahid Hanım sadece şan muallimi değil aynı zamanda dönemin önemli ses sanatçılarından biridir. 1930'lu yılların başında birçok konser vermiştir. Konserleri dönemin müzik ve basın dünyası tarafından yakından takip edilmiştir. Sanatçı, Tepebaşı Tiyatrosu, Şehir Tiyatrosu, Fransız Tiyatrosu ve Saray Sineması gibi çeşitli sahnelerde

konser vermiştir. 1930'lu yıllarda bu kadar farklı sahnelerde konser vermesi sanatçının dönemin müzikseverleri tarafından yakından takip edildiğini göstermektedir (Resim 7-8-9-10). Bir diğer önemli nokta ise Nimet Vahid Hanım'ın konserlerde beraber çalıştığı isimlerdir. Bu isimler arasında Ferdi von Ştatzer, Licco Ammar, Rudolf Eidler, Seyfettin Asaf, Muhittin Sadık, Mesud Bemil, Cemal Reşit Rey ve Sezai Asaf vardır ("Brahms'ın Yüzüncü Senesi", 1933, s. 5; "Brahms'ın 100 üncü Yıl Dönümü", 1933, s. 2; "Nimet Vahit Hanım Konseri", 1934, s. 2; "Nimet Vahit H. Şehir Tiyatrosunda", 1934, s. 4; "Şehir Tiyatrosunda", 1934, s. 4; "Nimet Vahit H.", 1934, s. 4; "Konservatuvarın 2 nci Konseri", 1935, s. 5).

Resim 7: Şehir Tiyatrosu'ndaki Konserin İlanı
Kaynak: "Şehir Tiyatrosunda", 1934, s. 4

Resim 8: Saray Sineması'ndaki Konserin İlanı

Kaynak: "Konservatuvarın 2 nci Konseri", 1935, s. 5

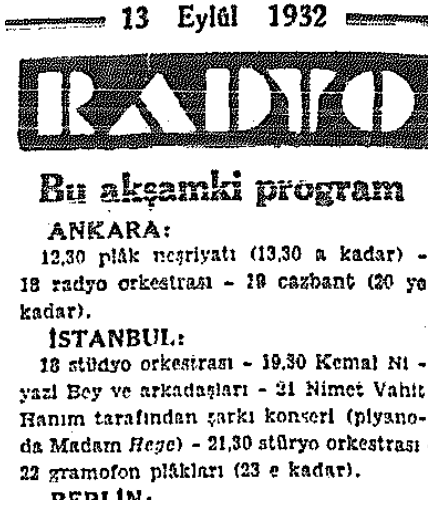
Resim 9: Nimet Vahit Hanım Konseri Haberi
Kaynak: "Brahmsın 100 üncü Yıl Dönümü", 1933, s. 2

Resim 10: Nimet Vahit Hanım Konseri Haberi
Kaynak: "Nimet Vahit H.", 1934, s. 4

Nimet Vahid Hanım sadece konserlerle değil radyo aracılığıyla da geniş kitlelere erişebilmiş bir sanatçıdır (Resim 11-12). Gazetelerin radyo programı duyurularında sanatçının yarım saatlik konserler verdiği anlaşılmaktadır. Hatta bir ara haftalık radyo programı yaptığı ilanlardan takip edilmektedir. Bu ilanlarda genellikle “*Nimet Vahit Hanım tarafından şarkılar ve orkestra*” şeklinde yazmaktadır. Hepsinde olmamakla birlikte bazı program duyurularında sanatçının seslendireceği eser ve eşlik edecek olan piyanistin ismi de görülmektedir. 13 Eylül 1932 tarihli Cumhuriyet Gazetesi’nde piyanoda Madam Hege’nin eşlik ettiği bilgisi yer almaktadır (“Radyo” a, 1932, s. 4; “Radyo” b, 1932, s. 4; “Radyo” c, 1932, s. 4; “Radyo” d, 1932, s. 4; “Radyo” e, 1932, s. 4; “Radyo” f, 1932, s. 4; “Radyo” g, 1933, s. 4; “Radyo” h 1933, s. 4).

Resim 11: Radyo Program İlanı

Kaynak: “Radyo b”, 1932, s. 4

Resim 12: Radyo Program İlanı

Kaynak: “Radyo h”, 1933, s. 4

Nimet Vahid’in sanat kariyerindeki en önemli rollerinden biri Özsoy Operası’nda başrol oynamasıdır. Türk opera tarihinin başlangıcı olarak kabul edilen Özsoy Operası hem müzik tarihi hem de görev alan sanatçıların kariyeri açısından oldukça önemlidir (Resim 13-14). Bu operanın hazırlanış nedeni İran Şahı Rıza Pehlevi’nin 1934’de Türkiye’yi ziyaret etmesidir. Mustafa Kemal Atatürk, Türk-İran dostluğunu pekiştirmek amacıyla Şehname’den esinlenen bir opera hazırlanmasını istemiştir. Ahmet Adnan Saygun bestesi olan Özsoy Operası’nın sözleri Münir Hayri Egeli tarafından yazılmıştır. 12 Haziran 1934 tarihinde Ankara Halk Evi’nde sergilenen bu opera iki aylık kısa bir çalışmanın ürünüdür (Kolçak, 2005, s.20; Uluskan, 2010, s. 401-402; Refiğ, 2012, s. 54).

Resim 13: Özsoy Operası Kadrosu
Kaynak: “İlk Operamız”, 1934, s. 1

Resim 14: Nimet Vahid Hanım
Kaynak: “İlk Operamız Ankarada”,
1934, s. 7

Özsoy Operası'nın başrollerinde Nimet Vahid Hanım ve Nurullah Şevket Taşkıran vardır. Ulu anne rolünü Nimet Vahid Hanım, Feridun'u Nurullah Şevket Taşkıran, Ahriman karakterini Süleyman Bey ve Nurullah Şevket Taşkıran, Köse Ağa'yı Salih Bey, Tur rolünü Hadi Selçuk Bey, Ozan'ı Edip Bey ve Aşım rolünü Semiha Berksoy canlandırmıştır. Bununla birlikte Ankara Kız Lisesi ve Gazi Terbiye Enstitüsü'ndeki öğrencilerden oluşan seksen dört kişilik koro ve bir dans ekibi vardır. Özsoy Operası geniş bir kadroyla sahnelenmiştir. Sanatçılar Atatürk'ün ve dönemin basını tarafından övgüyle karşılanmıştır. Hatta Atatürk ve Afet İnan, sanatçıları köşkte ağırlamıştır. Semiha Berksoy'un anılarında Nimet Vahid Hanım ve kendisinin köşkte piyano eşliğinde şarkılar söylediği geçmektedir (“Millî Operaya Doğu”, 1934, s. 2; “İlk Türk Operası”, 1934, s. 5; “Ankara Mektupları Özsoy Piyesi”, 1934, s. 3; “İlk Operamız Ankarada”, 1934, s. 7).

Özsoy Operası'ndan sonra Türkiye'de opera sayısında artış olmuştur. Nimet Vahid Hanım, Ankara'da kurulan operalarda görev almak için İstanbul'daki dairesini sattığı ve Ankara'ya gittiği anılar da geçer. Bu dönemin gazetelerine bakıldığında Carmen Operası'nın hazırlandığını ve heyetin içerisinde Nimet Vahid Hanım'ın da olduğu yazmaktadır. Ancak gazetede her ne kadar heyetin içerisinde sanatçının yer aldığı belirtilse de Nimet Vahid Hanım'a diploması yok diye görev verilmemiştir. Yapılan araştırmalar doğrultusunda sanatçıyla ilgili gazetelerde karşılaşılan son haber 8 Mayıs 1937 tarihine aittir. Türk Hava Kurumu'nun yararına verilecek olan konser ilanından başka bir gazete kupürüyle şu an için karşılaşılmamıştır. Sanatçı, Amerikalı biriyle evlenerek 1941 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmiştir ve 2003 yılında hayata veda ettiği zamana kadar orada yaşamıştır (“Karmen de Oynanacak”, 1934, s.1-6; “Türk Hava Kurumu Menfaatine”, 1937, s. 4; Özbilgen, 1985, s. 11; Bengin, 1990, s. 15; Toros, 1990, s. 27; Eldem, 2010, s. 407).

Araştırmanın sonuçları değerlendirildiğinde Nimet Vahid Hanım konservatuvarın ilk kadın şan hocası olarak lanse edilmiş ancak ilk kadın opera sanatçısı kimliği göz ardı edilmiştir. Sanatçının hem Avrupa'daki konserleri hem de ülkesindeki radyo ve sahne çalışmaları Türkiye'de Batı müziğinin gelişmesine katkı sağlamıştır. Bu çalışmalarda birçok başarıya imza atmasına rağmen ne yazık ki Türk opera tarihi yazımında hak ettiği yeri alamamıştır.

Bilindiği üzere ilk Türk kadın opera sanatçısı olarak Semiha Berksoy gösterilir. Berksoy, şüphesiz Türk opera tarihinin en önemli seslerinden biridir. Hatta ilk kadın opera sanatçıları arasında da yer almaktadır. Ancak ilk kadın opera sanatçısı değildir. Tarihler dikkate alındığında Semiha Berksoy'un on üç, on dört yaşlarında olduğu dönemde Nimet Vahid Hanım'ın Münih'te konserler verdiği gazetelerden anlaşılmaktadır. Ayrıca Özsoy Operası'nda ise başrollerden biri Nimet Vahid Hanım'a aittir.

Şu anki belgeler doğrultusunda kadın sanatçı olarak Türk operasının sıfır noktası Nimet Vahid Hanım'dır. Ayrıca sanatçı, birçok önemli ismin de şan hocasıdır. Nimet Vahid Hanım, Ankara Operası'ndan beklediği ilgiyi görememesinden dolayı Amerika'ya yerleşmiştir. Bu göç sanatçının birkaç hatıra dışında Türkiye'de unutulmasına neden olmuştur. Hatta Özsoy Operası'ndaki rolü bile görmezden gelinerek ilk Türk kadın opera sanatçısı unvanı aynı eserde rol alan öğrencisi Semiha Berksoy'a verilmiştir. Sanatçının Amerika'daki hayatı üzerine ne yazık ki bilgiler çok azdır. Umarız ilerleyen yıllarda Nimet Vahid Hanım ile ilgili daha fazla bilgi ve belgeye ulaşılabilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: Grant Support: The author declared that this study has received no grant support.

Kaynaklar/References

- Alp, S. (1999). *Türk Resminde Kadın Sorun/Salı (1908-1923)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- And, M. (2014). *Başlangıcından 1983'e Türk Tiyatro Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ankara Mektupları Özsoy Piyesi [haber]. (1934, 19 Haziran). *Cumhuriyet*, s. 3.
- Bengin, T. (21 Aralık 1990). Milyarlık Tablolar İkiz. *Milliyet*, s. 15.
- Berksoy, S. (2010). *Ateş Kuşu Semiha Berksoy*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Brahms'ın 100 üncü Yıldönümü [haber]. (1933, 22 Mayıs), *Cumhuriyet*, s. 2.
- Brahms'ın Yüzüncü Senesi [haber]. (1933, 18 Mayıs), *Cumhuriyet*, s. 5.
- Çakır, S. (2013). *Osmanlı Kadın Hareketi*, İstanbul: Metis.

- Eldem, E. (2010). *Osman Hamdi Bey Sözlüğü*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- İlk Operamız [haber]. (1934, 23 Haziran), *Hakimiyeti Milliye*, s. 1
- İlk Operamız Ankarada [haber]. (1934, 26 Haziran), *Akşam*, s. 7.
- İlk Türk Operası [haber]. (1934, 23 Haziran), *Hakimiyeti Milliye*, s. 5.
- Karaaslan, M. (2016). Türkiye’de Batı Müziğinin İlk Kadın Temsilcilerinden Nimet Vahit Hanım. D. Çakar, H. L. Kuterdem vd. (Ed.). *I. Ulusal Müzik ve Sahne Sanatları Sempozyumu Bildiriler* (s. 374-388). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Ankara Devlet Konservatuvarı.
- Karmen de Oynanacak [haber]. (1934, 20 Kasım). *Cumhuriyet*, s. 1-6.
- Kolçak, O. (2005). *A. Adnan Saygun*, Kastaş Yayınevi.
- Konservatuvarın 2 inci Konseri [ilan]. (1935, 18 Aralık), *Cumhuriyet*, s. 4.
- Milli Operaya Doğru [haber]. (1934, 25 Haziran). *Milliyet*, s. 2.
- Münih’te Bir Konser [haber]. (1924 (1340), 1 Haziran), *Darülelhan Mecmuası*, 1, s. 135-136.
- Nimet Vahid Hanım [haber]. (1924 (1340), 27 Teşrinisani), *Servet-i Fünun*, s. 25.
- Nimet Vahit H. [haber]. (1934, 21 Nisan), *Cumhuriyet*, s. 4.
- Nimet Vahit H. Şehir Tiyatrosunda [haber]. (1934, 15 Nisan), *Cumhuriyet*, s. 4.
- Nimet Vahit Hanım Konseri [haber]. (1934, 11 Nisan), *Cumhuriyet*, s. 2.
- Özbilgen, F. (15 Ekim 1985). Nazım’ın Gözüyle Semiha’nın Sanat Gücü. *Cumhuriyet*, s. 11.
- Özcan, N. (1993). Darülelhan. *İslam Ansiklopedisi* (c. 8, s. 518-520). İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Özden, E. (2015). *Osmanlı Maârifî’nde Müsiki*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Özer, S. (2013). Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkı Verilmesinin Türk Kamuoyundaki Yankıları, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 29(85), 85-131.
- Radyo a [ilan]. (1932, 24 Nisan), *Cumhuriyet*, s. 4.
- Radyo b [ilan]. (1932, 13 Eylül), *Cumhuriyet*, s. 4.
- Radyo c [ilan]. (1932, 27 Eylül), *Cumhuriyet*, s. 4.
- Radyo d [ilan]. (1932, 4 Ekim), *Cumhuriyet*, s. 4.
- Radyo e [ilan]. (1932, 11 Ekim), *Cumhuriyet*, s. 4.
- Radyo f [ilan]. (1932, 6 Aralık), *Cumhuriyet*, s. 4.
- Radyo g [ilan]. (1933, 4 Nisan), *Cumhuriyet*, s. 4.
- Radyo h [ilan]. (1933, 2 Mayıs), *Cumhuriyet*, s. 4.
- Refiğ, G. (2012). *Atatürk ve Adnan Saygun*, İstanbul: Boyut.
- Şankaya, G. A. (2020). *Atatürk Dönemi Türk Tiyatrosu: Afife Jale ve Kadın Tiyatrocular*, Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Şehir Tiyatrosunda [ilan]. (1934, 19 Nisan), *Cumhuriyet*, s. 4.
- Toros, T. (1990). Osman Hamdi Bey ve Çevresi, *Tarih ve Toplum*, XIV, 24-28.
- Türk Hava Kurumu Menfaatine [ilan]. (1937, 8 Mayıs). *Cumhuriyet*, s. 4.
- Uluskan, S. B. (2010). *Atatürk’ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi Istanbul University Journal of Women's Studies

Başvuru: 04.07.2022
Revizyon Talebi: 13.09.2022
Son Revizyon: 20.09.2022
Kabul: 21.09.2022

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Evli Kadınlardan Göz Ardı Edinilen Çocuk Yaşta Evliliklere İlişkin Perspektifler: Nitel Bir Çalışma

Perspectives On Child Marriages Ignore Married Women: A Qualitative Study

Hilal DURAN¹ , İrem Nur GÜRSOY² , Hatice KUMCAĞIZ³

Öz

Bu çalışma Türk toplumunda erken evliliğin, 18 yaşından önce evlendirilen kadınların bakış açısından değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda araştırmanın çalışma grubunu kendi isteği ve iradesi olmadan 18 yaşından önce evlendirilen 20 kadın oluşturmaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş olup verilerin toplanması sürecinde erken evlilik deneyimi olan kadınlarla yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen verilerin çözümlenmesi betimsel analiz ile gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerden elde edilen verilerin dökümü gerçekleştirildikten sonra MAXQDA 2020 programı üzerinden kodlama gerçekleştirilmiş ve temalara ulaşılmıştır. Araştırmanın sonucunda, kadınların erken evlenme nedenlerinde (düşük eğitim seviyesi, aile baskısı, aileden kurtulma, düşük sosyo-ekonomik seviye vb.) benzerlik olduğu ortaya konmuştur. Ayrıca bu sonuçlar katılımcıların evlenme öncesinde aileleriyle sorunlar yaşadıklarını, yaşadıkları sorunların onları evlenme fikrine ittiğini, çoğunun aile içinde deneyimledikleri; iletişim sorunlarının, ekonomik yetersizliklerin, aile içi şiddetin ortak noktalar olduğunu göstermiştir. Son olarak, erken evlilik deneyiminden sonra katılımcıların çoğunun evlilik beklentileri noktasında hayal kırıklığı yaşadıkları, zorlu evlilik ve gebelik süreçleri deneyimledikleri ve erken evlilikleri önermedikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Aile, Çocuk yaşta evlilik, Erken evlilik, Kadınlar

Abstract

This study aims to evaluate early marriage in Turkish society from the point of view of women who were married before the age of 18. For this purpose, the study group of the study consists of 20 women who were married before the age of 18 without their own will and volition. In the study, a qualitative research method was adopted and semi-structured interviews were conducted with women with early marriage experience in the process of collecting data. The analysis of the obtained data was carried out by descriptive analysis. After the breakdown of the data obtained from the interviews, the coding was carried out through the MAXQDA 2020 program and the themes were reached. As a result of the research, it was found that the reasons for women's early marriage (low level of education, family pressure, family emancipation, low socio-economic level, etc.) it has been established that there is a similarity. In addition, these results show that the participants had problems with their families before marriage, the problems they had pushed them to the idea of getting married, which most of them experienced in the family; it has been shown that communication problems, economic

¹ Sorumlu Yazar: Hilal Duran (Yüksek Lisans Öğrencisi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Samsun, Türkiye.
E-posta: 21280980@stu.omu.edu.tr ORCID: 0000-0002-7779-8175

² İrem Nur Gürsoy (Arş. Gör.), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Samsun, Türkiye
E-posta: iremnur.gursoy@omu.edu.tr ORCID: 0000-0003-3905-2951

³ Hatice Kumcağız (Prof. Dr.), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Samsun, Türkiye.
E-posta: haticek@omu.edu.tr ORCID: 0000-0002-0165-3535

Atf: Duran, H., Gursoy, I. N., Kumcagiz, H. (2022). Evli kadınlardan göz ardı edinilen çocuk yaşta evliliklere ilişkin perspektifler: Nitel bir çalışma. *Istanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi - Istanbul University Journal of Women's Studies*, 25, 31–48.
<https://doi.org/10.26650/iukad.2022.1140061>

inadequacies, and domestic violence have common points. Finally, after the early marriage experience, it was concluded that most of the participants were disappointed at the point of their marriage expectations, experienced difficult marriage and pregnancy processes, and did not recommend early marriages.

Keywords

Family, Child marriage, Early marriage, Women

1.Giriş

Erken yaşta evlilik Türkiye'nin de içinde bulunduğu birçok ülkede varlığını devam ettiren bir olgudur. Evlilik aracılığıyla yaşça küçük ve evlilik kurumunun sorumluluklarını bilmeyen ya da toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesince bilinen rol ve sorumluluklarla çocuk gelinler evlilik süresince zorlu yaşam koşullarını deneyimlemektedirler. Çocuk olarak adlandırılan yaştaki evliliklerin evli kadınların hayatında nasıl bir rol oynadığını ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilecek bu araştırmadan ulaşılabilecek sonuçların toplum bilincini artırmak amacıyla gerçekleştirilecek faaliyetlerde kullanılması düşünülmektedir.

Aile toplumun en küçük yapı taşlarından birisi olarak toplumun en önemli işlevlerini gerçekleştirip düzenleme noktasında önem arz etmektedir. Aile bireyin kişiliğinin gelişmesinde, ruhsal ve fiziksel sağlığının iyileşmesinde, kendisi için önemli olan kararlar vermesinde ve hayatını nasıl şekillendireceği hususunda yönlendirici etkisi olan bir kurumdur. Bu nedenle genellikle evlilik yoluyla kurulan aile kurumunun önemi hem bireyler hem de toplum için önem arz etmektedir. Fiziksel ve psikolojik gelişimini tamamlamamış, yetişkin olamamış, ebeveynlerine bağımlı kişiliğe sahip, insan olarak haklarının farkında olmayan ve kendini savunamayan binlerce genç birey ailelerinin zorlamasıyla evlendirilmektedir (Kolkısa, 2018:2). Evlilik kurumuna dair bilgi birikimi olmayan bu çocuk gelinler evlilik süreciyle birlikte bir kriz anı yaşarlar. Yaşadıkları krizi sağlıklı şekilde atlatamayan ya da kriz yaşadığının farkında bile olmayan çocuk yaşta erken evlilik mağdurları için evlilik hayatı zorlu yaşam koşullarını da beraberinde getirmektedir.

Evlilik için Türkiye'deki yaş sınırı 18 olarak belirlenmiştir. Evlenmek için yaş sınırı şartı bireylerin evlilik olgusunun gerektirdiği fiziksel ve ruhsal olmak üzere bu koşulları sağlayabilmeleri, evlenmenin önemini ve evliliğin getireceği görev ve sorumlulukları gerçekleştirebilmeleri için gerekli bilgi birikimine ve olgunluğuna erişmiş olmaları açısından zorunlu tutulmuştur (Keskin, 2011:67). Erken yaşta evlilikler daha çok zorla yaptırılmış olsa da kendi isteğiyle erken yaşta evlenen kadınlar da bulunmaktadır. "Evde kalırsın", "yaşın geçerse seni kimse almaz", gibi cümlelerle kız çocuklarına toplum baskısı yapılmaktadır ve bu baskı erken yaşta evlilik kararlarının verilmesinde önem arz etmektedir. Ayrıca bu cinsiyetçi toplumsal yargılarla yetişen kız çocukları, toplumsal cinsiyet algısıyla uyumlu olarak rollerini ev hanımı ve anne olarak ilişkilendirmektedirler. Bu durum da onları evlilik kararına itebilmektedir (Aktepe ve Akay, 2017:414).

Çocukluk döneminde çocuklara yaşlarının kaldıramayacağı görev ve sorumlulukla baş başa bırakmak bir neslin sağlıklı olmasını engellemekte ve toplumun bilinçli olmasını sekteye uğratmaktadır. 18 yaş altındaki kız çocuklarının evlendirilmesinin farklı nedenleri olabilmektedir. Erken evliliklere maruz kalma ihtimali kentsel bölgelere göre

kırsal bölgelerde daha fazladır. Erken evlilik olgusunun önemli bir nedeni de toplumsal cinsiyet eşitsizliğidir (Anık ve Barlin, 2017:1828). Toplumsal cinsiyet rollerinin çeşitli kültür ve nesiller arasında farklılık gösterdiği bilinmektedir fakat bu roller her ne olursa olsun genel olarak kadınların lehine işlememektedir. Kadınların ya da kız çocuklarının yerinin evi olduğu düşüncesiyle evlendirilen kız çocukları toplumda dezavantajlı konumda bulunmaktadır ve kız çocuklarının yüksek standartlarda yaşayabilmesi için en iyi seçeneğin evlilik olacağı zihniyeti bulunmaktadır. Bu zihniyetin var olmasının önemli sonucu da erken evlendirilen kız çocuklarının kaldıramayacağı roller yüklenmelerine neden olmaktadır (Erdoğan, 2014: 8).

Geleneksel toplum yapısında genelde kadınlar hizmet ekseninde rolleri gerçekleştirmektedirler. Ev içi emek, beslenme, hijyen, çocuk bakımı gibi rollerle görevlendirilmektedirler. Hatta bazı bölgelerde kadınlardan evlendikten sonra tek rol olarak hizmet davranışının kabullenmesi beklenmektedir. Özellikle çocuk sahibi olduktan sonra kadınların anne rolünü tamamen yaşaması beklenmektedir. Erken yaşta evlenen çocuklar daha eş rolüne ayak uyduramayarak bir kriz anı yaşarken bir de anne rolünün sorumluluklarını yüklenmektedirler. Bu durumun neticesinde psikolojik ve fizyolojik problemler meydana gelmekte ve krizden dolayı bireyin fiziksel ve ruhsal sağlığı olumsuz etkilenmektedir ve istismara uğrama, ekonomik yetersizlikler, rol karmaşası gibi sonuçlar da ortaya çıkmaktadır. Erken yaşta evlilik sadece bireyin kendisini değil, toplumu da etkileyen sosyal bir problemdir. Geleneklerle 18 yaşından önce evlendirilen çocukların evlendirilmesinin devam etmesi kadınların toplum içerisindeki konumunu olumsuz etkilemektedir (Burcu vd., 2015:64). Bir kız çocuğunun erken yaşta evlendirilmesi o çocuğun ergenlik ile annelik rolüne ve gerektirdiği sorumluluklara uyumunu zorlaştırmaktadır (Kolkısa, 2018:3). Aynı zamanda çocuk yaşta hamilelik deneyimi, çocuk gelinlerin fiziksel gelişimin yeterli olmayışı, doğacak bebeğe bakım konusunda bilgi, bilgi ve becerilerinin yeterli olmayışı hem anne olan çocuk gelinlere hem de bebeğe zarar verecektir. Toplumun en küçük yapı taşı olarak belirtilen ailenin bu denli problem barındırması aslında sadece erken evlenen çocuklara ve onların bebeklerine zarar vermemektedir. Kurdukları aile kurumunu, kök ailelerini ve toplumu olumsuz etkilemektedir. Erken evliliklerin önlenmesi ve gerçekleştirilmiş erken evliliklerin tespit edilmesi sonrasında yaşadıkları kriz anları ve sorunları üzerine çözüm önerileri makro, mezzo ve mikro düzeyde hayata geçirilmelidir. Bu doğrultuda bu çalışmada 18 yaşından önce evlenen kadınların deneyimlerine odaklanarak erken evliliklere yönelik farklı perspektifleri ortaya koymak amaçlanmıştır.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1 Erken Evlilik ve Çocuk Gelin Kavramları

Evlilik toplumsal ve hukuksal yükümlülükleri olan bir olgudur. Evlilik hukuksal ve toplumsal kurallara uygun olması beklenen bir olgudur ve evlenecek kadın ve

erkeklerin kendi seçimleriyle evlilik tercihi yapmaları beklenmektedir. Evlenme olgusunun hukuksal olarak geçerli olabilmesi için evlenecek olan kadın ya da erkek yasayla belirlenen yaşı tamamlamalıdır (Çetin, 2020:109). Bu yaş 18 olarak belirlenmiştir. 18 yaşın öncesinde yapılan evlilikler “erken evlilik” olarak tanımlanmaktadır. Türk Medeni Kanunu’nun 124. Maddesi’nde bulunan “Erkek veya kadın on yedi yaşını doldurmadıkça evlenemez. Ancak, hâkim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple on altı yaşını doldurmamış olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir...” ifadesiyle erken evlilik olgusu on yedi yaşını doldurmadan yapılan evlilikler olarak kabul edilmektedir (Uysal, Eren, Şimşek 2019:198).

Erken yaşta evlilik mağdurları daha çok kız çocukları olduğu için erken evlilik kavramıyla birlikte çocuk gelin kavramı da ortaya çıkmıştır. “Çocuk gelin” kavramı ise 18 yaşından önce evlendirilmiş kız çocuklarını niteleyen bir kavramdır. Alan yazında erken evlilik olarak kastedilen “çocuk gelinler”dir. Erkek çocuklarına nazaran kız çocukları erken evlilikler gerçekleştirmektedirler ve bu durum erken evlenen kız çocukları için çeşitli problemlerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Ülkemizde “erken evlensin ve çoluk çocuğa karışsın” düşünceleriyle erken evlilik süreçleri erkek çocuklarının iş ya da askerlik gibi sebeplerle uzamaktayken kız çocuklarının bu şartları sağlamaları toplum tarafından beklenmediği için daha erken yaşta evlendirilmektedirler (Yüksel ve Yüksel, 2014:9).

Psikolojik ve fizyolojik yönden gelişimini tamamlamış, haklarının bilince ve sınırlarını koruyabiliyor olması evlilik öncesinde kadın ya da erkeğin sahip olması gereken yetişkinlik belirtileridir. Evlenmek için 18 yaş sınırının bulunması kadın ya da erkeğin fiziksel ve psikolojik açıdan evlilik olgusunun gerektirdiği sorumlulukların üstlenilebilmesi açısından yönünden önem arz etmektedir (Çetin, 2020:109). Erken yaşta evlilikler bireylerin 18 yaşından önce evlendiği zamanları içerdiği gibi aynı zamanda 12-18 yaş arası ergenlik döneminin bir kısmını da kapsamaktadır. Ergenlikte ve devamında gelen yetişkinlik döneminde bireyler psiko-sosyal açıdan kişisel gelişimlerini sürdürmektedirler ve kimlik gelişimleri de özellikle bu dönemde önem arz etmektedir. Kimlik gelişiminin erken evlilik dönemiyle beraber devam eden süreçte evlilik sürecinin stresi ve beraberinde çocuk sahibi olmaları erken evlilik yapmış olan ergen çocukların kimlik gelişimlerini de olumsuz etkilemektedir (Pehlivan, 2017:1). Ergenlik döneminde bireyler, fiziksel ve ruhsal yönden birçok değişim yaşarlar, kendilerini fiziksel ve psikolojik olarak tanıma eğilimine girerler. Ergenlik döneminin getirdiği birtakım değişikliklerle birlikte erken yaşta evlilik de meydana gelince, bu sürecin daha sağlıklı bir biçimde tamamlanmasına neden olabilmektedir.

2.2 Çocuk İstismarı ve Çocuk İhmali Kavramları

Çocuk istismarı ve çocuk ihmali; “ana-babanın ya da çocuğun bakımı, sağlığı ve korunmasından sorumlu kişilerin gerektiği ya da yapması gerekirken ihmal ettiği

eylemler sonucunda çocuğun her türlü fiziksel, ruhsal, cinsel ya da sosyal açıdan zarar görmesi, sağlık ve güvenliğinin tehlikeye girmesi” olarak tanımlanmaktadır. “İstismar; fiziksel, cinsel ya da duygusal olabilirken, ihmal; fiziksel ve duygusal olarak ikiye ayrılabilir.” (Küpeli, Kambur, Derman: 2003:129). Çocuk ihmali “genelde ailenin, ilgili kurumların ya da devletin çocuğa karşı en temel sorumluluklarını yerine getirmemesi” olarak ifade edilmektedir. Toplum, bireyden başlamak şartıyla aileye ulaşıncaya kadar bir bütündür. Bu nedenle aile içerisinde meydana gelen istismar ve ihmal mağduriyetleri çocukları haklarından mahrum bırakmakta ve gelişimlerini olumsuz etkilemektedir (Yüksel, Yüksel, 2014: 3). İstismar ve ihmal mağduriyetleri ailelerde ve dolayısıyla çocuklarda bazı risk etmenlerinin bulunduğu şartlarda daha sık rastlanmaktadır. Aileye ilişkin risk etmenleri arasında ekonomik yetersizlikler, aile içinde patolojik sorunlar, eğitim yetersizliği vb. faktörler yer almaktadır. Çocuk ihmal ve istismarına birçok örnek verilebilir. Bunlardan biri de reşit olmayan bir çocuğu erken yaşta evlendirmektir. Erken yaşta evlilik mağdurları erkek ya da kız çocukları olabilmektedir fakat genel olarak bakıldığında çocuk gelinlerin daha fazla olduğunu söylemek mümkündür. Erken yaşta zorla ya da kendi isteğiyle evlendirilen kız çocukları kurdukları yeni aile kurumunda çeşitli şiddet türlerine, ihmal ve istismara maruz kalabilmektedirler.

3. Erken Evliliğin Nedenleri ve Sonuçları

Erken yaşta gerçekleştirilen evlilikler nedenleri açısından farklılık gösterdiği için nedeni için net bir şey söylenmemektedir fakat erken evliliklere neden olan faktörlerin bölgeden bölgeye ve toplumdaki topluma farklılık gösterdiği bilinmektedir. Ancak, genel çerçevede içerisinde değerlendirildiğinde erken evlilik olgusunun geleneksel toplum yapısına sahip ve ataerkil değer yargıları taşıyan bölgelerde daha sık görülmektedir fakat bu bölgelerde görülmesi her iki cinsiyet tarafından deneyimlense de beraberinde görülen sonuçlar nedeni ile kız çocuklarının daha olumsuz etkilendiği görülmektedir (Zeren ve Gürsoy, 2020:126). Erken yaşta gerçekleştirilen evliliklerin bulunması sadece kültürel değerler olmamakla birlikte bunun yanı sıra toplumsal cinsiyet eşitsizliği, düşük ekonomik seviyeleri gibi faktörlerle ilişkilendirilebilmektedir. Bu nedenle, erken evlilik olgusunun nedenlerini tek bir faktöre indirgemek doğru bir tutum olmayacaktır (Yüksel ve Yüksel, 2014: 9).

Erken evliliklerin toplumsal ve ekonomik nedenlere bağlı olarak çeşitli nedenlerle gerçekleştiği görülmektedir. Çocukluktan itibaren aile, arkadaş gibi çeşitli ortamlarda öğrenilen sosyal davranışlar, toplumsal cinsiyet rollerini besleyen kurallar içermektedir. Bu durum toplumsal eksen içerisinde değerlendirilmektedir. Ekonomik eksen de ise işgücü pazarı içerisinde erişim ve bu pazardaki konum ile vasıflı işgücü haline gelmeyi kapsayan eğitim süreçlerine dikkat çekilmektedir (Erkan ve Yıldız, 2018:47). Kadınların, erkeklere nazaran erken evlilikleri daha erken deneyimleme nedenleri arasında, beşik kurtmesi, başlık parası gibi gelenekler haricinde kız çocuklarının evlilik

gerçekleştirmeden cinsel birliktelik yaşama ihtimaliyle birlikte ailenin namusunu koruyamayacağı fikride de önem arz eden bir husustur. Ayrıca erken evlilik deneyimleyen kız çocuklarının, “ağaç yaşken eğilir” atasözünün yansıttığı zihniyetten hareketle evleneceği eşi tarafından kız çocuğunun daha iyi eğitileceği ve bu “çocuk gelinlerin” yaşları sebebiyle daha fazla çocuk sahibi olabileceği olasılığı da erken ya da zorla evlendirilen kız çocuklarının evlendirilme nedenleri arasında sayılabilmektedir (Benli, 2015:196). Kız çocuklarının erken evlendirilmesi konusunda kritik noktalardan biri de erken evlilikler neticesinde meydana gelen genç annelerin hamilelik ve doğum süreçleridir. Daha ruhsal ve fizyolojik gelişimini tamamlamamış, genel olarak eğitimleri sekteye uğramış, sosyo-ekonomik seviyesi düşük olan gençler aynı zamanda erken yaşta ebeveyn olma durumunu da deneyimlemektedirler. Eş olma sürecine böylelikle anne olma süreci de eşlik ederek ekonomik, sosyal ve kültürel sorumluluklar yüklenmektedir (Şen ve Kavlak 2011:36). Erken evliliklerin nedenleri incelendiğinde ilk olarak sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel nedenler, dini inançlar yahut eğitim seviyesinden bahsedilmektedir. Sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel gerekçeler; kız çocuklarının ekonomik yük olarak görülmesi, kız çocuklarının ekonomik anlamda ailelerine destekte bulunması ya da kız çocuklarının evliliği çıkış yolu olarak görmesi durumları öne çıkmaktadır. Geleneksel gerekçeye bakıldığında ise ataerkil zihniyet yapısına sahip olan ailelerde gençlere kendi deneyimleyecekleri evlilik kararını tercih hakkı verilmemektedir. Ülkemizde de başlık parası, beşik kertmesi gibi geleneksel evlilik uygulamaları devam etmektedir. Ayrıca eğitim düzeyi ve sosyo-kültürel bağlam açısından düşünüldüğünde sosyo-ekonomik durumu ve kültürel seviyesi düşük düzeyde ailelerde erken evlilik deneyimlerinin da daha fazla görüldüğü söylenebilir (Dabak, 2014:23).

Erken evliliğin sonuçlarına bakıldığında ise eğitim seviyesi düşüklüğü, üreme sağlığı problemleri, kadına ya da çocuğa yönelik şiddet ve kadın istismarı vb. görülmektedir. Erken evlilik deneyiminden sonra gençlerin eğitimlerinin sekteye uğraması, onları hayatları boyunca devam edecek bir süreçten ayırmakta ve bir meslek kazanıp çalışma haklarından faydalanmaları engellemektedir. Ayrıca bu sebeple ekonomik özgürlük sağlayamayan gençler ve özellikle kadınlar öncelikle eğitim seviyesi düşüklüğü, daha sonra düşük ekonomik seviye birlikte bağımlılık döngüsünde içerisine girmektedirler. Bu bağımlılık döngüsü her ne kadar somut şeyler kaybettiriyormuş gibi görünse de bu unsurların yanında benlik kaybı, özgüvensizlik, umutsuzluk, hayal kırıklığı gibi manevi noktada olumsuzluklar hissedilmesine yol açmaktadır. Başka bir olumsuz sonuç olan üreme sağlığı sorunları, anne/çocuk ölümleri erken evlilik deneyiminden sonra beraberinde erken ve sık gebelikleri de getirmektedir. Erken evlilik mağdurlarının çoğu, aile planlaması hususunda da bilgi yetersizliği yaşadıkları için sorumluluklarını kaldıramayacakları sayıda çok çocuk sahibi olmakta; doğum öncesi ve sonrası hizmetlere de ulaşamadıkları için tıbbi açıdan riskli durumlar yaşayabilmektedirler. Diğer olumsuz sonuçlardan olan toplumdan izolasyon / kadına yönelik şiddet ve istismar 18 yaşın altında evlilik deneyimleyen çocuklarda evlilik süreci sonrasında

akranlarından uzaklaşma, kendini yetersiz hissetme, toplumdaki izole olma gibi durumlar yaşamaktadırlar. Ayrıca çocuk yaşta evliliklerde çocuklar ruhsal ve bedensel gelişimlerini tamamlanmadıkları için çeşitli hastalıklar ve psikolojik rahatsızlıklar yaşayabilmektedirler. Kız çocuklarının eşleriyle birlikte sağlıklı iletişim tarzına sahip olmaları ve evlilik süreçlerinin cinsel hayattan ibaret algılanması, genellikle erkeğin yaşça evlenen kız çocuğundan büyük olması evlilik sürecini hem çeşitli şekilde şiddete açık hale getirmekte hem de uyum sürecini güçleştirmektedir. (Tuğrul, 2018:11). Kız çocukları, kendi ayakları üzerinde duramayacak yaşta ve gerekli eğitim seviyesine gelmeden evlendikleri durumlarda eşleri tarafından çeşitli şiddet türlerine maruz kalmaktadırlar. Bu evliliklerde şiddetli geçimsizlik, ve aile içerisinde şiddet bulunmaktadır ve bu nedenle boşanma ve intiharların fazla olduğu görülmektedir (Dabak, 2014: 24). İnsan sosyal bir varlık olmasından dolayı yaşadığı her olumsuz deneyim ya da olumlu deneyim kendisiyle birlikte ailesini ve toplumu da etkiler. Bu nedenler bütünüyle ele alındığında, erken yaşta deneyimlenen ve zorla gerçekleştirilen evliliklerin kız çocukları üzerindeki olumsuz etkiler yalnızca kendisini etkilememektedir. Erken evlilik olgusu zamanla kişisel bir sorun olmaktan çok toplumsal bir soruna dönüşmektedir. Erken yaşta evlilik deneyimleyen kız çocukları, yaşamları gereken çocukluk çağlarını yaşayamadan kendilerine yüklenen rol ve sorumluluklarla ile baş edememektedir. Bu durum da çözülmesi ya da önlenmesi gereken toplumsal birçok riski ve sorunu beraberinde getirmektedir.

4. Yöntem

4.1 Araştırma Deseni

Bu çalışma nitel araştırma yöntemi ile tasarlanmış olup betimsel bir analiz sunmaktadır. Çalışmanın gerçekleştirilmesi amacıyla Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurul Başkanlığı tarafından onay alınmıştır (Etik kurul karar no: 2022-368). Çalışmaya 18 yaşından önce evlendirilmiş olan toplam 20 kadın katılımcı olarak dahil edilmiş ve yarı-yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla veriler toplanmıştır. Toplanan verilerin analizinde ise MAXQDA nitel veri analizi programı kullanılarak verilerin düzenli bir şekilde sunulması planlanmıştır.

4.2 Çalışma Grubu

Araştırmanın birlikte yürütüleceği katılımcıların belirlenmesinde amaçlı örnekleme tekniğinden yararlanılmış ve araştırmanın amacı kapsamında kendi isteği ve rızası olmadan 18 yaşından küçük yaşta evlendirilen kadınlar gönüllülük esasına dayalı olarak çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışmaya katılan 30-40 yaş arası 6 katılımcı, 40-50 yaş arası 5 katılımcı, 50-60 yaş arası 4 katılımcı, 60 yaş ve üzeri 5 katılımcı bulunmaktadır. Katılımcıların evlilik yaşlarına bakıldığında 17 ve 16 yaşında 9 katılımcı olduğu, 14 ve 15 yaşında 1 katılımcı olduğu görülmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu

ilköğretim mezunudur. Okur-yazar olmayan bir katılımcı bulunmaktadır. Katılımcıların yarısından çoğunun ev hanımı olduğu görülmektedir. Özel sektör ya da devlet kurumunda çalışan yalnızca 9 katılımcı bulunmaktadır.

4.3 Araştırmanın Veri Toplama ve Veri Analizi Süreci

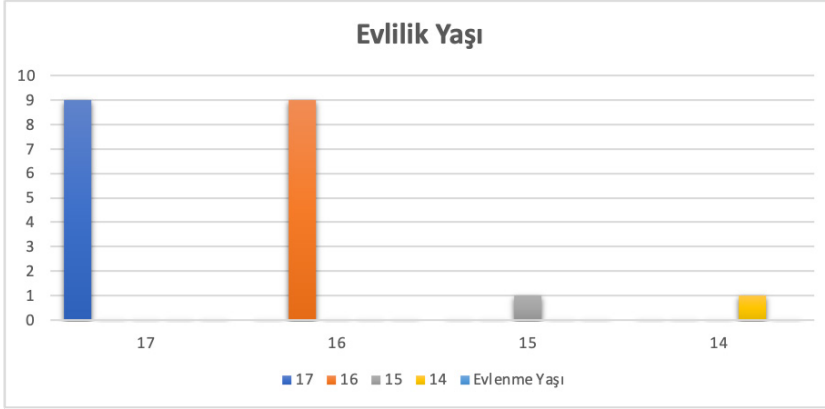
Katılımcıların erken evliliklerine dair görüşleri farklı zamanlarda ve mekânlarda katılımcılarla yüz yüze gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla toplanmıştır. Görüşme soruları erken evlenen kadınların sosyo-demografik, ekonomik ve kişisel durumlarını ölçmek amacıyla oluşturulmuştur. Bu kapsamda görüşme soruları içerisinde katılımcılara yaşları, evlilik yaşları, eşlerinin yaşları ve evlendiklerindeki yaşları, eğitim düzeyleri, kayınvalide ve kayınpeder yaşama durumları, kaç çocuğa sahip oldukları, evlilik kararını nasıl verdikleri, evlilik süreçleri hakkında bilgileri, kök aile yapıları, çocukluk dönemleri, evlilik öncesi çift birlikteliği hakkındaki bilgileri ve benzeri sorular yöneltilmiştir. Görüşmelerin bazıları katılımcıların izni doğrultusunda kayıt altına alınmış bazıları not alarak kaydedilmiş daha sonra ses kayıtlarının dökümü yapılmıştır. Araştırmada toplanan verilerin hepsi okunmuş ve daha sonra tek tek yeniden okunmuştur. Katılımcılarla daha sağlıklı ve rahat iletişim kurabilmek amacıyla yarı yapılandırılmış görüşmeler katılımcıların diledikleri ortamlarda (online, ev) ve yanlarında eşleri, çocukları ya da herhangi biri olmadan gerçekleştirilmiştir. Her bir katılımcıyla bir görüşme yaklaşık 30 dakika kadar sürmüştür. Verilerin analizi ise MAXQDA 2020 programı aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. Öncelikle dökümü yapılan veriler belge halinde içe aktarılmış ve sonrasında ilk kişiden başlanarak betimsel kodlama gerçekleştirilmiştir. Tüm görüşmeler kodlandıktan sonra benzer kodlar birleştirilerek kategori ve temalara ulaşılmıştır. Analizin anlaşılabilirliği açısından görsel araçlardan yararlanılarak hiyerarşik modellere bulgular bölümünde yer verilmiş ve alıntularla inandırıcılık sağlanmıştır. Veri toplama ve analizi sürecinde araştırmacılar birlikte çalışarak geçerliği sağlamıştır.

5. Bulgular

Bu çalışmada 18 yaşından önce evlilik gerçekleştirmiş 20 kadın ile görüşmeler gerçekleştirilerek elde edilen verilerin analizi sonucunda “Evlilik öncesi” ve “Evlilik sonrası” temalarına ulaşılmıştır. Temaların yanı sıra kadınlardan elde edilen bilgilerle bazı demografik bilgilere ulaşılmıştır. Bu bölümde ilk olarak demografik bilgilere yer verilmiş ve ardından temalara dair veriler örneklendirilmiştir.

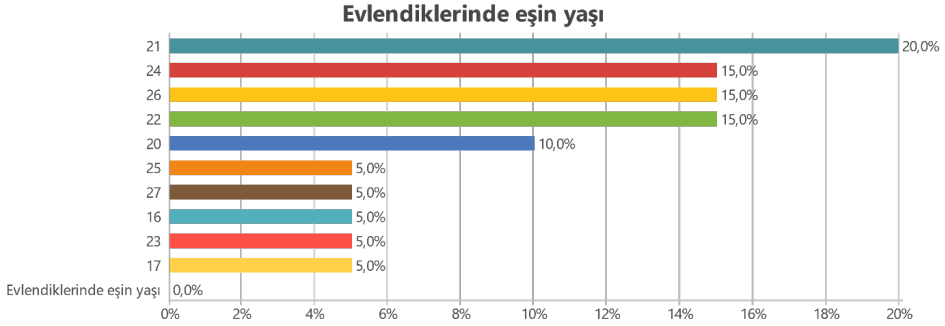
5.1 Demografik Bilgiler

Çalışmada katılımcı olarak yer alan kadınlara ilk evlenme yaşları, yaşları, hamilelik yaşları, eşlerinin şu anki ve evlendikleri zamanki yaşları, kendilerinin ve eşlerinin eğitim düzeyi, çalışma durumları, kayınvalide ve kayınpederlerinin yaşayıp yaşama durumu, evlilik süreleri ve kaç çocukları olduğu sorulmuştur. Kadınların yaşları 30 ila 75 arasında değişmekte olup evlilik yaşlarına dair veri Şekil 1’de sunulmuştur.

Şekil 1: Kadınların evlilik yaşları

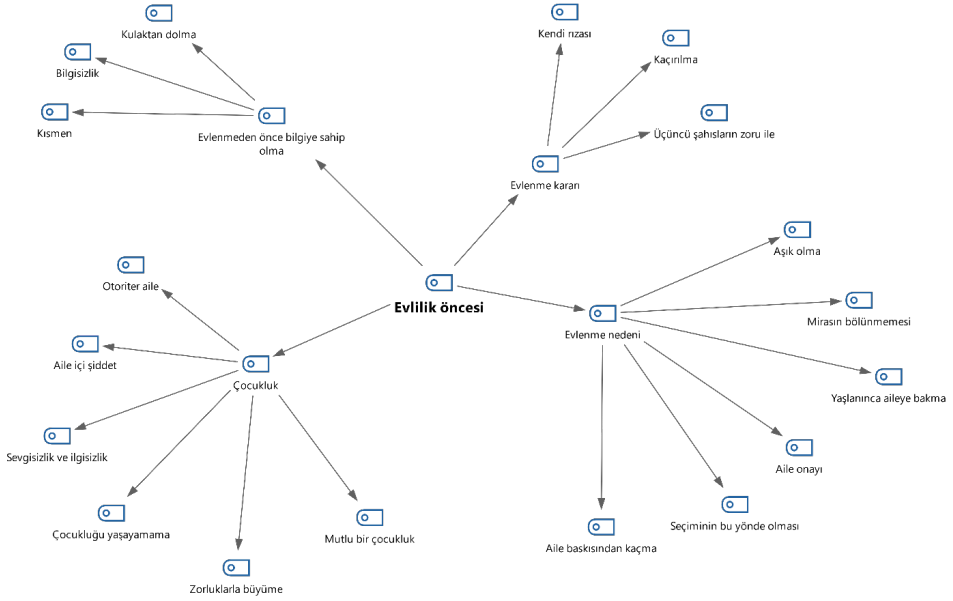
Şekil 1 incelendiğinde, kadınların çoğunun 16 ve 17 yaşında evlendiği görülmüştür. 14 ve 15 yaşında evlenmiş olan ise yalnızca bir kişi bulunmaktadır. Bunun yanı sıra hamile kalma yaşları da genellikle evlilikten bir yıl sonradır. En geç 28 yaşında hamile kalmış olan yalnızca bir kişi bulunmaktadır. Evlendiklerinde eşlerinin kaç yaşında olduğu ise Şekil 2’de sunulmuştur.

Şekil 2: Evlendiklerinde erkeklerin yaşı

Şekil 2 incelendiğinde erkeklerde 21 yaşında evlenen kişilerin en fazla olduğu görülmüştür. En geç 27 yaşında evlenmiş yalnızca bir kişi bulunmaktadır. Eşlerin evlilik süreleri de 15 ila 46 arasında değişmektedir. Bu süreçte doğan çocukların sayısına bakıldığında ise en fazla 6 çocuğu olan bir kadın bulunmakta olduğu görülmüştür. Hem kadınların (10) hem de erkeklerin (9) çoğu ilkokul mezunudur. Dikkat çekici bulgu erkeklerde 4 kişi üniversite mezunuyken kadınlarda bu sayının sıfır olmasıdır.

Evlilik öncesi temasına dair kategoriler çocukluktan evlilik kararı alınan döneme kadar olan verileri kapsamıştır. Evlilik öncesi temasına dair kod-alt kod modeli Şekil 3’de sunulmuştur.

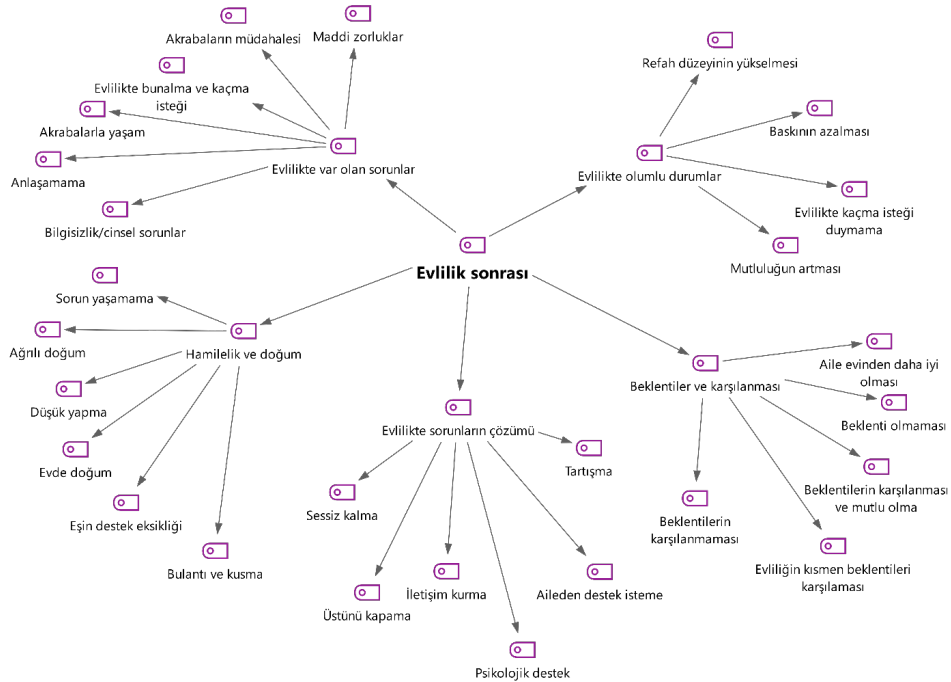
Şekil 3: Evlilik öncesi temasına dair kod-alt kod modeli

Şekil 3 incelendiğinde, evlilik öncesi teması altında yer alan kategorilerin sırasıyla çocukluk, evlenmeden önce bilgiye sahip olma, evlenme kararı ve evlenme nedeni olduğu görülmektedir. Çocukluk kategorisinde katılımcılar özellikle otoriter bir aile yapılarının olduğunu vurgulamıştır. K1'in bu alt kategoriye yönelik görüşleri şu şekildedir: "Annem ve babam otoriterdi, zaten beni zorla evlendirdiler. Ama ben yine de onlara saygısızlık etmezdim alttan alırdım." K1'in görüşü incelendiğinde, ailesinin otoriter yapısının onu evlenmeye sürüklediğini de görmek mümkündür. Ancak ayrıca dikkat çeken nokta katılımcının bu durumu alttan alarak anne ve babasına saygısızlık etmediğini düşünmesidir. K8 ise anne ve babanın dışında otoriter bir abiye ve çevreye de vurgu yapmıştır: "Mutlu değildim. Dışarıda oyun bile oynatmazlardı. Hem köy hem aile baskısı vardı. Özellikle abimle çok sorunlar yaşadım hala yaşıyorum ve konuşmuyorum." Görüşler incelendiğinde, otoriter aile yapısının kişileri mutsuz ettiği ve istemedikleri durumlarla karşı karşıya bıraktığı da görülmektedir. Hatta bu durum aile baskısından kaçma isteğiyle evlenmelerine bile sebebiyet vermiştir. Bunun yanı sıra diğer alt kategorilerin çoğunun da olumsuz durumlara işaret ettiği anlaşılmaktadır. Zorluklarla büyüme, çocukluğunu yaşayamama, sevgisizlik ve ilgisizliğe maruz kalma ve en önemlisi aile içi şiddete maruz kalmış olma gibi durumlar çocukluğu olumsuz etkilemiştir. Mutlu bir çocukluk geçirdiğini belirten katılımcılar ise mevcut durumla yetinmiş olanlardır. Örneğin K16 bunu şu sözlerle ifade etmiştir: "Annem okumama karşıydı beni okutmadı. Evin tek kızı olduğum için çocukluğum ev işi yaparak geçti, ama yine de mutluydum."

Evlenmeden önce katılımcıların çoğu evlilikle ilgili herhangi bir bilgiye sahip olmadığını belirtmiştir (18 kişi). Bu nedenle evlendiklerinde uyum problemleri yaşamaları söz konusu olmuştur. Evlenme kararının nasıl alındığı konusunda ise kadınların kendi rızasının yanı sıra bir başkasının baskısı veya kaçırıldıkları için zorunda kalma gibi durumlar da varlığını göstermiştir. Üçüncü şahıslar genel olarak anne ve babalardır. Evlenme nedenlerinde de görüldüğü gibi ailelerin uygun görmesi, mirasın bölüşülmesini istememeleri, yaşlanınca onlara bakılsın istemeleri gibi sebeplerle kızlarını evlenmeye zorladıkları görülmüştür. Aile baskısından kaçmak için evlenenlerin sayısı ise çoğunluğu oluşturmaktadır. Buna dair K7 bu konuda şu sözleri söylemiştir: “Aileden uzak yere gitmek istiyordum. Ailedeki baskı evlenmem için beni teşvik etti açıkçası. Ama eşimi de seviyordum.” İlk olarak baskıyla evlenme isteği karşıdaki kişiyi de sevdiğini düşünmeye yol açmış gibi görünmektedir. Aynı zamanda doğrudan âşık olup “bakışarak” evlenmeye karar veren katılımcılar da bulunmaktadır. Bu şekilde kendi seçimlerinin bu yönde olduğunu da vurgulamışlardır.

Evlilik sonrası teması kapsamında ise evlilikle hayatın nasıl değiştiği, sorunlar mutlu olaylar veya beklentinin karşılanması ile hamilelik ve doğum hakkındaki görüşlere yer verilmiştir. İlgili temaya ait kod-alt kod modeli Şekil 4’de sunulmuştur.

Şekil 4: Evlilik sonrası teması kod-alt kod modeli

Şekil 4 incelendiğinde evlilik sonrasında durumların daha karmaşık ve yoğun olarak olumsuz bir hal aldığı görülmektedir. İlk olarak hamilelik ve doğum kategorisi

incelenirse, bu dönemde kadınların özellikle yaşlarından dolayı sorun yaşadıkları, sık sık düşük yaptıkları veya evde doğum yapmak zorunda kaldıkları görülmüştür. Bu nedenle doğum anında oldukça fazla ağrı çekmeleri söz konusu olmuştur. Kadınların hiçbiri bu süreçte eşlerinin desteğinden bahsetmemiş, aksine birisi bu desteğin eksikliğini vurgulamıştır. Bazıları ise özellikle doğumda hiçbir sorun yaşamadıklarını belirtmiştir. Bu süreçte evlilikte yaşanan sorunlara bakıldığında ise en çok değinilen sorunun evlilikten bunalma ve kaçma isteği ile akrabalarla yaşam olduğu görülmüştür. Akrabalarla yaşam kategorisinde genel olarak kayınvalide veya kayınpeder olmakla birlikte bu akrabalar kalabalık ortam olarak vurgulanmış ve bundan yoğun bir biçimde şikayetçi olunmuştur. K7 bu konuda şunları ifade etmiştir: “Evet çok kalabalık bir aileye gelin geldim. Kayınvalide, kayınpeder, kayınlarım... Kalabalık yaşamak çok zor evin sorumluluğu da öyle. Eş hayatı da kalmıyor tabii.” K13 ise “Kaynana ve kaynanamın kaynanası ile yaşamak çok zordu. Kalabalık aileden çok çektim. Eşimle aram daha iyiydi.” Diyerek eşiyile arası kötü olmasa bile çevrenin etkisinin hissedilir olduğunu gözler önüne sermiştir. Bunun yanı sıra akrabaların evliliğe dair müdahaleleri de evlilikte sorunlara neden olmuştur. Kimileri kadınlara yönelik eşlerini dolduruşa getirmişlerdir. 14 kadın evlilikte bunaldığını ve zaman zaman kaçmayı istediğini belirtmiştir. Bu kadınların çoğu ya çocukları için ya da baskıdan dolayı kaçamadıklarını da ima etmiştir. K4 bunu şu şekilde ifade etmiştir: “Evet uzaklaşmak, ayrılmak çok istedim. Birkaç kere ailemin evine de gittim ancak boşanmak istesem de olmadı.” Tüm bunların yanı sıra eşlerin ilgisizliği, şiddet kullanması, aldatması, borçlanması ve borçlarını kadınlara yıkması, eğitime devam edememe, boşanmadan çekinme, koşulların kötüye gitmesi ve sürekli alttan alma gibi problemler evliliklerde var olmuştur. Evlilikte yer alan sorunların çözümüne yönelik ise genel olarak sessiz kalma (6) ve üstünü kapatma (5) gibi yollara başvurulduğu görülmüştür. Psikolojik destek alan yalnızca 2 kişi bulunmaktadır. Kadınlar özellikle alttan alarak, yuvaları bozulmasını diye sessiz kalarak sorunları çözmeye çalışmıştır. Kimi zaman ise sorun yaratan akrabalar ise ölümleri veya onlardan uzaklaşma sorunu çözmüştür. Ancak genel olarak kadınların etkisiyle ve kendilerini geri çekmesiyle sorunlar çözülmüştür. Erkeklerin bu konuda çabaladığı çok nadir örnekler vardır. Bu gibi örneklerde de eşler arasında iletişimin kuvvetli olduğu vurgulanmıştır.

Olumsuz durumların yanı sıra evlilikte olumlu deneyimler de yaşanmıştır. Evlendiğinde refah seviyesinin arttığı veya aile baskısından kurtularak mutlu olduğunu belirten kadınlar göze çarpmaktadır. Kimisi ise ailedeki kavga ve gürültü ortamından kurtulduğu için mutlu olmuştur. Ayrıca dört katılımcı evlilikte kaçma isteği duymadığını belirtmiştir. K3 bu konuda şunları söylemiştir: “Hiç istemedim. Böyle bir ihtimal aklıma gelmedi daha doğrusu. Gidersem geri dönmeyeceğimi biliyordum. Üstelik git bırak bunları gibi bir baskı vardı üstümde teklif edilmesine rağmen gitmedim.” Katılımcının öne sürdüğü görüşte dikkat çeken durum gitmesi için zorlanmasıdır. Ancak kişi buna boyun eğmemiştir. Son olarak evlilikte beklentilerin karşılanıp karşılanmadığına dair görüşler

yer almıştır. Beklentilerinin karşılandığını ve karşılanmadığını belirten katılımcıların sayısı eşittir (6). Beklentileri karşılanmayanlar pişman olduklarını veya en azından çocukları olduğu için mutlu olduklarını belirtirken beklentilerinin karşılandığını belirtenler ise eşleriyle iyi anlaştıklarından bahsetmiştir. Kimileri ise beklentilerinin belirli boyutlarda kısmen karşılandığını vurgulamıştır. K7 bu konuda şunları ifade etmiştir: “Benim en büyük beklentim evden kaçıştı, köy hayatından uzaklaşmaktı o zamanlar. Evlendim uzaklaştım ama tabii yine de evlendikçe insanın beklentileri artıyor. Bu evlilik tam anlamıyla karşılamadı.” Her ne kadar köyden kaçsa da evlilik tüm beklentilerini karşılamamıştır. Bu nedenle belirli düzeyde amacına ulaşabilmiştir. Benzer şekilde aile evinden daha iyi olduğu için evliliğin kısmen beklentilerini karşıladığını da vurgulamıştır. İki kişi ise hiçbir beklentilerinin olmadığını belirtmiştir. Bunlardan biri beklentilerinin olmadığını ama üzerine düşününce beklentilerinin karşılanmadığını diğeri ise beklentisi olmadığı için mutlu olduğunu belirtmiştir.

Özetle, katılımcıların çoğu erken yaşta evliliğin bilgisizliği ile birçok zorluk yaşamış ve var olan duruma boyun eğmiştir. Bu kişiler ayrıca evlendikleri için pişman da olmuştur. Azınlığı oluşturan bir kısım ise evlendiği için mutludur ancak süreçte yine de üçüncü şahısların olumsuz yaptırımlarına maruz kalmıştır. Bu kişiler erken yaşta evliliği önermemiş ve bu durumun özellikle hamilelikte ve evliliğin ilk sürecinde aile ilişkilerinde oldukça zorluk yarattığını belirtmiştir.

6. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Araştırma sonucunda erken evlendirilen kadınların çoğunun erken yaşta evlilikte bilgi yetersizliği yaşadığı, eğitimini yarıda bırakmak zorunda kaldığı ve evlilikle beraber kaldıramayacağı sorumluluklar yüklendiği ortaya konmuştur. Bununla beraber alan yazında erken evlendirilen kadınların yaşlarının kaldıramayacağı sorumluluk yüklenmelerinin onları psikolojik ve sosyal yönden olumsuz etkilediğine yönelik araştırma bulguları mevcuttur (Malatyalı, 2014:31). Erken evlenen kadınların çoğunlukla ilkökul mezunu olduğu ve evlendikten sonra eğitime devam edemedikleri ortaya koyulan diğer bir sonuçtur. Alan yazında kadınların eğitim seviyesi arttıkça erken evlenme oranlarının düştüğüne yönelik bulgular yapılan araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir (Şener ve Kılınç, 2019:169). Eğitim seviyesi düşüklüğünün erken evlilik olgusunu arttırdığı sonucuna yönelik olarak kız çocuklarının eğitime devam etmeleri noktasında projeler ve çalışmalar artırılabilir.

Araştırmanın bir diğer sonucu, katılımcıların özellikle otoriter bir aile yapısının olduğunu ortaya koymuştur. Bu sonuç toplumsal cinsiyet açısından kız çocuklarının nasıl yetiştirildiğinin bir örneği niteliğinde olabilir. Bir otorite altında büyüyen kız çocukları bunu normal karşılamaktadırlar ve kişisel kararları noktasında itiraz etmeyecek olmaları onların saygılı biri olduğunu düşündürmektedir. Bu düşünce tarzı kız çocuklarının kişisel sınır koymaları ve özerk birey olmalarını engelleyen bir durumdur.

Bu sonuçla birlikte kız çocuklarının öz saygı kazanmaları noktasında atölye çalışmaları yapılmalı ve kişisel gelişim kursları noktasında fırsat sağlanmalıdır.

Evlenmeden önce katılımcıların çoğunun evlilikle ilgili herhangi bir bilgiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle evlendiklerinde uyum problemleri yaşamaları söz konusu olmuştur. Alan yazında çocuk yaşta evlenen/evlendirilen kadınların evlilik ve cinsel hayata dair bilgilerinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Çalışkan, 2018:86). Dolayısıyla evlilik öncesi danışmanlık hizmetleri yaygınlaştırılmalı ve evlilikte uyum problemleri noktasında risk müdahaleleri yapılmalıdır. Araştırma sonuçları katılımcıların evlilik nedenlerinin aile baskısı, aileden kurtulma, yaşının geldiğini düşünmesi gibi nedenlerin yanı sıra üçüncü şahısların baskısı, kaçırılma gibi nedenler olduğunu saptamıştır. Benzer konuya sahip bir araştırmalarda bu bulguyla tutarlı katılımcıların aile baskısı, toplumun beklentilerinin o yönde olması, evdeki baskıdan kaçmak için gibi nedenlerden dolayı evlilik kararı verdikleri görülmüştür (Çalışkan, 2018:73). Bu sonuçlar göz önüne alınırsa kız çocuklarının kök aileden kaçmasına neden olacak ciddiyette bir baskının profesyonel destek elemanları tarafından değerlendirilmesi ve buna yönelik risk müdahaleleri yapmaları önerilmektedir ve ayrıca zorla kaçırılma gibi durumlar için de kadınların ŞÖNİM ve Sosyal Hizmet Merkezleri hakkında daha fazla bilgilendirilmesi ve erişimlerinin kolaylaştırılması önerilmektedir.

Diğer bir araştırma sonucu kadınların doğum anında zorluk çektiklerini ve eşlerinden hiç destek alamadıklarını göstermektedir. Benzer konuya sahip bir araştırmalarda bu bulguyla tutarlı olarak erken evlenen kadınların hamilelik sürecinde eşlerinden destek almadığı görülmüştür (Tuğrul, 2018: 32). Araştırma sonucunu destekler alan yazı sonuçları neticesinde erkeklerin evlilik olgusu ve eşlerine yönelik görev ve sorumluluklarını yerine getirmedikleri görülmektedir. Bu hususta ailelere aile danışmanlığı hizmeti verilmeli ve hamilelik süreçleri, o süreçte takınılması gereken tavırlar hususunda evlenen bireylere psiko-eğitim hizmeti sağlanmalıdır.

Araştırma sonuçları katılımcıların kayınvalide ve kayınpederleriyle sorun yaşadıklarını, evde huzursuz olduklarını, psikolojik ve fiziksel şiddete maruz kaldıklarını göstermektedir. Benzer bir araştırma bu sonuçları destekler niteliktedir (Cevheroğlu, Kışlak, 2022:222). Yine bu hususta şiddetin çeşitli şekillerine maruz kalan kadınların şiddete uğrama ihtimallerine karşı erişebilecekleri mecraların bilgilendirilmeleri yaygınlaştırılmalıdır. Araştırma sonuçları ayrıca kadınların evlilik süreçleri boyunca şiddet, istismar ve ihmalin çeşitli şekillerine maruz kaldığını göstermektedir. Evlilikte yer alan sorunların çözümüne yönelik ise genel olarak sessiz kalma ve üstünü kapatma gibi yollara başvurduğu görülmüştür. Psikolojik destek alanların sayısı yok denecek kadar azdır. Benzer konuya sahip bir araştırmalarda bu bulguyla tutarlı olarak sonuçlar elde edilmiş ve erken yaşta evlilik deneyimleyen kadınlarda daha yüksek görülmekle birlikte aile içerisinde şiddetin varlığının evliliğin başladığı andan itibaren her zaman var

olduğu vurgulanarak bu sebeple evliliğin ilk zamanlarında ya da evlenmeden önce aile danışmanlığının profesyonel şekilde verilmesi ya da evlilik deneyimleyecek bireylerin evlilik öncesi danışmanlık almalarının önemli olduğu belirtilmiştir (Ağyel, 2020:82).

Yukarıdaki araştırmaların bulguları özetlenerek düşünüldüğünde katılımcıların çoğu erken yaşta evliliğin bilgisizliği ile birçok zorluk yaşamış ve var olan duruma boyun eğmiştir. Bu kişiler ayrıca evlendikleri için pişman da olmuştur. Erken evlenme deneyimlerinin anlaşılmasında aile yapılarının önemi çok büyüktür. Alan yazında bu sonuçla tutarlı olarak erken evlenen katılımcıların yoğun hayal kırıklığı yaşadıkları ve kaçtıkları için pişman oldukları görülmüştür (Duru, Arslan: 2014:43). Özellikle geleneksel ve ataerkil öğeleri içinde barındıran kültürlerde erken evlilik olgusu göze çarpmaktadır. Araştırma sonuçları katılımcıların erken evlenme nedenlerinde pek çok faktörün önemli olduğunu göstermektedir. Ayrıca, erken evlenen katılımcıların bireysel farklılıkları yanında; destek alması gereken aile ortamı ve duygusal destek düzeyine sahip olma açısından benzer olduğu görülmektedir. Bu nedenle hem erken evlenen bireylere hem de ailelerine yönelik yapılacak çalışmalarda, bu faktörlerin mikro, mezzo ve makro düzeyde etkisinin dikkate alınması yararlı olabilir.

Erken evlenen katılımcıların evlilik öncesi ve sonrasında psiko-sosyal açıdan risk altında olduğu diğer bir araştırma sonucudur. Evlenmeyi bir kurtuluş olarak görmüş olan katılımcılar kendilerini yine şekil değiştirmiş bir olumsuz çevre içinde bulduklarını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla bu çalışmanın bulgu ve sonuçları, koruyucu ve önleyici olan toplum ruh sağlığı merkezlerinin, sosyal hizmet merkezlerinin ve o kurumlar aracılığıyla aile danışmanlığı hizmetinin yaygınlaştırılmasının önemli olduğunu işaret etmektedir. Bu hizmetler aracılığıyla aile üyelerinin daha işlevsel başa çıkma becerileri kazanması sağlanabilir. Araştırma sonuçları ayrıca erken evlenen katılımcıların psiko-sosyal ihtiyaçlarını karşılayabilecek bilgi ve becerilere sahip olmadıkları görülmüştür. Erken evlenen kadınların yaşları ve eğitim durumları düşünüldüğünde ruh sağlığı çalışanlarının okullarda dezavantajlı olarak nitelendirilen çocuklara risk müdahalelerine yönelik koruyucu-önleyici çalışmalar yapılması önerilmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Bu çalışma kısmen İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir. Proje numarası: 37697

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: This study was partially funded by Scientific Research Projects Coordination Unit of Istanbul University. Project number: 37697.

Kaynaklar/References

- Ağyel, M. (2020). *Erken Yaşta Evlenen ve Evlenmeyen Kadınların Çocuk Yaşta Evliliğe ve Aile İçi Şiddete İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi). file:///C:/Users/USER/Downloads/615967.pdf
- Aktepe, E. ve Atay, İ. (2017). Çocuk Evlilikleri ve Psikososyal Sonuçları, *Current Approaches in Psychiatry/Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar Dergisi*. 9(4), 410-420.
- Anık, M. ve Barlin, R. (2017). Türkiye’de Çocuk Gelinler Sorunu: Balıkesir Örneği, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*. 6(3), 1827-1841
- Benli, N. (2015). Türk Sinemasında Çocuk Gelin İmgesi: Lal Gece Filmi Ekseninde İçerik Analizi, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*. (50), 193-204.
- Burcu, E., Yıldırım, F., Sırma, S. ve Sanyaman, S. (2015). Çiçeklerin Kaderi: Türkiye’de Kadınların Erken Evliliği Üzerine Nitel Bir Araştırma, *Bilig*. (73), 63-98.
- Cevheroğlu, B. ve Kışlak, Ş. (2022). Erken Evlilik Yapan Kadınların Evli Kadın Rolünü Deneyimleme Sürecine İlişkin Nitel Bir Araştırma, *Ayna Klinik Psikoloji Dergisi*, 9(1), 207-233.
- Çalışkan, N. (2018). *Çocuk Yaşta ve Yetişkin Yaşta Evlenen Kadınların Evliliğe ve Aile Kurumuna Yaklaşımları*, (Yüksek Lisans Tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi). file:///C:/Users/USER/Downloads/530777.pdf
- Çetin, M. (2020). Toplumsal Bir Gerçeklik Olarak Çocuk Gelin Kavramı, *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, (5), 107-122.
- Dabak, Ş. (2014, 16-18 Mayıs). *Türkiye’de Erken ve Zorla Evlilikler; “Çocuk Gelinler”* [Konferans sunumu]. Gençlik ve Kültürel Mirasımız Uluslararası Kongre, Samsun, Türkiye. https://www.researchgate.net/profile/Mustafa-Kemal-San/publication/338163025_Turkiye'de_Genclerin_Kimlik_Soylemlerinin_Tarihsel_Surecte_Insasi/links/5e036af4299bf10bc3777a78/Tuerkiyede-Genclerin-Kimlik-Soeylemlerinin-Tarihsel-Suerecte-Insasi.pdf#page=23
- Duru, E. ve Arslan, G. (2014). Evlenmek amacıyla evden kaçan kız ergenler: Bir olgubilim çalışması, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5 (41), 36-48.
- Erdogan, D. (2014). *Türkiye’de Çocuk Gelinler Sorunu*.20.09.2022 tarihinde academia.edu sitesi: https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/33250413/Turkiyede_Cocuk_Gelinler_Sorunu-with-cover-page-v2.pdf?Expires=1663687920&Signature=EcTs1ywQxLcQHH9w4ga9pa6P6f-7gSJXXuSaO86aH17DvexeDarUYKe1nv~3cz4RppGRCosgPL9ZcVfDuSDcIkelL2F9AzqyjrjmqHq9eYt tSVU993BBT46wfkckPnmG0C2hbMrGzqz8bawBtbKjkTYgRzKv~DqrSlm1gHq0FLw7CtoJmU2jQ68nD7luKfK7sQdX9AS4fSg11z2QNnOrf-LQ2qGvCa9UJt9remOys4JrTXdB3sHRi4PvRZkrrIKiPbgZHXg1JzuCymxx7spJFJzdCZZJzgyJltdnQeKMyFt5G7ezzXURk3xVi1TBTnSCR5eAVODijLDLAQLZgZ9BIQ_&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA adresinden alındı.
- Keskin, D. (2011). Küçük Yaşta Evlenmenin Müeyyidesi. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(4), 65-83.
- Kolkısa, İ. (2018). *Türk Toplumunda 18 Yaşından Önce Evlendirilmiş Kadınların Psikolojik İyi Oluş Düzeyleri ile Benlik Saygısı ve Ebeveyn Kabulü Arasındaki İlişki*, (Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi). file:///C:/Users/USER/Downloads/490506.pdf
- Küpeli, S, Kanbur, N. ve Derman, O. (2003). Çocuk istismarı: Bir olgu sunumu, *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 12(4), 129-130.
- Pehlivan, R. (2017). *Erken Evlenen ve Çocuk Sahibi Olan Ergen ve Beliren Yetişkinlerin Kimlik Statülerinin İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi). file:///C:/Users/USER/Downloads/468232.pdf

- Selma, Ş. ve Kavlak, O. (2011). Çocuk Gelinler: Erken Yaş Evlilikleri ve Adölesan Gebeliklere Yaklaşım. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 25(25), 35-44.
- Tuğrul, Y. G. (2018). Erken Yaşta Evlendirilen Kadınların Evlilik Süreçleri, Deneyimleri ve Sonraki Yaşamları Üzerine Nitel Bir Çalışma. *Sosyoloji Notları*, 2(1), 2-38.
- Uysal, M., Gizem, T. ve Şimşek, E. (2019), Toplumsalın Doğallaştırılması: Erken Evliliklerde Toplumsal Cinsiyet Algısı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(47), 196-220.
- Yıldız, N. ve Avcı H. (2018). *Erken Evliliklerin Toplumsal Meşruiyeti: Nitel Bir Çalışma*, https://www.raporlar.org/wp-content/uploads/2018/04/Erken_Yasta_Evlilik_Raporu.pdf
- Yüksel, H. Yüksel, M. (2014), Çocuk İhmali ve İstismarı Bağlamında Türkiye’de Çocuk Gelinler Gerçeği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 1-24.
- Zeren, F. ve Gürsoy, E. (2020). Erken Evliliklere Neden Olan Faktörler, Tutum ve Kadın Sağlığı Üzerine Etkisi. *Türkiye Klinikleri Hemsirelik Bilimleri*, 12(1), 124-32.

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi Istanbul University Journal of Women's Studies

Başvuru: 11.05.2022
Revizyon Talebi: 17.09.2022
Son Revizyon: 26.09.2022
Kabul: 26.09.2022

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Egemen Kültür Gölgesinde Kadın: İran İslam Devrimi Sonrasında İran'da Kadın Olmak

Women in the Shadow of Dominant Culture: Becoming a Woman in Iran After the Iranian Islamic Revolution

Selim ÇAKIR¹

Öz

Tarihin çeşitli dönemlerinde birçok medeniyet çeşitli nedenlerden dolayı kadına farklı farklı roller yüklemiştir. Bunlar, gelenekler, ataerkil toplum yapısı, dini inançlar, örfler ve âdetler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı toplumlar kadını bereket, huzur ve mutluluk olarak simgelemiştir. Bazı toplumlar ise kadını baştan çıkartıcı olarak görmüşlerdir. Örneğin eski Yunan kültüründe kadınlar akılsız olarak nitelendirilmiştir. Kilise ve aristokrasinin egemen olduğu ortaçağ toplumlarında kadının toplumsal alanın dışında tutulduğunu ve evle sınırlandırıldığını görebiliriz. Yahudilik diğer dini inançlara göre kadına karşı tutumu daha katı olmuştur. İlk Hristiyanlıkta ise kadınlar sessizliği, iffeti ve yardımseverliği temsil etmişlerdir. Değişen koşullar içerisinde Hristiyanlığa ait bazı metinlerde erkeği yücelten ifadelerle rastlamak mümkündür. Kimileri İslam' dininin kadını yücelttiğini söylerken, kimileri ise erkeği üstün tuttuğunu söylemiştir. Benzer tartışma yıllardır İran'da da yaşanmaktadır. İran İslam Devrimi ile birlikte birçok sosyal alanda kadınlarla ilgili kökten değişikliğe gidilmiştir. Özellikle zorunlu başörtüsü konusu bugün bile ciddi sorunlara yol açmaktadır. Getirilen kurallara karşı çıkanlar ise bu durumun cinsiyet eşitsizliğine yol açtığını söylemişlerdir. Devrim sonrası dönemin koşullarına ve değişen liderlere göre bazı katı kurallar esnetilmiştir. Ancak zaman zaman ülkede halk ve polis arasında ciddi çatışmalar yaşanmaktadır. Kadın olgusunu sorunsalını ortaya çıkaran faktörler tarihsel süreç içerisinde ortaya koyulmuş ve irdelenmiştir. İkinci aşamada ise İran İslam Devrimi'nden sonra rejimin kadınlara yönelik politikalarının arkasındaki faktörler belirtilmiş, kadınların bu politikalara karşı tutum ve davranışları irdelenmiştir. Bu konunun bugün bile İran'da ciddi tartışmalara ve hatta çatışmalara yol açması, konunun ne kadar önemli ve derin olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler

Kadın, Egemen Kültür, Ataerkil Toplum, İran İslam Devrimi, Özgürlük

Abstract

In various periods of history, many civilizations have assigned different roles to women for various reasons. These appear as traditions, patriarchal society structure, religious beliefs, customs and customs. Some societies have symbolized women as fertility, peace and happiness. Some people see women as seductive. For example, in ancient Greek culture, women were characterized as unintelligent. We can see that in medieval societies dominated by the church and the aristocracy, women were kept out of the social sphere and confined to the home. Judaism has been stricter in its attitude towards women than other religious beliefs. In early Christianity, women represented silence, chastity and benevolence. Under changing conditions, it is possible to come across expressions that glorify men in some texts belonging to Christianity. Some say that the religion of Islam glorifies women, while others say that it excels men. A similar debate has been going on in Iran for years. With the Islamic Revolution in Iran, radical changes have been made regarding women

¹ Sorumlu Yazar: Selim Çakır (Doktora Öğrencisi), Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Burdur, Türkiye. E-posta: selim_ckr32@outlook.com ORCID: 0000-0001-8519-7567

Atf: Çakır, S. (2022). Egemen kültür gölgesinde kadın: İran islam devrimi sonrasında İran'da kadın olmak. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi - Istanbul University Journal of Women's Studies*, 25, 49-3. <https://doi.org/10.26650/iukad.2022.1115563>

in many social areas. In particular, the issue of compulsory hijab causes serious problems even today. Those who oppose the rules introduced have said that this situation leads to gender inequality. According to the conditions of the post-revolutionary period and the changing leaders, some strict rules have been stretched. However, from time to time there are serious clashes between the public and the police in the country. Dec. The factors that reveal the problematic of the phenomenon of women have been revealed and examined in the historical process. In the second stage, the factors behind the regime's policies towards women after the Islamic Revolution in Iran were stated, and the attitudes and behaviors of women towards these policies were examined. The fact that this issue is causing serious discussions and even conflicts in Iran even today shows how important and deep the issue is.

Keywords

Women, Dominant Culture, Patriarchal Society, Islamic Revolution in Iran, Freedom

Giriş

Tarihin çeşitli dönemlerinde toplumların kadına karşı yaklaşımları farklılık göstermektedir. Bu farklılığın temelinde birçok unsur yatmaktadır. Kimi zaman bir toplumun içinde bulunduğu geleneksel yaşam tarzı, kimi zaman benimsedikleri din veya çevresel faktörler bu unsurların içerisine girmektedir. Bazı toplumlar kadını özgürlük, mutluluk, bereket olarak simgelerken, bazı toplumlar ise kadını baştan çıkartıcı, ahlaksızlığın nedeni olarak görmüşlerdir. Çoğu dini metinlerde de kadın erkeğin hizmetçisi, onun sadık kölesi olarak betimlenmiştir. Bu konu yüzyıllardır süregelen bir tartışma olmuştur. Dinlerin, geleneklerin, kültürlerin kadına yüklediği anlam her dönemde farklılık göstermiştir. Bu durum kadın olgusunu toplumsal sorunların içerisinde değerlendirme noktasına getirmiştir. İran'da da özellikle devrimden sonra kadın konusu ciddi tartışmalara yol açmıştır. Devrim sırasında kadınların en ön saflarda yer alması, devrimden sonra iktidarın kadınlara yönelik uyguladığı politikalar bu tartışmalara zemin hazırlamıştır. İran'da ideal Müslüman kadın nasıl olmalı, nasıl giyinmeli gibi sorular gündeme gelmiş ve rejim kadın meselesi sorunsalını kendi merkezine koymuştur. Rejimin belirlediği politikalar neticesinde akademik camiada, sanat camiasında ve toplumun birçok kesiminde tartışmalar başlamıştır.

Çalışmada kadınların hangi şartlar altında yaşadıklarını ortaya koymak için birçok önemli kitaptan yararlanılmıştır. Kitaplar üniversite kütüphanesinden temin edilmiştir. Ayrıca kadın hakları ile ilgili kadınların yaşadığı sorunlarla ilgili yapılan birçok bilimsel araştırmaya ulaşılmıştır. Ancak yapılan literatür taraması sonucunda yapılan çalışmaların ayrıntılı olarak ele alınmadığı, belirli bir dönemle ya da belirli bir kültürle sınırlı tutulduğu görülmüştür. Ayrıca sorunun birçok sebebinin olması hususuna çok az dikkat çekildiği görülmüştür. Buradan hareketle bu makale, kadınların yaşadığı sorunları ve daha sonra elde ettikleri kazanımları dönem dönem incelemiştir. Bu eksenle İran İslam Devrimi ve devrimin kadınlar üzerindeki etkisi mercek altına alınarak çalışma iki bölümden oluşmuştur. Çalışmanın birinci bölümünde kadının tanımı tarihsel süreç içerisinde açıklanmıştır. Daha sonra kadına dinlerin, geleneklerin örf ve âdetlerin nasıl baktığı incelenmiş ve bunlar tarihsel süreç içerisinde açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise İran İslam Devrimi sonrasında İran'da yaşayan kadınların toplumsal hayattaki durumları incelenmiştir. Rejimin kadınlara yönelik uyguladığı politikalar açıklanarak tartışılmıştır. Sonuç kısmında ise elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

Bu çalışmanın amacı, kadının tarihsel süreç içerisindeki konumunu ortaya çıkartıp, özellikle İran özelindeki yani İran İslam Devrimi sonrasındaki durumuna ışık tutarak bu alanda yapılan çalışmalara katkı sunmaktır. Rejimin kadınlara yönelik uyguladığı politikaları irdeleme ve kadınların hangi şartlar altında yaşadıklarını öğrenme amacı güdülmüştür. Uygulanan politikaların İranlı kadınların toplumsal yaşamına ne ölçüde

yansıdığıнын öğrenilmesi ve anlaşılması istenmiştir. Özellikle devrimden sonra kadınların, rejimin uyguladığı politikalara karşı ne tür bir tepki gösterdiklerini öğrenmek ve toplumun çeşitli kesimlerinin bu meseleye karşı öne sürdükleri benzer ya da farklı görüşleri ortaya koymak amaçlanmıştır.

Her dönemde kadın olgusu ciddi bir mesele olmuş ve birçok tartışmalara yol açmıştır. Bu mesele kitaplara, filmlere, resimlere konu olmuştur. Birçok dini kitapta, dini metinlerde kadınlara bazı roller yüklenmiştir. Kimileri kadınların erkeklerin gerisinde olduğunu, baskı altında olduklarını belirtirken, kimileri ise bu söylemlerin doğru olmadığını belirterek kadının doğası gereği bazı alanlarda olmamasının onun için daha hayırlı olacağını söylemiştir. İran'da da devrimden sonra özellikle kadına yönelik politikalar ciddi bir sorun olmuştur. Gerek İran'da gerek İran dışında toplumun birçok farklı kesiminden insanlar bu soruna farklı farklı yaklaşımlar getirmişlerdir. Buradan hareketle kadın olgusu sorunsalı özgürlük, eşitlik, insan hakları, birey olma, toplumun kadına yüklediği anlam ve kadının kendisine yüklediği anlam ışığında bu çalışma önem arz etmektedir.

Çalışmanın hipotezi, yapılan literatür taraması sonucunda tarihin çeşitli dönemlerinde kadınların birçok alanın dışında tutulduğunu, ilerleyen dönemlerde kadına yönelik olumlu adımların atıldığını söyleyebiliriz. Ancak kilisenin ve din adamlarının güçlü olduğu dönemlerde kadınlara daha çok "Annelik" görevinin yüklenmesi hem o döneme hem de daha sonraki dönemlere ciddi zarar vermiştir. Kadının çalışma alanlarının dışında tutulması üretime, kalkınmaya büyük zararının olduğu gibi insanlığın gelişimini de sekteye uğratmıştır. İran İslam Devrimi sonrasında da rejim, din böyle emrediyorken kadını birçok alanın dışında tutmuştur. Bu durum hem İran'ın edebiyatına, müziğine, sinemasına, sporuna, eğitimine ve kalkınmasına zarar vermiştir. Aynı zamanda toplumun ayrışmasına neden olmuştur. Yapılan uygulamalar toplumun zihnine yerleşmiş ve kültürünü olumsuz yönde etkilemiştir. Öte yandan Rejimin kendisine göre bir din yorumlaması İslamiyet'e ve Hz. Peygamber'e (s.a.v.) zarar vermiştir.

Çalışmada sorulan sorular şunlardır: Tarihin çeşitli dönemlerinde kadın neden önemli bir tartışma konusu olmuştur? Topluların gelenekleri, kültürleri ve dinleri ışığında kadına yönelik tutumları nasıl olmuştur? İran İslam Devrimi sonrasında kadınlar hangi koşullar altında yaşamışlardır? Kadınlar neden devrime katılmışlardır? Devrim sonrasında kadına yönelik politikalara kadınlar nasıl tepki göstermişlerdir? Rejimin, kadına yönelik uyguladığı politikaların altında yatan neden nedir? Toplumun çeşitli kesimleri bu politikalara nasıl bir tepki vermiştir?

Çalışmada tek tanrılı dinlerden ve tarihin çeşitli dönemlerinden örnekler verilerek toplumların kadına bakış açısı ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışma Yunan mitolojisinin kadınlara bakışını, orta çağda kadınların yaşam şekli ve sanayi devrimi ile birlikte kadının hangi rollere sahip olduğunu, Hristiyanlığın, Yahudiliğin ve İslamiyet'in kadına

bakışını kapsamaktadır. Çalışma İran İslam Devrimi sonrasında kadının yaşam şekli ile sınırlanmıştır. Konunun daha iyi anlaşılması açısından tarihsel süreç içerisinde kadının konumundan bahsedilmiş ve İslam dini ile birlikte Hristiyanlıkta ve Yahudilikte kadının nasıl bir konuma sahip olduğu kısaca bahsedilmiştir. Çalışmanın sınırlılıkları, İran İslam Devrimi sonrasında rejimin kadınlar üzerinde uyguladığı bazı politikalar vardır. Bu sınırlılıklar İranlı kadınların hangi alanlardan mahrum kaldıkları üzerine olmuştur. Siyaset, eğitim, spor, sanat, edebiyat, kamusal alanlar, kadının çalışma şekli, kadının hem evde hem de dışarıda nasıl hareket edeceği üzerine çalışmanın sınırlılıkları belirlenmiştir.

Bu çalışmanın yöntemi, kitaplardan, makalelerden, tezlerden ve internetten yararlanılarak çalışma gerçekleştirilmiştir.

1. Tarihsel Süreç İçerisinde Kadının Tanımı

Kadının tanımlanması, içinde yaşadığımız toplumda daha çok yaş, eğitim ve sınıf gibi kavramlardan bağımsız olarak ev üzerinden yapılmaktadır. Kadınlık tanımının oluşturulduğu ev, cinsiyet eşitsizliğinin üretildiği bir yer olarak da karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla kadının ilk iletişim içerisinde olduğu, sosyalleştiği yer evdir. Ev, kadının kimliğinin tanımlanmasında kilit rol oynamaktadır. Ev ve ev işleri kadınların ortak deneyimlerinin merkezinde yer almaktadır. Böyle bir durumda koca yani erkek mazeret üretebilir. Bu mazeret ise kocanın ev işlerinden sorumlu olmayacağına dair bir mazeret olarak karşımıza çıkabilir. Ev işleri böylece kadının üzerine yüklenir ve aile vazifesi olarak değerlendirilir (Aktaş, 2013). Kadınların Yunan kent devletlerinde evlerinde uğraştıkları işler daha çok dikiş üzerine olmuştur. Bu durum kadınların kamusal alana girmesini engellemiştir. Antik Yunanda kadının konumu evlilik kurumu ile ilgili olmuş ve dolayısıyla bireysel açıdan öneme sahip olamamıştır. Ekonomik temelli ortaya çıkan evlilik kurumu zamanla siyasal bir temele oturtulmuştur. Buradan hareketle toplumsal cinsiyet, siyasal bir otorite olarak belirli bir konuma sahip olsa da ekonomik alanda kadının ikincil plana yerleştiğini söyleyebiliriz. İnsanlar taş aletlerden demir aletlerini kullanmaya başladıklarında önceleri etinden yararlandıkları hayvanları evcilleştirmeye başlamışlardır. Daha sonra ekim alanlarında hayvan teknolojilerine kadar sürekli olarak yenilikler keşfetmişlerdir. Burada insanlığın toplumsallaşma sürecini görüyoruz. İşte tam bu süreç içerisinde elde edilen zenginliklerle birlikte kadınlar annelik mesleğine bürünmüşlerdir. Erkekler kamusal alanda öne çıkarken, kadınlar ise evde kalarak çocuk bakma ve ev işleriyle uğraşmaya mecbur kaldıklarını söylemek mümkündür (Afşar ve Ögreci, 2015).

Kadınlar binlerce yıldır ataerkil sistem içerisinde yaşamışlardır. Düşüncelerini oluşturan inançlarının ve değerlerinin nereden geldiklerini sorgulama yoluna gitmeden deneyimlerini değerli görmüşlerdir. Dolayısıyla kadınlar için ataerkil bir toplumsal düzen her zaman olumsuz bir durum teşkil etmemiş olabilir. Bu durumunun olumsuz

olarak nitelendirilebilmesi için ancak kadınlar ve erkekler arasındaki iktidar ilişkilerinin açığa çıkartılmasıyla mümkündür. Kadınlar ataerkil düzene karşı eleştirel bir tavır aldıklarında, sistemin nasıl ve kimin çıkarına işlediğini gördüklerinde bu ataerkil düzen olumsuz olarak nitelendirilir (Berktaş, 2006: 12). Kadınlar ev işleriyle uğraşmayı, çocuk bakmayı kendilerine ait doğal bir görev olarak gördüklerinde bu durum kendilerini erklerden daha değersiz hissetmelerine neden olmaktadır. Bu değersizlik erkek tarafından da onaylandığında aile içerisindeki eşitsizlik giderek artmaktadır. Böylece bu eşitsizlik kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır (Aktaş, 2013). Ataerkil bir toplumdaki aile içerisinde güç Baba'nın yani erkeğin elindedir. Baba, bu mutlak otorite sayesinde ailenin diğer fertlerine kurallar koymaktadır. Bu fertler Baba'nın koyduğu bu kurallara zorunlu olarak uymak durumundadır (Yeter, 2015). Aile içerisindeki ilişkiler erkek bakış açısına göre yorumlandıkça, kadına geleneksel işbölümüne dayalı bir tanımla yapılmaktadır. Bunun sonucunda erkek ve kız çocuklar cinsiyetçi rollerle yetişmektedirler. Geleneksel yani ataerkil bir aile düzeninde kadın önce babanın sonra erkek kardeşin baskısı altında yetişmektedir. Böyle bir ortamda yetişen kız daha sonra evlendiği zaman kocasıyla olan ilişkisi de yine bu şekilde devam etmektedir. Buradan hareketle kadın ya birinin karısı veya kızı konumuna gelmektedir. Bağımsız erkek karakteriyle yetiştirilen çocuk ise evlendiğinde evin ekonomik sorumluluğunu eline alan ve tüm sorumluluğu kendisinde gören özelliğe sahip olmaktadır (Aktaş, 2013).

Bir kızın sevmediği bir erkekle zorla evlendirilmesinden yakındığı Şarkışla türküsü kadının içinde bulunduğu koşullara örnek olabilecek niteliktedir. Şöyle yakınıyor türküde genç kız:

“Oğlan güzel amma gönül sevmiyor

Anam kardeş şu halime koymuyor

Ele karşı ben ne yapsam olmuyor

Namus bir gün değil atam kurtulam...” (Önal, 2013: 37).

Kadın ve kadınlığın tarihi, geleneksel ve toplumsal kurumlar, kültürel değerler etrafında şekillenmiştir. Tarihsel süreç içerisinde bakıldığında kadından çok kadınlık inşalarının tartışıldığını ve bu tartışmaların kadın üzerinden değil de kadınlığın algılanma biçimi üzerinden yapıldığı görülecektir. Bu inşa sürecine kadının kendisi de dâhil olmaktadır. Kadın, kendi rollerini üretmeye başlayan zihniyet kalıpları içerisinde girebilmektedir. Kadın, hem kendine karşı aktif olarak tutumlar içerisinde girmekte, hem de dışarıdan erkeklerin müdahalesi ile karşılaşmaktadır (Sağır ve Demirağ, 2017). Russell'e göre kadın, hayatının hiçbir döneminde bağımsız bir varlık olmamış, önce babasının sonra da kocasının baskısı altında yaşamını sürdürmüştü; kocasının annesiyle aynı çatı altında yaşayan gelinler zorla çalıştırılmış ve psikolojik olarak baskı altında tutulmuşlardır (Russell, 1998: 21).

Tarih boyunca hem kadınların, hem erkeklerin mensubu oldukları dil, din, ırk ve sınıf gibi nedenlerden dolayı tarihsel geleneğin dışına itilmişlerdir. Ancak hiçbir erkek sadece cinsiyetinden dolayı dışlanmamıştır. Kadınlar için durum böyle değildir. Kadınların aidiyetleri ne olursa olsun cinsiyetlerinden dolayı ayrımcılığa tabi tutulmuşlardır. Tarihin yazılması ve yorumlanmasından ve daha çok sembol yaratma işleminden dışlanmışlardır. Bu dışlanma hâlen devam etmektedir. Oysa kadınlar tarihin yapımına etkin bir şekilde katılan özneler olmuşlardır. Ancak kendi tarihlerini bilmekten uzak tutulmuşlardır (Berktaş, 2006: 21). Bireyin yetiştiği kültür ilk olarak aile içerisinde başlamaktadır. Bu kültür ilk çocukluk yıllarından başlayarak aile içerisinde bireye verilen hayat terbiyesi, okulda edindiği eğitim ve bu süreç içerisinde devam eden cinsel rol eğitimi bireyin sosyal bir kimlik kazanmasında etki etmektedir. Öte yandan kırsal toplumlarda yetişen bireyin de geleneksel kültür kalıpları içerisinde kimliği oluşmaktadır. Özellikle kırsal alanda yetişen kadına bu süreç içerisinde kız çocuk, genç kız, eş ve anne gibi sıfatlar yüklenmektedir. Bu sıfatların yanında erkeğin desteğine ve yönetimine ihtiyacının olduğuna inandırılır. Kadın, bu inanışları hem kendi benliğiyle bütünleştirir, hem de “erkeğe bağımlı” olduğu inancını kabul etmektedir (Aktaş, 2013).

Ataerkil toplumsal bir yapıda yaşayan kadınlar ve çocuklar genel itibariyle aynı konumda tutulmuşlardır. Bunun nedenini ise çocuğun, kadında olduğu gibi büyüünceye kadar ekonomik, politik ve diğer birçok gerekli faaliyetin dışında tutulmasından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Bu toplumda yetişen çocuk, kendi çocuğunu da öğrendiği toplumsal cinsiyet kalıpları içerisinde yetiştirecektir (Sekmen, 2019: 30). Kadınlar için “ben” diyebilmek ve bu doğrultuda kendini dile getirmek çok zordur. Çünkü egemen kültür, kadına aktif olarak yaşama, etkin bir özne olma hakkını çok az tanımaktadır. Kadının simgeleyen olması, temsil eden olması böyle bir kültürde çok zordur. Simgeleri tanımlama yetkisi geleneksel açıdan erkeğin elindedir. İşte böyle bir durumda erkek, kadını simgelenen bir nesne haline getirmektedir. Egemen kültürün elindeki bu “edilgin” simge ve etkin simgeleyen ayrımı; baskının, eşitsizliğin ve iktidarın ideolojik bir payandasıdır (Berktaş, 1998: 9).

1.1. Egemen Kültür (Din, Gelenek, Örf ve Âdet) Bağlamında Kadını Tanımlamak

Gerek geçmişte, gerek günümüzde kadının toplumsal alandaki konumuna örnek verebilecek birçok gelişme mevcuttur. Milattan önce 325 yıllarında Mezopotamya ülkelerinde kadına miras hakkı tanınmamıştır. Tereke ve miras erkekler arasında bölüşülmüştür. Sadece erkeğin olmadığı durumlarda kadına miras hakkı tanınmıştır (Essehmerani, 1999: 18). Toplumların kadına bakışına bir örnek ise Çin'dir. Çin'de özellikle eski tarihlerde kadın insan olarak sayılmamış ve hatta kadına isim verilmemiştir. Eski Hindistan'da ise kadın felaketin habercisi olarak görülmüştür (Ağçoban, 2016). Babillilerde veraset hakkı kanunen erkeğe tanınmıştır. Miras, meşru olan ve meşru sayılan erkek çocuklarına verilmiştir. Kızlara ise mirastan pay verilmemiştir.

Erkek varis olmadığı zamanlarda kızlar bu hakkı kullanmıştır. Eski Yunanlılarda da kadın ikinci plana atılmıştır. Burada kadınlar düşük payeli işlerde çalıştırılmışlardır. Kadınlara bazı haklar verildiyse de bu durum sadece mecburiyetten öteye gitmemiştir. Erkekler bundan zevk almış ve huzur duymuşlardır. Kadınlar bilinen yeme, içme, giyim ve temizlik konulardan normalin çok altında yararlanmışlardır. Bu toplumların kadına bakışımı gösterecek bir başka özellikleri ise kadınları birçok hukuki konulardan mahrum bırakmaları olmuştur. Onlara göre kadınlar yeteneksiz ve erkeklerden gerideydiler (Essehmerani, 1999: 18-22). Eski Yunan kültüründe Platon'un diyaloglarında da erkekleri kadınlardan üstün tutulduğunu görmek mümkündür. Kadın, akıllı temsil eden bir varlık olarak görülmemiştir. Sevginin tek gerçek nesnesi olarak erkek gösterilmiştir. Atinalı kadınlar, erkeklerin ilgilendikleri tüm konuların dışında tutulmuşlardır. Kadınlar, Atina'da olduğu gibi birçok toplumda dünyada olup biten her şeyin dışında tutularak bilgisiz bir konuma sokulmuşlardır. Dolayısıyla kadınlar her alanda itici olarak gösterilmişlerdir (Önal, 2013: 30).

Ortaçağ dünyasında Hristiyanlığın toplumsal etkisiyle birlikte bu etki aile kurumu üzerinde de hissedilmiştir. Kilise akraba evliliklerine yasak getirmiştir. Kilisenin evlilik ve aile üzerinde etkileri arttıkça erkek ön plana çıkmıştır. Bu değişimin nedenleri arasında üretim ilişkilerinde meydana gelen değişimleri görmek mümkündür. Değişen üretim ilişkileri ile birlikte aile üyeleri derebeyi için çalışmaya başlamışlardır. Bu değişimin başlangıcı 10. Yüzyılda gelişim gösteren feodal düzendir. Ataerkil bir düzenin ortaya çıkmasında feodal düzenin gelişimi önemli bir etkidir. Bu sistemde köylü toprağı terk edemiyor ve senyör köylü üzerinde hak sahibi olan derebeyidir. Böyle bir yapıda kadının feodal dönem öncesine göre aile içerisindeki etkisi giderek gerilemeye başlamıştır. Kandaşlık örfü yerine doğal hukuka geçişle birlikte hem kilisenin hem de aristokrat sınıfın kadınlar üzerinde etkisi artmıştır (Afşar ve Öğrekeçi, 2015). Hristiyanlığın toplumsal öğretilerine baktığımızda babalığın üstün tutulmasıyla şekillendiğini görürüz. Toplumdaki monarşik ve aristokratik örgütlenme ve miras düzeni babalık erkinin tekelinde olmuştur (Russell, 1998: 21). Hristiyan inancında kadının görevi çocuk doğurmaktır. Doğurduğu çocuğı düzgün bir şekilde yetiştirmek zorundadır. Yine bu doğrultuda Hz. Havva'nın Hz. Adem'i kandırdığı yönünde bir inanç vardır. Bu inanç, Hristiyanlıkta kadının cezalandırıldığı ve bu cezanın çocuk doğurmak ve ona bakmak olduğu yönünde kuvvetli bir inançtır (Ağçoban, 2016).

Ortaçağın başlarında kadının statüsünü belirleyen iki kaynak karşımıza çıkmaktadır: Kilise ve aristokrasi. Kadınlar hakkındaki görüşleri formüle edenler bir tarafta, daha çok bekâr olan ruhban sınıfı; diğer tarafta ise kadınlarını toprağı bağımlı hale getirirken, aynı zamanda onlara süs eşyası muamelesi yapan zengin bir kasttır. Kadınların doğasına ilişkin görüşlerini formüle edenlerin büyük bir kısmı daha açık kadınlarla hiçbir şekilde alışverişte bulunmayanların olduklarını söylemek mümkündür. Bu sınıflar, kadınların erkeklerden daha aşağıda oldukları konusunda görüş birliği içerisindedirler.

İster evlilik olsun, ister hukuk olsun, kadını tam bir birey olarak hiçbir şekilde kabul etmemişlerdir. Dolayısıyla kadını hak sahibi özgür bir kişi olarak görmemişlerdir (Berktaş, 1998: 209-210).

Yunan mitolojisinin insan-kadınları cinsel ilişkiye zorlayan erkek tanrılarla dolu olduğunu görebiliriz. Berktaş'a göre bu "tanrısal tecavüz", var olan toplumdaki erkek denetiminin özellikle tecavüz eyleminin kurulması, "tanrısal toplum"a bir projeksiyon niteliğindedir. Kadının karanlık bir doğa ile ilişki içerisinde tutulması sadece Antik Yunan'a özgü bir özellik değildir. Bu durum uygarlığın başından beri var olan bir olgudur (Berktaş, 2006: 133). Örneğin Hinduzim'de kadına yönelik yapılan her türlü baskı ve şiddet dini söylemlerle meşru hale getirilmiştir. Burada kadının mülkiyet hakkı yoktur. İdeal evlilik yaşı ise sekizdir. Kadının yaşadığı zorluk ve haksızlıklar ona boşanma hakkını vermemiştir. Öte yandan Hindu inancında eşi ölen kadınların yakıldığını söylemek mümkündür (Yeter, 2015). Uygarlığın beşiği olarak kabul edilen eski Mezopotamya'da dişi cadılar, Mezopotamya'nın uygarlık idealinin bir antitezi olarak kurgulanmış ve bu yüzden dağlarla ve yeraltı dünyasıyla tasvir edilmiştir. Kadının doğayla olan ilişkisi uzun süre insanlık üzerinde hüküm süren "Ana Tanrıça"ya kadar gider. O hem doğurgan, koruyucu, hem de korku salan bir varlık olarak nitelendirilmiştir. Roma İmparatorluğu'nda da ayrıcalıklı erkekler sınıfı Antik Yunan'dan farklı bir yapıda değillerdi. Burada öteki sınıf: Kadınlar, köleler ve barbarlardı. Erkekler bu toplumda da egemen sınıfı temsil ediyorlardı. Onlara göre ötekiler, kendilerinden çok aşağıda varlıklardı. Dönemin doktorları, erkekleri tüm potansiyellere sahip olan ceninlerden oluştuğunu söylemişlerdir (Berktaş, 2006: 133). Kadının insanlığı eski Yunan kültüründe kabul gören bir durum değildir. Örneğin Eflatun'un getirdiği cumhuriyet düzeninde bilgin ve askerler sınıfının aileleri arasında kadın ve çocuklar ortak varlıklar sayılmışlardır. Aristo ise kadın ve köleyi erkek için zaruri birer alet olarak nitelendirmiş gerekli olan ihtiyaç sınıfına sokmuştur. Eski Yunanlıların bu geleneklerine Romalılar hayran olmuş, kadınların yapısı ve gücü itibarıyla erkeğin gerisinde olduklarını ve erkeğin egemenliği altına girmesi gerektiğini söylemişlerdir (Essehmerani, 1999: 26).

Geçmiş çağlarda erkek merkeze alınarak insanın totolojik tanımı yapılmıştır. "*İnsan erkektir; erkek de insandır.*" Stoacı kuramda insanın temel erdemi mutlak bağımsızlık olarak kabul edilmiştir. Hristiyan kuram ise onun temel eksikliği ve yanılışı şeklini almıştır. İslam dini açısından da bakıldığında durum 13. Yüzyıl öncesinden beri böyledir. Ancak tek bir fark vardır, özgürlük ne zaman gündeme gelse, Müslüman kadının en az diğer kadınlar kadar bu erdemi hak ettiği görüşü dile getirilmiştir. Bu tarihten itibaren kadın insana en yakın varlık olarak ödüllendirilmiş, erkeğe itaat ve mahkûmiyeti oranında kendisine lütfedilen başörtüsünü almaya hak kazanmıştır. Bu sözde hak onun mahkûmiyetini ve mahrumiyetini daha da artırmıştır. Bu kısıtlamalar din namına yapılmıştır. Bu kısıtlama kadının ödülü olarak gösterilmiştir (Filiz, 2008: 15). Erken Hristiyanlık dönemine bakıldığında eğer çocuk yapılmayacaksa cinsel zevk

günah sayılmıştır. Bu dönemde din adamları toplum üzerinde mutlak hâkimiyet kurmuşlardır (Tulunay, 2006: 18). 4. yüzyıl kilise vaizlerine göre kadınlar Hz. Havva'nın çocuklarıdır. Onlar ister bilinçli, ister bilinçsiz olarak bir erkeği baştan çıkartabilirler. Bu vaizlere göre kadınlar evlendikleri zaman, vaftiz edildikleri zaman ve öldükleri zaman dışarı çıkabilirler (Yeter, 2015).

Ortaçağda manastırların kadınlar için yerine getirdikleri bazı işlevleri vardır. Bazı kızlar hiçbir dinsel özlem içerisinde olmadan, yapacak başka bir iş bulamadığı için manastıra girmişlerdir. Manastırlar rahibeler için de önemli fırsatlar sunmuştur. Hiçbir kadının başka yerde bulamayacağı eğitim ve örgütlenme imkânlarına kavuşmuşlardır. Evli kadınlar ve dullar için de bir sığınak işlevi görmüştür. Ancak Ortaçağ'ın sonlarına doğru manastırların işlevinin gerilediğini söyleyebiliriz. Örneğin neredeyse bitmiş, el emeği ile yapılan işleri hizmetçiler yapmaya başlamıştır. Dinsel görevlerin yerine getirilmesi noktasında da gerileme söz konusudur. Manastırlarda dünyevi hevesler başlamış ve bunun üzerine kilise, dansı her yerde ve özellikle de manastırlar da yasaklamıştır. Bir diğer tartışma konusu ise rahibelerin giyimi üzerinde olmuştur. Piskoposlar altı yüzyıldan fazla bir süre rahibelerin giyiminde moda uylmasına karşı savaş açmışlardır. Ancak her defasında yenilgiyle sonuçlanmıştır (Berktaş, 1998: 222-223). Hristiyanlıkta kadın, erkeğin sadık bir hizmetçisi olarak nitelendirilmektedir. Kadın, kilise mihrabının önünde erkeğe sadık olacağına dair yemin etmek zorundadır. Böylece ataerkil bir toplumsal yaşam biçimine dini olarak meşruiyet sağlanmaktadır. Burada din, kadın ve erkeğin toplum içerisindeki rollerini belirlemiştir. Gerek Hristiyanlık ve gerek Yahudilik eril bir geçmişe dayanmaktadır. Her iki din de kadın ve erkek arasındaki eşitsizliği gidermek için herhangi bir yenilik yapmamıştır (Turğut, 2017).

15. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa ekonomideki kötü gidişini durdurmuştur. Kentler büyümeye başlamış, bu büyüme ve gelişmede sanayi ve zanaat lokomotif görevini üstlenmiştir. Ekonomide yaşanan bu olumlu gelişmeler kadınlar için ise olumsuz günlerin habercisi olmuştur. Evlilik bir araç olarak kullanılmıştır. Kadınlar 16. yüzyılda erkeğin egemenliği altına girmeye başlamışlardır. Kadınların yaşadığı statü kaybının nedeni dönemin “Devlet” kavramı ile ilgilidir. Erkeğin egemen olduğu ve dolayısıyla evin reisi olarak genel kabul gören bir anlayış, hâkim ideoloji şeklini almıştır (Afşar ve Öğreççi, 2015). Avrupa’da modern yasaların getirilmesiyle birlikte kilisenin insanlar üzerindeki otoritesi azaltılmıştır. Kilisenin devletten ayrılması sonucunda sivil toplum güçlenmiştir. Bunun devamında adalet kavramı, kadın mücadelesi, cins eşitliği güçlenmeye başlamıştır (Tulunay, 2006: 18). Sanayi devrimiyle birlikte ekonomik, toplumsal ve siyasal alandaki gelişmeler insanların yaşam biçimlerinin değişmesine neden olmuştur. Dolayısıyla bu değişimden kadınlar da etkilenmişlerdir. Kadın ev dışında da ayrı bir yaşam içerisine girmiştir. Bu durum kadını ikili bir konuma sokmuştur. Bunlardan ilki, kadın aile içerisinde tek başına bir işçidir. İkincisi ise, kadın evin dışında yani dış dünyada erkeğe göre daha düşük ücrete tabidir. Bu durum

cinsiyet ayrımcılığını gözler önüne sermektedir. Evin içerisinde sürdürülen eşitsizlik, dış dünyaya da yansımıştır (Afşar ve Öğrekçi, 2015).

Sanayileşmenin başladığı ilk yıllarda kadınlar tekstil alanında düşük ücretlerle zor şartlar altında çalışmışlardır. 1841 yılında İngiltere’de imalat sanayinde çalışan kadınların oranı %35’dir. Bu oran 1851 yılında %45’e çıkmıştır. Dokuma sektöründe de kadınların çalışma oranı artmıştır. Liberal anlayışın yaşandığı bu dönemde erkeklerin çalışma ücretleri kadınların çalışma ücretlerinden fazla olmuştur. Kadınların düşük ücretlerle ve uzun süreli olarak zor şartlar altında çalıştıkları düşünüldüğünde kadının emeğinin yok edildiğini söylemek mümkündür (Şenol ve Mazman, 2013: 154).

Cinsiyet farklılığı sadece ekonomik ve sosyal alanda sınırlı değildir. Bunun içerisine dini de sokmak mümkündür. Örneğin Tevrat hukukunda erkeğin üstün olduğunu görebiliriz. İsrail toplumunda kadın, sosyal ve ekonomik yönden erkeğe bağımlıdır. Kadın erkekten daha düşük konumdadır. İsrail toplumunda toplumun genel menfaatlerinden ziyade erkeğin onurun ve mülkünün korunması anlayışı hâkimdir. Kadının zina yasağı evli veya nişanlı olup olmamasına göre belirleniyor. Burada amaç evlilik dışı bir ilişkinin önlenmesi veya ahlakın tesisinden ziyade erkeğin onurunun ve mülkünün korunmasıdır (Gürkan, 2021: 9). Birçok Yahudi metinlerinde kadına yönelik dışlayıcı ve aşağılayıcı ifadeler yer almaktadır. Örneğin bir Yahudi sabah ibadetinde “*Rabbim beni kadın yaratmadığın için sana şükürler olsun*” diye dua edebilir. Bu duayı Klasik Yahudi literatüründe görmek mümkündür (Ağçoban, 2016). Tevrat hukuku evlilik ve boşanmada erkeğin birden fazla kadını eş olarak almasına izin vermektedir. Bununla birlikte istemediği bir kadını ise boşama kâğıdı vererek “salıvermesi” şeklinde açıklamıştır. Nesil ve miras Tevrat hukukuna göre erkek yoluyla devam eder. Dolayısıyla kadından erkek çocuk doğurması beklenmiştir. Kadının erkek çocuk doğuramadığı durumlarda ise erkek yeniden evlenmiş ya da cariye almıştır. Kadın eğer dul kalırsa toplumun en fakir ve yardıma muhtaç konumuna gelmektedir (Gürkan, 2021: 9-10). Yahudi geleneklerinde kadın dul kaldığında ve çocuk doğurmadığında ölen kocasının kardeşlerinden birisine eş olmak zorundadır. Yani kadının yabancı bir erkekle evlenmesi yasaktır. Bu gelenek, kadının adeti boyunca onu pislik olarak görür, kocası onun elinden yemek yemez ve onunla aynı yatağa yatmaz. Ahdi kadim denilen eski metinlerde kadınların süsten uzak durmaları istenmiştir. Örtünme konusunda da kadınların peçeyle gezmeleri istenmekte, bunların Allah’ın yaratılış fitratına uygun düştüğü belirtilmektedir (Essehmerani, 1999: 36-38). Yahudi dininin merkezinde erkek vardır. Önemli ayinleri her zaman erkek düzenler. İlahi vahiyleri yazma ve dini inançları biçimlendirme görevi erkeğindir. Kadının sosyal ve kültürel rollerini belirleyen erkektir. Erkek üremenin de kontrolünü elinde tutar. Buradan hareketle Yahudilik, kadına çok az özgürlük vermiş, erkeğe ise daha fazla görev vererek ön plana çıkartmıştır. Dolayısıyla uygulanan din, erkek egemen bir din anlayışıdır. Kadınlar özel alan ile sınırlandırılmıştır. Kısıtlanmalarının sebebi

cinsiyetlerinden kaynaklanmaktadır. Bu durum tehlike olarak görüldüğü için kamusal alanda örtünerek korunmaları istenmiştir (Topcan, 2010: 17).

Kadının birey olarak Yahudi kimliğiyle ilişkisine baktığımızda; Tevrat'taki ataerkil bir konumun aksine Rabbâni literatürde kadına annelik sıfatı yüklenmiştir. Ancak kadın, Tanrı ile İsrâiloğulları arasındaki ahdin sembolü olan sünnet ritüelinden muaf tutulmuştur. Bununla birlikte birçok pozitif emirden ve Tevrat öğreniminden muaf tutulan kadının dini kimlikten ve kutsallıktan eksik tutulduğunu söylemek mümkündür (Gürkan, 2021: 16-17). Yahudi inancında kadın erkeğin sahip olduğu mülkiyet içerisinde bir nesne olarak görülür. Kadının burada meta olarak görülmesinde Tevrat'taki on emir bunu açıklar niteliktedir (Turğut, 2017). Yahudi kadını konum ve haklar bakımından geride kalmakla beraber kimlik noktasında da erkeğe göre ikinci statüde kalmıştır. Talmud'da Yahudi kadını gizliliğe indirgenmiştir. Erkeğin kimliği liderlik, dini öğrenim gibi kavramlarla daha görünür kılınmıştır. Yahudi kadınına yüklenen bu gizlilik hayâ duygusunu gerektiren başını örtme ve evin mahremiyeti gibi rollerle sağlanmıştır (Gürkan, 2021: 17).

Yeni Ahit, Hristiyanlık otoritesi için kutsal kitap olarak kabul edilen bir kitaptır. Kitapta yaratılış 1-3 metinlerinde çelişkilerin olduğu iki hikâye göze çarpmaktadır. İlkinde kadının ve erkeğin Tanrının suretinde yaratıldığından bahsetmektedir. Cinsiyet ayrımını, bir cinsin diğer bir cins üzerinde egemenliğini reddetmiştir. İkincisinde ise Havva'nın Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldığından bahsetmektedir. Kadının yaratılışının tek nedeni olarak erkeğin yalnızlığını gidermek olduğu söyleniyor. Birçok Hristiyan teolog Pavlus'tan bu yana ikinci hikâyeyi iki şekilde yorumlamışlardır. İlk yorumda kadının erkekten sonra yaratıldığı için erkeğe bağımlı olması gerektiğini belirtmişlerdir. İkinci yorumda ise kadının temelinde ahlaksızlığın yattığını, erkeği baştan çıkarttığını ifade etmişlerdir (Topcan, 2010: 48-50). Pavlus, mektuplarında kadınlar dua ederken başlarını kapatması gerektiğini, erkeklerin ise başlarının açık olması gerektiğini söylemektedir. Başlarını kapatmak istemeyen kadınlara ise tıraş olmaları gerektiğini söylemektedir. Bunların nedeni olarak erkeğin Tanrının suretinde yaratıldığını kaynak göstermektedir. Ona göre kadının topluluk içerisinde konuşması uygun değildir. En iyi kadın susmasını bilen kadındır. Kadın bir şey soracaksa bunu kocasına sormalıdır. Kadın kocasına bağlı olduğu için ona mutlak itaat etmesi zorunludur. Kadının annelik görevini en iyi şekilde yapması gerektiğini söyleyen Pavlus, kendini iyi işlerle meşgul eden kadının kurtuluşa ulaşabileceğini söylemektedir (Harman, 2021: 31-33).

Kadınların kiliselerde susması gerektiği Ahdi Cedit'te yer almaktadır. Kadınların kiliselerde konuşmasının doğru olmadığı, herhangi bir konunun çözümü için kocalarına başvurmaları belirtilmiştir. Kadının sesini yükselttiğinde fitneye sebep olacağından bahseden metinler aynı zamanda kadının örtünmesi gerektiğini ve saçlarının kesilmesi

gerektiğini söylemektedir. Kadın, başında şeytan taşıyan bir varlık olarak nitelendirilmiştir (Essehmerani, 1999: 43).

Tarihsel açıdan bakıldığında Hristiyanlık, kadının bedeninin denetlenmesinde aracı olmuştur. Cinselliğin dinsel olarak kavramlaştırılmasına karşı kadınların bu durumdan kurtulması için verilen mücadelenin yerinde olduğunu söylemek mümkündür. Kutsal kitapların “vahyi”nin toplumsal bağlamda tümünün erkek egemen bağlamlar olduğu, buradan hareketle cinselliğin ve dolayısıyla kadınların bedenlerinin ve cinselliklerinin denetlenmesinin nedenini görebiliriz. Batıda laikleşme süreci ile birlikte dinsel denetimin bazı uygulamaları, laik uygulamalarla harmanlanmıştır. Ancak dinsel kalıplar, motifler, imgeler ve uygulamalar o kültürün içerisindeki yerini almıştır. Böylece aile ve cinsellik konuları içerisinde ahlaki söylemler ortaya çıkarmışlardır (Berktaş, 2000: 24-25).

Hristiyanlıkta kadının erkeğe bağımlı olmasını gerektiren anlayış Pavlus'tan kaynaklanmaktadır. Pavlus, cennetten ilk iniş hikâyesinde kadınları küçük düşürmüştür. İlk kilise döneminde ise kadınların kiliseye katılmalarını desteklemiştir. Pavlus'un buradaki eşitlikçi yaklaşımı ise Hz. İsa'ya dayanmaktadır. İlk dönem Hristiyanlar İsa'nın kadınlara değer verdiğini, onlara dostça yaklaştığını anlamışlardır. Pavlus ile birlikte Hristiyanlıkta Yahudi geleneği tekrar geri gelmiştir. Pavlus, kadınlara ağırbaşlı olmayı öğretmiş ve onlarda silik bir kişilik ortaya çıkartmıştır. Hem Tevrat'ı hem de İncil'i kaynak göstererek kadının erkeğe bağımlı olması gerektiğini söylemiştir (Topcan, 2010: 56).

İlk Hristiyanlıkta kadınlar, sessizliğin, iffetin, yardımseverliğin sembolü olmuşlardır. Ancak daha sonra kadınlar cemaate katılmaya başlamış ve bu durum din adamlarını kaygılandırmıştır. Bazı kilise babaları, kadınları melekleri baştan çıkaran ve insan soyunun kötülüğü olarak nitelendirmişlerdir. Onların kadınlara karşı sözleri ağır düşmanlık ve hakaret içermektedir. Onlara göre kadın, tüm kötülüklerin anası ve cehennemin kapısıdır. Hristiyanlıkta Havva, baştan çıkartıcı ve ayartıcı olarak tasvir edilmiştir. Havva'nın yaratılışı ve yaşayışı ile ilgili olarak Tevrat'ta yazılan bilgileri Hristiyanlık doğru kabul etmiştir. Havva'yı Meryem'le karşılaştırmıştır. Meryem hayat ve sadakatin, Havva ise sadakatsizliğin ve ölümün sembolü olarak nitelendirilmiştir. Kadın, Hristiyanlıkta pistir, baştan çıkartandır. İnsanın kaybetmesine neden olan, yeryüzüne günahı getiren kişidir. Havariler ve kilise babaları, evliliği zorunlu bir kötülük olarak görmüşlerdir (Harman, 2021: 37-38). Birinci yüzyılın sonundan itibaren Hristiyan kilisesi Yahudi sinagogu ile ilişkisini geriye dönülmeyecek şekilde sona erdirmiştir. Daha sonraki yüzyıllarda gerek Yahudilik ve gerek Helenistik dinlerle başarılı bir şekilde mücadele etmiştir. Kilise artık Yahudilikten uzaklaşmaya başlamıştır. Hristiyan topluluklar dördüncü yüzyılın ilk yıllarından itibaren kilise içerisinde güçlenmeye başlamışlardır. Başlarda kadınlar Hristiyan topluluğunun asli üyeleriydiler. Hem İsa'nın vekilliği döneminde

hem de çarmıha gerildiğinde kadınlar onun yanında durmuşlardır. Hristiyanlığın ilk yıllarında kadınlara karşı yaklaşım çeşitli kaynaklara dayanmaktadır. Bu kaynaklardan birisi Yahudi gelenekleridir. Yani “Eski Ahit” ve “Rabbanilik” teolojisidir. Bir diğeri ise Helenistik gelenekler; Yunan ve Roma örf-âdetleridir (Topcan, 2010: 57).

Bütün Hristiyan tarihi boyunca kadın hep ikincil planda tutulmuştur. İncillerde kadınların İsa'nın çok yakınında olduğu, çarmıha gerildiğinde de yanında oldukları belirtilmiştir. Ancak orada bile kadın geri planda kalmıştır. Kadınların havariliğinden ve İsa'nın mesajını taşıyıp taşımadığından söz edilmemiştir. Daha sonraki dönemlerde Hristiyanlığın kadına karşı tutumunda farklılaşmalar olduğunu görebiliriz. Bunun nedeni ise sosyo-ekonomik yaşamın değişmesidir. Kentlerin büyümesi, kırdan kente göçün başlamışı, kadının iş hayatına girmesi ve böylece kadının evin dışında da olabileceği görüşünün yaygınlaşması kadına karşı bakış açısını değiştirmiştir (Harman, 2021: 47).

Dinler, genel itibarıyla saygınlık ve ataerkil bir düzene vurgu yapan olgulardır. Bu olgular toplum içerisinde sosyal ilişkileri ayarlar ve birtakım sorumluluklar yüklerler. Hristiyanlık, Yahudilik ve İslam gibi üç ana dine baktığımızda geleneksel cinsiyet rollerini sürdürdüğünü ve desteklediğini görürüz. Bununla birlikte erkeğin kadından üstün tutulduğunu, kadının cinsel davranışlarının namus ile ilişkilendirildiğini görmek mümkündür (Sakallı Uğurlu ve Akbaş, 2013). Kadına karşı uyguladıkları şiddeti meşru göstermeye çalışanlar genellikle Nisâ Sûresi 34. Ayeti örnek göstermektedirler. Burada erkeğin kadının yöneticisi ve koruyucusu olduğu, kadınların evlilik hukukuna karşı geldikleri durumda; erkeklerin onlara öğüt vermesi gerektiği, yataklarında yalnız bırakmaları gerektiği ve en sonunda da dövmeleleri gerektiğinden bahsedilir. (Diyanet Kuran Portalı, Nisâ Sûresi 34. Ayet). Bu ve benzeri bazı ayetlerin cinsel eşitsizliği savunduğu yönünde ve bu eşitsizliği meşrulaştırdığını savunanlar vardır. Bir başka görüş ise tam tersini söylemektedir. Örneğin Müslüman feministler bunun akla uygun uygun olmadığını söylemişlerdir. Kur'an-ı Kerim'in gerek Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatında ve gerek İslamiyet'te önemli roller almış birçok kadının olduğunu belirtmişlerdir. Öte yandan Kur'an- Kerim'in liberal ve feminist açıdan yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini savunan Müslüman feministler, böylece Müslüman ülkelerdeki kadınların özgürleşmesine katkı sağlayacağını belirtmişlerdir (Göz, 2008). Sancar'a göre ise İslam ideolojisi cinsiyete dayalı iş bölümünü biyolojik determinizm ile savunmuştur. Bunu biraz daha ileri götürmüş, “ilahi yaratılışa” dayandırmıştır. Kadına, anne ve eş olarak mutlak ve değişmez bir rol vermiştir. İslam kadının özgür olmasını, eşit olmasını amaçlamamaktadır. Buradaki temel nokta erkeğin üstünlüğüne dayalı ataerkil sistemi ve bütün bunlara dayanan sosyal iş bölümünü değişmelere karşı korumayı istemektedir. Kadınlar da bu ideolojinin amaçlarıyla bütünleşir ve cinsiyet ayrımcılığının sürdürülmesinde etkin araçlara dönüşürler (Sancar, 2016: 40).

Berktaş'a göre kadınlar, İslamiyet'te seçeneksizlik içerisinde. Bu seçeneksizlik "erkek cenneti" içerisinde bir seçeneksizliktir. Her şeyin erkeğin yararına ve çıkarına göre olduğunu belirtmiştir. Kadının ise bu cennet içerisinde hizmetkâr olduğunu dile getirmiştir. İslamcılar ve köktendinciler, kadın ve erkek arasında farklılık olduğunu söylerler. Ancak bu farklılığın temelinde eşitliğin yattığını ifade ederler. Özü itibarıyla eşitliğin olduğundan, rolleri ve yerleri bakımından ise farklılıktan söz ederler. Kadının hizmetkâr olduğunu, kadının aşağıda olduğunu kesinlikle kabul etmezler. Kadının yüce varlık olduğu vurgulanmıştır. Bu yücelik ise annelik ile nitelendirilmiştir (Berktaş, 1998: 170).

Çağdaş İslam fıkıhçılarından Vehbe ez-Zühayli, cariyelerin hür kadınların statüsünde olmadıklarını avret mahallerinin diğer kadınlardan farklı olduğunu söylemiştir. Cariyenin avret mahallenin göbek ile diz kapağı arasında olduğuna dair Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şu sözü vardır: *"Biriniz kölesini veya cariyesini ya da işçisini evlendirdiği zaman, artık onun göbeğinin altına ve dizinin üstüne bakmasın."* Buradan hareketle cariyeye evlendirilinceye kadar onun efendisi cariyesinin istediği her yerine bakabiliyordu. Dolayısıyla örtünme, cariyelerin hür kadınlardan farklı bir statüde olduklarını gösteren işaretti. Bu farklılık İslamiyet öncesi gelen geleneğin devamı olmuştur. İbn Ömer, satışa çıkartılan cariyeye bakmanın caiz olduğunu belirtmiştir. Çünkü ona göre o bir maldır ve dolayısıyla göğsüne ve karnına bakmakta ve dokunmakta bir sorun yoktur. Rivayete göre Ömer'in huzuruna dış giysili bir cariyeye gelmiştir. Cariyelerin hür kadınlara benzeme hakkı olmadığı için Ömer gelen bu cariyenin başına vurarak dövmüş ve başını açmıştır. Yine bir başka rivayette Ömer'in Halifeliği döneminde cariyelerin başlarını kapatmalarına yasak getirdiğini görebiliriz (Filiz, 2008: 38-39). İslam'da kadın konusunda yapılan tartışmalarda üç dil karşımıza çıkmaktadır: Suçlama dili, savunma dili ve idealize edilmiş dil. Suçlama diline baktığımızda kadının erkek egemen bir toplumda eve hapsedildiğinden, eğitim imkanlarından kısıtlandığından, miras hakkı ve şahitlik olanaklarının yetersiz olduğundan bahsedilmiştir (Ağçoban, 2016). Bu geleneksel anlayışa Kur'an-ı Kerimden de örnekler vermek mümkündür. Bakara Suresi 228. Ayette erkeklerin eşlerini yani kadını kendilerine geri çevirme konusunda başkalarına göre hak sahibi olduklarını, kadınların makul ve meşru ölçülerde hak sahibi olduklarını, erkeklerin ise kadınlar üzerinde bir derece hakları olduklarını belirtmiştir (Diyanet Kuran Portalı, Bakara Sûresi 228. Ayet). Bir başka örneği Nisa Suresi 11. Ayetten verebiliriz. Burada erkeklere miras konusunda iki kadın payı kadar verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Eğer kadın ikiden fazla ise bırakılan mirasın üçte ikisinin onların olduğunu, eğer kadın yalnız yaşıyorsa mirasın yarısını alabileceğini söylemiştir (Diyanet Kuran Portalı, Nisâ Sûresi 11. Ayet). Bir başka örnek ise Bakara Suresi 282. Ayet gösterilmektedir. Burada iki kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk olduğundan bahsedilmiştir. (Diyanet Kuran Portalı, Bakara Sûresi, 282. Ayet). Savunma dilinde ise kadının iş hayatından dışlanmadığı, sadece tavsiye edildiği belirtilmiştir. Bu durum kadın için pozitif ayrımcılık olarak yorumlanmıştır. İş hayatının

zor ve stresli olduğu, bu durumun onun yararını olacağı ifade edilmiştir. Eğitim hakkı elinden alınmamış, erkek ortamından uzak tutulmuştur. Bu durumun kadının onurunu arttırması için yapıldığı belirtilmiştir. Miras konusunda ise kadının erkeğin yarısı kadar miras almasında erkeğe yüklenen sorumluluktan olduğu ifade edilmektedir. Şahitlikte ise mutlak bir hüküm olmadığı bazı şartlara göre değişebileceği belirtilmiştir. İslamiyet'in kadına yönelik şiddeti tavsiye etmediği bazı Müslüman ülkelerin kadına yönelik tutumlarının bazı ayet ve hadislerin yanlış anlaşılmasından ileri geldiği ifade edilmektedir. İdealize edilmiş bir dilde ise Kur'an- Kerim'in erkek egemen bir anlayışla yorumladığı ve dolayısıyla kadının dışlandığı ileri sürülmektedir. Bu anlayışa kadınlar karar verici yapılarda olmalı bireysel haklara ekonomik bağımsızlıklara ve özgürlüklere sahip olmalıdır (Ağçoban, 2016).

Kadına baskı uygulayan ve onu toplumsal alandan kısıtlayanlar yukarıda örnek verdiğimiz ayetleri göstermekte ve kadınlara karşı uyguladıkları politikaları bu ayetlere dayanarak meşrulaştırmaktadır. Ancak İslami literatüre baktığımızda İslam'ın kadına değer verdiğini gösteren birçok belgeyi görmek mümkündür.. Örneğin, Hucurât Suresi 13. Ayet şöyle demektedir: *“Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en değerli olanınız O'na itaatsizlikten en fazla sakınmanızdır. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir, her şeyden haberdardır”* (Diyanet Kuran Portalı, Hucurât Sûresi, 13. Ayet). Bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.v.) kadınlara yediklerinizden yediriniz, giydiklerinizden giydiriniz, onları dövmeyiniz diyor ve onlara çirkin söz söylemeyiniz diyor (Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 40-41). Yine bir başka hadiste kadınlara en iyi davranın en hayırlı olduğunu belirtmiştir (Tirmizi, “Rada”, 11). İslamiyet'in kadını ikinci plana atmadığı, eşitlikçi bir toplumsal düzeni benimsediğini savunanlar da vardır. Bu görüşlerini Kur'an- Kerim'i dayanak göstererek açıklamışlardır. Örneğin erkek ve kadının aynı özden, ruhtan yaratıldığını, kadın olsun, erkek olsun herkesin Allah karşısında eşit olduğunu söyleyen ayeti göstermektedirler. İslamiyet ile kadınların ezilmesi, ikinci plana atılması anlayışı Kur'an-ı Kerimden çok sonraki dönemlerde İslam hukukçularının geliştirdiği hadislerin eseri olduğunu söylemek mümkündür. (Sancar, 2016: 167).

Geleneksel toplumlarda kadına yüklenen anlamlar kadın bedeni üzerinden yapılmaktadır. Bu yüklenen anlamlar ile birlikte beden, cinsiyet rollerine büründürülmektedir. Dolayısıyla ergenlik çağına giren bir kıza “eş, anne” gibi sıfatlar yüklenerek “namuslu kadın bedeni” gibi kalıplar içerisine sokulmaktadır. Bu yüklenen sıfatlar ile birlikte kadın bedeni erkeğe ait olarak kabul edilmektedir. Buradan hareketle kadın bedeni korunması ve kollanması gereken bir şeydir. Çünkü erkeğin soyunu devam ettirebilmesi için bu gereklidir. İşte tam da burada erkeğin koruyuculuğu devreye girmekte ve kadını denetlemeye başlamaktadır. Bu koruyuculuk ve denetim erkeğe kaslı, kuvvetli olma, çalışıp evin ihtiyaçlarını karşılama ve ağlayıp sızlanmama gibi ödevler yüklemektedir (Bilgin, 2016).

İslami anlayışa göre kadın, iç mekân olan “*harime*”dir. Yani kadın yasak mekâna aittir. Dolayısıyla kadınlar bu mekânsal ayrıma uygun olarak aile içerisinde varlıklarını sürdürebilirler. Erkek ellerden ve ayaklardan tahrik olabilir. Buradan hareketle örneğin İran’da toplum içerisinde kadınların gülmeleri yasaklanmıştır. Bununla birlikte kadının sesi avret olarak sayılmış ve İslam popçuları arasına kadınların girmesi yasaklanmıştır. Taciz eden değil, taciz edilen denetlenmekte ve sınırlanmaktadır. Bu anlayış günümüz dünyasına uygun bir anlayış değildir. Bu anlayışın erkek ve kadın arasındaki egemenlik ilişkisine işaret ettiğini görebiliriz. İslam toplumu “ümme” ve “aile” olarak ikiye ayrılmıştır. Ümme, kamusal gücün ve iktidarın var olduğu erkeklere ait bir alandır. Kadını ve cinselliği tanımlayan yer ise ailedir (Berktaş, 2000: 151-154). Şeriat yasalarına bakıldığında erkeğin eşi üzerinde, Baba’nın da kızı üzerinde söz sahibi olduğu görülür. Erkek eşinin onayını almadan evliliğini bitirebilmektedir (Tulunay, 2006: 18). 1967 yılında İran’da “Aileyi Koruma Yasası” çıkartılmıştır. Bu yasa İran’da şeriatı bir bütün olarak uygulama alanından kaldırmamıştır. Şeriatı reforma tabi tutmaktan öteye gidememiştir. Yeni yasayla birlikte erkeğin istediği zaman hiçbir gerekçe göstermeden kadını boşama hakkı sınırlandırılmıştır. Boşanmaya karar vermede mahkemeler yetkili olmuştur. Yasa, çok karılı bir sistemi yasaklamamış, sadece mahkeme denetimini ve birinci eşin onayını aramıştır. Yasayla birlikte getirilen başka bir yenilik ise erkeğin dört kadınla evlenebilme hakkını sınırlamış olmasıdır. Bütün bunların yanında çıkartılan yasa, aslında birçok konuyu da görmezden gelmiştir. Buna örnek verecek olursak; Müslüman bir kadın gayrimüslim bir erkekle evlenemez, kız çocuğunun miras hakkı erkek çocuğun yarısına eşittir. Bunlar arasında en çağ dışı olanı ise erkeğin zina yapan karısı ile aşığı öldürme hakkının olmasıdır. Şeriat ilkeleri gereği öldüren erkeğe hiçbir ceza verilmez. Eğer öldürülen kadın, erkeğin kız kardeşi veya kızı ise erkeğe kısa süreli hapis cezası verilir. Bu uygulama İran’da hiçbir zaman değiştirilmemiş, devrim sonrasında da aynen devam etmiştir (Sancar, 2016: 209-213).

İslami toplumlarda kadınlar, cinsellikleri üzerinden ailelerinin ve daha sonra evlendikleri erkeklerin onurunu namusunu temsil eden varlıklardır. Namus kavramı, toplumsal değerlere ve kurallara bağlılık olarak tanımlanmaktadır. Ancak İslam toplumlarında ilk olarak akla bu tanımın yerine kadın cinselliği gelmektedir. Ataerkil toplumsal yapılarda olduğu gibi bu toplumlarda da kuralları erkekler koymaktadır (Sekmen, 2019: 34-35). İslam toplumu, iki cins ve iki alan arasında iletişimi ve etkileşimi engelleyecek kurumlar içerisinde şekillenmiştir. Etkileşimin zorunlu olduğu üreme gibi bir alanda erkeğe çokeşlilik ve karısını boşama gibi kolaylık sağlamıştır. Bu aile yapısı içerisinde katı bir onur/namus kavramını görmek mümkündür. Müslüman erkek, ahlak düzenini, İslami cemaat düzenini korumakla görevli bir bekçidir. Buradaki ahlak ise, tüm ataerkil toplumlardaki gibi kadını ve dolayısıyla onun bedenini denetleyerek korumaktır (Berktaş, 2000: 154).

İslam'ın kadını ikincil plana attığını iddia edenler sorumluluk ve imtiyaz dengesi- nin erkeğe kaydırıldığını öne sürerler. Örneğin Hz. Âdem'in Kur'an-ı Kerimde Hz. Havva'dan daha fazla zikredilmesini kendilerine dayanak yapmışlardır. Ancak Hz. Havva Yahudi ve Hristiyan kutsal kitaplarında baştan çıkartıcı olarak tasvir edilirken, Kur'an-ı Kerim daha farklı göstermiştir. Cennetten kovulma konusunda Kur'an-ı Kerim hem Hz. Havva'yı hem de Hz. Âdem'i eşit derecede sorumlu tutmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde kadınların sosyal haklarının oldukça yukarıya çıktığını söylemek mümkündür (Birekul, 2021: 53-54). Bazı modernistler kadın-erkek eşitliğini Kur'an- Kerim'e dayandırmaktadırlar. Onlara göre Hz. Peygamber (s.a.v.) eşlerini ve ilk Müslüman toplumları eşitlikçi bir anlayışla yönetmiştir. O dönemde kadınlar toplumsal hayatın hemen her alanına girmiştir (Tulunay, 2006: 23). İslamiyet'ten önce kadın olmanın hiçbir anlamı yoktu. İslam kadınları düştikleri o konumdan çıkartmış ve onlara birey, kız evlat, anne olarak sosyal statü vermiştir. Böylece kadınlar birer birey olarak toplumda kimliklerini ortaya koyabilmişlerdir. Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde kadınlar erkeklerle birlikte hicret etmiş, harpten korkmamış ve ibadet hayatlarının her döneminde erkeklerle birlikte olmuşlardır. Kadınlar ticaretle uğramış, imkân buldukça ilim öğrenmişler ve öğretmişlerdir. Hz. Peygamber, hayatının her döneminde kadınların haklarına hassasiyet göstermiş, bu haklara uymayanları ikaz etmiştir. (Birekul, 2021: 54-56).

İran'da uygulanan Aileyi Koruma Yasası'nın şeriatın temel ilkelerine aykırı gelmesi bile devrim ile birlikte bu uygulama İslam'a aykırı olduğu gerekçesiyle kaldırılmıştır. "İran İslam Devrimi"nden önce ekonomi ve eğitimdeki olanakların artması kadın-erkek, kır-kent ayrımını ortadan kaldırmamıştır. Gerek eğitim ve gerek ekonomideki ayrıcalıklardan kentli ve seçkin kadınlar yararlanmışlardır. Kadınların geri kalanında geleneksel statüleri değişmemiştir. Bu durum sadece yeni roller benimsemelerine olanak sağlamıştır (Sancar, 2016: 214-217).

2. İran İslam Devrimi Sonrasında İran'da Kadınların Toplumsal Yaşamı

Her devrim de olduğu gibi İran İslam Devrimi'nin arkasında da birçok etken vardır. Devrimin ana omurgasını ekonomik sorunlar ve bu sorunların halk üzerinde yarattığı olumsuz etkileri yatmaktadır. 1963 yılında yapılan Ak Devrim ile birlikte yeni bir ekonomik yapıya geçilmiştir. Geçilen planlı ekonomiyi uygulamaya konmaya çalışılsa da başarılı bir sonuç elde edilememiştir. Bunun ardından yaşanan 1973 petrol krizi süreci daha da kötüye götürmüştür. Yönetici kadronun yolsuzluk içerisine düşmesi ve bu kadronun zenginliğini halk ile paylaşmaması, toplumsal alanlara harcama yapılacağı yerde askeri alanlara harcama yapılması yönetime karşı isyanın başlamasına neden olmuştur (Cülük, 2018). Devrim sırasında sembol olarak nitelendirilebilecek görüntülerden birisi kadınların kara çarşaf giymesi ve ellerindeki silahlar olmuştur. İran kadınları devrime aktif bir şekilde katılmışlardır. Devrimin amaçlarından birisi

batının kültürel emperyalizmine karşı durmak; ilerlemenin ve modernitenin yerel ve İslami modelini kurarak kültürel bağımsızlığı elde etmek olmuştur. İslamcılar, Aye-tullah Humeyni liderliğinde yönetimi ele geçirmiş, eski rejimden kalan mirası yok etme amacıyla toplumun ve aynı zamanda kadınların arındırılması için çalışmalara başlamışlardır. Kadına yeni bir rol yükleme gayesi içerisinde kadının toplumdaki ve dolayısıyla aile içerisindeki rolü ile sosyal sorumluluklarını uzlaştırma çalışmaları başlamıştır. (Arıkan Sinkaya, 2010). Devrimin kadınlar açısından çelişkili sonuçlar ortaya çıkardığını söyleyebiliriz. Humeyni, kadınları sokak gösterilerine davet etmiştir. Dolayısıyla geleneksel kesimden gelen kadınlar sokak ve siyasetle tanışmış oldular. Meydanlarda çarşaflyı yoksul kesimi temsil kadınlarla orta sınıftan kadınlar ve sosyalist fikirlere daha yakın olan kadınlarda yer almıştır. Bu durum sosyal ve kültürel farklılığı ortaya çıkartmıştır (Taşkın, 2008).

İslamcıların yönetimi ele geçirmesiyle birlikte toplumsal alanda da etkili olmak istemişlerdir. Yeni rejimin kurumsallaşma yolundaki ilk adımı 30 Mart 1979'da yapılan halk referandumu olmuştur. Referandum sonucunda Şahlık kaldırılmış ve İslam Cumhuriyeti kurulmuştur (Fekri, 2011: 189). Humeyni, din ve siyasetin birbirinden ayrılması gerektiğini savunmuştur. Ona göre dini emirler siyasi, iktisadi ve toplumsal alanda uygulanmalıdır. Dini rehberlerin anlayış ve yaşayış biçimlerini her alanda ortaya koymaktan yana olmuştur. Dinin siyasetten ayrılmasına karşı çıkmıştır. Dinin siyasetten ayrılması ona göre İslam'a savaş açmak anlamı taşımaktadır. (Taflıoğlu, 2010: 235-236). Devrim ile birlikte müfredatlar değiştirildiği için üniversiteler 2 yıl boyunca kapalı kalmıştır. Televizyonlar ve haber medyaları toplumu İslami bir propagandaya tabi tutmuşlardır. Devriminin gerçekleşmesinde çok önemli rolleri olan kadınlar ise dini elbise giymek zorunda kalmışlardır (Takeyh, 2009: 37).

Devrim sonrasında kadınlara annelik rolü yüklenilmiştir. Ancak İran'da kurulan yeni rejimin kurucu unsurlarının kadınlar olduğunu söylemek yanlış olmaz. Devrim sonrasında yani 26 Şubat 1979'da Aileyi Koruma Yasası yürürlükten kaldırılmıştır. Bu bağlamda Humeyni, kadınların yargıç olamayacaklarını ve üç gün sonra da iş yerlerinde kadınların *Hicap* giymeleri gerektiğini açıklamıştır. Aileyi Koruma Kanunu'nun yürürlükten kaldırılması kadınlar olumsuz bir tablo ortaya çıkarmıştır. Kadınların evlenme yaşı 13'e düşürülmüştür (Okyar, 2017). Gelen tepkiler üzerine kızların evlilik yaşı 16'ya çıkartılmıştır. Fakat kadının boşanması durumunda ailenin sahip olduğu malın yarısını alma hakkı yasayla iptal edilmiştir. Humeyni, kadınların iş yerlerinde *Hicap* giymeleri gerektiğini söylemiştir. Plaj ve spor alanları gibi yerlerde kadın ve erkeğin ayrılması gerektiğini de belirtmiştir (Tulunay, 2006: 58). Çok eşli bir sisteme yasal zemin hazırlanmıştır. Kadınların vesayet haklarına çok ciddi sınırlamalar getirilmiştir. Humeyni, kadınların erkeklerden çok fazla olduğu için böyle bir uygulamaya gittiklerini söylemiştir. Kadınların fahişelik yoluna düşmemesi için evlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir (Okyar, 2017). Kısa süre içerisinde tüm kamusal mekânlarda ve hükümet

dairelerinde cinsiyet ayrımı zorunlu kılınmıştır. 8 Mart 1979 Dünya Kadınlar Günü kutlamaları, Aileyi Koruma Yasası'nın kaldırılmasına ve Humeyni'nin *Hicap* ile ilgili yapmış olduğu konuşmaya karşı bir protesto gösterilerine dönüşmüştür. Burada yeni rejim güçleri ile kadınlar arasında çatışma çıkmıştır. Yeni rejim güçlerinin kadınlara saldırması ilk defa kadınlar ile yeni rejim arasında anlaşmazlığın yaşandığını göstermiştir. Yaşanan bu gelişmelerin ardından Referandum yapılmış %98 evet oyuyla İslam Cumhuriyeti kurulmuştur. Bunun ardından yeni rejim, İslami esaslara uygun yeni anayasa hazırlamış ve şeriatı kurumsal bir yapıya kavuşturmak için çalışmalara başlamıştır (Arıkan Sinkaya, 2010).

8 Mart 1979 Dünya Kadınlar Günü kutlamaları sırasında dindar kadınların giydiği çarşafı tüm kadınların giymesi buyruğuna karşı İranlı kadın aktivistler ve onları destekleyen erkekler o gün hem Tahran'da hem de Kum'da gösteriler düzenlediler. Bu gösteriler beş gün sürmüştür. Gösteriler doruğa ulaşmış on binlerce insan katılmıştır. Gösteri yapan kadınların etrafında bazı solcu erkekler kordon oluşturmuş ve yeni kurulan Hizbullah yani Allah'ın Partisi grubunun silahlı saldırganlarına karşı dövüşerek karşı koymuştur. Gösteriler sırasında “Çarşafa Hayır”, “Kahrolsun Diktatörlük”, gibi sloganlar atılmıştır. Dikkat çeken sloganlardan birisi de “Özgürlük İçin Devrim Yaptık, Fakat Elimize Geçen Tutsaklık” yazan slogandır. Buna karşın Hizbullah ise “ya örtüneceksiniz ya da dayak yiyeceksiniz” diyordu (Afary ve Anderson, 2015: 149). İran'da 1980'den bu yana 8 Mart resmi olarak yasaktır. 2018 yılında 80'den fazla kadın tutuklanmıştır. Ertesi gün 60 kişi serbest bırakılmıştır. Geri kalan diğer kadınlar zorunlu başörtüsünü protesto etmişlerdir. Protesto eden kadınlara kamuoyunu rahatsız etmek ve yolsuzluğa teşvik etmek suçlamaları sonucunda hapis cezası verilmiştir (İleri Haber, 2022).

Devrime katılan kadınların en önemli özelliği, ister İslamcı, ister sosyalist, ister liberal olsun geleneksel İran kadın giysisi olan “çador” giymeleridir. İranlı kadınların Şah karşıtı devrime geleneksel rollerini ve statülerini değiştirmeyi hiç düşünmeden inanmış bir Müslüman olmanın doğal bir uzantısı gibi katılmışlardır. Bununla birlikte devrim, dünyanın en kapsamlı kadın desteğini gerçekleştirmiş siyasal muhalefet hareketleri arasındaki yerini almıştır. Kadınların bu hareket içerisinde yani Şah'a karşı yürütülen hareket içerisinde yer alması siyasal katılmadan çok, tipik bir siyasal mobilizasyon örneği olduğunu söyleyebiliriz (Sancar, 2016: 222-223). Devrime kentli üst ve orta sınıftan laik aydın kesimi temsil eden kadınlar da katılmışlardır. Meydanlarda “*Tanrının partisi tek parti*” gibi sloganlara eşlik eden kentli aydın kadınlar kendi modernist çizgilerini göz ardı etmişlerdir. Alt ve orta sınıfla kol kola girerek İslami Devrim hareketinin bileşenleri içerisine girmişlerdir. Hiçbir eğitime sahip olmayan ev kadınları ise tamamen erkeklerin söylemini benimseyerek çarşaflarıyla meydanları doldurmuşlardır (Tulunay, 2006: 54).

Devrim sonrasında yapılan yeni anayasanın başlangıç bölümünde “Anayasa’da Kadın” başlığı altında yeni rejimin kadına bakışını görmek mümkündür. Burada insanın olgunlaşması ve gelişmesi için ailenin toplumun bir birimi olduğu ve asli ocağı olduğu vurgusu yapılmıştır. İnsanın bu gelişimini tamamlamasında İslam Devleti’nin bir ödevi olduğu belirtilmiştir. Bu kapsamda kadın “nesne” olmaktan veya tüketim düşkünlüğü içerisinde emperyalizmin hizmetinde araç olmaktan çıkartılacak ve İslami öğreti içerisinde insan yetiştirmek için analık görevini tekrar üstleneceği ve bununla birlikte erkekle mücadele arkadaşı olarak daha fazla sorumluluk sahibi olacağı belirtilmiştir (Hukuk Ansiklopedisi, 2021). Sancar’a göre Anayasanın başlangıç kısmında ifade edilen bu sözler kadını nesne olmaktan çıkartıp, yüce analık görevi verileceğini ve emperyalizme hizmet etmekten kurtarılacağını söylemektedir. Ancak ailenin güçlendirilmesi ve analığın yüceltilmesi ile kadının nesneleşmesinin önlenmesi arasında kurulan bağlantı anayasanın hiçbir yerinde tanımlanmamıştır. Bir başka belirsizlik ise, kadına verilen İslam’a yararlı insanlar yetiştirmek için verilen görevdir. Kadının erkekle birlikte mücadeleci bir alanda olmasıyla birlikte gerçekleştireceği sorumluluğun nasıl bağlantılı olacağı da belirsizlik içermektedir. Kadın hem özel bir alana çekilip aile içerisinde çalıştırılacak, hem de erkekle birlikte toplumsal alanda öncü olacaktır. Bu iki unsur çoğu zaman birbirini dışlayan birlikte gerçekleşmesi zor unsurlardır (Sancar, 2016: 226).

Devrim sonrasında karma eğitim kaldırılmış, başörtüsü zorunlu tutulmuş, ders kitaplarında eşitsiz toplumsal cinsiyet ifadelerine yer verilmiştir. Böylece cinsiyete dayalı iş bölümü hem aile içerisine, hem de kamusal alana hakim olmuştur. Üniversitelerde 100’den fazla alan ve bunun dışında 431 alan kadınlara yasaklanmıştır. Buna gerekçe ise şeriat gösterilmiştir. Şeriata göre bu kurslarda kadınların çalışması uygun değildir. Kadınların ön lisans eğitimindeki oranlı %40.8, lisans %62.3, yüksek lisans %36.6, Tıp alanında %56.8 ve doktora da ise %27.1’dir. Devrim sonrasında geleneksel evlilik kanunlarına geçilmesiyle birlikte kadınların eğitim meslek olanaklarından yararlanma imkânları azalmıştır (Kahraman, 2014).

İran İslam Devrimi; siyasi, ekonomik, toplumsal ve demografik yapılarda önemli değişikliklere yol açmıştır. Kurumlar arasında yapılan en önemli değişiklikler aile-yasama, aile dinamikleri ile üyeleri arasındaki ilişkilerin düzenlenmesiyle olmuştur. Devrim ile birlikte kızlar için en 9’a indirilmiş, daha sonra ki dönemlerde bu yaş 13’e çıkartılmıştır. Gerek boşanma, gerek çocuk velayeti gibi konularda kadınların önüne engeller koyulmuştur. İslami ideoloji, kadınların bireyselliğini, bağımsızlığını ve özerkliğini reddeden bir ideolojidir. Şeriat tarafından bir model teşvik edilir. Bu modele göre örneğin evlilik, erkek egemenliğine dayalı bir yapıya sahiptir. Bu durum aile yapısına otoriter bir kimlik kazandırarak kadın ve erkek arasındaki rollerin birbirinden ayrılmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla kadın çocuğu doğuracak, çocuğa bakacak ve ev işlerini de kendisi yapacaktır (Katouzian ve Şahidi, 2011: 128-129).

Rejim, daha laik kadınları çalışma hayatı dışında tutmak için ciddi çalışmalar yapmıştır. Bununla birlikte dindar kadınların askeri, siyasi ve sosyal alanlara girmeleri için cesaret vermiştir (Göz, 2008). Devrim sonrasında İslami esaslara uygun yeni bir anayasa yapılmış ve kurumlar şeriat hükümlerine göre yeniden düzenlenmiştir. Bu süreç içerisinde Uzmanlar Konseyi'nde "gelenekselci" ve yeni-gelenekselci söylemler tartışılmaya başlanmıştır. Şeriatın yeni-gelenekselci yorumu, geleneksel değerlerin yanına modern unsurların da eklenmesine imkân veren bir yorumdur. Medeni kanunda şeriat sert bir şekilde uygulanmış ve böylece monarşi rejiminden kalan kadınların hakları sınırlanmıştır (Arıkan Sinkaya, 2010). Ders kitaplarında erkeklerin iş bölümlerine çok daha fazla yer verilmiştir. Bunun sonucunda kadınlar için ortaya çıkabilecek iş alanlarının yok edilmesine sebep olmuştur. İlköğretim kitaplarına bakıldığı zaman erkeklerin sosyal ve siyasi faaliyetlere etkin bir şekilde katıldığını burada denetleyen konunun yer aldığını, kadınların ise bu alanın dışında tutularak itaatkâr ve bağımlı konumda olduklarını görebiliriz (El-Hılo, 2020). Kadınlara siyasi hayatta ve çalışma hayatında sınırlamalar getirilmiş ancak bu haklar tamamen ellerinden alınmamıştır. Kadınların seçimlerde seçme ve seçilme hakları vardır ancak cumhurbaşkanı olma hakları yoktur. Kadınların üniversiteye girişlerde belirli alanlarda sınırlandırılmış ve yargıç olmaktan men edilmişlerdir. Kadınlar anne ve eş olarak sorumluluklarını yerine getirecek, bu sorumluluklarına zarar vermediği sürece iş hayatına katılabileceklerdir. Kadınlar, hem siyasi hem de sosyal haklarını kullanabilmeleri için İslami yani şeriatçı rejimin kurallarına uymak zorundadırlar. Kadınlar ne olursa olsun *hicap* giymek zorunda kalmışlardır (Arıkan Sinkaya, 2010).

Devrim sonrasında ceza yasasında bazı değişiklikler yapılmıştır. 1981 yılında meclisten geçerek yasal hale gelen Kısas, ilk İslam toplumlarının cezalandırma anlayışını yansıtmaktadır. Kısas Arapçada öldürme, ölç alma anlamına gelmektedir. Kısas anlayışında taammüden işlenen cinayetlerde kadın şahit olarak kabul edilmez. Örneğin bir erkek, bir kadını öldürürse erkeğin Kısas ile cezalandırılabilmesi için öldürülen kadının yakınları cezanın infaz edilebilmesi için bir erkek için ödenmesi gereken kan parasının yarısını öder. Buradan anlaşılıyor ki kadının yaşamının değeri, bir erkeğin yaşam değerinin ancak yarısına eşittir. Burada kadınlara yönelik ayrımcılığa verilecek bir başka örnek ise zina yapan bir kadının kocası tarafından görünmesi ve kocası tarafından öldürülmesi durumunda kocanın ceza almamasıdır. Eğer zina eden kadın öldüren erkeğin karısı değil de yakın bir akrabası ise erkeğin küçük bir ceza ile kurtulması mümkündür. Yeni rejim, kadının boşanma hakkını elinden almış, Aileyi Koruma Yasası'nda yer alan çok karıllığı zorlaştırmayı amaçlayan il karının icazet şartını ortadan kaldırmıştır. Bu uygulamalar İslami rejimde kadına yönelik ayrımcılığın bir başka örnekleridir (Sancar, 2016:228-230). Bunun aksine kadınların kendilerine getirilen kurallara karşı çıkmadıkları, onları benimsediklerine dair görüşler de vardır. Üst ve orta sınıf eşarp ve çarşaf İslami modeli benimsemişlerdir. Böylece Batı'ya ve emperyalizme karşı karşılıklarını sembolleştirmişlerdir. Genç kızlar eşarp giymişlerdir.

Bunun yanında uzun kollu bluz, onun üzerine tunik, bol pantolon ve düz ayakkabıyı tercih etmişlerdir. Hicap adı verilen giysiyi ise toplumsal farklılıkları gizleyen forma olarak değerlendirmişlerdir. Kızlar bu giysilerin Batı giysileri kadar teşhirci olmadığı ve onlar için siyasi alana aktif katılımlarına kolaylık sağladığı görüşündedirler (Tulunay, 2006: 54).

İran-İrak savaşı, İran’da kadınların haklarındaki olumsuz gelişmelerin yerleşmesindeki en önemli unsurlardan birisidir. Savaşın getirdiği olağanüstü koşullar kadın hakları mücadelesini geri plana itmiştir. Kadınlar kamusal alana çıkmışlardır ancak “iffetli kadın” ya da “anne kadın” baskısı altında bu alanda varlıklarını sürdürmüşlerdir. Rejim, kadınların flört etmesine izin vermemiştir. Onların siyasal, toplumsal ve kültürel alanda erkeklerin gerisinde bırakmıştır. İran’da ahlak polisi olarak bilinen ekipler sokaklarda İslami kurallara uygun giyinmeyen kadınları gözaltına alabilmektedir. Gözaltına alınan kadınların kocaları veya ebeveynleri bu kadınların ikinci kez aynı şekilde sokağa çıkmayacaklarına dair taahhütname imzaladıktan sonra kadınlar serbest bırakılmaktadır (Kahraman, 2014). Kadınların yaşadığı sıkıntılar da bazen çevresel faktörlerinde etkisinin olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin Tahran’ın zengin bölgesinde yaşayan kadınlar rahatça istedikleri gibi giyinebiliyorken, güneyde yoksul kesimlerde yaşayan kadınlar ise kıyafetlerine dikkat etmek zorundadırlar. Bu kadınlar başörtüsünü kesinlikle takmalı ve saçları gözükmemelidir. Kısa ve renkli pardösü giymeli, saçlarını boyatmamalı ve dize kadar çizme giymemelidirler (Okyar, 2017).

İslam’ın temel ilkelerinden birisi cinslerin “tecrit” edilmesidir. İran İslam Devrimi sonrasında da yönetimi ele geçiren şeriatçılar ilk iş olarak tecrit uygulamasını hayata geçirmişlerdir. Başta eğitim olmak üzere spor, eğlence, ulaşım ve sanat gibi alanlarda erkeklerle kadınların tecrit edilmesi “kültür devriminin” bir parçası olmuştur. 1979-80 eğitim döneminden itibaren kız ve erkek çocuklar ayrı sınıflarda ve hatta ayrı binalarda eğitim görmeye başlamıştır. Zaten daha önce ortaöğretimde okuyan öğrenciler ayrı sınıflarda eğitim görmekteydiler. Burada daha çok üniversite öğrencileri üzerinde durulmuştur. Devrim sonrasında üniversiteler 3 yıl kapalı tutulmuştur. Daha sonra tecrit uygulamasının mümkün olmadığı durumlarda ise öğrenciler ayrı sıralara oturtulmuştur. Kitaplar cinsiyet rollerine göre ayarlanmış ve ona göre öğrencilere dağıtılmıştır. Öğretmenlerin tayininde bile tecrit uygulamasını görebiliriz. Erkek öğretmenlerin kız öğrencilere ders vermesi yasaklanmıştır (Sancar, 2016: 230-231). Kültür devrimi adı altında yargıçların İslami kurallara göre Şia ve Ayetullahların fetvalarına dayanarak yargılama yapması emri verilmiştir. Tahran Hukuk Fakültesi yerine dini okullar açıldı ve adamlarının buralarda avukatlık yapabilmelerine izin verildi. Şah rejiminden kalan birçok üniversite hocasının görevine son verilmiştir (Fekri, 2011: 195-196).

Modern İslamcı görüşe göre modern Müslüman toplumda cinsiyet eşitliği uygulanmalıdır. Cinsiyet eşitliği ile İslam arasında zıtlık yoktur. Dolayısıyla modernist

İslamcılar şeriatın yeniden yorumlanması gerektiğini savunurlar. Bu görüş, İran’da İslami Feminist hareketlerin metodolojisi olmuştur. İslami feministlere göre Kur’an-ı Kerim’de kadın ve erkek arasında bir ayrım yoktur. Yaratılış itibariyle eşittirler. Ancak daha sonra erkeklerin yaptığı ataerkil yorumun cinsiyet eşitliğini yıktığını söylerler (Arıkan Sinkaya, 2010). İran’da kadınların eğitim alanında, siyasal alanda ve çalışma alanında engellenmesi onları çok zor bir duruma sokmuştur. Bu durum onların hayatlarını sınırlandırmıştır. Hayatlarını sınırlandıran unsurlar, İslam’ın dışında ataerkil bir düzen, muhafazakârlık, toplumsal cinsiyet ayrımcılığına dayalı gelenekler gibi unsurlar olmuştur. Esas itibariyle İranlı kadınlar İran İslam Cumhuriyetinin siyasi ve hukuksal yapısı tarafından sınırlandırılmıştır. Bütün bunlar İran’da feminist hareketleri tetiklemiştir. Bu kapsamda hukukçular, gazeteciler, siyasetçiler, sanatçılar ve diğer birçok öncü kadın harekete geçerek gerek liberal basında ve gerek özel dergilerde kadınların sorunlarına değinmişlerdir (Kahraman, 2014). İran’da İslami feminizm iki gruba ayrılmaktadır. İlk gruptakiler, kadınların gerçekten dindar olduğunu, İran’daki kadın-erkek eşitsizliğinin dini kaynakların yeniden yorumlanmasıyla giderilebileceğini söylemektedirler. Bu grup modern kültür kapsamında dinde ıslahat yapılabileceğini söylemektedir. Bu ilk gruptakiler İslami feministler olarak adlandırılmaktadır. İkinci gruptakiler seküler feministlerdir. Seküler feministler, kadınların haklarının insan haklarının bir gereği olduğunu düşünürler. Seküler feministler, aile kurumunu ve anneliği erkek egemen sınıf tarafından oluşturulan bir yapı olarak algılarlar. İslami feministler aile, eş, gelin ve anne gibi kavramlara önem vermektedirler. Seküler feministler de bu kavramlara karşı çıkmazlar ancak karşı durdukları nokta, geleneksel aile anlayışı içerisindeki aile reisliği-evin reisi gibi tanımlamalarla erkeğin kuvvetlendirildiği ve bu çerçevede belirlenen rollerin kadına dayatılmasıdır (Başar, 2020: 7-10).

Devrim sonrasında zorunlu örtünme getirilmiştir. Bu zorunluluğu protesto eden ve bu nedenle gösteriler düzenleyen kadınlar “devrim düşmanı”, “Amerikan Ajanı”, “Şah yanlısı” veya “fahişe” olarak ilan edilmişlerdir. Tahran Ayetullahı Ali Hamenei Tahran Üniversitesinde örtünmeye karşı çıkan kadınlarla bazı açıklamalarda bulunmuştur. Ali Hamenei, onlara fahişe demek istemediğini, fahişelerin yaptıklarının kendilerini ilgilendireceğini söylemiştir. Bu kadınların yaptıklarının ise toplumla ilgili olduğunu söylemiştir. Dolayısıyla onları karşı-devrimci olarak isimlendirmiştir. Bu tartışmalar devam ederken, örtünmeyi reddeden kadınlar işlerini kaybetmiş ve hatta fahişelikle suçlanmışlardır. Daha önce örtünme alışkanlığı olmayan kadınlar ise örtünmeye başlayarak işlerinde çalışma imkânı bulabileceklerdir. Eğer örtünmezse işten atılacak ve hatta ülkeyi terk etmek zorunda kalacaklardır (Sancar, 2016: 233-234). Özellikle son yıllarda İranlı kadınlar zorunlu örtünmeye karşı protesto gösterileri düzenlemektedirler. İran’ın dört bir yanından kadınlar parklarda başörtüsüz videolarını sosyal medyada paylaşmakta, bazı kadınlar şort ve giymektedirler. Son dönemlerde yaşanan bu gelişmelere karşı İran’ın ahlak polisi kadınlara karşı baskılarını arttırmıştır (BBC NEWS Türkçe, 2022). Bu baskıların sonucunda bir kadın hayatını kaybetmiştir. 22 yaşındaki

İranlı Mahsa Amini, kıyafet kurallarına uymadığı gerekçesiyle ahlak polisi tarafından gözaltına alınmış ve gözaltına alındıktan sonra hayatını kaybetmiştir. Yetkililer cenaze töreni sırasında protesto edilmişlerdir (Habertürk, 2022). Protesto gösterileri artarak devam eden İran’da kadınlar zorunlu olarak giydikleri başörtülerini yırtmış ve yakmışlardır. Halk ve polis arasında ciddi çatışmalar yaşanmış, mevcut dini liderlerin resimleri duvarlardan sökülerek yakılmıştır. Gösteriler sırasında halk “diktatöre ölüm” ve “İslam Cumhuriyeti’ne hayır” şeklinde sloganlar atmışlardır. Yetkililer ise Amini’yi polislin öldürmediğini kalp krizi sonrasında öldüğünü iddia etmişlerdir (Euronews, 2022).

İran’da baskın görüş, kadınların karar verici bir pozisyonda olmasının kabul edilemez bir durum teşkil etmesidir. Bu durumu bazıları şeriat bakış açısıyla yaparken, bazıları da yerel geleneklere, örf ve âdetlere göre yapmaktadır. Aynı zamanda biyolojik özelliklerinin ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin dayattığı roller içerisinde cinsiyete dayalı iş bölümünün bir gereği olan cinsiyet rollerini vurgulayarak kadınların karar verici bir konumda olmalarına karşı çıkmakta ve kesinlikle tahammül etmemektedir. Şeriatı göre kadın hakları, İslam toplumlarında hâlâ politik olarak mevcut kural koyucuların düşüncelerine göre belirlenmektedir. Dolayısıyla bu durum kadınların siyasi hayata girmelerinde ciddi bir sorundur. Sınırlamalara ve yasaklara maruz kalan İran kadınının bu kötü durumu, 1989 yılında Humeyni’nin ölümüne kadar artarak devam etmiştir. Daha sonra Haşimi Refsancani cumhurbaşkanı seçilmiştir. Haşimi, İslam’ın katı ve dayatmacı kurallarından biraz daha esnek ve çağdaş bir anlayışa geçmiştir. Gerek eğitim alanında, gerek iş hayatında ve gerek giyim kuşamda kadınlar kısmen de olsa rahatlamışlardır (Kahraman, 2014).

Daha önce de belirtildiği gibi Devrim’e kadınlar kitleler halinde katılmışlardır. Birçok batılı gözlemci evde oturması gereken çarşafly kadınları sokaklarda gördüklerinde şaşkınlığa uğramışlardır. Birçok kadın Şah karşıtı gösterilere katılmış ve kendi miraslarına sahip çıktıklarını söylemişlerdir. Kadınların peçe takmasının onları cinsel nesne konumunun getirdiği kısıtlamalardan kurtardığını ve insan olarak kimlik kazandıklarını söyleyenler vardır. Böyle bir değerlendirme ancak kadınların öznel düşünceleri söz konusu olduğunda yapılabilir. Ne var ki, İran’da daha sonra yaşanan gelişmeler, bu düşüncelerin temelinin olmadığını göstermiştir (Berktaş, 2000: 203). Örneğin devrim ile birlikte kadınlar birçok alandan uzak tutulmuş, erkekler tek taraflı boşanma hakkı kazanmış, çocukların velayet hakkı Babalarına verilmiş, çok eşlilik ilke olarak benimsenmiştir (Taşkın, 2008). Berktaş’a göre İslam Cumhuriyeti ile birlikte kadınlar bir kez daha aileye ve evcil rollerine hapsedilmişlerdir. Aynı zamanda sadece cinsel nesneneler olarak nitelendirilmemişlerdir. Bu olgunun arkasında yatan nedene baktığımızda; peçe takmanın hem erkekler hem de kadınlar için farklı anlamlara geldiğini görürüz. Şah karşıtı gösterilere katılan kadınlar, peçeyi kültürel özgünlük ve kendilerine duydukları saygıdan dolayı takmışlardır. Tabi bazıları da her zaman peçe takmıştır. Erkekler için peçe, kendi kadınları üzerinde kurduğu denetimi

göstermektedir. Aynı zamanda erkeklerin sahip oldukları ayrıcalıkları da gösteren bir simgedir (Berktaş, 2000: 203).

Okyar'a göre İran'da hiçbir şekilde kadın haklarına önem verilmiyor. Az dindar olanlar kadın haklarına önem verilmediğini, çok dindar olanlar tam tersini söylüyor. Duruma siyasi pencereden baktığımızda ise rejim taraftarları kadın haklarının yeterli olduğunu söylediklerini görürüz (Okyar, 2017). Ancak İranlı Ava'nın anlattıkları rejim taraftarlarının düşündükleri gibi değildir. Ava, İran'da baba izni olmadan kadınların evlenemediğini, koca izni olmadan İran'dan çıkamadıklarını, kız çocuklarının 9 yaşında başörtüsü ile dolaşmak zorunda olduklarını söylüyor. Bunlarla birlikte, kadınlar boşandıklarında çocukların velayetini alamıyor. Eğer evlenmeden önce bir sözleşme yapılırsa ancak o zaman kadınlar çocuklarını alabiliyor. Erkeğin dört kadınla evlenmesinde hiçbir sorun yok, kadın mahkemeye gidip boşanmak istediğini söylediğinde, kocasının kaç evlilik yaptığı soruluyor. Kadın dört cevabını verdiğinde mahkeme bunun sorun teşkil etmediğini söylüyor. Kanunda olmasa boşanan kadına baskı yapılıyor, kadın babasının evine dönüyor ve çoğu zaman evsiz kalıyor. Kadınlar futbol statlarına giremiyorlar. Kadınların, erkeklerin spor yaptığı yerlere girmeleri yasaktır. Kadınlar üniversitelerde bazı bölümleri seçemiyorlar. Bu bölümlerde erkeklere daha fazla kontenjan açılıyor. İlkokul ve liselerde kız ve erkekler ayrı eğitim görüyorlar. Otobüslerde ise kadınlar ve erkekler başka tarafta, kadınlar başka tarafta oturuyor. Kanuni olarak evlilik yaşı 13 ancak erkenden evlenenler aile izni ya da dini olarak evlenebiliyorlar. Başörtüsünü çıkaran İranlı kadın Vida Movahed'e 3 yıl hapis cezası verilmiştir. Oje süren, makyaj yapan veya kısa pantolon giyen kadınlar hemen tutuklanıp gözaltına alınıyorlar. Ava, tutuklanan ve gözaltına alınan kadınlara işkence edildiğini, tecavüz edildiğini söylüyor. Ölen bazı kadınları ise "intihar etti" denilerek açıkladıklarını söylüyor (Evrensel, 2018).

Devrimden sonra musiki alanında da bazı değişiklikler olmuştur. Bu değişiklikten kadın şarkıcılar etkilenmiştir. Musikinin meşruiyet alanı fıkha göre yeniden yorumlanarak belirlenmiştir. Buralarda erkek sanatçılar çalışma alanları bulabilmişlerdir. Kadın sesinin haram olduğu inancıyla kadın şarkıcıların çalışmaları sonlandırılmıştır. Guguş, Merziye, Hayde ve Remiş gibi ünlü sanatçılar piyasadan çekilmişlerdir. Batı tarzı şarkı söyleyen birçok kadın İran'dan kaçmıştır. Kalanların bazıları musiki kursları açmışlardır. Bazılarıysa tiyatro, sinema ve edebiyat alanına yönelmişlerdir. Kadın sanatçılara getirilen bu kısıtlama ve yasaklar özellikle 1990 yılından sonra tepki görmeye başlamıştır. Bu tepkilerde ilk öne çıkan isim ise kendisini "inançlı" ve "mümin" olarak tanımlayan ses sanatçısı Perisa olmuştur. Perisa, bir kadının musikiyle de yaratıcıya ulaşabileceğine söylemiştir. Devrimden uzun yıllar sonra musiki alanında yapılan kısıtlamalar geçerliğini kaybetmiştir. Şimdilerde ise fikhî açıdan herhangi bir sorun olmadığı öne sürülerek kadınlar koroda görev almaya başlamışlardır (Aktaş, 1997: 220-223). Devrim sonrasında seküler müzik türüne getirilen yasak günümüze kadar belirli aşamalarla kaldırılmıştır. İran-İrak savaşı sırasında askerlere moral verme

amacıyla devrim müziklerini izin verilmiştir. Daha sonraki süreçte ise İran müziği Batı kültürüne karşı mücadele olacağı düşüncesiyle yönetim tarafından desteklenmiştir. İran'ın aşırı muhafazakâr eski lideri Mahmud Ahmedinejad'ın yerine 2013 yılında daha ılımlı olan Hasan Ruhani gelmiştir. Ruhani ile birlikte müzikli etkinliklerin düzenlenmesi daha da kolay hale gelmiştir. Tüm bu olumlu gelişmelere rağmen cinsiyet eşitliği ve seküler müziğin önünde birçok engel vardır. Bu engellerden birisi "Erşad" kurumudur. Bu kurum İran'ın Kültür ve İslami Rehberlik Bakanlığı'dır. Bu kurum, kadınların tek başına halka açık konser vermelerine engel olmaktadır (Ulu, 2020).

Devrim sonrasında kültürel ve sosyal alanın nasıl değişeceği konusu ve bu alanda yapılan yenilikler sancılı bir döneme girişi başlatmıştır. Siyasetin uğraştığı alanların başında kadın ve sinema ilişkisi gelmiştir. İslam dini ve yüzyıllardır süren ataerkil gelenekler İran toplumunun şekillenmesinde önemli bir yere sahip olmuştur. Bu kapsamda namus, iffet, mahremiyet gibi konular İranlı kadının sinemada nasıl şekilleneceği tartışmalarına yol açmıştır. Filmlerin yapımı sırasında kadın sanatçıların filmde nasıl yer alacağı, neler yapacağı başlıca sorunlar arasında yer almıştır. Bu sorunlar; kadının sesi, gülüşü, dansı, elbisesi, makyajı ve eşi olmayan bir erkekle rol gereği kocası olması gibi sorunlardır (Güler, 2006: 83-84). Devrim sonrasında sinemaya getirilen yasakların yanında kadınlara da bazı yasaklar getirildiği için yönetmenlerin çoğu senaryolarda kadına olabildiğince az yer vermişlerdir. Bu durum devrim sonrası il birkaç yılın ve daha sonra on yılın ciddi sorunu olmakla birlikte günümüzde bu durum İran sinemasının en önemli sorunu olmuştur. Başörtüsü kadın için toplumsal hayatın en önemli göstergesi olmuştur. Bu durum sinema için de geçerlidir. Yasaklar senaryodan başlayarak filmin setine, oluşumuna kadar her yerde kendisini belli etmiştir. Film, film heyeti tarafından dikkatle inceleniyor kimisi uygun bulurken, kimisi de İslam'a aykırı buluyordu (Kanat, 2006: 31-33). Seksenli yılların ortalarından sonra kadınlar sinemada daha çok yer alamaya başlamışlardır. Yönetmenler, örtünme ve tesettür gibi konulara çareler aramıştır. Sinemada kadınlar iffetli, takvalı ve çocuklarının eğitimine önem veren bir rolde oynamak zorunda kalmışlardır. Yani İslami değerlere uygun bir kadın kimliği yaratılmıştır. 1993'ten sonra muhafazakârların siyasi etkinliği giderek artmış ve böylece kadınların filmlerdeki gösterimlerine sınırlamalar getirilmiştir. Bu sınırlamalar kadınların gülmesi, koşması ve eğilip-bükülmesi gibi durumlarda olmuştur. Ancak bunların tam anlamıyla sinemaya yansımalarını söyleyemeyiz (Güler, 2006: 85-86).

Kadınların çalışması konusu da İran'da önemli bir meseledir. İslamcı ideolojinin bu konuya kayıtsız kalması düşünülemez. Çünkü kadın hem annelik rolüne sahip olacak hem de diğer cinslerle aynı ortamda çalışacaktır. Bu durum cinslerin tecritini zorlaştıran kadın istihdamı sorunudur. İslamcı ideolojinin bu soruna ilgisiz kalması düşünülemez. Kadınların ücretli olarak çalışmasına İslamcı ideoloji yasaklayıcı bir tavır takınmamış, yönlendirici tavrı benimsemiştir. Eğer kadın çalıştığında analık görevini yerine getiremiyorsa çalışmaması gerektiği söylenmiştir. Ücretli çalışma ise

ancak gerekli olduğu durumda uygun görülmektedir. Bir yandan kadınların çalışma alanına önemli sınırlamalar getirilirken, bir yandan da kadınlara özgü bir çalışma alanı zorunlu olarak belirleniyor. Devrim sonrasında İran'da özellikle iyi eğitim görmüş kentli kadınlar rejimin yasakçı politikalarından en çok etkilenenlerdir. Bu kadınlar, yeni rejimin batılı-modern kesimi dışlaması sonucu işlerinden ayrılmışlardır. Getirilen zorunlu başörtüsünü reddettikleri için işlerinden atılmışlardır. Devrim sonrasında istihdam edilen kadın nüfusunun eğitim alanında özellikle yükseköğretimde önemli olarak arttığını görebiliriz. Bunun nedeni ise yükseköğretimde kızlara özel bölümler açılmış, eğitimin içeriği değiştirilerek dinsel eğitim veren kurumlar içerisine yükseköğretim de girmiştir. Kadınların istihdam edilmesinde yaşanan artışın nedeni ise erkeklerin cepheye savaşıyor olmasıdır. Yüksek enflasyon ile birlikte yaşanan geçim sıkıntısı, kadınlar üzerinde yaratılan baskı ve ucuz iş gücü kadın emeğine olan talebi arttırmıştır (Sancar, 2016: 235-239). Savaş sırasında şehadet ve vatan savunması gibi söylemler kadın hakları konusundaki mücadeleyi geri plana atmıştır. Böyle bir ortamda daha önce yapılmayacağına dair söz verilen bazı uygulamalar devreye sokulmuştur. Gelinek noktada kadınlar kamusal alana girmiş ancak iffetli kadınlar, Anne veya Anne adayları gibi söylemlerin baskısı altında çalışmalarını sürdürmüşlerdir (Taşkın, 2008).

İran'da kadının yasalarla ikincil plana atıldığını söyleyebiliriz. Örneğin erkek çocuklarda 2, kız çocuklarda ise kadının vesayet hakkı 7 yaşına kadar devam etmektedir. Eğer koca ölürse kadının vesayet hakkı sınırlanmaktadır. Kadın bir başkasıyla evlenirse vesayet hakkını tamamen kaybetmektedir. Dolayısıyla çocuk vesayeti konusunda da kadın erkek eşitliği olduğunu söylemek mümkün değildir. İran İslam Cumhuriyet Medeni Yasasında kadının cinnet geçirmesi veya evlenmesi durumunda vesayet hakkının babaya geçeceğini söylemektedir. İranlı kadınlar çocuklarını velayet etme hakkından önemli ölçüde yoksun kalmışlardır. Çocuğun malını, mülkünü ve tüm parasal işlerine medeni yasaya göre babası yönetmektedir. İran'da özellikle kız çocuklarının yaşadığı sorunlar yüzyıllardır devam etmektedir. Şeriata göre buluş yaş 15, kız da 9'dur. Ancak kızın velisinin yani babanın rızası alınır 2 yaşında bir kız çocuğunu nikâhlamak olasıdır. Gelinin fikri alınmaz çünkü o bebektir. Annenin rızası aranmaz çünkü o kadındır. (Kurtulan, 21 Ocak 1996).

İran'da yabancı da olsun, vatandaşı da olsun, Müslüman da olsun, dinsiz de olsun kapanmak zorundasın. Kadının başı açık gezmesi yasaktır. Eğer çarşaf giymiyorsan uzun manto giymek zorundasın. Kırsalda kadınlar çiçekli çarşaf giyiyorlar. Kadınlar bu çarşafı üzerlerine sardıklarında önleri açık kalıyor. Önü açıldığı için çoğu zaman ısırılmak zorunda kalıyorlar. Eğer ellerinde taşıdıkları bir şey varsa mecburen boyunlarının altından sardırarak ısırılmak zorunda kalıyorlar. Bazı devrimciler siyah çarşafı tercih ediyorlar. Bazı devrimciler ise siyah çarşaf giymek zorundalar. Devlet memurları, üniversite öğrencileri ve siyasetçiler de giymek zorundadır. Eğer memur çarşaf giymek istemezse *magne* denen boyun kısmı daha da kapalı olan siyah başörtüsünü

giymek zorundadır. Bunun yanında uzun, kalın ve bol bir manto giyebilir (Mengü, 2017: 99-105).

İran İslam Devrimi sırasında İslam’ın zaferi için savaşmak zorunda bırakılan kadın, devrimden sonra İslam ideolojisinin yayılması için savaşmak zorunda kalmıştır. Buradaki savaş, ahlak yokuşunu, maddiyatçı Batı ideolojisi ile İslam ideolojisi arasındadır. Bu savaşta kadın, ideolojiyi aktaran-öğreten konumdadır. Kadınların savaşta üstlendikleri görev annelik görevi ile çatışmamaktadır. Annelik rolünün bir uzantısı olmuştur. Bu rol içerisinde kadınlara askeri eğitim bile verilmiştir. Kadınlara yüklenen bu görev, rejimin temel gerekleri ve politikaları ile uyum içerisindedir. İslam ideolojisinin kadınlara yüklediği bu ev dışı görev, hem kadınların toplumsal yaşama katılmasını sağlamış hem de işsizliğin yüksek olduğu ekonomi içerisinde kadınların iş talebiyle sisteme yeni yükler getirmesini önlemiştir. Kadın ve erkek arasında kökten değişiklik yapmadan hem kadınlara ev dışında yeni roller vererek onlar oyalanmakta hem de siyasal ve ekonomik alandan kadınlar uzak tutularak erkeklerin üstün ve ayrıcalıklı konumları korunmaktadır (Sancar, 2016: 240-241). Devrimin gerçekleşme sürecinde kadınların bu sürece etkili bir şekilde dâhil olduklarını görürüz. Kadınların devrime destek vermesinin sebebi İslam’ın kadınlara verdiği hakların yeni rejimle birlikte uygulanacağı düşüncesi olmuştur. Ancak devrim sonrasında iktidarın kadınlara yönelik kısıtlayıcı politikaları ve söylemleri kadınları büyük hayal kırıklığına uğratmıştır. Muhafazakâr görüşte olan kadınlar iktidarın İslam’a uygun olarak kendilerine haklar vereceğini düşünmüşlerdir. Ancak İktidarın uyguladığı tam tersi politikalar muhafazakâr kadınları da iktidara karşı muhalif bir konuma getirmiştir (Tandoğan, 2021).

İran’da Mahsa Amini’nin ölümü İran sokaklarını karıştırmıştır. Protestolarda hayatını kaybedenleri sayısı 41’ yükselmiştir. 739 kişi gözaltına alınmıştır. Gözaltına alınanların 60’ı olmuştur. Gösterilerde saçlarını toplarken videoya çekilen ve simge haline gelen Hadis Najafi polis tarafından 6 kurşunla öldürülmüştür. İran Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi yaşanan durumu “kargaşa ve kötülük” olarak nitelendirmiştir. Öte yandan Avrupa Birliği (AB) İran rejimini eleştirmiş, protestoculara karşı şiddet kullanılmasının doğru olmadığı belirtilmiştir. Sokaklarda sadece rejimi protesto edenler değil, aynı zamanda rejim yanlıları da yer almaktadır. Rejim yanlılarının “fitneciler idam edilsin”, “polisimin yanındayım” şeklindeki sloganları gelinen noktayı ortaya koyması açısından önemlidir (Yeniçağ, 2022). Protestolar geçtiğimiz hafta sonu en az 80 şehre yayılmıştır. Protestocular İran’ın Kuzeybatısını kısa süreliğine ele geçirmiştir. Bunun ardından polis protestoculara ateş açmıştır. David Leonhardt İran’da yaşanan durumu bazı noktalara dikkat çekerek açıklamaya çalışmıştır. Birincisi İran hükümetinin aşırı tutucular tarafından yönetiliyor olmasıdır. Geçen yıl yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde din adamları ön plana çıkarak tutucu görüşleriyle bilinen Ebrahim Raisi dışındaki her adayın üstünü çizmişlerdir. Raisi, reformist olan bir önceki Cumhurbaşkanı Ruhani’ye göre daha sert ve tutucudur. Diğer nokta ise muhafazakârların yükselişte

olması İran'lı gençleri bugün ve gelecek için çaresizliğe itmiştir. Onların sokaklara çıkarak risk almalarının ardında bu umutsuzluk yatmaktadır. Diğer bir nokta ise kötü ekonomidir. Bu durum çaresizliğin büyümesine yol açmıştır (Leonhardt, 2022).

Sonuç ve Değerlendirme

Yapılan incelemede tarihin her döneminde kadın olgusunun ciddi tartışmalar yarattığı görülmüştür. Özellikle eski kültürlerde kadının toplumdaki yerine bakıldığında olumlu bir sürecin yaşanmadığını söyleyebiliriz. Bu toplumların, kadını üretimin dışında tutmasını, sosyal hayatın hemen hemen birçok alanında dışında tutmasını sadece din üzerinden açıklayamayız. Toplumlar kadınlara yönelik yaklaşımlarını kendi yaşam şekillerine göre belirlemiş ve bazı kurallar getirmişlerdir. Dini ise bu kuralları meşrulaştırmak için kullanmışlardır. Özellikle bazı kutsal kitaplarda ve dini metinlerde kadınlarla ilgili yazılanlar, toplumların kadına yönelik daha sert bir tutum takınmasına neden olmuştur. Kız çocuğu dünyaya gelmesiyle birlikte ataerkil bir zihniyet içerisinde yetişmektedir. Ataerkil bir aile içerisinde yetişen kız çocuğuna geleneksel iş bölümüne dayalı bir tanımla yapılmıştır. Bu sistem içerisinde kadın önce babanın sonra erkek kardeşin baskısı altında yetişmektedir. Evlendikten sonra da kocasıyla da aynı ilişki içerisinde yaşamaktadır. Kadınların böyle toplumlarda sosyal hayatın içinde yer almaması neticesinde kadın özelinde olumlu bir gelişme yaşanmadığını söyleyebiliriz. Dolayısıyla kadın kendine anlatılanları ve o sunulan rolü doğru olarak kabul etmiş ve benimsemiştir. Sanayi devrimden sonra yaşanan süreçte ise siyasal, toplumsal ve ekonomik alandaki gelişmelere kadını da etkilemiştir. Kadın artık dışarı da çalışır bir konuma gelmiştir. Bu durumu olumlu olarak nitelendirebiliriz. Fakat kadın hem dışarıda çalışmakta hem de ev işleriyle uğraşmaktadır. Bir taraftan dışarıda çalışan, diğer taraftan evin işlerini de yapan kadın erkekten daha az ücret almaktadır. Bu durumu cinsiyet eşitliği açısından değerlendirdiğimizde olumsuz bir durum olduğunu söyleyebiliriz.

Dünyanın her yerinde kadınlara yönelik yaklaşımlar ülkeden ülkeye, toplumdan topluma değişmektedir. Değişen rejimler, gelen liderler kadını olumlu veya olumsuz şekilde etkilemektedir. Kimi yerlerde kadınlar bazı alanlarda kısıtlanmışlardır. Bunların yaşandığı ülkelere birisi de İran'dır. İran İslam Devriminin kadının hayatının şekillenmesinde önemli bir yeri olmuştur. Devrim sonrasında kadınların birçok hakkının ellerinden alındığını ve yaşam alanlarının sınırlandırıldığını söyleyebiliriz. Bir ülkede kadınların ön planda olması sosyal hayatın her alanında aktif olarak yer alması o ülkeni gelişmişliğini gösteren etkenlerden birisidir. Bu özellik göz önüne alındığında İran'da yaşanan İslam Devrimi İran toplumunun siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik gelişimine zarar vermiştir. Enteresandır devrimin baş aktörü de kadınlardır. Peçetaken devrimci kadınlar, peçenin kendilerini cinsel birer nesne olmaktan çıkardığını, insani kimlik verdiğini söylemişlerdir. Ancak bu durum devrim sonrasında hiçte öyle olmamıştır. Yukarıda da denildiği gibi kadına aile rolü yüklenmiş ve eve hapsedilmiştir.

Getirilen yasaklardan İslamcı yani devrime katılan kadınlar bile rahatsız olmuştur. Özellikle alt sınıf olarak nitelendirilen eğitimsiz ev işleriyle uğraşan kadınlar ile orta ve üst sınıfları temsil eden laik aydın kadınlar ortak bir değer etrafında birleşmişlerdir. Toplumun tüm bileşenlerinin böyle bir zeminde buluşmaları, tüm farklılıklara rağmen aynı şeyi savunuyor olmaları çok olumlu bir gelişmedir. İran'da rejim, ataerkil bir anlayışla toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı bir yapıdadır. Bu anlayış başta hukuk olmak üzere kadınları çeşitli araçlarla denetlemekte ve özgürlüklerini sınırlandırmaktadır. İran'daki şeriatçı yönetim anlayışının yanında ataerkil bir kültür de söz konusudur. Bu ikisi birleştiğinde kadının yaşamı büyük ölçüde sınırlanmaktadır. Hadisler, fıkıh kitapları ve çeşitli dini metinlerin insanlar tarafından çarpıtılması sonucunda insanların dini inanışları ve kültürleri olumsuz şekilde etkilenmiştir. Bu durum kadınlara yönelik sert ve şiddetli tutumlara yol açmıştır. Örneğin zorunlu başörtüsü bunlardan birisidir. Kadının kamusal alanda nasıl yer alacağı, nasıl davranacağı belirlenmiştir. İranlı bir kadının başörtüsü takmadığı gerekçesiyle İran ahlak polisi tarafından gözaltına alınması ve daha sonra hayatını kaybetmesi rejimin ne derece sert bir tavır izlediğini görmemiz açısından önemlidir. Yaşanan bu olaydan sonra İran'da halkın sokağa çıkması; baskıya, şiddete, zulme karşı birleşmesi ve burada erkeklerin de yer alması olumlu bir gelişme olarak görülebilir. Protesto sırasında kadınların başlarını açması ise başörtüsü zorunluğuna ve polise karşı tepki olarak nitelendirilebilir. Aynı zamanda rejime karşı duyulan öfke ve hayal kırıklığı olarak da adlandırabiliriz.

Kadının şarkı söylemesi, spor müsabakalarına katılması haram olarak nitelendirilmiştir. Rejim bunları din adı altında yapmaktadır. Ölçü Hz. Peygamber (s.a.v.) ise burada çelişkiler vardır. Yapılanların İslam'ın birleştirici, yapıcı ve barışçı ruhuna zarar verdiğini söyleyebiliriz. Rejimin kendine göre bir din yorumladığını değişen lider sonrasında kadınlara yönelik bazı politikaların esnetildiğinden çıkarmamız mümkündür. Eğitim, televizyon, sinema, müzik, ekonomi gibi birçok alanda da eşitsizliğin ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Kitaplarda kızlara ve erkeklere özel ayrı bölümlerin olması, kız ve erkek sınıflarının ayrı olması, kadının iş hayatındaki yerinin erkeğe göre daha az ve daha katı kurallara sahip olması cinsiyet eşitsizliğinin önemli bir göstergesi olmakla birlikte toplumun kültürünü de olumsuz yönde etkilemektedir. Filmlerde kadınlara yönelik uygulanan sansür, kadınların yalnız başına konsere çıkmasına izin verilmemesi gibi durumlar eşitsizliği ortaya çıkartmakta ve ataerkil kültürü teşvik etmektedir. Böyle bir durumda İranlı kadın kendisini çaresiz hissetmekte ve kendine olan inancı sarsılmaktadır.

Kadına evlilik konusunda düşüncesini sormayan İran yönetimi boşanma konusunda da onu ikinci plana atmıştır. Kızların dokuz yaşında başlarını kapatmak zorunda olmaları, 13 yaşında belki de daha erken evlenmek zorunda kalmaları ve evlendikten sonra erkeğin baskısı altında yaşamaları ise kadınların kendilerini ifade edememelerine ve dolayısıyla kendilerini cahil hissetmelerine neden olmaktadır. Bu şartlar altında

İran'da yaşayan kadınların özgür olduklarını söylemek mümkün değildir. Kurumlar erkek egemen zihniyeti içerisinde yönetilmekte ve kadınlara söz hakkı verilmemektedir. Bu durum kadınların siyaset, spor, sanat vb. alanlarda ayrımcılığa uğramasına neden olmuştur.

İran'da kadınların birey olma, özgür düşünmelerinin önündeki engellerin kaldırılması, cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesi ve evrensel hukuk kuralları doğrultusunda insan haklarının tesis edilmesi için kadın hakları en temel hak olarak güvence altına alınmalıdır. Özellikle kadınlar dini iyi bilmeli ve ona göre haklarını savunmalıdır. Siyasal, toplumsal, ekonomik ve diğer birçok alanda kadınlara yönelik ciddi adımlar atılmalıdır. Bu konuda toplumun tüm bileşenleri bir araya gelmelidir. Özellikle son dönemlerde kadınların baskıya karşı sessiz kalmadığı, rejime yönelik protestoların arttığı gözlemlenmektedir. Amini'nin ölümünden sonra insanların sokağa çıkarak rejimi protesto etmeleri toplum ile devlet arasında krizin olduğunu göstermektedir. Toplumun, idarecilerin açıklamalarına inanmaması ise devlet ile toplum arasında ciddi bir güven sorununun olduğunu göstermektedir. Kadınların birçok hakkı elde edebilmesi sadece erkeklerin onlar üzerindeki egemenliklerinden vazgeçmeleriyle olabilecek bir şey değildir. Bunun için ciddi bir mücadele gerekmektedir. Bu mücadele, yanlış din anlayışına ve toplumların yarattığı doğruluğu kişiden kişiye göre farklılık gösteren geleneklere karşı olmalıdır. Buradan hareketle İran'da halkın yaşanan baskıya ve şiddete karşı sessiz kalmaması, ortak bir değer etrafında birleşmesi; özgürlük, insan hakları ve cinsiyet eşitliği açısından ilerleyen dönemler için umut verici bir gelişme olduğunu söyleyebiliriz. . Yöneticiler halkın tepkisine kulak vermeli; akademi, sivil toplum gibi toplumun tüm bileşenleriyle ortak bir masa etrafında toplanarak bu soruna kalıcı bir çözüm bulmalıdırlar.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Bu çalışma kısmen İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir. Proje numarası: 37697

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: This study was partially funded by Scientific Research Projects Coordination Unit of Istanbul University. Project number: 37697.

Kaynaklar/References

Afşar, B. ve Öğrekçi, S. (2015). Tarihsel Süreçte Kadının Gelişimi ve Ekonomideki Rolü: Toplayıcı Kadından Günümüz Kadınına Dönüşüm. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 17(1), 65-86.

- Afary, J. ve Anderson, K. B. (2015). *Foucault ve İran Devrimi Toplumsal Cinsiyet ve İslamcılığın Ayartmaları*. (çev: M. Doğan). (2. Baskı). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Ağçoban, S. (2016). Kadın Olgusunun Kültürel Gelişimi ve İslam'da Kadın'ın Yeri Üzerine Tartışmalar. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 2(1), 14-24
- Aktaş, C. (1997). *Devrim ve Kadın*. 2. Baskı. İstanbul: Nehir Yayınları.
- Aktaş, G. (2013). Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 30(1), 53-72.
- Arıkan Sinkaya, P. (2010). İran İslam Cumhuriyetinde Kadın Meselesi ve İslamî Feminist Hareket. *Akademik Ortadoğu Dergisi*. 5(1), 43-67.
- BBC NEWS Türkçe, (2022). İran'da Başörtüsü Protestoları Nasıl Başladı, Kadınlar Ne Diyor? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-62204843>. (Erişim Tarihi: 19.09.2022.)
- Başar, U. (2020). *İran'da İslami Feminizm Hareketi*. Ankara: İram Yayınları.
- Berktaş, F. (1998). *Kadın Olmak Yaşamak Yazmak*. 3. Baskı. İstanbul: Pencere Yayınları.
- Berktaş, F. (2000). *Tek tanrılı Dinler Karşısında Kadın: Hristiyanlık'ta ve İslamiyet'te Kadının Statüsüne Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım*. 2. Baskı. İstanbul: Metis Yayınları.
- Berktaş, F. (2006). *Tarihin Cinsiyeti* (2. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Bilgin, R. (2013). Geleneksel ve Modern Toplumda Kadın Bedeni ve Cinselliği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 26(1), 219-243.
- Birekul, M. (2021). İslam (Toplumun)da Kadın. (Ed: S. O. Gümrükçüoğlu). *İbrahimi Dinlerde Kadın içinde* (s.50-63). İstanbul: ABE Medya ve Yayıncılık.
- Cülük, A. (2018). İran İslam Devrimi ve Ulemanın Zaferi. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*. 20(1), 87-103.
- Dâvûd, E. (2021). *Hadislerle İslam* (4. Cilt). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Diyanet Kuran Portalı. Nisâ Sûresi 34. Ayet. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Nisâ-suresi/527/34-ayet-tefsiri>. (Erişim Tarihi: 21.11.2021).
- Diyanet Kuran Portalı. Bakara Sûresi 228. Ayet. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/228/221-ayet-tefsiri>. (Erişim Tarihi: 22.11.2021).
- Diyanet Kuran Portalı. Bakara Sûresi 282. Ayet. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/289/282-ayet-tefsiri>. (Erişim Tarihi: 22.11.2021).
- Diyanet Kuran Portalı. Hucurât Sûresi 13. Ayet. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Hucurât-suresi/4625/13-ayet-tefsiri>. (Erişim Tarihi: 22.11.2021).
- Diyanet Kuran Portalı. Nisâ Sûresi 11. Ayet. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Nisâ-suresi/504/11-12-ayet-tefsiri>. (Erişim Tarihi: 22.11.2021).
- El-Hılo, M. (2020). İran Eşitlikçi Kadın Hareketleri Perspektifinden "Kadın Meselesinin" Açıklanması. *İran Çalışmaları Dergisi*. 4(1),149-180.
- Essehmerani, E. (1999). *Toplum ve Dinlere Göre Kadının Kısa Tarihi*. İstanbul: Nursan Yayınları.
- Euronews. (2022). İran'da Başörtüsü Krizi:Mahsa Amini Protestoları Nereye Gidiyor? Tahran Nasıl Tepki Veriyor? <https://tr.euronews.com/2022/09/21/iranda-basortusu-krizi-mahsa-amini-protestolari-nereye-gidiyor-tahran-nasil-tepki-veriyor>. (Erişim Tarihi: 21.09.2022).
- Evrensel, (2018). İranlı Ava Anlatıyor: İran'da Kadınların Öfkesi Örgütlü Güce Dönüşüyor. <https://www.evrensel.net/haber/348548/iranli-ava-anlatiyor-iranda-kadinlarin-ofkesi-orgutlu-guce-donusuyor>. (Erişim Tarihi: 27.11.2021).
- Fekri, A. A. (2011). *Tarihsel Gelişim Sürecinde İran Devrimi*. (Yayına Haz: S. Çakır). İstanbul: Mızrak Yayınları.

- Filiz, Ş. (2008). *Siyaset-Tarikat Gölgesinde Din ve Kadın*. İstanbul: Aydınlık Toplum.
- Göz, A. C. (2008). İslami Feminizm: Feminizmle Uzlaşma mı veya Feminizme Meydan Okuma mı? *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 2(4), 201-210.
- Güler, H. (2006).. *Humeyni Sonrası İnan Sinemasında Kadın*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, Ortadoğu Sosyolojisi ve Antropolojisi Anabilim Dalı. İstanbul.
- Gürkan, S. L. (2021). Yahudilikte Kadın. (Ed: S. O. Gümrükçüoğlu). *İbrahimî Dinlerde Kadın*. içinde (s. 6-20). İstanbul: ABE Medya ve Yayıncılık.
- Habertürk. (2022). İran'da Gözaltına Alındıktan Sonra Ölen Kadının Cenaze Töreni Sonrası Protesto. https://www.haberturk.com/ankara-haberleri/28926173-iranda-gozaltina-alindiktan-sonra-olen-kadinin-cenaze-toreni-sonrasi-protesto?q=cache:F_HHvxbcm2MJ:https://www.haberturk.com/ankara-haberleri/28926173-iranda-gozaltina-alindiktan-sonra-olen-kadinin-cenaze-toreni-sonrasi-protesto&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr. (Erişim Tarihi: 19.09.2022.).
- Harman, Ö. F. (2021). Hristiyanlıkta Kadın. (Ed: S. O. Gümrükçüoğlu), *İbrahimî Dinlerde Kadın* içinde (24-48). İstanbul: ABE Medya ve Yayıncılık.
- İleri Haber. (2022). İran'da Kadınlar 8 Mart'a Hazırlanıyor: Tahammülümüz Kalmadı. <https://ilerihaber.org/icerik/iranda-kadinlar-8-marta-hazirlaniyor-tahammulumuz-kalmadi-137427>. (Erişim Tarihi: 19.09.2022).
- Hukuk Ansiklopedisi. (2021). İran İslam Cumhuriyeti Anayasası. <https://hukukbook.com/tag/iran-islam-cumhuriyeti-anayasasi/>. (Erişim Tarihi: 24.11.2021).
- Kahraman, L. (2014). İranlı Kadınların Toplumsal ve Siyasal Profili. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 17(2), 71-120.
- Kanat, F. (2006). *İnan Sinemasında Kadın: Kadın Temsili ve Kadın Yönetmenler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon Sinema Bölümü. Ankara.
- Katouzian, H. ve Şahidi, H. (2011). *21. Yüzyılda İnan*. (Çev: P. Güven). Ankara: Sitare Yayınları.
- Kurtulan, İ. (1996). Şeriat Düzeninde İranlı Kadınlar. *Cumhuriyet Gazetesi*. <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/katalog/192/1996/1/21/12>. Erişim Tarihi: 27.11.2021.
- Leonhardt, D. (2022). Iran's Ferocious Dissent. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2022/09/26/briefing/iran-protests-mahsa-amini.html>. (Erişim Tarihi: 26.09.2022).
- Mengü, N. (2017). *İnsanın Düşünmekten Canı Yanar mı?* İstanbul: Everest Yayınları.
- Okyar, O. (2017). İran'da Kadın Hakları: Uluslararası Sisteme Feminin Bir Bakış. *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 9(1), 121-133.
- Önal, G. F. (2013). Orta Anadolu Türkülerinde Kadınlarımız. (Yayına Haz. G. Çamur Duyan, D. Şenol ve S. Yıldız). *Aile ve Kadının Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Yayınları.
- Önal, S. (2013). Kadının Değeri: Felsefî Bir Deneme (Yayına Haz: G. Çamur Duyan, D. Şenol ve S. Yıldız). *Aile ve Kadının Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Yayınları.
- Ulu, A. (2020). İran'da Sadece Kadınlardan Oluşan Müzik Grubu Dingo, Kitlelere Ulaşmak İçin Mücadele Ediyor. *Medyascope*. <https://medyascope.tv/2020/09/18/iranda-sadece-kadinlardan-olusan-muzik-grubu-dingo-kitlelere-ulasmak-icin-mucadele-ediyor/>. (Erişim Tarihi: 19.09.2022).
- Russell, B. (1998). *Evlilik ve Ahlak* (Çev: V. Eranus). İstanbul: Say Yayınları.
- Sağır, A. ve Demirağ, H. (2017). Din ve Gelenek Bağlamında Kadın ve Kadınlık Tartışmaları: Diyanet Hutbeleri Örneği (2006-2016). *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 592-629.

- Sakallı Uğurlu, N. ve Akbaş, G. (2013). Namus Kültürlerinde Namus ve Namus Adına Kadına Şiddet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar. *Türk Psikoloji Yazıları Dergisi*, 16 (32), 76-91.
- Sancar, S. (2016). *Din, Siyaset ve Kadın İran Devrimi*. 2. Baskı. Ankara: Nika Yayınevi.
- Sekmen, N. (2019). *İslam ve Feminizm Temelinde Devrim Sonrası İranlı Kadınlar*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, Ortadoğu Sosyolojisi ve Antropolojisi Anabilim Dalı. İstanbul.
- Şenol, D. ve Mazman, İ. (2013). Tarihi Bir Bakışla Çalışma Hayatında Kadın. (Yayına Haz: G. Çamur Duyan, D. Şenol ve S. Yıldız). *Aile ve Kadının Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Yayınları.
- Taflıoğlu, M. S. (2010). *Humeyni İran İslam Devrimi Şah Nasıl Mat Oldu?* Ankara: Kripto Kitaplar.
- Takeyh, R. (2009). *Gizli Devrimler Ülkesi İran*. (Çev: C. Küçük). İstanbul: Karakutu Yayınları.
- Tandoğan, Ş. M. (2021). İran'da Kadın Hareketleri: Beyaz Çarşamba Hareketi Örneği. *İran Çalışmaları Dergisi*. 5(2), 205-234
- Taşkın, Y. (2008). Devrim Sonrası İran'da Siyaset: Aktörler, Stratejiler ve Gelecek. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*. (39), 21-53.
- Tirmizi. (2021). *Hadislerle İslam*. 4. Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Topcan, Ö. (2010). *Yahudilik ve Hristiyanlık Din Geleneklerinde Toplumsal Cinsiyet (Geleneksel Dinler Otoritesine Feminist Bakış)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı. Ankara.
- Tulunay, Z. M. (2006). *İran ve Mısır'da Kadın Hareketleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, Ortadoğu Sosyolojisi ve Antropolojisi Anabilim Dalı. İstanbul.
- Tuğut, F. (2017). Tarihsel Süreçte Aile Kurumunun Dönüşümü ve Geleceğe Yönelik Çıkarımlar. *Medeniyet ve Toplum Dergisi*. 1(1), 93-117.
- Yeniçağ, (2022). İran'da Başörtüsünü Çıkartan Genç Türk Kızı Kurşuna Dizildi. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/protestolara-katilmisti-iranda-basortusunu-cikartan-genc-turk-kizi-kursuna-dizildi-581779h.htm>. (Erişim Tarihi: 26.09.2022).
- Yeter, E. (2015). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadının Öznelliği ve Din. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 15(2), 189-210.

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi Istanbul University Journal of Women's Studies

Başvuru: 13.07.2022
Revizyon Talebi: 15.07.2022
Son Revizyon: 22.07.2022
Kabul: 14.09.2022

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Günahkar Lanetlenmiş Kadından Kutsal Kadına!

From Sinful-Cursed Woman to Holy Woman

Aysel DEMİR¹

Öz

Bu çalışmada, toplumda kadına biçilen rol çerçevesinde yapılan ayrımcılığın ortaya çıkardığı sorunların belirlenmesi yapılarak, bu sorunların özünde ilk olarak, kadın açısından kadının erkeğe bağlı ve bağımlı olma durumu ve ikinci olarak da erkeğin her şeyi yapmayı kendine hak görme durumu bulunduğu iddia edilmektedir. Bu bağlamda, sorunların kaynağı çerçevesinde kadının erkek üzerinden nasıl tanımlandığı, kadının nefret unsuru olarak baştan çıkarıcı bir suçlu olarak görülmesi ve bunların ikisine bağlı olarak ortaya çıkan kadının doğurganlık ve annelik yönüyle mekânsal alana sıkıştırılarak yapılan kutsallaştırmalar eleştirel olarak ele alınmaktadır. Toplumsal cinsiyet temelinde, kadının rollerine veya kendini gerçekleştirmesine dinden kültüre, ahlaktan siyasete kadar her alan derin bir biçimde şekil vermektedir. Kadının daha zayıf ve korunması gereken bir varlık' olduğu düşünülen erkeğe verilen toplumsal roller ve yüklenen sorumluluklar, erkeğin kadın üzerinde baskı kurmasına neden olmaktadır. Kadınlar üzerinde bu baskı, kadına karşı şiddeti de beslemektedir. Toplumsal cinsiyet ve roller çerçevesinde biçimlenen şiddetin özünde, her iki cins arasındaki eşitsizlik vardır.

Anahtar Kelimeler

Kadın, Erkek, Erkeklik, Cinsiyet ayrımı, Nefret söylemi

Abstract

In this study, by determining the problems caused by the discrimination in the society within the framework of the role assigned to women, it will be claimed that the essence of these problems is, firstly, the state of being independent and dependent on the man for the woman, and secondly, the man's right to do everything. Men think that they have the right to do everything to women. In this context, within the framework of the source of the problems, how the woman is defined through the man, the woman being seen as a seductive criminal and an element of hate. The sanctification of the woman which emerges as a result of both of these, by squeezing into the spatial area in terms of fertility and motherhood, are critically discussed. On the basis of gender, women's roles or self-actualization are deeply shaped by every field from religion to culture, morality to politics. The social roles and responsibilities given to men, who think that women are weaker and need to be protected, cause men to put pressure on women. This pressure on women also feeds violence against women. The essence of violence, which is shaped within the framework of gender and roles, is the inequality between both sexes.

Keywords

Women, Men, Masculinity, Gender discrimination, Hate speech

¹ Sorumlu Yazar: Aysel Demir (Doç. Dr.), Kırıkkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Kırıkkale, Türkiye.
E-mail: ayselmus1@hotmail.com ORCID: 0000-0001-7283-1565

Atf: Demir, A. (2022). Günahkar lanetlenmiş kadından kutsal kadına! *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi - Istanbul University Journal of Women's Studies*, 25, 85–98. <https://doi.org/10.26650/iukad.2022.1143666>

Giriş

Toplumda kadının rolü, kimliği, kadına bakış açısı, toplumun onu nasıl algıladığı oldukça önemli bir konudur. Toplumsal cinsiyet temelinde, kadının rollerine veya kendini gerçekleştirmesine dinden kültüre, ahlaktan siyasete kadar her alan derin bir biçimde şekil vermektedir. Bu bağlamda her toplumun erkek ve kadın cinslerine yaklaşımı, onları yetiştirme tarzı, onlarla ilgili algısı birbirinden farklılık göstermektedir. Toplumsal cinsiyette, her iki cinsin toplum içinde bulunduğu yere ve toplumun beklentilerine göre davranıp hareket etmesi, toplumun biçimlendirdiği şekilde eylemde bulunması beklenir (Stone, 2016, s. 89). Toplumsal yapıda ortaya çıkan ayrımlarda roller cinsiyetlere göre belirlenir, kurallar da ona göre konulup uygulanır. Dolayısıyla, toplumsallaşma aşamasında güç dengesi ile yasalar toplumsal kurallara göre yapılırken, bir taraf daha ayrıcalıklı olarak diğerini bu ayrıcalıklılara itaat etmeye yönlendirerek iktidarı eline alır. Böylece, eşitsizlik cinsiyet üzerinden kendini yapılandırır.

Her ne kadar cinsiyetleri doğa belirlese de toplumsal cinsiyeti toplumun kültürünün belirlediğini görürüz. Dolayısıyla, bu roller sonradan öğrenilmiştir. Diğer bir ifadeyle, kadın ve erkek için uygun bulunarak öğretilen davranışlar toplumsallaşmanın bir ürünüdür. Toplumun yapısındaki sosyo-kültürel değerler, bireylerin toplum içindeki rollerini, sorumluluklarını belirler. Toplumda kadın ve erkeğin nasıl davranması gerektiği de böylece sınıflanmış olur. Her bireyin toplumsal cinsiyet rolüne uygun tutum ve davranışlarda bulunması beklenir. Bu rollerinin oluşumu anne karnında başlar, bebeklikte ve aile yaşantısıyla şekillenir, okul-iş yaşamı ve kanunlarla da pekişir. Doğacak bebeğin cinsiyeti belirlendiği andan itibaren cinsiyetlere göre oyuncaklar ve gelecekteki amaçları da belirlenir, toplumsal rollerine göre de yetiştirilirler. Bu süreçte ataerkil toplumun kadına yüklediği aile içindeki rolleri; annelik, ev kadınlığı, erkeğe boyun eğme, fedakarlık ve sabırlı olmadır. Erkeklerden beklenen ise evin erkeği olarak ailenin geçimini sağlaması, evdeki kuvvet gerektiren işleri yapıp sert bir güç olarak aileyi korumasıdır. Kadının amacı evlenip yuva kurmak, erkeğin amacı da iş sahibi olarak bu yuvayı geçindirmektir.

Ne yazık ki erkek ve kadın olma durumuna yüklenen bu anlamlar, sosyal hayatta geçerli olan rollerin içerisinde sıkışıp kalır ve her iki cins için de zaman zaman içinden çıkılmaz bir hale gelir. Kadın ve erkek istese de istemese de toplumun onlar için belirlediği eylemleri uygulamakla yükümlü kılınırlar. Daha çocuk yaşta kadın ve erkeğe karşı bir takım önyargıların oluşmasıyla her iki cins üzerinde toplumsal baskı etkisini gösterir. Erkeğe yüklenen “erkekler güçlüdür” tanımlaması, erkeğe gereksiz biçimde psikososyal bir yük yüklemekte, toplumun bu beklentilerinin yerine getirilemediği durumlarda ise bu cinsiyette depresyon, intihar, karşı cinse şiddet vb. gibi

ciddi sonuçlar doğurmaktadır.¹ Kadınların ise “güçsüz” şekilde nitelendirildiği, esas görevinin ise sadece annelik olduğu vurgulanarak hakları kısıtlanmaktadır. Toplum tarafından belirlenen normlara uymayan kadın, belli nefret söylemleri çerçevesinde “kötü kadın” nitelemesiyle dışlanmış ve erkek tarafından da uygulanan her türlü şiddeti ‘hak etmiş’ olarak görülmektedir.

Erkek egemen toplumda kadının cinsiyet ayrımcılığına uğramasının özünde, kadının erkeğe göre ‘daha zayıf ve ona bağımlı olarak korunması gereken bir varlık’ olduğu düşüncesi yatmaktadır. Ne yazık ki kadınların yaşam içinde her alanda cinsiyet ayrımcılığına maruz kalması, kadını pasif ve edilgen bir statüye yerleştirmiştir. Bu durum ise çalışma yaşamına, toplumsal yaşama, evlilik ve aile yaşamı gibi alanlara yansımıştır.

Görüldüğü üzere, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı hem kadınların hem de erkeklerin yaşamını olumsuz yönde şekillendirmektedir. Toplumsal cinsiyet yargıları, kadın-erkek eşitsizliğine neden olan en güçlü önyargılardır. Ataerkil düzende, kadının çocuk yaparak erkeğe hizmet etmesi gerektiği düşüncesi temelinde kadına yüklenen roller, onun eşitsiz bir biçimde toplumsal hayattan geri çekilmesine neden olmaktadır.

Kadın ve Varoluş

Kadının toplum içindeki durumunu ortaya koymadan önce kadın kavramının Etimolojik yapısına ve kadının nasıl varoluşa geldiğine bakmak hem ayrımları anlamamıza yardımcı olacak hem de gideceğimiz yolda bize yol gösterici olacaktır. Kadın kelimesinin Latince’de “femina” anlamının “fides minus”tan türediği herkesçe bilinen bir gerçektir. Fides sadakatle inanmak anlamındayken (Fides, Roma medeniyetinde sadakat, inanç ve dürüstlük tanrıçasını sembolize etmiş ve insanların sağ elinde yaşadığına inanılmıştır), minus az anlamına gelir. Böylece kadın kelimesi Latince’de “daha az inançlı olan veya daha az sadakatli olan” anlamına gelir ki bu da bize Hıristiyanlıkta “ilk günah”ın öznesi olan kadını düşündürür (Orlin, 2002, s. 62). Aynı şekilde Antik Yunan’da ise erkeğe eş olan anlamına gelen “gune” kelimesinin kullanıldığı görülür. İngilizce’de de “woman” kelimesinin “wife of man” tamlamasından çıktığı bilinir. Türkçe’de ise kadın sözcüğü emretmek anlamında olan kadamak fiilinden türer ve ses değişimleriyle kadın, katın, hatın, hâtûn, şekline dönüşerek dişi cinsten erişkin insana işaret eder ki aynı zamanda hâtûn, Hakan’ın eşi anlamına da gelir. Buna ek olarak ‘bay’dan türeyen ‘bayan’ kelimesinin dilimize yerleşme nedenini Cumhuriyet

¹ Toplumsal yapılanma erkekler üzerinden kurulup eril iktidar üzerinden ilerlese de yukarıda da ifade edildiği üzere şiddet ve baskının erkek üzerine de uygulandığı görülmektedir. Yüklenilen cinsiyet rollerine uyum sağlayamayan veya kabul etmeyen erkek, kendinden beklenen rolleri yapmadığında toplum tarafından ya zayıf görülür ya da dışlanır ki bu da erkeğe uygulanan baskı ve şiddettir. Toplumda erkeğe yüklenilen rolün erkek tarafından gerçekleştirilmediğini gören kadın da erkekten toplumun ona yüklediği cinsiyet rollerini uygulamasını bekler. Bu bağlamda duruma baktığımızda, kadınların da cinsiyetçi bir yaklaşımla erkekleri baskı altında tuttuğu görülmektedir. Buna göre kadın da erkek de hem baskı altına alan hem de baskı altına alınan olarak karşımıza gelmektedir. Ancak her iki cins karşılaştırıldığında, ataerkil toplumun etkisinde erkeğin egemenliğiyle kadına yapılan cinsiyet ayrımı olumsuz anlamda oldukça fazladır.

döneminde bazı kelimelere Batılı anlamda karşılık aranması sonucunda, Fransızca ‘mösyö’ ve ‘madam’ sözcüklerine karşı ‘bay’ ve ‘bayan’ sözcükleri türetilmiş olmasına bağlarız. Türkçe’de ‘Bay’ kelimesinin sonuna eklemeye yapılarak ‘bayan’ kelimesi türetilmiştir. Türk Dil Kurumu da kadın tanımına “*Analık veya ev yönetimi bakımından gereken erdemleri, becerileri olan*” şeklinde tanımlanmaktadır. Aynı zamanda kadıncılık ayrımı cinsellik bakımından kadının durumuna yönelik bir hitap şekli olarak da algılanmaktadır. Ne yazık ki söylemlerin hiçbirinde kadının tek başına var varoluşa gelen varlık olarak tanımlaması söz konusu değildir. Bu belirleme bizi öncelikle özellikle Hıristiyanlıkta ilk insanın nasıl ortaya çıktığına dair olan Adem ve Havva’nın yaratılış mitosuna götürmektedir.

Tanrı, Adem’in yalnızlığını gidermek için ona eş olarak Adem’in kaburga kemiğinden Havva’yı yani kadını yaratmıştır ki bu bize yine kadının erkek-adam üzerinden var oluşa geldiğini gösterir. Bu dünyaya fırlatılışın nedeni çerçevesinde; Adem ve Havva’nın yasak meyveyi yemesiyle ortaya çıkan ‘büyük günah’ ve Havva’nın sözde Adem’in aklını çelmesiyle ‘bu büyük günahın sorumlusu olarak kadın’ karşımıza gelir. Tanrı, Adem’i uyararak Aden Bahçelerinde her meyveyi yiyebileceğini ama sadece Bilgelik Ağacının meyvesini yememesi gerektiğini bildirir ama şeytan, yılan biçimine girerek Havva’yı kandırması, onun yasak meyveyi yemesini sağlamış ve Havva da Adem’in yasak elmayı yemesine aracı olmuştur. Bunun sonucunda Adem ve Havva’nın gözleri açılmış ve kendi çıplaklıklarının farkına vararak İncir Ağacı yaprağıyla cinsel organlarını kapatmışlardır. Anlaşılacağı üzere, gerçekte bu yasak elma, birbirlerinin cinselliklerini de fark etmelerini sağlamış ve büyük günahın temeli olmuştur. Tanrı da işledikleri bu büyük günahtan dolayı onları cennetinden kovarak yeryüzüne sonlu varlıklar olarak fırlatmış, Adem ölünceye kadar toprağı işlemekle cezalandırılmış, Havva da gebelikle ve kocasının ona hakim olmasıyla cezalandırılmıştır (Kutsal Kitap, bkz. <https://www.kutsalkitap.org/havva-kimdir>).

Bütün bu hikâye gerçekte Havva’ya-kadına duyulan kin, nefret, kadının çileli hayatının nedeni bizlere açıklar gibidir. Roma Katolik Kilisesi, Havva’dan beri kadınların erdemsiz ve yoldan çıkarıcı olduklarını, vesayet altına alınmazlarsa erkeklere egemen olmak isteyeceklerini belirtmiştir (Güriz, 2011, s. 16). Bu durumu Roma Katolik Kilisesi’nin kurucusu sayılan Tertullian (MÖ 160-230) şöyle ifade eder. “Şeytanı davet eden sensin! O ağacın mührünü de sen çaldın, Tanrının buyruğunu da hiçe sayan sensin, şeytanın yaklaşmadığı kimseleri uyuşturan da sen! Tanrının yeryüzündeki görünümü olan erkeği de sen kolayca yere vurdun!” (Tertullian, https://www.tertullian.org/articles/reeve_apology.htm) A. Schopenhauer ise *Aşka ve Kadınlara Dair* adlı eserinde “kadınlar konumları gereği kuvvete değil, kurnazlığa bağımlıdırlar... İkiyüzlülük ve riyakarlık kadınlarda doğuştandır” (Schopenhauer, 2006, s. 12-14). Her ne kadar J. J. Rousseau, kadına doğa tarafından verilen kurnazlığın kadının kuvvet bakımından zayıflığını giderdiğini düşünse de kadının erkek için var olduğu klasik görüşünün daima

arkasında durmuştur (Rousseau, 1943, s. 402-403). Örneklerde görüldüğü üzere, kadına olan nefretin tarihi çok eski olup, kadın düşmanlığı Adem ve Havva'dan itibaren her dönemde kendini ortaya koymuştur. Günümüze kadar bu abartılı nefret duygusunun durulmadığı; siyasi, toplumsal ve dinsel koşulların etkisiyle zaman zaman azaldığı veya daha da arttığı görülmektedir.

Kadının daima şeytanî bir ruha sahip olduğu ve kötülük kaynağı olduğu düşüncesi Mizojini kavramını da beraberinde getirmiştir. Kadın düşmanlığı anlamına gelen Mizojini, eril egemen zihniyetin bir ürünü olup, kadının baskı ve şiddeti hak ettiğini iddia eder. Kadınlar, ataerkil erkek egemen toplum içinde Mizojinik söylem ve uygulamaların meşrulaştırılması sonucu, şiddete, cinsel ayrımcılığa, her türlü cinsel taciz ve tecavüze maruz kalabilmektedir. Bu bağlamda, kültürün içinde var olan Mizojinik düşüncelerin toplumsal hayatı etkilediği, özellikle yetişmekte olan çocuklar ve yetişkin erkeklerde olumsuz bir kadın imajı yarattığı söylenmektedir (Baydar, 2013, s.158). Mizojinin izlerine Mitolojik efsanelerdeki kadın motiflerinde de rastlanır ve kadın düşmanlığının köklerini ne yazık ki belirtildiği üzere çok eskidir. Bu durumun en güzel örneklerinden biri Mitolojik yaratılış efsanelerinden Pandora'nın durumudur.

Zeus, ateşi çalan Prometheus'u ve onu kabul eden ölümlüleri cezalandırmak ister. Bunun için ilk ölümlü kadın olan Pandora'yı (tanrının hediyesi) yaratır. Hephaistos ona kil ile biçim vermiş, Afrodit güzelliğinden pay vermiş Hermes ise Pandora'ya merak ve aldatma duygusunu eklemiştir. Ceza olarak da dünyaya gönderilmiştir. Ateşi Zeus'tan çalan Prometheus, kardeşi Epimetheus'a Zeus'tan gelen hiçbir hediyeyi almaması konusunda uyarmasına rağmen Epimetheus Zeus'un gönderdiği Pandora'nın güzelliğine dayanamaz ve onu görür görmez aşık olur, evlenmeye karar verirler. Zeus, Pandora ve Epimetheus'un düğününde Pandora'ya kapalı bir kutuyu açmaması koşuluyla hediye eder. Zeus, Hermes tarafından Pandora'ya verilen merak duygusuyla bu kutuyu açacağına emindir ve nihayet Pandora, düşünüleni yaparak bu duygusuna yenik düşerek kutuyu açar. Böylece etrafa 7 ölümcül günah savrulur. Kutunun dibinde ise sadece umut kalır. Buna göre insan, o umut sayesinde bu kötülüklerle mücadele edecektir. Hesiodos, Havva'nın bir görüntüsü olarak kabul edilen Pandora'yı kötülüğün başlangıcı olarak kabul eder. Buna göre, insanlar kötülüklerden uzak yaşarken Pandora'nın merakı yüzünden yeryüzüne tüm kötülükler saçılmış, o zamandan beri bu kötülükler insanların yakasını bırakmamıştır. Hesiodos'un bakış açısına göre Pandora "bir fahişenin düşünce tarzı ve bir hırsızın doğal yapısına sahip"tir (Kılıç, 2000, s. 28). Pandora, açmaması gereken kutuyu açarak dünyaya her türlü kötülüğün yayılmasının (Yedi ölümcül günah: kıskançlık, aç gözlülük, şehvet, kibir, öfke, tembellik, oburluk) ve insanın ölümlülüğünün nedeni olmuş, kadına duyulan nefretin ilk mitolojik örneklerinden biri olmuştur. Diğer bir örnek olan Truva Efsanesinde ise kadın, iki ülke arasındaki problemlerin nedeni olarak sunulmuştur. Efsanede, Helen güzelliğiyle Paris'in aklını çelip iki ülkeyi birbirine düşüren kadın olarak sunulmuştur (Hesiodos, 1977, s. 201).

Pandora'nın Kutusu efsanesinin, Adem ve Havva'nın yaratılış hikayesi ile benzerliği açıktır. Her ikisi de ilk yaratılmış kadınlardır, he ikisi de tanrının yasakladığı şeyler konusunda merak ve arzularının esiri olarak sunulmuştur ve her ikisi de ceza olarak dünyaya gönderilmiştir. Görüldüğü üzere, Adem ve Havva'dan Pandora'ya kadar, Pandora'dan Helen'e kadar kadın; baştan çıkarıcı olarak suça azmettiren, kendine hakim olamayan, bütün kötülüklerin kaynağı olarak gösterilmiştir. Kadına duyulan nefret, kadının sınırlandırılması gerektiği düşüncesini doğurmuş ve bu düşünce günümüze kadar varlığını sürdürmüştür.

Antik Yunanda kadının doğurganlığından dolayı sadece çocuk üretimi amacıyla kullanıldığını, bilgelikle yüceltilmiş erkeğin karşısında kadının ikinci sınıf olduğunu, köle ve çocukların ise kamusal alanda herhangi bir etkinliğinin olmadığını görmekteyiz. Bu süreçte erkek, hem bilgeliği elinde bulundurmasından hem de vücut ısısına göre farklı sıcaklığa sahip olmasından kaynaklı bir üstünlüğe sahiptir (Platon, 2015, s.68-69). Aristoteles de erkeklerin yönetici kadınların ise yönetilen olmasının doğalarından kaynaklandığını kadınların ahlak ve akıl açısından erkeklerden daha aşağı olduğunu savunur (Arat,1991, s.13). Kadınların erkeklerden daha soğuk bir kana sahip oldukları düşünüldüğünden, onların üstsüz gezmeleri yasaklanmış ve özel alana bir anlamda tabi tutulmuşlardır (Sennett, 2011, s. 27).

Ne yazık ki kadınların dışlanarak 'öteki' olarak kabul algılanması, tarihsel süreç boyunca İlkçağdan Ortaçağa, Ortaçağdan Yeniçağa, Yeniçağdan da günümüze kadar onların ayrımcılığa uğramasına neden olmuştur. Kadınların ikincil konuma itilmesinin en önemli nedenlerinden biri kamusal alan ve yazılı ifade araçlarından dışlanmış olmalarıdır (Bryson, 2019, s.19).Ayrıca, kadının erkek üzerinden tanımlanması, bir nefret objesi olarak sunulması ve bir taraftan da anneliğine kutsallık atfedilmesi kadını toplumsal cinsiyet ödevleriyle karşı karşıya bırakmıştır. Kadına yüklenen bu görev ve sorumluluklar onun üzerinde büyük bir baskı yaratmış, beklentiler gerçekleşmediğinde ise şiddet ortaya çıkmış ve toplumsal cinsiyet ayrımı daha da belirginleşerek şiddet üzerinden ilerlemiştir. Bu durum da kadının her anlamda bağımlılığı ve bağımsızlığı konusunda bizi düşünmeye zorlamaktadır.

Bağlı veya Bağımlı Olmak Çerçevesinde Kadın

Şimdiye kadar aktarılanlar ışığında şu noktalar bizi bağlamaktadır: **İlk olarak, kadının erkek üzerinden tanımlanması ve kadının erkeğe bağımlı olmasıdır. İkinci olarak, kadının bir nefret uyandıran-baştan çıkarıcı suçlu bir özne olarak görülmesidir. Son olarak da kadının cinsel yönüyle de kendini var eden "kadın" olması mı yoksa mahkûm edildiğine inanılan "annelik" temelinde sadece "doğurganlık" yönüyle varoluşa gelmesi mi öne çıkmalıdır?** sorusu ve sorudur. Ayrıca, Toplum kadından istediği, ona toplumda biçtiği rol nedir? Buna karşılık kadının kendi olma bağlamında istediği nedir? Kısaca, kadın erkeğe bağımlı mı olmalı yoksa kendi

bağımsızlığını ilan etmede geç mi kalmıştır? Bu sorun ve sorular kadının toplumdaki yeri konusunda bizi yönlendirecektir.

Öncelikli olarak, toplumun kadını erkek üzerinden tanımlanması ve kadının da buna onay vermesi ile kendini bir erkek üzerinden toplumsallaştırması, kadının yaşadığı ve kendine yaşattığı en büyük sorunlardan biridir denilebilir. Kadın, toplumsallaşma sürecinde egemen güç olan erkek tarafından daima baskı altında tutulmuş, eksik bir varlık olduğu iddia edilmiştir. Toplum içinde yer edinme çabasıyla kadın, söylem ve uygulamalarda kendisine yöneltilen baskının altında suçlu olduğunu hissederek veya kabullenerek kendisini erkek üzerinden tanımlama ve var etme ihtiyacı hissetmiştir. Toplumsal yapıda ancak bu biçimde var olabileceğine inanmış veya inandırılmıştır. Böylece, kadının erkek üzerinden belirlenmesi “normal, olması gereken” şeklinde algılanmıştır. Oysa her bir cins, bağımsız olarak kendi öz varlığına sahip olup, benliğini kendisi üzerinden gerçekleştirebilme gücüne ve hakkına sahiptir.

Kadının kendi öz varlığı üzerinden kendini gerçekleştirememesi konusundaki en uygun örneklerinden biri evlilik kurumudur. Ne yazık ki ataerkil toplumlarda kadın, evlenmediği zaman toplum içinde en büyük dışlanmalardan birine maruz kalmaktadır. Elbette bu toplumdan topluma değişir, ancak tarihe baktığımızda çoğu kültürde bu durumla karşılaşıldığı görülür. Örneğin, Roma İmparatorluğu’nda belirli bir yaşa kadar evlenmeyen kadın cezalandırılırken, evlenen ve çocuk doğuran kadının ödüllendirildiği görülür. Bu durum çoğu toplumda hala varlığını sürdürmektedir.

Evlilikle kurulan aile toplumun en küçük kurumudur ve bu kurumun sevgi çerçevesinde eşit koşullarda kurulması beklenir. Günümüzde birçok kadın, evlenmeyi toplum içerisinde bir statü kazanma başarısı olarak görür ve kendilerini ‘birisinin eşi’ olarak tanımlamaktan gurur duyarlar. Böyle düşünen kadınlar daha çok yaşam içinde bağımsız olamayan ve zorluklara direnemeyen, bir başkasının kontrolü altında ve başkalarına bağımlı olarak kendilerini var edebilen kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ne yazık ki en önemli sorunlardan biri bu noktada başlamaktadır. Çünkü bu düşünceye sahip olan kadının yaşam amacı da sadece erkeğini memnun etmek ve doğurmak olduğu için topluma karşı iyi bir aile izlenimi vermek başlıca hedefi haline gelir. Bu süreçte aile içindeki baba kontrolünden eş kontrolü altına giren kadın, kendini yaşamda başarılı görerek, özgür eylediğini düşünür. Ancak gerçekte sürekli başkasının güdümündedir ve kendini bağımlı kılarak kendisini bir diğeri aracılığıyla tanımlayıp, kendisini gerçekleştirme durumundan uzaklaşmaktadır. Dolayısıyla kendi aklını kullanma cesaretini gösteremeyip, bağımlı kişilik olarak toplumda kendini yücelttiği yanılgısına kapılmaktadır. Bu durum bize Kant’ın ‘Aydınlanma Nedir?’ sorusuna yanıt adlı makalesindeki “kendi aklını kullanma cesaretini göster!” söylemini hatırlatmaktadır. Böyle bir yaşam tarzını kendilerine amaç edinen ve öyle mutlu olan kişilerin gerçekte bağımlı-bağımsız olma gibi farkındalıkları bulunmamaktadır. İşte bu noktada, kadının kendi düşmanı

yine kendisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kendini özgür iradesiyle değil, bir diğersinin iradesine göre biçimlendirilmeyi olağan gören kadın, bağımlı kişilik haline gelir. Bu bağımlı kişilik, kendisi gibi bağımlı çocuklar yetiştirerek bağımlı bir toplum oluşmasına da neden olur. Kadının gerçekte kendini erkek üzerinden tanımlamayla bağımlı haline geldiği ve toplumsal sorunu bir anlamda alevlendirdiği görülmür. Ne acı ki bu döngü tarihsel olarak da böyle devinip gider.

Bu durumun yarattığı diğers bir sorun da bu bağımlı kişilik, kendini kendi iradesi üzerinden tanımlamak isteyen diğers bağımsız kadını düşmanı olarak görerek onun üzerinde toplumsal baskı kurulmasına destek olur. Bu noktada bağımlı olan kadın, bağımsız olmayı büyük bir hata olarak görerek hem kendi benliğinin düşmanı hem de diğers hemcinsinin düşmanı olur. Bağımsız olan kadının toplumsal baskı altına alınmasına yardımcı olur. Kadınların birbirlerine destek olarak 'biz' kavramında birleşmemeleri, rahatlarını bozmamak için kendi aklını kullanma cesareti gösterememeleri bağımlı-bağımsızlık konusunun çözümsüzlüğüne neden olur ve ne yazık ki kadın, bu yaklaşımlarla toplumdaki yerini kendi belirler, zararı da kendi elleriyle kendine verir. Dolayısıyla, burada yine Kant'ın 'Aydınlanma nedir?' sorusuna cevap bağlamında kadının durumunu yorumlarsak; burada kadının kendi suçuyla içine düştüğü durumdan kendini kurtaramaması durumu söz konusudur.

Önemli bir diğers sorun ise kadının doğurganlık yönü çerçevesinde toplumda kendini var etme, topluma kendini sadece bu yönde kabul ettirme çabasıdır. Burada sıkıntı çift yönlüdür: Kadının doğurganlığı bağlamında anne olmasıyla kendine toplumda yer edinmesi ve toplumun kadından beklentisi doğrultusunda kadının, kadınlığını unutup sadece anne olmasını, ev kadını olması ve sadece eşi için yaşamasını istenmesidir. Bir yandan toplumsal yapının baskısıyla kendini yetersiz gören 'kadın' bir kadın olarak haklara sahip olması gerektiğini bir köşeye bırakarak, sadece 'anne' olarak haklarının peşine düşer, kendini öyle tanımlamak ister. Bir yandan da toplum tarafından, doğurganlığı ve annelik yönüyle doğal olarak besleyici, fedakâr, sabırlı ve anaç gibi sıfatlarla tanımlanmıştır. Bu durumun sonucunda hem kadının kendisi hem de toplum anne olduktan sonra kadının cinsel isteklerini, cinsel yönünü geri plana iterek anne olmaya kutsallık ibaresi yüklemiştir. "Cennet annenin ayakları altındadır" söylemi bu duruma yapılan en büyük atıftır. Bu noktada erkek, çocuklarının annesi olan eşini kutsal bir varlık olarak görmeye başlamış ve cinsel bağlamda ondan uzaklaşma evresine girmiştir. Böylece toplumsal yaşam içerisinde kadının diğers bir sorunu ortaya çıkmıştır: Kadının kadın olarak değil, sadece bir anne olarak kendini gerçekleştirmesi!

Erkeğin Her Şeyi Yapmayı Kendine Hak Görme Tutkusunu

Kadına nefret söylemleriyle yaklaşılması, erkeğin kadının kendine bağımlı olmasını istemesi ve kadının bunu olumsuzlayarak kendini erkek üzerinden tanımlaması ile kadının annelik üzerinden kendini gerçekleştirmek istenmesinin özünde, erkeğin

eril toplumdaki destek alarak kadına sahip olma ve kadın üzerinde hak iddia etme düşüncesi bulunmaktadır.

Toplumsal cinsiyetçi bir yapının içine doğan erkek, kendi cinsiyet rolünü fazlasıyla önemsemekte, kendi cinsini yüceltmekte ve dolayısıyla özellikle kadına her şeyi yapmayı kendine hak görmektedir. Egemen güç olduğuna inanarak her şeyi hak ettiğini düşünen erkek için bunun aksi imkânsızdır ve bu düşünceyle erkek, kadının toplumdaki konumunu değersiz hale getirir. Değersizleştirme işlemi, genellikle toplumun en küçük kurumu olan ailede başlamaktadır (Cornell, 2016, s. 185-186). Çocuklar büyütülürken kullanılan yöntem ve söylemler erkeklik kavramını yücelterek, kadın olmayı ise değersiz kılar. Toplumdaki cinsiyetçi dil, erkeğe sınırsız güven getirmekte ve hayatı boyunca bütün yolların kendine açık olduğunu düşünmesini sağlamaktadır. Yüceltilmiş cinsiyet söylemlerini içselleştirerek isteklerinde sınır tanımayan erkek, kendinden aşağı bir varlık olarak düşündüğü kadına da baskı ve şiddetini artırmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinden dolayı kendini fazlasıyla önemsemekte, bencil bir biçimde kendi egosunu tehlikeye düşürebilecek olan kadın üzerinde, doğrudan veya dolaylı olarak kontrol mekanizması kurmakta, kadının karşı çıkışını kendi erkekliğine bir saldırı olarak algılayarak şiddete dahi başvurmaktadır. Hatta kadının kendisine bağımlı olmadığını hissettiğinde kadının bedeni ve benliğini yok etme hakkını da kendinde bulmaktadır. Elbette erkeğin bu duruma gelmesindeki tek suçlunun kendisi olduğunu iddia etmek yanlış olacaktır. Toplum, erkeğe yüklediği aşırı anlamlarla ayrımcılığın yolunu açmış, erkeğin yetiştirilmesinde etkin olan söylemler ona ‘her şeyi fazlasıyla hak ettiği’ düşüncesini yükleyerek toplumsal bir yaranın oluşmasına yardım etmiştir.

Erkekler kendilerine verilen iktidar gücünün dengeyi sarstığının farkındadır ve ona göre hareket ederler. Dolayısıyla, toplumsal cinsiyet ve roller çerçevesinde biçimlenen şiddetin özünde, her iki cins arasındaki eşitsizlik vardır. Güçlü ve sert olması gerektiği konusunda toplum tarafından baskı altına alınan erkek, toplumsal beklentilerden dolayı kadın üzerinde her türlü etki ve etkinliği yapmanın normal olduğunu düşünerek, gücünün sürdürülebilmesi için şiddeti bir araç olarak kullanır. Anlaşılacağı üzere şiddet kullanımının nedeni, erkeğin iktidarını kaybetme korkusudur. Şiddet, gerçekte iktidarsızlığın bir dışavurumudur.

Erkeğin kadın üzerinde her türlü hakka sahip olduğu düşüncesi hem aile içi şiddetin hem de toplumsal şiddetin en önemli nedenidir. İktidarını kendine hak olarak gördüğü şiddet aracılığıyla sürdürmek isteyen eril güç, şiddeti her alanda normalleştirmek istemektedir. Ne yazık ki kadınlar her alanda ve hatta her eğitim düzeyinde şiddete maruz kalmaktadır. Uğradığı şiddet sonucunda düşük benlik saygısı ve kendine güvensizlikle iletişim sorunları yaşayan kadın, erkeğin egemenliği altında kaybolmaktadır. Erkeğin kadın üzerinde hissettiği bu hak, kadının kimliksizleştirilmesine yol açmaktadır. Bu

anlamda, kadına karşı şiddet çok boyutlu olarak fiziksel, psikolojik, kültürel, ekonomik vb. şekillerde doğrudan veya dolaylı olarak uygulanmaktadır.

Birçok yerde şiddete maruz kalan kadınlar, şiddete karşı içinde buldukları koşullara göre tepki vermekte veya verememektedirler. Toplumsal yargılar kadının tepki vermesine etkilemekte ve zaman zaman şiddete karşı sessiz kalmayı tercih ederek saldırılara boyun eğmektedirler. Bu noktada, bazı durumlarda kadınların kendilerine şiddet uygulandığında bunu bir 'kader' olarak görmeleri veya bu şiddeti hak ettiklerini düşünmeleri karşılaşılan en büyük sorunlardan birisidir. Bu düşüncenin temelinde yine toplumsal cinsiyetin getirdiği normların etkisi büyüktür. Buna göre, kadınların bir kısmının şiddet görmeyi hak ettiğini düşünmesi, erkeklerin bir bölümünün de şiddet uygulamayı bir hak sayması en temel problem olup, bu durum cinsiyet ayrımcılığını çözümsüzlüğe götürmektedir.

Bütünsel olarak incelendiğinde şiddetin hem bedene hem de ruha yönelik olduğu görülür. Kadına şiddetin birçok açılımı vardır. Örneğin **Psikolojik şiddet**, daha çok duygusal olarak bilince ve bilinçaltına yönelik baskıları içerir. Kişiliğe karşı hakaretlerle başlayan şiddet, duygu dünyasını karmaşalar içine sürükler, kişinin kendini değersiz ve her kötü şeyi hak eden bağımlı bir kişi olarak görmesine neden olur. **Kültürel şiddet** çerçevesinde; toplumsal kültürün etkisiyle erkek egemen kültürde, kızların erken yaşta evlendirilmesi makul görülmekte, bu durumun sonucunda kız çocuğu kendini gerçekleştirecek bilince sahip olamadan bağımlı kişilik haline getirilmektedir. **Cinsel şiddette**, yakından tanınan veya hiç tanınmayan birinin, kişinin rızası olmaksızın cinsel içerikli eylemde bulunması, baskı yoluyla cinsel bir zorlamada bulunması söz konusudur. **Dijital şiddetin** de etkisi özellikle son dönemlerde teknoloji çağıyla birlikte ortaya çıkan, kadına her anlamda zarar vermeyi amaçlayan ve medya araçlarıyla sanal alan üzerinden yapılan taciz ve şiddet uygulamalarıdır. Sosyal medya aracılığıyla yapılan nefret söylemleri, özel hayata ilişkin belgeleri, görüntüleri yazışmaları paylaşmak, cinsel içerikli mesajlar göndermek dijital şiddetin örneklerindedir. **Ekonomik şiddet** ki bağımlılık konusunda en temel etkenlerden biridir. Ekonomik olarak erkeğe bağımlı olan kadınlar ekonomik şiddetin hedefi haline gelerek kendilerini gerçekleştiremezler. Ayrıca, bağımlı olmamak için çalışmak isteyen veya çalışan kadın da toplumsal rolünün etkisiyle, sürekli hem aile içinde hem çalıştığı yerde uğradığı mobing, taciz, işten çıkarma vb. tutumlar ile karşı karşıya kalır. Bunun nedeni, ataerkil sistem içinde erkeğin kamusal alandaki egemenliği ile özel alana sıkıştırılan kadının kamusal alanda da olmak istemesinin çatışmasıdır. Bununla bağlantılı olarak, duruma **Siyasi şiddet** çerçevesi içinde baktığımızda ise cinsiyete dayalı ayrımcılığın özünde, egemen eril gücün 'kadınların geleneksel rollerinin dışına çıkmaması ve dolayısıyla siyasette aktif bir rol almamaları gerektiği' düşüncesi olduğunu görürüz. Yönetimin erkek işi olduğu düşüncesiyle kadına yönelen siyasi şiddet, kadının toplum içinde yaşadığı sorunların temelini oluşturmaktadır. Bu

nedenle, çalışmamızın da odak noktalarından biri olması bakımından siyasi şiddet üzerine derinlemesine inceleme yapmak bir gerekliliktir.

Siyasi şiddet

Ataerkil düzende, kadının yeri daima evi olarak görüldüğü için, kadının siyasi alan içinde kendini belli etmesi eril devlet içinde tehlike oluşturur ve bu anlamda onu siyaset içinde de egemenlik altına almak bir zorunluluk olarak düşünülür. Erkek egemen siyasetin tüm uygulamaları, kadını daha çok ev içine hapsedmekte, toplumsal hayattan ve toplumsal yaşama eşit katılımdan uzaklaştırmaktadır. Bu nedenle kadına yönelik şiddet, çoğu zaman sistematik bir siyasetin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Eril devlet, doğurganlığıyla neslin devamını sağladığı için kadının bedenine hükmetmeyi de bir hak saymaktadır. Sürdürülebilir politikaların geliştirilip işleminde kadın bedeni üzerinden hareket etmeyi kendine hak görmektedir. Dolayısıyla kadın bedeni, her iktidar için siyasi bir araç olarak kullanılabilme potansiyeline sahiptir. Doğurganlığa sahip olan kadın, toplumun, milletin ve son olarak devletin oluşturulması ve sürdürülmesinde temel ideolojik kaynaktır. Bu nedenle toplumsal düzen, erkeğin liderliğinde kadının bedenini kontrol etme temelinde ilerler. Kadının bireyselliği saf dışı bırakılarak, kendisine verilen aile kurma ve annelik rolleriyle kurumsal yapıda ikinci sınıf vatandaş olarak varlığını sürdürmesi istenir. Örneğin Schopenhauer, *Aşka ve Kadınlara Dair* adlı eserinde bu vurguyu belirgin bir biçimde şöyle yapar: “Kadınlar gerçekte bütünüyle insan soyunun sürdürülmesi için var olduklarından ve kaderleri onunla özdeş olduğundan genellikle bireyden ziyade tür için yaşarlar” (Schopenhauer, 2006, s. 15).

‘Özel alan’ olarak nitelendirilen alanda, annelik göreviyle kendisini ailesine adanmış beklenir. Erkeğe ait olduğu düşünülen kamusal alan ile kadına ait olduğu düşünülen özel alan mekansal olarak yapılır ve doğal olarak bu mekansal ayrım cinsiyet ayrımcılığını da en üst seviyeye çıkarır. Beden üzerinden ortaya konulan biyo-politika ile hareket eden bu düşünce yapısında kadın, özel alanı olan oikos içerisinde annelik-doğurganlık yönüyle kamusal alan tarafından yasalarla sınırlandırılır. Bu da kadına siyasi şiddet olarak nitelendirilebilir.

Dar alan ve rollere sıkıştırılan kadın, beden politikalarıyla erkeğe karşı olumsuz bir kimlik olarak sunulmakta, bedeni içerisinde iktidar aracılığıyla özne olmasına izin verilmemekte, politik bir üretim aracı olarak kullanılmaktadır (Butler, 2006, s.58). Bu noktada M. Foucault, biyo-politika temelinde, genelde bedenin özeldense kadın bedeninin bir kontrol aracı olarak ortaya çıktığını iddia eder (Foucault, 2002, s. 245-246). Biyo-politikalar, kadınların doğum, ölüm, doğurganlıklarını denetim altına almayı kendine görev sayar. Nüfus bağlamında devlet ve milletin sürdürülebilirliğini sağlamak için toplumun en küçük birimi olan ailenin kutsallaştırılması gerekir.

Dolayısıyla, kadının yeri olan ailede annelik de kutsanarak kadının denetimi kolaylaşır. Kadının doğurganlığına sadece siyasi alanda değil, ahlaki, dini ve kültürel alanda da müdahale edilerek söylemler ve uygulamalarla sınırlandırılmış, kadın olma özgürlüğü elinden alınmıştır (Yuval-Davis, 2010, s. 54). Yeniden üretim yapma olanağına sahip olan kadın, anne olma kapasitesinden dolayı çağlar boyunca ailenin, milletin ve devletin denetiminde ideolojik olarak kullanılmıştır. Kısaca siyasi söylem, biyo-iktidar aracılığıyla kadın bedenini üreme aletine indirgerken, bir taraftan da kadın olmanın koşullarını belirlemiştir.

Anlaşılacağı üzere, ulus olma kadınlar aracılığıyla üretildiği için annelik, milliyetçi söylemler için bulunmaz bir kaynaktır. Bu durum ise biyo-iktidara kamusal alan içinde kadının bedeni üzerinden siyaset yapma ve hatta siyasi gündemi çıkarına göre değiştirme imkânı verir. Erkekler daima kadınların sorunları karşısında kadınlar adına karar almayı kendilerine bir hak olarak görmektedirler. Buna ek olarak, siyasetçilerin kadına karşı yaptıkları siyasi baskılar erkek egemen toplumda popülerlik kazanmak için de kullanılabilir. Bununla birlikte, erkek siyasetçilerin ağırlıkta olduğu siyasi yapılanmada kadın siyasetçiler, eril sistemin sürdürülmesine ne yazık ki taraf olurlar, farkında olarak veya olmadan bu cinsiyetçi düzeni devam ettirirler. Bu da ne yazık ki kendisi ve hemcinsleri için kadının içine düştüğü en sıkıntılı handikaplardan birisidir.

Sonuç

Görüldüğü üzere, erkeğin erkek olarak doğmasıyla iş bitmemekte, erkeklik kavramı toplumsal yapı tarafından yeniden ve yeniden üretilen bir yapı haline gelmektedir. Cinsiyet oluşumu doğuştan olmasına rağmen, toplumsal cinsiyet toplum içinde ortaya çıkan bir yapılanmadır ve farklı kültürlerde farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Toplumun belirlediği cinsiyet, biyolojik cinsiyeti de kontrolü altına alarak ilerler. Erkeğe verilen toplumsal roller ve yüklenen sorumluluklar bize ayrımcılığa neden olan yapının toplumsallaşma olduğunu göstermektedir. Bu, süre giden bir döngüdür. Toplumsallaşma çerçevesinde, toplumun kadına öğrettiği özel alan rolleri ve erkek çocuğunun yücelterek yetiştirilmesi ile yetişkinliğinde kamusal alana egemen olması sorunun özüdür. Bu sorunun çözümünde; erkeğin toplum içindeki iktidar egemenliğinin hafifletilmesi, cinsiyet eşitliğinin sağlanması ile ondan beklenenlerin yarattığı baskıdan kurtulması gerekir. Aileden başlayan eğitimin topluma ve devlete yansımalarıyla cinsiyet eşitliğinin sağlanması en önemli noktalardan biridir.

Anlaşılacağı üzere ataerkil toplumlarda erkek, soyunun devamının sağlanması için kadın bedeninin sorumluluğunu ve onu kontrol görevini üstlenir. Böylece, toplumsal yapıda kadının kendi bedeni üzerindeki hakkı elinden alınır ve kadınlar üzerinde egemenliklerini kurarlar. Bu süreçte kadına sadece boyun eğmesi öğretilmiştir. Bedensel haklarını kullanmayı kaybeden kadın, cinsiyetçi bir dilin de esiri olarak toplumsal baskı altına alınır. Kadınlar hakkındaki olumsuz söylemler, kadına karşı şiddeti beslerler.

Kadın anadır, doğurgandır ama her kadının sadece ‘anne’ olarak kutsanamaz. ‘Kadın’ın kadın olarak haklarını kullanması en doğal hakkıdır. Ayrıca kadın olmak onun siyasal, yasal, sosyal ve ekonomik haklara sahip olmada eşitsizliğe ve ayrımcılığa uğramasına da bir neden değildir! Kadının bir nefret objesi olarak sunulması, değersizleştirilmesi, doğurganlığından dolayı üzerinde hak iddia edilerek beden ve ruhunun şiddet ve baskı aracılığıyla kontrol altına alınması adil değildir. Kadına karşı şiddetle mücadelede, kadın ve erkeklerin duyarlılıklarının artırılması, farkındalık yaratılarak her iki cinsin de bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Hiçbir kadın, kadın olması bakımından cezalandırılmaz!

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Bu çalışma kısmen İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir. Proje numarası: 37697

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: This study was partially funded by Scientific Research Projects Coordination Unit of Istanbul University. Project number: 37697.

Kaynaklar/References

- Arat, N. (1991). *Feminizmin Abc’si*. Say Yayınları. İstanbul. S.13
- Barret, M. (1995). *Günümüzde Kadına Uygulanan Baskı*. Çev.: Ş. Süer Kaya. İstanbul: Pencere Yayınları.
- Baydar, V. (2013). Popüler Kültürde Mizojini. *Turkish Studies. Volume 8/151* Fall 2013, p. 151-165.
- Bryson, V. (2019). *Feminist Politika Teorisi*. Çev.:A. Gülaşık. Ankara: Phoenix yayınevi.
- Butler, J. (2006). “Olumsal Temeller: Feminizm ve Postmodernizm Sorusu” içinde *Çatışan Feminizmler*, Felsefi Fikir Alışverişleri, Çev: F. E. Sezer, İstanbul: Metis Yayınları.
- Cornell, R.W (2016). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. İstanbul: Ayrıntı yayınları.
- Foucault, M. (2002). *Toplumunu Savunmak Gerekir*. Çev: Ş. Aktaş. İstanbul: YKY yayınları.
- Güriz, A. (2011). *Feminizm Postmodernizm ve Hukuk*, Ankara: Phoenix yayınları.
- Hesiodos (1977). *Hesiodos Eseri ve Kaynakları*. Çev. S. Eyüboğlu ve A. Erhat. Ankara: TTK Basımevi.
- Kılıç, H. (2000). *Antikçağdan Günümüze Batı’da Kadın ve Cinsellik*. İstanbul: Otopsi Yayınevi.
- Kutsal Kitap, Erişim tarihi: 16.06.2022. <https://www.kutsalkitap.org/havva-kimidir>.
- Platon, (2015). *Şölen*, Çev: F. Akderin. İstanbul: Say yayınları.
- Rousseau, J. J. (1943). *Emile yahut Terbiyeye Dair*, Çev: H. Z. Ülken, A.R. Ülgener, S. Güzey, İstanbul: Türkiye yayınevi, s. 403.
- Sennett, R. (2011). *Ten ve Taş, Batı Uygarlığında Beden ve Şehir*. Çev: T. Birkan. İstanbul: Metis Yayınları.
- Schopenhauer, A. (2006). *Aşka ve Kadınlara Dair*, Çev: A. Aydoğan. İstanbul: Say yayınları.

- Stone, A. (2016). *Feminist Felsefeye Giriş*. Çev: Y. Cingöz-B. Vatansever. İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Orlin, E. M. (2002). *Temples, Religion and Politics in the Roman Republic*. Boston: Brill Academic Publishers.
- Tertullian, The Apology of Tertullian, Trans: W. M. Reeve, Erişim tarihi: 01.03.2022. https://www.tertullian.org/articles/reeve_apology.htm
- Yuval-Davis, N. (2010). *Cinsiyet ve Millet*. Çev: A. Bektaş. İstanbul: İletişim Yayınları.

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi Istanbul University Journal of Women's Studies

Başvuru: 16.06.2022
Revizyon Talebi: 12.10.2022
Son Revizyon: 20.10.2022
Kabul: 26.10.2022

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Örtbas Edilmiş Mizojini*: Imposter Fenomeni, Korumacı Cinsiyetçilik ve Cam Tavan Sendromu

Internalized Misogyny: Imposter Phenomenon, Benevolent Sexism, and Glass Ceiling Syndrome

Mehmet Fatih IŞIK¹

Öz

Kadın düşmanlığı ya da nefreti olarak bilinen mizojini, evrensel bir tarihi geçmişe sahiptir. İlk uygarlıklardan modern sanayi toplumlarına kadar neredeyse bütün toplumlarda cinsiyetçilik ve cinsiyet eşitsizliği görülmüştür. Görülen bu eşitsizlikler ve ayrımcılıklar erkekler lehine kolaylaştırıcı bir rol oynarken; kadınlar açısından ise negatif bir rol oynamıştır. Yani cinsiyetle ilgili olan eşitsizlikler erkek egemen anlayış olarak tanımlanan ataerkil sistemi güçlendirmenin yanında aynı zamanda erkeklerin kadından üstün olduğunu meşrulaştırma işlevini de görmüştür.

Cinsiyet eşitsizliğini doğuran ve bunu kadınlar için dezavantajlı kılan birçok faktörden söz etmek mümkündür. Kadının aleyhine işleyen bu dezavantajlı faktörlerin nihai hedefleri ise, kadını erkek karşısında ikincil kılmak, toplumda pasifize etme ve erkek hegemonyasına boyun eğme amacı gütmektedir. Eril anlayış bu amacına ulaşmak için de her tür aracı kullanmaktadır. Bu araçlardan bazıları da "imposter fenomeni", "korumacı cinsiyetçilik" ve "cam tavan sendromu"dur. Bu çalışmada sözü edilen araçların nasıl bir mizojinik tutum ve algı doğurduğu tartışılacak ve çalışmanın sonuç kısmında da tarihsel süreç dikkate alındığında toplumlarda yaşanan mizojini tutumuna karşı feminist bilincin önleyici bir işleve sahip olup olmayacağı kritize edilecektir.

Anahtar Kelimeler

Mizojini, Cinsiyet, Erkek, Kadın, Korumacı Cinsiyetçilik, Imposter Fenomeni

Abstract

Misogyny, also known as sexism or bigotry, has a universal historical background. From the first civilizations to modern industrial societies, sexism and gender inequality have been seen in almost all societies. These inequalities and discriminations have a facilitating role that favors men while playing a negative role for women. In other words, gender-related inequalities have not only strengthened the patriarchal system identified with a male-dominated understanding but also have served to legitimize the superiority of males over females in terms of gender.

Many factors can be mentioned that cause gender inequality and disadvantages for women. The ultimate goals of these disadvantageous factors that work against women follow the philosophy of making women subordinate to men, pacifying them in society, and placing them under the hegemony of men and use all kinds of tools to achieve these goals. Some of these tools are the imposter phenomenon, benevolent sexism, and glass ceiling syndrome. This study will discuss the types of misogynistic attitudes and perceptions these tools cause, and the conclusion section of the study will critique whether the feminist consciousness can have a preventive function against the misogynistic attitudes experienced in societies by considering the historical process.

Keywords

Misogyny, Gender, Male, Female, Benevolent Sexism, Imposter Phenomenon

* Bu kavramsallaştırmayı kadına karşı olan açık ve örtük olumsuz tutumları belirgin kılmak anlamında kullanıyorum. Ayrıca paralel çalışmalarda da bu bağlamın dikkate alınarak kullanılmasını öneriyorum.

¹ Sorumlu Yazar: Mehmet Fatih Işık (Dr. Öğr. Üyesi), Muş Alparslan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Muş, Türkiye. E-mail: mf.isik@alparslan.edu.tr ORCID: 0000-0003-4766-2573

Atf: Işık, M.F. (2022). Örtbas edilmiş mizojini : İmposor fenomeni, korumacı cinsiyetçilik ve cam tavan sendromu. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi - Istanbul University Journal of Women's Studies*, 25, 99–110.<https://doi.org/10.26650/iukad.2022.1131651>

1. Giriş

Cinsiyet konusunda yaşanan tartışmalar kadim bir geleneğe sahiptir. Yaşanan tartışmalar beraberinde cinsiyet eşitsizlikleri ve ayrımcılıkları da kaçınılmaz hale getirmiştir. Tarihin her döneminde görülen toplumlarda az ya da çok kadınlar ve erkekler arasında çeşitli nedenlere bağlı olarak cinsiyet eşitsizliklerinin yaşandığını ifade edebiliriz. Yaşanan eşitsizliklerin çoğunlukla kadınlara dönük olarak gerçekleştiğini ve bunun kadına karşı nefret ve düşmanca birtakım düşünceler üreterek mizojinik bir raddeye vardığı söylenebilir.

Cinsiyet ve onunla ilgili yaşanan tartışmalar; buzdağının sadece görünen kısmıdır, oysa gerçekte görünmeyen kısım birçok olumsuz tutum ve algıyı barındırmaktadır. Örneğin; kadının erkek karşısında ikincil olarak görülmesi, erkeğin sürekli kadını buyruğu altında tutuma çabası, cinsiyet rollerine ait olan bütün olumsuz kalıpyargıların kadınlara anılması, namus olgusunun kadınlara bütünleşmesi veya kadının rasyonel bir varlık olup olmadığı tartışmaları gibi. Ayrıca kadına yönelik olarak birçok örtük tutum ve algının nasıl örtük bir biçimde yaşandığını ve var olan eril sistemi nasıl meşru kıldığını *Gizli Sayılar (Hidden Figures)* gibi film ve “mansplaining”¹ ve “ataerkil pazarlık”² benzeri kavramlar önemli bir işlev görmektedir.

“Örtbas Edilmiş Mizojini” adlı bu çalışmada, “korumacı cinsiyetçilik”, “imposter fenomeni” ve “cam tavan sendromu” gibi kavramlar kullanılarak oluşturulan örtük mizojinik tutumları irdelemek ve bunların toplumsal yapıda kadınlar için meydana getirdikleri eşitsizlikleri, önyargıları ve ayrımcılıkları tartışmaktır. Bu alanlarda yaşanan toplumsal eşitsizlikleri tartışırken öncelikle bu kavramların ne oldukları tanımlanacak ve ardından bunların yarattığı mizojinik tutumların sonuçları tartışılacaktır.

2. Imposter Phenomenon (Sahtekarlık Fenomeni)

İlk kez Pauline Rose Clance ve Suzanne Imes adlı ABD’li psikologlar tarafından 1978 yılında kullanılan ve Türkçe’ye “sahtekarlık fenomeni” olarak tercüme edilen “*Imposter Phenomenon*” öz olarak, kişinin başarısını içsel koşullardan ziyade dışsal koşullara bağlı olarak açıklama anlamında tanımlanan ve genellikle kadınların durumlarını belirtmek için kullanılan bir kavramdır. Clance ve Imes’e (1978) göre başarılı olan kadınların bu başarılarını kendi yeteneklerine ve performanslarına göre değil, tesadüf ve şans gibi dışsal koşullara göre açıkladıklarını ve buldukları pozisyonlara hak ederek gelmediklerini düşündüklerini ifade ederler. Sözü edilen psikologlar bu

¹ Kavram Amerikalı yazar ve feminizm, mekan ya da çevre gibi konularda çalışmaları bulunan Rebecca Solnit (1961-....) tarafından “*Erkekler Bana Birşeyleri Açıklıyor: Gerçekler Yollarına Çıkmadı*” adlı çalışmadan ilham alınarak kullanılmıştır. Kavram öz olarak bir erkeğin bir kadından daha fazla bilgiye sahip olduğu anlamına gelir ve bunun da gizli bir mizojinik tutum olduğunu ifade edebiliriz.

² Bu kavram Deniz Kandiyoti’ye göre sadece kadını ezen bir sistem değil, aynı zamanda kadına bazı korumalar ve imkânlar da vaat eden bir sistemdir. Örneğin; kadınlara “çalışmayacaksın ve her ihtiyacın görülecek, çocuklarına bakacaksın” gibi vaatlerin sunulması.

gözlem ve iddialarının gerçeğe tutarlı olup olmadıklarını test etmek için de “*Imposter Phenomenon*” (Sahtekarlık Fenomeni) adını verdikleri çalışmayı yaparlar. Clance ve Imes’in “*Imposter Phenomenon*” (Sahtekarlık Fenomeni) araştırmasını kısaca şöyle özetleyebiliriz;

“*Imposter Phenomenon*” (Sahtekarlık Fenomeni) kavramı, tıp, hukuk, sosyal hizmet ve öğretim üyeleri başta olmak üzere çeşitli alanlarda çalışan yüksek başarıya sahip olan kadınların bu başarılarına yönelik olan tutum ve algılarını tespit etmek için kullanılan bir kavramdır. Clance ve Imes 150’den fazla başarılı ve entelektüel kadınıla yaptıkları bu çalışmada çok önemli veriler elde ederler. Clance ve Imes yaptıkları çalışmada akademik ve profesyonel başarılarına rağmen, sahtekarlık fenomenini yaşayan kadınların gerçekten başarılı olmadıklarına ve kendilerinin başarılı olduklarını düşünen herkesi kandırdıklarına inanmakta ısrar ettikleri sonucunu elde ederler. Bu nedenle Clance ve Imes sözü edilen çalışmada kadınların kazandıkları derecelere, akademik başarılarına, standart testlerde yüksek başarılarına ve saygın otoritelerden olumlu dönütler almalarına rağmen, bu kadınların içsel bir başarı duygusu yaşamadıklarına ulaşırlar. Aynı zamanda Clance ve Imes, çalışmalarında “*Imposter Phenomenon*” (Sahtekarlık Fenomeni) durumunun yaşanmasında cinsiyet farkının etkili olup olmadığını da sorguladılar. Yapılan araştırma ve sorgulama sonucunda Clance ve Imes’e göre “*Imposter Phenomenon*” (Sahtekarlık Fenomeni), sadece kadınlarda değil, erkeklerde de görüldüğü tespit edildi. Ancak Clance ve Imes yaptıkları klinik araştırmalarında, fenomenin erkeklerde çok daha az sıklıkta meydana geldiğini ve kadınlara kıyasla çok daha az yoğunlukta olduğu sonucunu bulduklarını ifade ederler (Clance ve Imes, 1978:241-248). Aynı zamanda erkeklerin başarılarını içsel, istikrarlı yetenek faktörüne bağlama olasılığı çok daha yüksek iken, aynı durumdaki kadınların ise başarılarını şans veya çaba gibi geçici nedenlere bağlama eğiliminde bulunma olasılıklarının daha yüksek olduğu ortaya çıkar. Dolayısıyla erkek ve kadın cinsiyetler arasında görülen bu algılama ve tutum şekli, toplumsal yapının cinsiyet algısıyla yakından ilişkili olduğu söylenebilir. Bu durumun kadınların hem kendileriyle hem de diğer kadınlarla ilgili düşük performans beklentileri ve toplumsal cinsiyet normu arasında güçlü bir ilintinin söz konusu olduğunu savunan Clance ve Imes’e göre, kadınlar yetkin olarak kabul edilmedikleri toplumsal cinsiyet rolü klişesini bir öz klişe haline getirerek bunu içselleştirdiklerini iddia eder (Clance ve Imes, 1978:241-248).

Toplumsal beklentiler ve toplumsal cinsiyet algısının sahtekarlık fenomeninin oluşmasında en temel ve en etkili faktör olduğu söylenebilir. Kadınların erkeklere kıyasla daha yoğun biçimde sahtekarlık fenomenine maruz kalmaları, kadınların erkeklerden daha az kabiliyetli ya da daha az yetenekli olmalarıyla ilişkili değildir. Bu durumun ortaya çıkmasında toplumsal cinsiyet algısının kadını ikincileyen tutumunun etkili olduğunu ileri sürebiliriz. Çünkü patriyarka kültürünün kadının her anlamda erkekten geri olduğu olumsuz tutumu çocuga erken yaşlarda yani sosyalleşme sürecinde öğretilerek; bu durum

yani erkeğin kadından üstün olduğu savı rasyonelleştirmeye çalışılır (Clance ve Imes, 1978:241-248). Dolayısıyla Clance ve Imes'in çalışmasında ortaya çıkan çıkarımlardan da anlaşılacağı üzere; sahtekarlık fenomeni sosyalleşme sürecinde yani kültürel ve sosyal etkileşimler sonucunda sonradan ortaya çıkar. Sahtekarlık fenomeninin sosyalleşme sürecinde ve aile ile toplumun cinsiyetle ilgili rol ve tutumlarından kaynaklandığını ve beslendiğini savunan Clance ve Imes'e göre bireylerde ilerleyen yaşlarda cinsiyet rolleri ile kariyerlerinin gerektirdiği özellikler birbiriyle çeliştiği anda sahtekârlık fenomeni ortaya çıkar (Özdemir, 2015:11-12). Clance ve Imes başta olmak üzere sahtekârlık fenomeni alanında çalışan bütün araştırmacılar, bu olgu ile toplumun bireydeki beklentileri arasında doğrudan bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Toplumsal beklentiler ile bireyin beklentileri veya düşünceleri arasında tutarsızlık meydana geldiğinde ise birey oluşan rahatsız edici durumdan kurtulmak için sahtekârlık fenomenini kullanır. Yapılan araştırmalarda sahtekârlık fenomeninin hem kadın hem de erkek cinsiyetlerde var olduğu tespit edilmiş olup, bu fenomeninin erkeklere kıyasla kadınlarda daha belirgin ve yoğun biçimde yaşandığı görülmektedir. Çünkü Özdemir'in de ifade ettiği üzere kadınlar, sosyal hayatları ve kariyer yaşantıları tarafından bu korkularla yüzleştirilirken; erkekler sahtekârlık hislerine rağmen, başarılı olmaları hususunda çevrelerinden cesaretlendirici tepkiler almaktadırlar. Bu nedenle sahtekârlık fenomeni, kadınların başarıya dönük potansiyelleri önünde ciddi bir engel oluştururken, erkeklerin kariyerlerinde ise büyük çaplı ve ciddi olumsuzluklara yol açmadığı ortaya çıkmıştır (Özdemir, 2015:16). Toplumsal bakış açısıyla yapılan ve bireylerin sahip oldukları kimlik ve buldukları statü ile rol ilişkisi, sahtekârlık fenomeninin bireylerin sahip oldukları sosyal kimlikle ve içinde buldukları toplumsal yapıyla güçlü bir ilintiye sahip olduğu ve bu bağlamın bireylerde (çoğunlukla kadınlarda), sahtekârlık fenomeni duygusu riskini güçlendirdiğini desteklemektedir (Özdemir, 2015:34; Karaman, 2020:1).

Netice itibarıyla Clance ve Imes'in literatüre kazandırdıkları *Imposter Phenomenon* (Sahtekârlık fenomeni) çalışması göstermektedir ki bu durumu yaşayan insanlar, ortaya koydukları başarıları içselleştirmedikleri gibi aynı zamanda kendilerini sahtekâr olarak algıladıkları ve sahtekârlıklarının ortaya çıkmasında da ciddi derecede bir kaygı ve korku yaşarlar. Clance ve Imes yaptıkları çalışmada sahtekârlık fenomeninin kadın ve erkek bireylerde görülen bir durum olmakla beraber, bu olguya en fazla kadınların maruz kaldıkları ortaya çıkmıştır. Bu olgunun erkeklerle kıyaslandığında kadınlarda daha yoğun olarak görülmesinde kuşkusuz birçok faktör rol oynamakla beraber, toplumun cinsiyet algısının, patriyarka kültürünün kadın tutumunun ve toplumda kadınlara ilgili olan ikincil algılama düşüncesinin daha belirleyici bir rol oynadığı söylenebilir. Son olarak; *Imposter Phenomenon* (Sahtekârlık fenomeni) olgusunun çoğunlukla kadınlarda yaşanan bir sorun olarak karşımıza çıkmasında ve kadınlarla anılmasında, bazı uzmanların bu olguyu "okumuş kadın sendromu", "başarılı bir kadın olduğum için özür dilerim sendromu" olarak tanımlamalarından da erkek egemen anlayış olan ataerkil kültür bilincinin önemli bir rol oynadığını söylemek gerekir.

3. Korumacı Cinsiyetçilik Kavramı ve Mizojiniyle Olan İlişkisi

Cinsiyet (*sex*) kavramı, genetik yönden erkek ve kadınlar arasındaki biyolojik ve fizyolojik farklılıklar olarak tanımlanan ve bu niteliklerin de bireye doğuştan verildiği savına dayanan bir olgu olarak karşımıza çıkar. Biyolojik kaynaktan beslenen cinsiyetle ilgili bu tanımlama, beraberinde toplumsal sosyalleşme sürecinde ortaya çıkan; bireyin cinsiyetine uygun olan kimlik edinme ve davranış stereotiplerini tanımlamak için kullanılan toplumsal cinsiyetin (*gender*) önemini de ortaya çıkarır. Çünkü Judith Butler'ın da ifade ettiği üzere toplumsal cinsiyetin kültürel olarak inşa ediliyor olması, cinsiyetli beden bütünüyle kültürel yapının faktörleri tarafından sürekli ve performatif bir biçimde inşa edildiği sonucuna varılır (Butler, 2018:50). Dolayısıyla bu durum toplumların kadın ve erkek cinsiyetlerle ilgili olan tutumlarını ve algılarını da beslemekte ve şekillendirmektedir. Toplumsal yapının beslediği bu felsefi yaklaşımın cinsiyetlere ama özellikle de kadın cinsiyetine dönük olan düşüncenin yol açtığı sonuçlar gelecek pasajlarda daha ayrıntılı olarak analiz edilecektir.

Erkek egemen anlayış olarak tanımlanan ataerkil kültür, kadınları erkekler karşısında ikincil gören ve ötekileştiren bir kültür zihniyetine sahiptir. Bu zihin kodlarının hakim olduğu bir dünyada, sahip olduğu başarıları ve bulunduğu sosyal statüyü kendi kabiliyet ve mücadelesinin sonucu olarak görmeyen ve başkalarını aldattığını düşünerek bu durumu sahtekarlık fenomeni olarak kabul eden kadının, adına korumacı cinsiyetçilik denilen konuda da örtbas edilmiş bir mizojinik tutum yaşadığı ifade edilebilir.

Peter Glick ve Susan Tufts Fiske tarafından literatüre kazandırılan “Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik” (Ambivalent Sexism) kuramı, eril olanın her tür kurumsal yapı üzerindeki egemen gücü ile dişil olanın kişilerarası duygusal ilişkilerde erkeği kadına bağımlı kılma ve kadını erkek karşısında güçlü hale getirme anlamına gelen dyadic gücünün³ bir arada bulunma olarak tanımlanan bir kuramdır. Kuram içinde hem erkek karşısında kadını olumsuzlayan ve öteki olarak kodlayarak cinsel bir objeye indirgeyen anlamına gelen *düşmanca cinsiyetçilik*’i (hostile sexism) hem de erkek egemen kültürün somutlaşmış hali olan ataerkil kültürün kadına karşı buyurgan ve katı olan yaklaşımını daha nazik ve şefkat içeren bir tutumla gösterme olarak tanımlanan *korumacı cinsiyetçilik*’i (benevolent sexism) barındırmaktadır (Ayan, 2014:147-156). Bu bağlamda hem *düşmanca cinsiyetçilik* (hostile sexism) hem de *korumacı cinsiyetçilik* (benevolent sexism), erkek egemen kültürün kadınla ilgili olan olumsuz cinsiyet algısının çeşitli faktörler veya düşünceler yoluyla manipülasyona uğradığı ve kadının onurunu ve değerini olumsuzlayan bir tutum olarak karşımıza yeniden çıktığını söyleyebiliriz. Dolayısıyla içinde mizojinik bir düşünce ve tutum

³ Dyadic güç kavramı, başkasının ihtiyaçlarını karşılayabilecek durumda olmak ve kendisinin varlığına gereksinim duyulan konumda olmak anlamına gelmektedir (Yağmurcu, 2015:43). Dolayısıyla erkek egemen anlayışın hakim olduğu toplumlarda erkek sahip olduğu politik, sosyal ve ekonomik ayrıcalıklardan dolayı kadından daha güçlü bir konuma sahipken, dyadic gücü ise, erkek ve kadın arasındaki romantik ilişkilerde kadını erkek karşısında daha güçlü hale getirerek erkeği kadına bağımlı hale getirir (Ayan, 2014:149).

barındıran *düşmanca ve korumacı cinsiyetçilik*'in her ikisi de çeşitli araçlar yoluyla makyajlandığı için feminist bilinçten uzak olan çoğu kadın tarafından onurlandırıcı bir durum olarak algılanmaktadır. Oysa gerçekte ise bunun tam tersi bir durum sözkonusudur. Çünkü kadınları birtakım kalıpyargısal tutum ve normların kabul ettiği rollerde görmek, kadınlara karşı olumlu duygular besleyen, yardımseverlik veya samimiyet gibi davranışlara sahipliği belirtmek için kullanılan korumacı cinsiyetçilik; kadınları daha narin, sevecen, ahlaklı olduğuna yönelik olumlu duygu ve düşüncelerle izah etmesi ise; bireyde kadına karşı olumlu bazı duygular uyandırır da, bu durumun var olan mizojinik tutumları ve düşünceleri gizlemekten başka bir şey olmadığını ileri sürebiliriz (Alparslan, 2022:111).

Korumacı cinsiyetçiliğin *ataerkillik* (paternalism), *cinsiyetlerarası farklılaştırma* (gender differentiation) ve *heteroseksüellik* (heterosexuality) olmak üzere üç alt bileşen altında sınıflandırılabilir. Ataerkillik bileşeni kadınların fiziksel bakımdan erkeklerden daha zayıf oldukları için erkekler tarafından korumaya alınmaları gerektiğini ifade ederken; cinsiyetlerarası farklılaştırma bileşeni de kadınlarla ilgili olan biyolojik farklılıklar (annelik, eş olma veya ahlaki duyarlılık vb) hakkındaki kalıp yargılara işaret eder. Heteroseksüellik bileşeni ise kadınların cinsellik yoluyla erkekler üzerinde bir güç oluşturduğunu ve erkeklerin cinsellik arzusundan dolayı kadınlara yakınlık gösterdiği durumunu anlatmak için kullanılan bir kavramdır (Eagly, 1987 ve Eagly ve Wood, 1999'den akt. Sakallı, 2003:1-20). Korumacı cinsiyetçiliğin alt bileşenlerinin tamamı her ne kadar görünüşte kadınla ilgili olumlu duygu uyandıran şefkat, nazik veya zarif gibi nitelikleri öne çıkartsa da özünde örtük bir mizojinik tutum barındırmaktadır. Zira korumacı cinsiyetçilik, erkek karşısında kadını pasif ve dezavantajlı gösteren cinsiyet eşitsizliği ile örtük olarak gerçekleşen düşmanca tutumdan başka bir şey değildir. Ayrıca Glick ve Fiske'in de ifade ettikleri gibi kadının saf, güçsüz olmasının sonucu olarak kollanıp yüceltilmesi gerektiği anlamına gelen korumacı cinsiyetçilik, görünüşte ifade ettiği kavramlar olumlu tutumlar barındırmasına rağmen gerçekte ise; erkek egemen otoriteyi baskın kurma anlamına gelen ataerkil kültürü rasyonel kılan ve erkeğin kadından daha üstün bir varlık olduğunu savunan bir cinsiyetçilik türü olarak ortaya çıkmaktadır ve bu düşünce biçimi de gizil bir mizojinik tutumdur (Glick ve Fiske, 1996). Bu nedenle cinsiyetçilik algısı, bir toplumun cinsiyete yönelik olan tutumunun toplumsal yapının bütün kültürel bileşenleriyle desteklenmesi ve bu kültürel bileşenler tarafından beslenmesi anlamına gelir. Yani toplumun kadın ve erkek cinsiyetlere olan yaklaşımı, aynı zamanda cinsiyet tutumuyla eşdeğer bir felsefi düşünce zeminini yaratır. Bu bağlamda korumacı cinsiyetçilik ve onun alt bileşenlerinin kadınların geleneksel cinsiyet rollerini kabul etmelerini kolaylaştırdığını, patriyarkanın yaratmak istediği toplumsal yapıyı meşrulaştırdığını ve kadını olumsuzlayan ve pasifize eden zihniyeti sürdürmeye dönük çabalara hizmet ettiğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla toplumsal yapı ve onun araçları kadını pasifize etme ve ikincil görme eğilimi üzerine kurulu olduğu gibi hem korumacı cinsiyetçiliğin hem de Deniz Kandiyoti'nin kavramsallaştırdığı

“*ataerkil pazarlık*”ın sistemi meşrulaştırmakla kalmadığını aynı zamanda topluma hakim olan olumsuz kadın algısının devamına hizmet ettiğini de söylemek mümkündür.

Sakallı, Glick ve Fiske’e gönderme yaparak korumacı cinsiyet tutumuna sahip olan erkeklerin kadınları ikincil ve olumsuzlayan sistemi, bu yolla meşrulaştırdıklarını ve böylece de suçluluk duygusundan kurtulduklarını düşünür. Bu meşrulaştırma aynı zamanda Sakallı’ya göre kadına karşı olumsuz düşüncelere sahip olan erkekleri cinsiyetçi tutumlarla yüzleşmekten ve kadın mücadelesindeki kitlesel hareketlere katılmaktan da alıkoyduğunu ileri sürer (Sakallı ve ark., 2022: 105-130).

Kadınları kırılğan, hassas ve duygusal gibi birtakım kalıpsal yargılarla tanımlayarak, kadınların korunmaya ihtiyaçları oldukları inancını ortaya çıkardığını ve bu inancı güçlendirdiğini ifade eden Alparşlan; bu tutumların görünüşte olumlu ve iyi niyet duygusu uyandırır da, kadınlara dönük olan bu tutumların tehlikeli dezavantajlara sahip olduğunu öne sürer. Zira kadınların erkeklerce korunmaya ihtiyaç duydukları inancı, kadınları zayıf göstermenin yanında aynı zamanda erkeklerin kadınlar üzerindeki otoritesini de pekiştirmektedir (Alparşlan, 2022:113-114). Dolayısıyla korumacı cinsiyetçilik yoluyla cinsiyetçiliğin yarattığı olumsuzluk örtbas edilmeye çalışılmakta ve var olan cinsiyet eşitsizliğin farklı kısımler altında devam edilmesine hizmet edilmektedir (Montañés vd., 2013).

Netice itibarıyla korumacı cinsiyetçilik ve onun alt bileşenleri manipüle edici bir kamuflej yolla, mizojinik tutum ve algılama kültürünü barındırmakta ve ataerkil kültür bilincini desteklemektedir.

4. Cam Tavan Sendromu

Değişen dünya ve gelişen sanayi toplumları beraber iş yaşamında da değişmelere ve çeşitli hareketlenmelere yol açtı. Bu değişimlerin başında da kadınların kamusal ve iş alanlarına daha fazla katılmaları ve görünür olmaları gelmektedir. Kadınların daha fazla kamusal ve iş alanında görünür olmaları beraberinde kadınlar için dezavantajlı bazı sonuçları da kaçınılmaz kıldı. Aldıkları eğitim ve sahip oldukları deneyimler bakımından nitelikli olsalarda, iş yaşamında üst düzey pozisyonlara gelmeleri veya ulaşmaları erkeklerin çok gerisindedir. Kuşkusuz bu durumun oluşmasında birçok etken söz konusudur. Özellikle erkek egemen bir dünyada kadın, çalışma hayatının her alanında yani toplumsal, siyasi ve ekonomik alanlar başta olmak üzere bütün alanlarda, patriyarkanın yarattığı ve kadını bir birey olarak yok sayan iktidar anlayışına maruz kalmaktadır. Bu bağlamda mesleklerin dahi cinsiyetlendiği baskın bir patriyarkal kültürün yarattığı toplumda, kadın her tür ayrımcılıkların ve eşitsizliklerin birer engelleyici unsur olarak rol oynadığı etkenleri deneyimlenmek zorunda bırakılmaktadır (Utma, 2019:44). Bu etkenlerden biri de literatüre cam tavan sendromu olarak geçen kariyer bariyeridir.

“*Cam Tavan Sendromu*” kavramı Hymowitz ve Schellhardt tarafından 1970 yılında literatüre kazandırılmış bir kavramdır. Kamu ya da özel kurumlarda üst düzey görev ve pozisyonlara gelmek için mücadele eden kadınların bu süreçte karşılaştıkları engeller olarak tanımlanmaktadır. Ya da belli pozisyonlara gelen kadınların daha da üst kademelere terfi edilmesinin önüne geçmek için bir araç olarak kullanılan görünmez engeller olarak da ifade edilmektedir (Doğan, 2014:22). Başka bir deyişle kadınların başarılarını ve niteliklerini dikkate almadan iş dünyasındaki yönetim mekanizmasının üst kademelerine ulaşmalarını engelleyen görünmez ve kadına karşı duyulan olumsuz tutum ve algının oluşturduğu ya da Cotter’ın ifadesiyle “*azınlıkları ve özellikle kadınların yeteneklerini ve başarılarını göz ardı ederek örgütlerin üst kademelerine çıkmalarını engelleyen kırılmaz ve görülmeyen yapay bariyerler*” olarak tanımlanan bir metaforudur (Doğan, 2020:13). Cam tavan sendromu, fiziksel bir engel olarak değil, birtakım kalıpsal yargı ve olumsuz kanılardan meydana gelen tutumsal engeller olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kalıpsal yargı ve tutumların temel amacı ise kadınların kariyer ve statü bakımından yukarıya doğru ilerleme hareketliliğini durdurmaktadır (Utma, 2019:50). Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken ise, cam tavan sendromunun yaşandığı alan farkı olmaksızın politika, eğitim, sosyal veya ekonomik alanlarda yarattığı cinsiyet eşitsizliğidir (Wirth, 2001:1).

Yapılan tanımlamalarda da anlaşılacağı üzere, iş hayatında kadına yönelik olarak beslenen tutum ve algı beraberinde cinsiyet ayrımcılığını da doğurmaktadır. Yani “*cam tavan sendromu*” olarak tanımlanan sendrom, kadınla ilgili yaşanan cinsiyet ayrımcılığından başka bir şey değildir. Kadına yönelik yaşanan bu ayrımcılık toplumsal yapının bileşenleri ve özellikle de kamusal alanda kadının görünürlüğünün önüne geçmek için mücadele eden eril egemen zihniyet tarafından desteklenmektedir. Dolayısıyla “*cam tavan sendromu*” kadınla ilgili örtbas edilmiş olan mizojinik tutumun bir başka türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü bu sendrom yoluyla kadının sahip olduğu yeteneklerinin önüne geçilerek, onun iş hayatında yaratacağı başarılar da engellenmekte ve erkeklerle rekabet etmeleri de durdurulmuş olur. Bu durum ise patriyarka kültürünün kadına karşı her zaman pasifleştirici ve düşmanca bir tutum içinde olduğunun en somut epistemik verilerindedir.

“*Cam tavan sendromu*” nun kadınla ilgili yol açtığı çeşitli eşitsizliklerden söz etmek mümkündür. Bunlar, meslekte ilerleme, alınan ücret ve yönetime eşit katılmama gibi çeşitli konularda yaşanan ayrımcılıklar şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bunların kadının aleyhine olacak şekilde nasıl gerçekleştiğini çok kısaca şöyle izah edebiliriz: Dünyanın çeşitli yerlerinde yapılan araştırmalarda, benzer eğitim ve tecrübeye sahip olan ve aynı iş pozisyonunda çalışan kadın ve erkek çalışanlardan kadının genellikle erkekten daha düşük ücret aldığı ortaya çıkmıştır. Kadının aleyhine yaşanan ücret eşitsizliği sorununun özel sektör iş alanında daha yoğun olarak görüldüğü tespit edilmiştir. Benzer durumun yine kadının aleyhine olmak üzere meslekte ilerleme ve yönetimde söz

sahibi olma konularında da yaşandığını ifade edebiliriz (Doğan, 2020:14-15). Kadınla ilgili yaşanan bu ayrımcılıkların ve eşitsizlerin kaynağında toplumun ve özellikle patriyarkal egemen kültürün kadın algısıyla yakından ilişkili olduğunu söyleyebiliriz. Yani; erkek karşısında kadını olumsuzlayan, ikincil gören ve yetenekten yoksun olduğu şeklindeki düşünceler, bu ayrımcılık ve eşitsizliklerin ortaya çıkmasına imkan vermektedir. Dolayısıyla sözü edilen etkenler ekseninde kadına atfedilen ve gerçekle bağdaşmayan zihniyet, meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. “*Cam tavan sendromu*” nun da bunda kolaylaştırıcı bir rol oynadığı söylenebilir.

Kadının iş hayatında çeşitli pozisyonlara gelmesini engelleyici ve görülmeyen bir güç olarak anlaşılan “*cam tavan sendromu*”, çoğunlukla erkeklerin kadınlara yönelik olarak sahip oldukları mizojinik tutumlarının sonucu olarak görülse de, bu sendromun yarattığı sonuçlarda kadının da kadına karşı olan tutumu da önemli bir rol oynamaktadır. Kadının bu sendromla karşı karşıya kalmasında adına “*kraliçe arı sendromu*” denilen ve kadınların birbirini yönetimde kabul etmemeleri olarak tanımlanan durumun da etkili olduğunu söylemek mümkündür (Örücü ve diğ, 2007:117-135). Dolayısıyla cam tavan sendromunu ortaya çıkaran ve bunun sürdürülmesini sağlayan; erkek ve kadın yöneticiler tarafından konulan engeller, kişinin kendi kendine koyduğu engeller ile bireysel ve toplumsal birçok faktörden söz etmek mümkündür (Utma, 2019:51). Bu bağlamda eril egemen zihniyetin kadına karşı yarattığı ayrımcılık ve önyargı kültürüne kadının da hemcinslerine karşı destek verdiklerini ifade edebiliriz. Bu tartışma ve çıkarımlar, feminist bilince sahip olmanın önemini tekrar tekrar ortaya çıkarmaktadır. Elbette burada adalet duygusuyla beslenen ve herhangi bir grup ya da sınıf ayrımcılığı gözetmeyen bir feminist bilinçten söz ediyoruz.

5. Sonuç ve Tartışma

Kadın nefreti ya da düşmanlığı olarak bilinen mizojininin eylemsel, düşünsel ve epistemik bir sorun olarak neredeyse her toplumda görüldüğü söylenebilir. Mizojini kültürünün hakim olduğu toplumlarda cinsiyet eşitsizliğine yol açan bütün araçlar ya da bileşenler kadının aleyhine olacak şekilde kurgulanır. Yani erkek egemen anlayışın cinsiyetler için uygun ve doğru olarak kabul ettiği kimlikler evrensel kimlikler olarak kabul görür. Cinsiyetle ilgili olan bu kimlik dayatmaları ise, erkeklerin kadınlar üzerindeki tahakkümünü daha da güçlü hale getirdiğini söyleyebiliriz.

Çalışma boyunca ele alınıp tartışılan “*imposter fenomeni*”, “*korumacı cinsiyetçilik*” ve “*cam tavan sendromu*” meselelerinde de anlaşılacağı üzere; kadını erkek karşısında ikincil kılma, erkek hegemonyasını hakim kılma ve kadına karşı mizojinik bir tutumun varlığı sözkonusudur. Dolayısıyla erkek egemen anlayış olan ataerkilliğin, kadına karşı sürekli buyurgan bir tutumla yaklaştığı ve onu ötekileştirici bir ayrımcılığa ittiği söylenebilir. Çalışmadaki tartışma alanı da bu zemin ve epistemik düşünce dikkate alınarak yapıldı.

Kadınlar toplumda varolmak ve kamusal alanda görünürlüklerini kabul ettirmek için Kandiyoti'nin ifadesiyle "*cinsiyetsiz*" bir kimliğe, daha doğru bir ifadeyle eril tahakkümün uygun gördüğü kimliğe sahip olmakla gerçekleştirebilirler. Çünkü Kandiyoti'ye göre erkek şerefının kadının eylemleriyle doğrudan ilintilendirildiği bir toplumda; kadınların kamusal alana katılmaları, prestij sahibi olmaları ve erkeklere kendilerini cinsel bir obje olarak takdim etmemeleri sonucunda mümkün olabilir (Kandiyoti, 2019:196). Kandiyoti'nin bu düşünceleri kadına karşı beslenen mizojinin farklı biçimlerde ortaya çıkmasından ve yine onun ifadesiyle "*ataerkil pazarlık*" epistemolojisinden beslenen bir felsefi düşünceden başka bir şey değildir. Bu nedenle kadına karşı beslenen ayrımcılık, cinsiyetçilik, ötekileştirme ya da daha başka başka olumsuzlukların tamamı çeşitli nedenler altında kamuflaj edilip meşrulaştırılsa da, bunlar açık ya da örtük bir mizojini düşüncesini ve kültürünü barındırmaktadır. Ayrıca korumacı cinsiyetçilik ve bileşenleri ile "*ataerkil pazarlık*", erkek egemen anlayışın kurguladığı sistemi meşrulaştırmaya ve onun devamını sağlamaya hizmet etmekten başka birşey de değildir.

Netice itibarıyla kadına karşı olan ayrımcılık, ötekileştirme ve mizojinik tutum ve algı, evrensel bir tarihi geçmişe sahiptir ve bu durumun günümüz modern toplumlarında da farklı araçlar ("*imposter fenomeni*", "*korumacı cinsiyetçilik*", "*cam tavan sendromu*" vb.) yoluyla devam ettiği söylenebilir. Kadınlara ilgili olan bütün bu olumsuz düşünce ve davranışlara karşı cinsiyet eşitliğini hiçbir özel nitelik ve şart gözetmeksizin destekleyen bir feminist bilinç mücadelesi vermek ve yaratmak, sorunun çözümü için en önemli alternatiflerden biridir. Dolayısıyla feminist bilincin birey düşüncesinde ve toplumda hakim kılınmasıyla bir cinsiyetin diğerinden üstün olduğu epistemik düşünce yerini cinsiyet eşitliğinin siyasal, sosyal ve kültürel olarak sağlandığı bir yapıya bırakma ihtimali ortaya çıkacaktır. Çalışmayı feminist bilincin gelişmesi için neler yapılabilir konusundaki birkaç öneriyle sonlandırmak mümkündür:

- Feminizmin nasıl bir mücadele amacına sahip olduğunun açıklanmasıyla işe başlamak gerekir.
- Toplumda kadınlar ve erkeklerle ilgili ortaya var olan stereotip tutumların sonradan öğrenildiğini ve bunların tamamen birer kurgudan ibaret olduğu bilincinin bireylere anlatılması gerekir.
- Cinsiyetler arası benzerlikler yerine farklılıkları öne çıkartan bir kültürün topluma hakim olması için çabalamak, feminist bilincin oluşması için önemli bir imkan doğurabilir. Bu aynı zamanda bireylerin sahip oldukları cinsiyetçi tutumlarıyla yüzleşme imkanı da sağlayabilir.
- Cinsiyetlerle ilgili yaşanan tartışmaların kültürel, politik ve dinsel gibi alanlarla bağlantılı olan çok boyutlu bir tartışma konusu olduğu bilinciyle hareket edilerek

sorunu “*kesişimsellik*” perspektifinde ele almak, feminist bilincin oluşmasında kolaylaştırıcı rol oynayabilir.

- Cinsiyet eşitliği konusunun eğitim sisteminin müfredatında bir politika olarak yer alması ve bu konunun bütün eğitim kademelerinde benimsenmesi, bu bilincin topluma yayılmasında ve kabul edilmesinde önemli sonuçların ortaya çıkmasını sağlayabilir.
- İstenilen toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için erkeklerin de sürecin içinde aktif rol almaları gerekir. Sorunun çözümünde erkeklerin cinsiyet ayrımcılığına karşı çıkmaları zorunlu olduğu gerektiği gibi aynı zamanda adil ve eşitlikçi bir toplum hayali için kadınlarla birlikte mücadeleye etkin katılmaları da önemlidir.
- Ayrıca cinsiyet eşitsizliği tartışmalarının yarattığı krizin daha sağlıklı bir zeminde ortaya konulmasında bell hooks’un “*feminizm herkes içindir*” düşüncesi ile Sara Ahmed’in “*feminist bir yaşam sürmek*” hedefinin önemli bir çözüm imkanı sağlayacağı öne sürülebilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: Grant Support: The author declared that this study has received no grant support.

Kaynaklar/References

- Alparslan, Kenan, (2022), Cinsiyetçiliğin Modern Tezahürleri, M. Fatih İşık (Ed), Toplumsal Cinsiyete Farklı Yaklaşımlar Kitabının İçinde, DBY Yayınları, 101-120, İstanbul.
- Alptekin, Duygu, (2014), “*Çelişik Duygularında Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı Sorgusu: Üniversite Gençliğinin Cinsiyet Algısına Dair Bir Araştırma*”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı, 32: 203-211.
- Ayan, Sezer, (2014), “*Cinsiyetçilik: Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik*”, Cumhuriyet Tıp Dergisi, 2014; 36: 147-156.
- Butler, Judith, (2018), Cinsiyet Belası (Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi), (Çev. Başak Ertür), Metis Yayınları, İstanbul.
- Clance, Pauline Rose, Imes, Suzanne, (1978), *The Imposter Phenomenon in High Achieving Women: Dynamics and Therapeutic Intervention*, Psychotherapy Theory, Research and Practice, Volume 15 (3), pp. 241- 248.
- Danış, M. Zafer ve Diğerleri, (2020), “*Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Algısına Yönelik Bir Araştırma*”, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl 10, Sayı 20, Nisan 2020, 138-151.

- Doğan, İlknur, (2014), *Kadın Çalışanlarda Cam Tavan Sendromu Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Doğan, Sümeyye, (2020), *Kadın Yöneticilerin Örgütsel Psikolojik Sermaye Düzeyleri ve Cam Tavan Algılarının Liderlik Tarzları Bağlamında İncelenmesi*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Glick, Peter, Fiske, Susan Tufts (1997). Hostile And Benevolent Sexism: Measuring Ambivalent Sexist Attitudes Toward Women, *Psychology of Women Quarterly*, 21: 119-135.
- Kandiyoti, Deniz, (2019), *Cariyeler Bacılar Yurttaşlar*, (Çev. Aksu Bora- Feyziye Sayılan- Şirin Tekeli- Hüseyin Tapınc- Ferhunde Özbay), Metis Yayınları, İstanbul.
- Karaman, Merve, (2020), *Imposter Phenomenon and Perceived Parental Psychological Control: Mediating role of Narcissism and Perfectionism*, Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Montañés, P., Lemus, S. D., Moya, M., Bohner, G. ve Megías, J. L. (2013). How Attractive Are Sexist Intimates To Adolescents? The Influence Of Sexist Beliefs And Relationship Experience. *Psychology Of Women Quarterly*, 37(4), 494-506.
- Örücü, Edip ve Diğ., (2007), *Cam Tavan Sendromu ve Kadınların Üst Düzey Yönetici Pozisyonuna Yükselmelerindeki Engeller: Balıkesir İli Örneği*, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt:14, Sayı:2, 117-135.
- Özdemir, Gamze, (2015), *Başarılarımın Sahibi Ben Değilim: Sosyal Kimlik, Sosyal Baskınlık ve Sistemi Meşrulaştırma Kuramları Perspektifinden Sahtekâr Fenomeni*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa.
- Sakallı, Nuray, (2002), “*Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması*”, *Türk Psikoloji Dergisi*, 17: 47-58.
- Sakallı, Nuray, (2003), “*Cinsiyetçilik: Kadınlara ve Erkeklerle İlişkin Tutumlar ve Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Kuramı*”, *Türk Psikoloji Yazıları*, 6: 1-20.
- Sakallı, Nuray, Rumeli, Yağmur ve Şahin, Merve Nur, (2022), “*Erkeklerin Cinsiyetçiliğe Tepkileri: Meşrulaştırma, Kendini Suskunlaştırma, Yüzleşme ve Kolektif Hareket*”, *Nesne Psikoloji Dergisi*, 10(23), 105-130.
- Utma, Seçil, (2019), *Kadına Yönelik Cinsiyet Ayrımcılığı ve Cam Tavan Sendromu*, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt:11, Sayı:1,44-58.
- Wirth, Linda, (2001), *Breaking Through The Glass Ceiling: Women in Management*, International Labour Office, Geneva.
- Yağmurcu, Yağmur, (2015), *Nesneleştirme Kuramı, Sistemi Meşrulaştırma Kuramı ve Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Perspektiflerinden Kendini Nesneleştirmenin İncelenmesi*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi Istanbul University Journal of Women's Studies

Başvuru: 24.08.2022
Revizyon Talebi: 14.10.2022
Son Revizyon: 17.10.2022
Kabul: 21.09.2022

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Kadın Araştırmalarında Meta-Diyalojik Yöntem Arayışları: Bir Alan Deneyimi Olarak *Otoetnografi*

Seeking Meta-Dialogical Method in Women's Research: Autoetnography As a Field Experience

Beyza Huriye TURGUT¹

Öz

Bu çalışma, alan araştırmalarında feminist yöntem ile kadınlara dair anlatı tekniğini ve metodolojiye ilişkin bilgi edinme yollarını tartışmaktadır. Etnometodolojik bir teamülle, kadın bireylerin kişisel tecrübelerine dayalı nitel kategoride bulunan feminist araştırma yöntemi, alanda hem araştırmacı hem de katılımcı olarak kadınları merkeze almaktadır. Bu doğrusal ilişki, eşitlikçi bilgi akışının gelişmesine olanak tanırken, alanda kurulan karşılıklı diyaloga dayalı iletişimin de seyrini belirlemektedir. Fakat, cinsiyet çalışmalarında “iz sürücü” olarak alanda bilgi edinmeye çalışan sosyal araştırmacılar, hala feminist araştırma yönteminin epistemolojik geçerliliği üzerine zorluk çekmektedirler. Şüphesiz, bu durum, kadınların tarih sahnesinden tecrit edilmeleriyle beraber, özne konumuna getirilmemiş olmaları gibi katmanlı bir problematik olarak önemini koruyan bir konudur. Sözlü anlatı ve bellek, cinsiyet çalışmalarında salt bilgiyi edinmede araçsal nitelik taşımasının yanı sıra, yöntemi biçimlendirmede de kurucu işleve sahiptir. Karşılıklı etkileşime dayalı olan konuşma ve anlatı, belleği onarma anlamında önemli bir görev üstlenirken, yeni bir tarih yazımı konusunda da oldukça işlevsel bir tekniktir. Kadınların deneyimleri arasında benzerliğe yönelik geçmiş yaşantı ve hala sürmekte olan eylemler, var olana ayna tutmaktan ziyade aktif katılımı gerektirmektedir. Bu istinat noktası, otoetnografiden beslenen özdeşünümelliği (*self-reflexivity*) zorunlu kılan *içeriden bakışı* (insider) varsaymakta ve karşılıklı anlaşılma ediminin gerçekleşmesini sağlamaktadır. Buradan hareketle çalışma, *Polijini* türü evlilik (aynı anda birden çok kadınla evlilik) biçimi olan *Kuma* olgusunu merkeze alıyor. Yüksek Lisans tez çalışmasındaki sürece dayanan bu makale, sosyal bir araştırmacı olarak yaşanan zorluklar ve deneyimlenen alan sürecini konu edinmektedir. Eleştirel feminist araştırma yöntemini benimseyen kadınların alanda yaşadığı zorluklara karşı; “kadın öznelerin kendileri hakkında bilgi edinmede nasıl bir yol izlemeleri gerektiği” problematiğine karşı *betimleyici* (descriptive) bir tartışma yürütülmektedir.

Anahtar Kelimeler

Feminist yöntem, Alan deneyimi, Nitel yaklaşımda diyalojik epistemoloji

Abstract

This study discusses the feminist method, the narrative techniques of women in field studies, and ways to obtain information about the feminist method. The feminist research method is based on the personal experiences of female subjects and uses an ethnomethodological convention, focusing on women as both researchers and participants in the field. While this linear relationship allows an egalitarian information flow to develop, it also determines the course of communication based on mutual dialogue established in the field. However, social researchers trying to gain knowledge in the field as “trackers” in gender studies still have difficulties regarding the epistemological validity of the feminist research method. Undoubtedly, this situation maintains its importance as a layered problematic due to women not having yet

¹ Sorumlu Yazar: Beyza Huriye Turgut, Doktorant İstanbul Üniversitesi, İletişim Fakültesi/Halkla İlişkiler ve Tanıtım, İstanbul, Türkiye.
E-posta: huriyeturgut@ogr.iu.edu.tr ORCID: 0000 0003 0204 9994

Atf: Turgut, B.H. (2022). Kadın araştırmalarında meta-diyalojik yöntem arayışları: Bir alan deneyimi olarak *otoetnografi*. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi - Istanbul University Journal of Women's Studies*, 25, 111–140. <https://doi.org/10.26650/iukad.2022.1166272>

been brought into the position of subjects despite being isolated from the stage of history. In addition to being instrumental in acquiring knowledge in gender studies, oral narratives and memories also have a founding function in shaping this method. While speaking, being based on mutual interaction, plays an important role in repairing memory, it is also a very functional technique for writing a new historiography. Past experiences and ongoing actions about the similarities among women's experiences require active participation rather than mirroring the existing. This point of reference takes the "insider" into consideration, namely by developing self-reflexivity based on autoethnography and includes those who promote the behavior of thoughtfulness. From this point of view, the study focuses on the *kuma* [concubine/second wife] phenomenon, a form of polygyny (marriage with more than one woman at the same time). Based on the process regarding the master's thesis, this article deals with the difficulties experienced as a social researcher and what is experienced in the field. In the face of the difficulties experienced by women who adopt the critical feminist research method, this article conducts a descriptive discussion on the problematic of what female subjects should watch for with regard to obtaining information about themselves.

Keywords

Feminist method, Field experience, Dialogic epistemology, Qualitative approach

Giriş

Akademik literatürde ve tarihte kadın kimliğinin görünürlük kazanması, feminist yöntem ve araştırmaya dayalı çabanın sonucudur. Bu durum, aynı zamanda pratik yaşantı dünyasından beslenerek ampirik bilgi dolayısıyla elde edilen kadınlara mahsus deneyimleri içeren sosyolojik, tarihsel, politik, kültürel, iletişimsel ve felsefi alanı beslerken aynı zamanda kurucu niteliğe sahip olan eril söylem odaklı disiplinleri de dönüşüme uğratmaktadır. Ne var ki, sosyal bilimler çatısı altında devam eden bir problematik olarak nitel araştırmaya dayalı feminist yöntem, sosyal ve pozitivist literatürde hala onaylanmayı bekleyen bir yerdedir. Ancak göz ardı edilmemesi gereken nokta olarak karşımıza çıkan deneyim yoluyla şekillenen sözlü anlatı ve feminist tarih, nitel araştırma yöntemi içinde önemli bir kanal açmakta ve yeni bilgi açıklarını kapatmaktadır. Etnografik alan araştırması olarak otoetnografi (etnografinin kişisel anlamını ifade eder) yönelimli özdüşünümsel (*self-reflexive*)¹ bakış, yüzeyde olanın aksine, içerde, altta yatan konuların, anlatı tekniğine dayanan katılımcı gözlem yoluyla elde edilen bilginin ardına düşer. Çeşitliliğin bilimi olarak karşımıza çıkan antropoloji, etnografik geri dönüşün sebebi olarak bugün okumaz-yazmaz bireylerin deneyimlerinden yeni bilgi kümelerine ulaşmayı sağlar. Alan çalışmaları içinde ilk önce göze çarpan antropoloji bilimi, içinde barındırdığı birçok teamülden bazıları olan çeşitlilik (farklı temsiller; kadınlar, yaşlılar, çocuklar, etnik azınlıklar, göçmenler Lgbti+’lar), kültür, çevresel etnografya, disiplinlerarasılık, özeleştirici ve özdüşünümsellik gibi kavramları bir değer olarak görür. Ewa Morawska, *A Historical Ethnography in the Making Historical Methods* isimli makalesinde: ‘özdüşünümsel’liği sosyal “araştırmacının araştırma sırasında ve araştırma sonuçları üzerinde kendi anlatısal ‘yüklemeler’ini eleştirel biçimde sınaması” şeklinde tanımlar (Morowska, 1997, s. 55). Böyle bir değer algısı, toplum içinde öteki konumunda yer alan bireyleri “öteki” sıfatıyla inceleme yerine, “öteki” olarak öznenin merkeze alındığı ve bilgi sağlayıcı bir aktör olarak konumlanmasını önemser. Bilginin akışı, tek taraflı bir anlatıdan çok, iki tarafın (anlatıcı ve alımlayıcı) birbiriyle olan iletişimini doğrusal bir pozisyona taşır. Kendinden yola çıkarak öznel olanın nesnel olandan ayrılmayacağı gerçeğine dayanarak ortaya çıkan bir inceleme alanı olan antropolojinin alan araştırmasının belkemiğini oluşturan etnografik yaklaşım bizleri özdüşünümselliğe (*self-reflexivity*) götürür. Alanda bir belgeleme yöntemi olarak antropoloji, sözle kurulan bir analogiyle sahada katılımcı gözlemi (“yerlinin bakış açısını, kendi yaşamıyla olan ilişkisini kavramak ve dünyasıyla ilgili vizyonunu fark etmek”) benimseyen bir araç olmanın yanı sıra, otoetnografik anlatının niteliksel veri toplama aracı haline gelir (Malinowski, 1922, s. 25-6; Edwards, 1992, s. 3-17). Kendinden yola çıkmanın hikayesi olan “otoetnografinin özdüşünümsel yapısı, kesişen bir nokta olarak barındırdığı potansiyeli açısından kültürel ötekinin kendi sesini duyulabileceği önemli bir yöntemdir” (Yavuz, 2019, s. 473). Buradan hareketle, yaklaşık olarak

¹ Metin içerisindeki tüm italikler tarafıma aittir.

kırk yılı aşkın bir sürede, nitel araştırma yöntemindeki anlatıya dayalı epistemolojik² geçerlilik matrisi, eleştirel feminist literatüre ciddi katkılar sunmakta ve yeni yöntem biçimlerine kapı aralamaktadır.

Bugün, kadın araştırmalarına katkı sağlamaya yönelik yöntem geliştirmede yaşanan sorunlar arasında özellikle, araştırmacının kullandığı söylem pratikleri, biyolojik cinsiyeti, kültürel zihniyet yapısı; cinsel kimliğine ilişkin katılımcıyı konuşmaya teşvik etmesi bakımından belirli bir yaş sınırı, çalışılan alanda konuşulan anadile hakimiyet, duygudaşlık noktasında müştereklerin kesişim gösterdiği etnografi gibi birtakım nitelikler önem arz eder. Feminist bir teamülle araştırma yürüten her sosyal kadın araştırmacı, çalışmasının sadece aktarıcı kişisi değil, aynı zamanda bilgi üretiminde kurucu aktör olma hüviyetindedir. Otoetnografiye dayalı alanda katılımcı gözlem yoluyla edinilen bilgi, özdüşünümsel bir bakışı işaretlerken, *içeriden bakışı (insider)* varsayar (Faubion, 1972, s. 9-47; Merton, 2009, s. 145-164). Bu nedenle, özdüşünümselliği güdüleyen içeriden bakış (*insider*), karşılıklı anlaşılma ediminin gerçekleşmesini sağlayan önemli bir uğrak noktasıdır. Zira kadın araştırmacılar olarak ortak çaba, sadece kadınların kendi aralarındaki anlaşılmayı değil, toplum tarafından da anlaşılmayı beklemektedir. Bu hakkaniyetli beklenti, cinsiyet/toplumsal cinsiyet araştırmalarında önemli bir teknik olarak kadınları öncelikleştiren sözlü anlatı, kestirilemez olan gündeliğin içinden beslenen enformasyonu, katılmış eril tarihin içinden çıkarmayı hem kesintiye uğratmakta hem de var olan yapının merkezinde bir çatlak açarak kadınların görünürlüğünü arttırmaktadır. Bu aynı zamanda var olan kurulu tarihe yeni bir form kazandırmanın yanı sıra, yok sayılanların (yaşlılar, yoksullar, göçmenler, etnik azınlıklar, Lgbti+ bireyler, kayıt dışı işçiler) görünürlük kazanmasına olanak sağlamaktadır. Kadın çalışmalarında, alanda bilgi peşinde olan sosyal (feminist) araştırmacıların kadın olmaları oldukça önemli bir gerektirir. Bu gerektirir, alanda kaydı tutan araştırmacıyla izlek arasında kurulan hiyerarşik konumun aksine, doğrusal bir zeminde bulunmayı talep eder. Dolayısıyla, öznel ve/veya genel deneyimler, sadece anlatıcı konumundaki izleği değil, tecrübeyi dinleyen araştırmacı kadını da çalışmaya dahil eder. Bilgiyi epistemik anlamda işleyebilmek, dolaysız şekilde kadın araştırmacılara ihtiyaç duyar. Kadınların yaşadıkları deneyimlerdeki ortaklıklar/benzerlikler, *evrensel yoldaşlık* bağını kurarken, araştırmacı ve katılımcı arasında görünmez bir bağın oluşmasına imkân sağlar. Araştırmacı, kendi zihinsel konfor alanından uzaklaşarak Immanuel Kant'a göre (1785/2002) "genişletilmiş düşünce" (*enlarged mentality*) ifadesinin verdiği evrensel yoldaşlık için bir adımdır ve kalıp yargıların zindanından azat edilmeyi öğütler. Böyle bir zihinsel genişlemede (*difussion*) kanıksanmış "kapasite empati değildir, çünkü 'başkalarıyla hissetmek' anlamına gelmez; bunun yerine bilişsel bir yeteneği '*başkalarıyla birlikte*

² "Bilgi" anlamına gelen Yunanca episteme ve "bilim", "açıklama" anlamına gelen logos sözcüklerinin bir birleşiminden meydana gelen terimin ifade ettiği disiplin olarak epistemoloji, bilginin doğası, bilginin temel özellikleri, bilginin tam olarak neden meydana geldiği, bilgi iddialarının nasıl haklılandırılacağı, bilginin kuşkuculuk karşısında nasıl temellendirileceği, bilginin kaynağı ve sınırları problemleri üzerinde yoğunlaşır. Cevzici, A. (2005). *Felsefe Sözlüğü* (6 b.). İstanbul: Paradigma. s. 616.

düşünmek’ (*think with others*) anlamına gelir” (Benhabib, 2003, s. 190-191). Fakat bir yandan da özeleştirici olarak algılayabileceğimiz Sandra Harding’in de belirttiği üzere *gizli androsentrizm*’e³ (*hidden androcentrism*) girme hatasına düşebileceğimizi da unutmamamız gerekir. Özdüşünümselliğin feminist araştırma yöntemindeki önemi burada kendini gösterir. Çünkü feminist araştırma deseni, kadınları cinsiyetli varlıklar olarak görmesi nedeniyle, kadınlığa dair bilgiyi edinmede yine kadınların birbiriyle kaynaşmaları sayesinde öğrenilebilir. Feminist meta-diyalojik epistemolojiye dayalı yöntem arayışlarının ampirik gerçekliğine ilişkin kadın araştırmacıların akademik literatürü geliştirme çabası (tıpkı diğer bilimsel yöntemler gibi) bizler için yaşamsal bir gereksinimdir ve gelişmeye devam edecektir.

Bu çalışmanın üç ana sac ayağı bulunuyor: İlk ayağı, makalenin gidişatına bağlı olarak bilgi edinmede literatüre dayalı teorinin önemi üzerine odaklanıyor. Buna göre, kadın araştırmalarında bilgiyi edinme yöntemi olarak etnometodolojik alan araştırmasında otoetnografi üzerine durulurken, özdüşünümsel yaklaşımla içeriden bakışın gerekliliği tartışılıyor. Gündelik yaşantı dünyasının içinden beslenerek pratikten teoriye geçişin önemi ve ikisi arasındaki dolaysız ilişkide bütüncül bakışın kapısı aralanıyor. Bugün feminist araştırma yöntemi adı altında gelişim gösteren cinsiyet özelinde kadınların kendilerine mahsus deneyimleri, sözlü anlatı, katılımcı gözlem ve yüz yüze kurulan diyalogik iletişimle mümkündür. Meta-diyalojik araştırma deseni olarak görebileceğimiz katılımcı gözlem tekniği, bilgiyi edinirken özneleri, anlatan-aktarılan ilişkisinin hiyerarşik bir konumlanmadan çok doğrudan bir düzleme yerleştiriyor. Bu nedenle kadın araştırmalarında sözlü tarih, anlatı, bellek ve hafıza gibi teknikler, epistemolojik ve yeni bir tarih oluşturmaya önemine dikkat çekiyor. Çalışmanın ikinci ayağı birinciyi içerecek şekilde hem yüksek lisans tez çalışması için hem de diğer araştırmalara dayanan tecrübeye bağlı olarak, alanda bilgiyi toplamak için hangi yöntem ve tekniklerin seçilmesi gerektiği üzerine bir düşünce egzersizi sunuyor. İkinci ana başlık ve çalışmanın neredeyse yarısını oluşturan kısımda, alanda geçen üç aylık sürede otoetnografiye dayalı kazanımlar yer alıyor. Örneğin, bilgiyi edinmek için seçilen izleklerin yaş aralığına uygun anahtar kişi seçiminin, alanın içindeyken keşfedilmesi veya okumaz-yazmaz kadınlarla iletişime geçerken anadilin öneminin burada kilit rol oynaması ve bunun yanında çalışmanın yapıldığı yörenin kılık kıyafetine uygun giysilerin seçilmesi önceden tasarlanmış teknikler değildi. Buradan da fark edileceği üzere, her alan araştırması kendi yöntemini tasarlıyor. Üçüncü ve son ayak ise pratiksiz bir teorinin mümkün olmayacağı ön varsayımıyla, çalışmanın tamamı içinde yer alan teori, pratik ve yöntemin iç içeliği üzerine bir yol izlenmektedir. Bu minvalde, çalışmanın amacı kadın araştırmaları literatürüne katkı sağlamak için biz kadın (feminist)

³ *Erkekmerkezilik* (Androcentrism): Erkeksi çıkarların veya erkeksi bir bakış açısının baskın olduğu veya vurgulanması anlamına gelir. Bir karşılaştırma olarak karşımıza çıkan *Kadınmerkezilik* (Gynocentrism) ise kişinin dünya görüşünün oluştururken bilinçli veya bilinçsiz olarak kadının ilgi, çıkar ve bakış açısını merkeze yerleştiren, bütün değerlendirmeleri kadın merkezli olarak yapan yaklaşım. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/androcentric>

araştırmacıların yaşadığı zorluklara karşı; ‘kadın özneler kendilerine ilişkin bilgiyi edinmede nasıl bir iz sürmelidir?’ problematiği üzerine alan deneyimine dayalı bir değerlendirme yapılmaktadır.

1. Teoriden Pratiğe: Sınır Aşımı

1.1. Feminist Metodoloji’de Öznelden Nesnele: Epistemolojik Alanın Sınırlarını Zorlamak

Gündelik bilgidен teoriye geçişin bir yöntemi olan etnometodoloji, kişisel olarak, dolaysız toplumsal ortamlarımızı anlama ve bu yolla etrafımızdakilerle birlikte eylemde bulunmak için bir mevcut metotlara işaret etmektedir (Coulon, 2012, s. 7). Nitel araştırma yöntemi içinde bulunan alan deneyimine dayalı etnometodolojik desen, araştırmacı bireyin içinde bulunduğu kültürel, toplumsal ve tarihsel bağlamın gündelik pratiklerde nasıl bir süreklilik içinde şekillendiğini anlamak için oldukça elverişli bir veri toplama analizidir. Sıradan ve genellikle fazla sorgulanmayan rutinlerin anlatı yoluyla sistematik incelemeye tabi tutulması, görünen yapının arka desenini oluşturan birçok ideolojik gerçekliği gün yüzüne çıkarmayı amaçlar. Teorik ve epistemolojik bir öneme sahip olan etnometodoloji, sosyolojik düşünme formunun aksine, özerk bir alan içinde kendini konumlandıran araştırma desendir.

Etnometodolojinin bilimsel projesi, araştırmaya merak uyandıran alanın içinde gerçekleşen gündelik pratiklerin nasıl ve hangi dini, psikolojik, sosyal, kültürel, ahlaki ve tarihsel uğraklardan etkilendiklerini topluma duyurmak için kullanılan yerinde gözlem tekniğidir. Bunun anlamı, alanda bulunan yerlilerin hangi inanç ve toplumsal yapılardan etkilendiklerini ortaya çıkaran davranış kalıplarını incelemektedir. Özellikle kişilerarasındaki iletişim ve dil pratikleri dolayısıyla açık bilgidен ziyade örtük bilgiye ulaşmayı amaçlamakta; insanların bir durumu, olayı/olguyu nasıl gördüklerini, betimlediklerini ve tanım yaparken hangi müştereklerden beslendiklerini göstermektedir. Buna göre etnometodoloji, sağduyuya dayalı bilgiyi inceleyen bir dizi disiplinler alandan beslenerek gelişim gösteren (felsefe, dilbilim, sosyoloji, antropoloji), toplumsal kuram ve yöntemi birleştiren bir sosyal bilim yaklaşımıdır (Coulon, 2010, s. 10; Franke, 1983, s. 61-2; Wittgenstein, 1974, s. 22; Schütz, 1962, s. 53; Mehan ve Wood, 1975, s. 4-5; Neuman, 2013, s. 545-48; Zimmerman ve Wieder, 1970; Creswell, 2018). Sağduyuya dayalı bilgi incelemesi olan etnografya, toplumsal yapı içerisinde anlam kümelerinin kırılğan olduğunu, sabit ve katı olmadığını varsayar (Neuman, 2013’b, s. 547; Coulon, 2010, s. 28). Çünkü anlam, devam eden bir süreçtir ve yeniden üretilir. Bu sebeple, etnometodologlar, alanda izleklerle iletişim içindeyken konuşmanın bağlamını (duraksamalar da dahil olmak üzere) hem dil hem de davranış örüntüleri üzerinden analiz ederler. Bu bağlamda toplumsal yaşam, dil ehliyeti aracılığıyla inşa edilmekte, anlam örüntüleri iletişim pratikleri yoluyla icra edilmekte ve yaygınlaştırılmaktadır. Dolayısıyla etnometodolojik alan çalışmaları, bu dilsel ve iletişimsel pratiklerle

geliştirilmektedir. Örneğin, bu çalışmanın üzerine şekillendiği tez çalışmasında, peşine düştüğüm kuma olgusunda ikinci eş olarak gelen kadınlar için halk arasında kullanılan “üstüne kuma getirildi” ifadesi, ilk kadını ikincil konuma indirirken, ikinci kadını ise asimetrik şekilde bir üste çıkarır. Dil içinde kimliklerimize ilişkin anlamın inşa edildiği gerçeğini düşündüğümüzde, eşitsizlik ilişkisinin hiyerarşik altyapısı bu yolla kurulmaktadır. Bu aynı zamanda ortak kullanım aracı olan dilin hakimiyeti noktasında anlam üretimine katılımı gösterir. Dolayısıyla, alan araştırmacısının, yörenin dil kodlarına ve anlam örüntülerine vakıf olması hem zaman kazanmada hem de veriyi işlemede gerekli bir araçtır. Tallcot Parsons’ın alanda ampirik bilgiyi edinmede bir topluluğa aidiyeti vurgulayan ısrarcı tavrının aksine, Harold Garfinkle’a göre bu daha basit şekilde, kolektif üyeliktir (1937; 1967/1984. s. 76). Bunun izahı, örtük bilgiyi edinmede alet çantası olarak görülebileceğimiz salt dilsel yetkinlik değildir; aksine, temelde yerel bilgi üretiminden, mevcut açıklanabilir bir dizi toplumsal düzene kadar uzanan bir süreci kapsamaktadır. (Jules-Rosette, 1985, s. 35-39). Buna göre, anlatı tekniğine dayalı alan araştırması, bilgi edinmenin feminist araştırma yaklaşımları için de oldukça işlevseldir. Örneğin, kadın odaklı pek çok problematik içinde görülebilecek evlilik, boşanma, cinsel istismar, şiddet, intihar, kayıt dışı işçilik, kürtaj, eğitimde fırsat eşitsizliği, milliyetçilik, ev içi emek, şiddet, boşanma, dini baskı, töre, nafaka, seks işçiliği, kamusal görünmezlik, kimlik ve sokak hakkı gibi konuların feminist etnografik yöntemle verinin elde edilmesi, bugün anlatı tekniğiyle elde edilen konular arasındadır (Creswell, 2018, s. 179). Buna bağlı olarak bir yöntem olan feminist araştırma deseni, aynı zamanda mevcut toplumun adaletsizliklerine meydan okuyarak postmodern ve postyapısalcı eleştirinin birçok ilkesini benimsemektedir (Creswell, 2018, s. 180). Bunun yanı sıra, feminist araştırma yaklaşımlarındaki bir başka amaç, işbirlikçi ve sömürücü olmayan ilişkiler kurmayı, nesneleştirmeden kaçınmak için araştırmacıyı çalışmanın içine yerleştirmek ve dönüştürücü bir etkiyi amaçlamaktadır (Reinharz, 1992). Etnometodolojik araştırma deseni benimseyen feminist araştırmacılar, “toplumsal cinsiyeti, yaşam koşullarını şekillendiren temel bir örgütlenme ilkesi olarak görürler, dolayısıyla, bu yöntem, “belirli soruları odak noktasına getiren bir mercektir” (Fox-Keller, 1985, s. 6).

Alanda araştırmacının soracağı sorular, katılımcının zihninde bir soru işareti bırakma amacını güder; çünkü teoriye katkı amacıyla yürütülen bu tür çalışmalar, sadece akademik literatürü amacı gütmeyiz; bunun yanında ayrıca, sosyal dönüşüme kapı aralamak için mevcut bilincin şekillenmesinde toplumsal cinsiyetin odağını tersyüz etmeye yönelik bir görev üstlenir. Bu ideoloji ve değer yüklü araştırmanın amacı, “kadın deneyiminin hem görünmezliğini hem de çarpıklığını, kadınların eşitsiz toplumsal konumunu sona erdirmekle ilgili yolları düzeltme niyeti gütmektedir” (Lather, 1991, s. 71). Bu nedenle, metodolojik ve eleştirel feminizmi, var olan uygulamalı alanlara tercüme etmek, biz feminist araştırma yürüten etnografılar için olduğu kadar, diğer disiplinler için de bir kılavuz görevini üstlenmektedir (Abageil J. Stewart, 1994).

Feminist araştırmacıların kadın odaklı sosyal bilim yazılarında neyin dışarıda bırakılması gerektiğini belirlemeleri çalışmanın seyri için kolaylaştırıcı pratik bir bilgidir. Örneğin kimlik, cinsiyet rolleri, aile içi şiddet, kürtaj aktivizmi, karşılaştırılabilir değer normları, olumlu eylem gibi kadınların yaşadıkları sorunların hangilerini incelemeleri gerektiğini önceden belirlemeleri gerekir. Burada katılımcı kadınları dinlerken ve gözlemlerken dikkate alınması gereken bir diğer konu, araştırmacıların bilinçli ve sistematik olarak kendi rolü üzerine düşünmesi ve bir karşılaştırmaya gitmesi görsel ve duyuşsal bilgiyi yazıya dökmesi anlamında önemlidir. Örneğin bu çalışmanın ana dayanağı olan tez çalışmasında, katılımcıya “kıskanmayı” sorduğumda, hissettiği duygusal durum, kadınlığından bağımsız değildir. Stewart’a göre (1994) bu olgu, kadınları fail olarak seçim yapma ve baskıya direnme yeteneği pozisyonunda görüyor ve araştırmacıların, cinsiyetin farklı sosyal bir yapı olduğunu kabul ederek, bir kadının kendi cinsiyetini nasıl anladığını araştırmaları gerektiğini öne sürüyor. Dolayısıyla kuma olgusu üzerinden kadınların başka bir kadının kendisiyle eşit konuma getirilmesinde yaşadığı duygulanım, aynı zamanda cinsiyet kimliği anlamında kadınlığını da sorguladığı bir evredir.

Feminist literatürde yapılan son tartışmalar, feminist araştırma için uygun yöntemler bulma yaklaşımının yerini her yöntemin feminist yapılabileceği düşüncesine bıraktığını gösteriyor (Deem, 2002; Moss, 2007). Buna göre feminist araştırmanın mevcut durumunu, bir dizi dönüştürücü gelişme (küreselleşme, ulus ötesi feminizm), kritik eğilimler (karartılmış, sömürgeliktен arındırılmış araştırma ve keşışimsellik) devam eden konular (önyargı, geleneksel kavramları rahatsız etme) içinde görülebilir (Virginia Olesen, 2011). Özellikle, feminist literatürde belirleyici bir konumda olan tahakküm (baskı) teması hakimdir, ancak konu genellikle ataerkil bir toplumda cinsiyet tahakkümü özelinde karşımıza çıkmaktadır. Fakat son dönemlerde feminist literatürde öne çıkan disiplinlerarasılık gibi başında ek⁴ olan feminist araştırma alanları, genellikle disiplinlerin çerçeveleri arasında çalışmanın birçok farklı veçesini gösteren kapsayıcı bir şemsiye terim olarak kullanılmaktadır (Lykke, 2010, s. 26-29). Fakat, bu tür terimleri kullanırken neyin kastedildiği bazen araştırmanın sınırlılıklarına yönelik bir sorun teşkil edebilir. Bu nedenle, birbiriyle etkileşim halinde olan, ancak farklı disiplinlerin formlarını benimseyen alanlar içinde özerk bir sorunsala yönelmek daha ufuk açıcı olabilir. Örneğin, çok eşlilik konusunu odağa alarak araştırma yaptığım köyde, şiddet ve kuma olgusu arasında keşışim gösteren önemli bir problematik olarak her konuşmada karşılaşılan bir sorundu. Kültürel ve sembolik şiddet türü olarak yorumlanabilecek kuma olgusuna içkin bağlama yönelik ayrı bir şiddet türü

⁴ Bir paradigma değişimi olarak görebileceğimiz, *disiplinlerarasılık* kavramı, nitel araştırma deseni içinde yer alan görelî şekilde yeni bir kavram olmasının yanı sıra günün koşulları gereğince birden fazla alan arasında keşışim gösterir.

olarak merkeze yakın bir yerden konu edinildi.⁵ Bu sebeple, anlatı sırasında izlek ve araştırmacı arasında geçen diyaloga dayalı konuşma esnasında araya girmek ve/veya müdahale etmek yerine, akışın sürekliliğine imkân verilmeli ve not tutulmalıdır. Kadın deneyimlerinde veri toplama analizi olarak anlatı araştırması hem metodoloji hem de fenomen olarak kendi tanımları ve yerleşik bir görünümü ile ayırt edicidir ve son zamanlarda pek çok kitapla birlikte popüler bir “yapım alanı” olmaya devam ediyor (Clandinin, 2007; Chase, 2005, s. 651).

1.2. Alanda Kendinden Yola Çıkış Hikayesi Olarak Otoetnografiden Özdüşünümselliğe: “Anlatan *Benim* Ama Anlatılan *Biziz*”

Feminist teoriyle birlikte gelişim gösteren eleştirel ve postkolonyal teorileri çerçevesinde kültür ve kültür bileşenlerinin incelenmesi, ataerkil ve baskın beyaz erkeklerin hakimiyetinden alarak “öteki” olarak kimliklendirilen bireylere yüklemeye başlayan bir süreçtir (Yavuz, 2019, s. 476). Postmodernizmle birlikte 1980’lerin melez (*hybrid*) kültür yaratımına öncelik verildiği yoğun şekilde hissedilen politik ve sosyo-kültürel dönem, kimlik siyasetinin yükseliş gösterdiği, “öteki”nin değer kazanmaya başladığı ve melez kültürlerin yeşerdiği ortamdır. Ötekinin sesinin işitilmeye başladığı, kamusal ve aleni ortamlarda ontolojik olarak tanındığı bu dönemde, yeni çalışma alanlarında da bir beliriş göze çarpar: Etnografide dilsel (*linguistic*), yorumsamacı (*interpretive*, Denzin, 1997), ve yoğun betimleyici (*thick description*, Geertz, 1973) yaklaşımlar, metin içeriğine ve kurguya doğru evrilmeye başlandı (Yavuz, 2019, s. 276). Bu yönelim, postmodernizm etkisinin yanında posmodern etnografinin iç içe geçmesiyle yeni bir anlatı türünü ortaya çıkardı: Bu otoetnografi tekniğidir. Otoetnografi, etnografinin kişisel anlam dolayımıyla, öze ve kendiliğe dönük yaşantının yöntem araştırmalarında teknik bir ifadesi olarak karşımıza çıkar. Bir diğer ifadeyle otobiyografik ve kişisel olanın kültürel, sosyal ve politığe entegre olduğu, araştırma, yazma ve hikâyeleme metodudur. Bu anlamda, postmodern ve postyapısalcı yaklaşımın getirdiği formlar, etnik otobiyografi, bağlam sabit bir form olmaktan çıkıp devamlı akan (flux) bir yapıya bürünür (Ellis, Russel ve Fischer’dan 2004; Aktaran: Yavuz, 2019, s. 477).

Otoetnografik yazım üç şekilde kategorize edilir: ilki, “yerli antropolojisi”, herkesin aidiyet gösterdikleri grubun kendi anlatısının öznesi olması, bir diğeri olan “etnik otobiyografi”, etnik azınlık grupların kendileri tarafından yazılan anlatılar (içeriden bakışın önemi burada açığa çıkar) sonuncusu ise “otobiyografik etnografi” olarak bireyin kendi deneyimini merkeze alarak etnografik yazıma dahil ettiği kategoridir (Reed Danahay, 1997, s. 1-5). Buna bir örnek teşkil edecek olan kuma olgusu otoetnografik etnografi kategorisinde görülebilir.

⁵ Kuma çalışmasında alan gözlemlerinde, çokeşlilik konusu merkezinde açığa çıkan, eğitim, şiddet, cinsel istismar gibi birçok toplumsal ve kültürel problematik baş göstermişti; fakat bu başka çalışma alanlarının merkezinde yer aldığı için sonraya ertelendi. Bu çoklu kesişim gösteren konular birlikte ele alınmak yerine tek tek işlenmelidir. Alanda, araştırmacının maharetine göre ana konunun dışındaki sorunlara dair olguların da bir listesi ve anlatıları arşivlenerek yeni çalışma dosyaları oluşturulabilir.

Bu teamülle, otoetnografik bir çalışma olarak yürütülen çekeşlilik konusu, merkeze alınan Şanlıurfa'da görelî şekilde azalmış olan kuma olgusunu merkeze alan “*Feminist Bakış Açısından Evlilik ve Kumalığa Dair Kadın Anlatıları: Bir Sözlü Tarih Çalışması*” adlı tezin başlığını oluşturuyor. Özdüşünümsele bir merakla çocukluğumun geçtiği köy içinden otoetnografi olarak görülebilecek olan kuma konusunun seçilmesindeki ana amaç, alanda neredeyse Geleneksel (1923-1944) ve Boomer (1946-1964) kuşağında yer alan kadınların çoğunun bu evlilik biçimine mecbur bırakılmalarıydı. Ataerkiel sistemin gündelik olanın içinden hangi pratiklerle şekillendiği üzerine merkeze alınan bir konu olan kuma, Türkiye özelinde hala Güneydoğu Bölgesi'nde süregelen kültürel bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun en açık hali ise polijini türü evlilik biçiminin eşzamanlı şekilde çok-kadınla evlenen erkeklerin (ve geleneksel kuşakta yer alan kadınların talepleriyle süreklilik kazandırılmaktadır) kuma geleneğini sürdürmeleridir. Bu olgu, sadece kadınlarla erkekler arasında değil, kadınlarla kadınlar arasında da önemli bir yapısal eşitlerarasızlık⁶ inşa etmektedir. Bu olgunun yanı sıra yörenin dışına hiç çıkmamış olan okumaz-yazmaz kadınların farkında olmadan ataerkiyi sürdürdükleri gözlemlenmektedir. Özellikle yaşlı kadınların genç kadınlar üzerinde uyguladıkları kültürel ve dini kurallar, kuma olgusunun sürdürülmesinde önemli baskı araçlarıdır. Züriyetin devamı olarak erkek çocuk sahibi olmayan bir kadının eşine (dolayısıyla kendisine) kuma araması, onun ikincil konumunu inşa ederken, erkekliğin de ataerkiel sistemini hem beslemekte hem de süreklilik kazandırmaktadır. Örneğin, tezde katılımcı kadınlardan biri olan Hışino, erkek çocuk doğuramayınca, eşinin züriyetini sürdürmek için kuyu başında bir süre kumasını arar ve eşine ikinci eşi burada bulur. Eşini kuma adayını göstermek için kuyu başına gönderir.⁷ Sözlü anlatı tekniğiyle elde edilen bu bilgiyi biz Hışino'nun anlatısı sayesinde, feminist yöntemle borçluyuz. Dolayısıyla, özellikle kırsal alanlar sosyolojisi olarak görülebilecek bu tür kültürel olgular, alan çalışmaları sayesinde, eksik kalan bilgi açıklarını onarıcı bir misyon yüklemektedir. Kadınların yaşadığı ataerkiel sistem güdümlü pek çok sorun, kazanılmış feminist bilinçle çalışılmalıdır. Evlenmeden boşanmaya, şiddetten cinayete kadar birçok cinsiyet odaklı konunun bugün kamusal alanda tartışılması, etnografik alan çalışmalarında birincil kaynak olarak kadın anlatıcılar sayesinde gerçekleşmektedir. Konuyla ilgili olarak örneğin, çalışmayı yürüttüğüm köyde, 2021 yılına kadar hiç boşanma olmamış. Fakat bu yıl içerisinde kuzenleriyle evli olan iki kadın, şiddet ve geçimsizlik gerekçesiyle, iki

⁶ *Eşitlerarasızlık*, iki benzer konuma sahip bireylerin arasında yapısal durumlar karşısında temel haklardaki farklılıkları içerir. Örneğin, kadımla erkek arasındaki farklılıklardan ziyade, kadınlarla kadınlar arasındaki farklılıkları işaret eder. Eğitim, okur-yazarlık, kırsal-kentsel olgular gibi temel haklarda kültürel ve patriarkal eşitsizlikler, formel bilgi vb.

⁷ Bu izlek, çalışmada yaşlı olan bireyler arasındaydı ve Kuma geleneğini sürdürülmesini isteyen (Nilüfer, Ayşe, Saliha, Sıtya ve Belkız'ın aksine) izlekler arasında yer almaktaydı. Hışino'nun anlatısının geniş şekli için bakınız: Bu sayfa aralıkları arasında geçmektedir: 101-107, Beyza Huriye Turgut, (2018), “*Feminist Bakış Açısından Evlilik ve Kumalığa Dair Kadın Anlatıları: Bir Sözlü Tarih Çalışması*”, <https://tez.yok.gov.tr/ulusaltezmerkezi/tezsorgusonucuyeni.jsp>

kadın da boşanma davasını açmış ve kazanmışlardır. Dolayısıyla şiddet nedeniyle boşanma cesareti gösteren, törel ahlakın kadınlar üzerindeki normatif baskısını eleştiren Gelenekselciler ve Boomer kuşağında yer alan okumaz-yazmaz kadınlar, kendi öz deneyimleri dolayısıyla pek çok yapısal durumu konuşulabilir bir noktaya getirdiler (Turgut, 2018, s. 95). Kuma olgusunun, üzerine konuşulacak kadar önemli bir konu olduğunu söylediğimde birçok katılımcı, (derin bir iç çekerek), “*Neden, bu bizim boynumuzun borcu mu?*” şeklinde uzun uzun anlatmaya başladılar. Şüphesiz, tüm bu umut verici uyanışlar, feminist teori ve sesini yükselten (şiddet ve ölüm uğruna) kadınların sayesinde. Ne var ki, bu tür yapısal eşitsizliklerin sürdürüldüğü ataerki düzene karşı gelemeyip boynu bükülerek (“*Boynumuzun borcunu öterek, öldürülerek ödüyoruz!*”) bedelini canıyla ödeyen kadınların var olduğu bilinen sayısal verilere dayalı bir gerecektir. Bu nedenle kadınları çalışmak, kadınlarla çalışmak ve dayanışmak feminist sosyal araştırmacı kadınlar için hayati bir öneme sahiptir. Teorinin pratikten, feminizmin de dolaysız şekilde kadınlık tecrübelerinden beslendiğini varsaydığımızda, söylemden eyleme geçmek için tikelden tümele geçişin koşulu, deneyimleri alenileştirmek ve kamusal mekânlara taşımakla imkân bulabilir.

Tez konusu olan çokeşlilik içinde yer alan Polijini (çok kadınla aynı anda evlilik) konusunu çalışırken otoetnografik bir teamülle, yakın çevremde bulunan kadınların geçmişe dönük pratiklerini feminist yöntemle çalışarak alenileştirmeyi amaçladım. Bunun yanı sıra, alanda bilgi edinirken, sadece katılımcıların değil, araştırmacı olarak feminist sosyal araştırmacı kimliğimle kendi deneyimlerimin de çalışmada şartlara bağlı olarak kendiliğinden gelişen yeni metotlar (örneğin, sembolik şekiller tablosu, alanda yakınlık kurmak adına giyim kuşamda yörenin kıyafetlerini giymem, sabah erken saatlerde birlikte uyanmak gibi) geliştirdim.

Evrensel kadınlıktan ziyade,⁸ yersel/yöresel şekilde konumlanan ‘kırsal alan kadınlarının’ içine doğdukları etni, anadil, töre, kayıt dışı işçilik, gelenek ve okur-yazarlık gibi temel haklardan mahrumiyet ve bu çerçevede gelişen pek çok yapısal eşitsizlik, yüzyıllardır normal bir olgu olarak karşılanmıştır. Bu sindirilmiş kadınlık deneyimlerini (ataerki) horizontik alanlardan çıkarıp, evrensel bir disiplinin içine taşımak; böylelikle, cinsiyet odaklı deneyimleri görünür kılmak, her ataerki rüyasından (kabusundan) uyanmış kadın için birincil amaç olmalıdır. Paul Veyne’nin (2013, s. 28-29) olumsuzlamasını yaptığı yüzyıllardan bu yana süregelen resmi tarih, öyle büyük harfli bir (T)arih değildir. Yani başımızda her an yaşanmakta olan her eylem türü, tarih olmaya namzettir. Tam da bu sebeple, kadınların birbiriyle olan benzerliğinin görünürlüğünü bulanıklaştıran savaş ve kıyım yüklü resmi tarih, kadınların birbirilerini anlamasını kastrasyona uğratarak bağlamın kopmasına neden olmuştur. Bu kopuş, evrensel birleşmenin, kolektivitinin ve

⁸ Evrensel kadınlıktan söz etme hatasına sıklıkla düşsek de daha derinde deneyime dayalı benzerliklerin getirdiği evrensel düzeyde ataerkiye maruz kalma olgusuyla karşı karşıyayız. Her kadının deneyimi tekil olsa da doğrudan kadınlıktan ötürü gelişen evrensel cinsiyet (dişil) deneyimlerimiz bizi aynı noktaya getiriyor.

rasyonel karar almanın da önünü kesmiştir. Bu nedenle, otoetnografiye içkin feminist araştırma deseni ile alanda iz sürerek, nelerin peşine düşülmesi gerektiğini; feminist araştırmacı kimliğimle yine kadınlarla çalışırken hangi uğrak noktalarından geçildiğini; Şanlıurfa'da kadim bir gelenek olan Kuma konusu üzerine yürüttüğüm yüksek lisans tez çalışmamda edindiğim alan tecrübelerimi tartışmaktayım.

2. Alanda Epistemolojik Olanın İzini Sürme

2.1. Tematik Göstergeler: Mekânın Sosyal, Kültürel, Dini ve Fiziksel Kimliği

Tez çalışmasının yürütüldüğü coğrafi mekân, Şanlıurfa'nın Hilvan ilçesine bağlı, şehir merkezine 90 km (kilometre) uzaklıkta ve yaklaşık olarak 200 haneye yakın parçalı şekilde konumlanmış bir köyde geçiyor. Köyün sakinlerinin geçim kaynağı tarım ve hayvancılığa dayanmakta. Nüfus kayıtlarına göre dört göbekten fazla bir zamandan beri bu mezrada ikamet ediyorlar. Aileler hala geniş aile yapısını korumakta ve köyde dışardan (klan dışı) 'kız alıp vermeleri' çok ender bir durum olarak görülüyor. Köyde farklı soyadına sahip kimse bulunmuyor. Köyün en yaşlı bireyi 100 yaşın üzerinde ve çoğunlukla kadınlardan oluşuyor. Köye elektriğin gelişi, 1980'li yılların ortalarına dayanıyor. Elektronik haberleşme cihazları olarak Radyo her zaman bulunmuş, ancak Tv (Televizyon) 1980'lerin sonlarına doğru görülmekte ve sadece köyün ağasının evinde bulunuyordu. Tv'nin yaygınlaşması ise 1990'lara doğru geliyor. Ağalık kültürünün son izleri 2000'li yılların ortalarına kadar sürerken bu tarihten önceki evrede, köyde bireysel/genel tüm kararlar çoğunlukla köyün ağasına danışılarak yapılıyordu. 'Kız kaçırma'dan kan davasına, tarla sınırlarından arabuluculuğa kadar pek çok konu, âkil kişi olarak kabul edilen ağanın direktifleri doğrultusunda şekilleniyordu. Yaklaşık olarak 15 yıl kadar önce ağanın vefat etmesiyle köyde hem bu tür geleneksel/töresel olaylar hem de âkil kişi konumu özerkleşerek her ailenin kendi büyüğüne danışılmaya başlandı. Köyde anadil olarak hala aktif şekilde Kürtçe (*Kurmancî*) dili konuşuluyor. Genel olarak erkekler (anadillerini) Kürtçe'yi bilmelerine rağmen, Türkçe'yi (kadınlara oranla) daha aktif kullanıyorlar. Şu anda köy sakinlerinin hepsinin şehir merkezinde evleri bulunuyor. Şehirde ikinci ev almalarının ilk nedeni, köyde okulun sadece ilköğretim eğitimi verilmesinden kaynaklanıyor. Yani şehre yerleşmenin ilk gerekçesi, okuyacak erkek çocukların olmasına dayanıyor. Eğitim düzeyi olarak üst yaş sınır erkeklerde yükseköğretim (lisans) 40, kızlarda ise 30 yaş ve altına tekabül ediyor.

Evlerin iç düzeni, şehir hayatındaki konfora yakın şekildedir: Merkezi ısıtma sisteminden klimaya, mikrodalgadan internete kadar her tür elektronik cihaz aktif olarak kullanılır durumdadır. Eski ve yeni kuşak arasında çocuk sahibi olma sayısında görece şekilde bir fark bulunuyor: Örneğin, bir önceki (50 yaş ve üstü) kuşakta 7-8 + ve daha fazlayken, yeni kuşakta 3-5 arasında değişiyor. 30 yıl kadar önce evlilik

şekilleri olarak *Levirat*⁹, yakın döneme kadar ise *Berdel* görülmüştür. Gelenekselciler (1923-1944) kuşağında neredeyse tüm evlilikler polijini türü evlilik olmuştur. Buradan da anlaşılacağı üzere, kadınlar ya kuma ‘gelmiş’ ya da kuma ‘gitmiş’ler. Boomer (1946-1964) kuşağında ise görelî şekilde polijini türü tercih edilmiş. 20 yıl öncesine kadar doğumlar, evde köyün yaşlı kadınları tarafından ya da kendi kendine yapılmış. Köyde iki ayrı mezar ve bir top sahası bulunuyor. İnanç tercihlerinde ise (tercihten ziyade bir uyarlanma gözlemlenmektedir) ebeveynlere tabi olma durumu hâkimdir. Köyün dini, İslam ve mezhepleri ise Hanefî’dir. Soyalarının Hz. Hasan’a dayandığına dair çeşitli rivayetler bulunuyor. Bu nedenle köy halkı kendilerini ‘soylu’ (seyyit soyundan) olarak değerlendiriyorlar. Bu nedenle uzun bir zaman boyunca (Yaklaşık olarak 20 yıl kadar sbir üredir akraba dışı evlilikler yapılmaya başlandı.) akraba dışı evliliklerin yapılmamasının nedeni, soyun bozulmamasını istemelerinden kaynaklanıyor. Çalışmanın sürdürüldüğü alanı oluşturan bahsi geçen köy, beş vakit namaz kılan, oruç tutan, zekatını veren ve dini değerleri güçlü bir topluluk olarak öne çıkmaktadır.

2.2. Hâriçten (*outsider*) Gazel ya da Dâhilden (*İnsider*) Bakış: [Benim Kadınlarım]

Hakikatin “içeriden” anlaşılabilceği savının nihai noktasının “metodolojik solipizm” yani, içeriye dair bilginin ancak “duygulanım” (Orhon, 2014, s. 56) yoluyla anlaşılabilceği iddiası olduğunu vurgulayan Merton, (1972, s. 13) olgusal deneyimin içeriden bakışla (*insider*) anlaşılabilceğini öne sürmektedir. Bireyin bir kadın olarak içine doğduğu dünyanın cinsiyetli öznelerin duygularını hem anlayıp hem de doğru tanımlarla kavramlaştıracak yetkinliğin oluşma süresi, dışarıdan bakmayı öğrenmeyle başlamaktadır. Bu dışarıdan bakış için güvenli sınırlar olarak karşımıza çıkan coğrafi alanın dışındaki öznelerin konumlarını görmek, ben ve benden olmayan arasındaki farkı görmekle başlamaktadır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, kadın öznelerin konumlarını tahlil ederken araştırmacı kimliğiyle alana girerken diğer kadın izlekleri madunlaştırmadan olduğu gibi yansıtmak hem onlardan biri olmayı hem de onlarla ilişkilendirirken yaşadıkları alanın dışında sabitlenmeyi gerektirmektedir. Robert K. Merton’un içeriden bakış olarak ileri sürdüğü alan çalışmalarında ve özellikle feminist literatürde ihtiyaca dönüşen bu profesyonel duruş, Yogesh Atal’ın işaretlediği üzere (2001, s. 2) “birini anlayabilmek için bir olmak gerekir” önermesi, kültürel uygunluğu ve/veya benzerliğe sahip olmayı öğütlemektedir. Alanda iz sürücü olarak araştırmacının gerekli bilgiyi edinmesinde *içeriden* (*insider*) olması kadar dışarılıkları (*outsider*) konumu da önemlidir. Patricia Hill Collins’in işaretlediği üzere (1986, s. 15) “içerideki dışarılıkları” (*outsider within*) konumunu Pierre Bourdieu, “katılımcı nesneleştirme” kavramsallaştırmasıyla benzer bir yaklaşım geliştirmiştir. Bourdieu

⁹ Alan araştırmamda çalışmayı sürdürürken *Kuma* olgusunun dışında ayrıca *Levirat* (ölen kocasının kardeşiyle evlenme), *Sororat* (ölen ablasının eşiyle evlenme) ve *Berdel* (kırsalda maddî gücü yetmeyen ailelerin başlık parası yerine iki tarafın kızlarını değiş tokuş etmesi) türü evliliklere de tanık oldum. Ancak şimdiyle ilgili olması ve kuma olgusunun aktif olarak sürüyor olması, izleklere ulaşma, onlardan bilgi alma ve sayıca çok olmalarına dayanarak kuma türü evliliği çalışmanın daha doğru olduğuna karar verdim. Daha geniş bilgi için alternatif bir kaynak olarak bakınız: Müslüm Yücel, (2008), *Berdel: Evlilik İtifakı*, İstanbul: Kesit yayınları.

araştırmacı konumunun *katılımcı gözlem* ile karıştırılmamasını ve en zor çalışma olarak bu yöntemin olduğunu belirtir: Çünkü “çoğu zaman en derin ve bilinçdışı bağlılık ve kabullerimizden, nesneyi inceleyen için nesnenin ‘ilginçliğini’ oluşturan eylemlerden, tanımaya çalıştığımız nesneyle ilişki konusunda hiç de bilmek istemediğimiz her şeyden kopuşu gerektirmektedir” (2014, s. 262).

Çalışmanın yürütüldüğü alan kısmı, görelî şekilde diğer etnografik alan çalışmalarına kıyasla daha kolay geçmiştir. Sosyal bir araştırmacı olarak etnik köklerde aynı mayayı taşımanın verdiği benzerlik kültür, inanç, ritüel, törel, dil pratiklere hakimiyet /tanıdıklık ve elbette ki kadın olmam, içeride rahat hareket etmemi sağladı. Bu ‘içeriden’ ve ‘bir’ olmanın verdiği konum, sorulacak soruların da seyrini belirledi. Örneğin, izleklere rahatlıkla eşleriyle (koca) cinsel ilişki biçimlerini, sıklığını, hangi aralıklarla kumada ya da ilk kadında kaldığını rahatlıkla sorma cesaretini verdi. Araştırma yapılan köyde, kumalık olgusunun hali hazırda eskiye nazaran sık olmadığı, ancak Suriye göçü ile bekâr veya eşsiz kalan (dul) kadınların gelmesiyle genç ve orta yaş-taki erkeklerin yeniden polijini türü gayri resmi (imam nikahı) evliliği tercih ettikleri önemli bir bulgu olarak öne çıkmıştır. Bu olgu, içeriden olmanın sağladığı avantaj olarak edinilen önemli bir bulguydu. Çünkü, kumalıkta genellikle grup içinden tercih edilen kadınların yerine, Suriyelilerin zorunlu göçüyle, ganimet malı olarak görülen (İslam dininde savaşta eşsiz kalan kadınlar, çocuklar ve köleler ganimet malı olarak görülmektedir¹⁰) gelen kadınların tercih edilmesi, Polijinin pek çok yeni cephesinin de olduğunu göstermişti. Burada sosyal araştırmacı olarak kadınlar doğrudan katılımcı kadınlarla diyaloga geçerek istendik bilgiyi edinmede kolaylık sağlayabilirler; ancak farklı bir etnik kökenden olan bir kadınla ilişkilendirilmede araştırmacının salt kadın olması yeterli değildir. Kültürel, etni, dil ve coğrafi yakınlık burada cinsiyetle birlikte düşünülmesi gereken temel özellikler arasındadır.

Uzun erimli anlatı tekniğine dayalı olan etnografi, örtük bilgiye ulaşmada sıklıkla tercih edilen bir bilgi toplama pratiğidir. İzleklele diyalog kurarken, pragmatik bilgi peşine düşmek yerine serbest bir yol izleyerek, çalışma konusunun dışında diğer gündelik olan geçmiş rutinlerden masallara kadar zaman zaman çeşitli sohbet konuları etrafında bir seyir izlendi. Serbest yolla edinilen bu motif, sosyal çalışmacı için başka çalışma konularının izlerini sürmede yeni ufuklar açma potansiyeline sahiptir. Mülakat tekniği, (ve özellikle tanıdık olmanın sağladığı samimiyet ilişkisiyle) araştırmacı ve katılımcı arasında geçen karşılıklı konuşma, izleklelerin kendi sınırlarının dışına çıkmalarını sağlayabilir. Örneğin, araştırmacının kendi yaşantısından sunduğu örnekler, izleklelerin kendi kurdukları güvenli alanlarının dışında ve onların yaşantısıyla taban

¹⁰ “Kocası olan kadınlarla da evlenmeniz haramdır, ancak harp esiri olarak eliniz altında bulunan cariyele bundan müstesnadır. İşte bütün bunlar Allah’ın kesin hükümleridir. Bu sayılanlardan başkalarını, iffetli yaşamak, zina etmemek şartıyla, mal harcıyıp mehirlerini vererek nikâhlamanız helâldir. Dikkat edin: Evlenerek beraberliklerinden yararlandığınız kadınlara, belirlenmiş olan mehirlerini verin, bu bir haktır. Ama belirledikten sonra, aranızda anlaşarak miktarını arttırıp eksiltmeniz size bir vebal yoktur. Allah alim ve hakimdir / her şeyi hakkıyla bilir, mutlak hüküm ve hikmet sahibidir.” (*Kuran-ı Kerim: Nisa, 4/24*).

tabana zıt deneyimlerin olduğunu fark etmelerini sağlayabilir. Bu sayede izleklerin kendilerine dönük içkin eleştiri yapmaları için de bir fırsat oluşturuldu. Bu çalışmanın en önemli kazanımlarından biri, sadece kuma türü evlilik değil, doğrudan ataerkiyi ve tahakkümün erkek dolayımıyla normal bir olguya dönüşümünü görme ve eleştirme bilincini uyandırmasıdır.

Bu kazanım, tek taraflı olmadığı gibi feminist araştırma yöntemiyle yürüten farkındalığı yüksek kadınlar için de ufuk açıcı bir deneyimdir. Kırsal alanda yaşayan kadınla kenti yaşam süren kadınlar arasında (örneğin, kendileri tarafından belirlenmiş, kentli, eğitilmiş, göreceli şekilde ekonomik olarak daha rahat yaşayan kadınlar) özellikle ataerkinin yeniden ve farklı türlerle kendini restore ettiğini çalışma boyunca alanda göstermek, feminist literatüre önemli katkılar sağlayabilir. Bu nedenle bir ‘ara konum’ (hem içeriden hem de dışarıdan çifte konuma sahip olmak) olarak kadın araştırmacıların feminist teorideki bilgi açıklarını bulmada ve mevcut bilgiyi dönüştürmede yine alanın içinden gelen kadınlara ihtiyaç duyulmaktadır. Örneğin, sosyal olgu olarak kadın ölümlerinde kırsal alanda intihar eden kadınlarla kentte erkekler tarafından öldürülen kadınların ölme biçimlerinde farklılık görülse de maruz kaldıkları egemen ideolojik sistem olan ataerki altyapı aynı tarihsel sürecin sonucudur. Bu nedenle kentsel alanlar sosyolojisiyle kırsal alanlar sosyolojisi arasında bir bariyer işlevi gören kadın araştırmacıların pozisyonu (bilgiyi kamusallaştırma açısından) oldukça önemlidir. Bu bilimsel kazanım, alanda gözlem ve anlatı tekniği sayesinde elde edilmektedir. Bu nedenle anlatı tekniği kimi zaman “kullanımının tarihsel olarak yetersiz ve marjinalleşmiş bireyleri ve grupları azat etmeye hizmet edebileceği inancını taşımaktadır (Leigh ve Herman, 2011, s. 174).

Benzerliklerle farklılıkların iç içe geçtiği etnometodolojik yöntemde, araştırmacı alan deneyiminde bir kültürel tutulma yaşayabilir. Söz gelimi, eğitilmiş kadın topluluklarının aksine, metinsiz bir toplum olarak hâlâ kültürlerini korumaya çalışan Kürt kadınların deneyimleri ile coğrafya, etni, kültür ve özellikle eğitimden kaynaklanan yapısal çoklu eşitsizliklerin hali hazırda sürdüğünü görmek, zaman zaman deneyimde benzerlikler olmasına karşın ortak bir paydada bulunmak zorlaşabilir. Bu sadece kadınlarla erkekler arasındaki eşitsizlikler değil, kadınlarla kadınlar arasında da beliren kentli-kırsal kadınlık halleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylelikle sorunsalın içinden doğru bakmayı gerektiren ‘yanlı’ bakış, Alvin Gouldner’in (1979) işaretlediği şekilde “gerçekte, değerden bağımsızlığın kendisi de bir değer olduğu,” benzer bir yaklaşım geliştiren Karl Mannheim’de (1936) “değer-yansızlık ve objektiflik arayışlarını eleştirirken,” aynı yerden bakan Max Weber’de (1949) ise “araştırmacının taraf tutmaktan kaçınmayacağını” belirtmektedirler. Dolayısıyla Feminist yöntem için antipozitivist karşı-duruş olan postmodern etnografya, eleştirel ve özdüşünümsel otoetnografya ve yapısında arabulucuk gibi bir literatür olması bakımından kadın araştırmacıların, “[...] tarafsız gözlem ve anlatıma sahip bilimsel savların perdesini yırtmaya” çabalamaktadırlar (Stacey, 2017, s. 185). Bu nedenle “etnografik yazının yalnızca kültürel

röportaj olmadığı, aynı zamanda kültürel bir yapı ve Ben’liğin yanında Başka’sının bir inşası olduğuna dair bir farkındalık” getirmeye çalışılmaktadır (Stacey, 2017, s. 185).

2.3. Konu Belirlemede Kendinden Yola Çıkmak, Kendine Varmak (*Reflection*)

Sosyal araştırmacı olarak kendi yaşam alanlarımızın sınırları içinde, doğrudan tanık olduğumuz deneyimlerden yola çıkarak kadınların sosyal aktör¹¹ oldukları çalışmalar yürütmek, feminist araştırma yönteminde *içeriden bakışı* zorunlu kılmaktadır. Feminist yöntemin ön gerektirimlerindeki başka bir uğrak noktası ise “çalışmayı yürütecek olan araştırmacının kadın olmasıdır” (Neuman, 2012’a, s. 152). İçeriden bakışı sağlayan bu kolaylık, öncelikle bir araştırmacı olarak beni, içine doğduğum kültürün ön kabullerini bilmenin verdiği bağlamsal durumumla, artık bilfiil içinde yaşamıyor olmanın verdiği dışarıklı bakış ile birbiriyle kesişen çoklu bakış (*multisectional perspective*) açısının gelişmesine, böylece doğumdan itibaren kanıksamanın verdiği ön kabulün üzerine düşünmeye zorladı. Bu kendinden yola çıkış hikayesinin artalanında yatan etken, iki farklı bakışın birlikteliğiyle katılımcı bir yaşam kültürünün (büyük oranda her toplulukta olduğu gibi) uçlarda seyretmesi, (okuma bilmeyenle yükseköğretimde olmak, kırsalda kent arasında olmak vb.) kadınlık ve erkeklik arasındaki çelişkili durumun henüz anne karnıdayken yerleşiyor olması ve tıpkı derinizin renginin size tuhaf gelmemesi gibi yapısal bir değersizlik hissini öğretiyordu. Çünkü kadınlık hep bir sonralıktı.

Çalışma için konu belirlemeye karar verdiğimde, danışmanımdan önce annemle iletişime geçtim. Çünkü annem doğrudan çalışacağım alanın içinden biriydi ve üzerine kuma gelen bir kadının kızı ve geliniydi. Dolayısıyla her iki pozisyonu kıskanan ve kıskanılan duygulanımını doğrudan deneyimlemişti. Bütün ataerkil düzenin ağırlığını yaşamış biri olarak ilk uğrağım olan annem, çalışmamda *anahtar kişi* konumuyla, kültürel yakınlık noktasında bir nevi gayri resmi danışmanım oldu.

Kadın Araştırmaları ve Toplumsal Cinsiyet Yüksek Lisans programında okumam nedeniyle, kadınları işaretleyen bir çalışma yürütmem gerektiğini düşündüğümde, pek çok konu zenginliği içinde olsam da ilk aklıma gelen Kuma¹² (*Hêvî*) konusuydu.

¹¹ Richard Sennett’e göre bir aktör olarak “kamusal insan, duygularını ifade eden insandır.” Alanda izini sürdüğüm izlekler, duygularını ifade etmeyi zayıflık olarak algılıyorlardı. Bu kanıksamaya göre, duyguların ifade edildiği ortamlar olarak en belirgin alan olarak taziye evleri ve yas tutma süreci olarak karşıma çıkmıştı. Gündelik yaşamda ağlama veya kahkahayla gülme ayıp karşılanmaktaydı. Bu olgu, görelî şekilde bugün seyrelmiş olsa da hala devam eden bir problematiktir. Alanda kaydı tuttuğum esnada öfkesini rahatlıkla göstermeye cesaret eden iki izlek vardı: Amşide ve Saliha. Bunların dışında, belirgin şekilde herhangi bir fiziksel dışa yansıtma yaşanmadı ve genellikle durgun bir yolla anlatıyı sürdürdüler. Kamusal aktör ifadesi için daha geniş bilgi için bakınız: Richard Sennett, *Kamusal İnsanın Çöküşü*, (4 b.). (2013). (S. Durak ve A. Yılmaz, çev). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

¹² Alan araştırmamda çalışmayı sürdürürken *Kuma* olgusunun dışında ayrıca *Levirat* (ölen kocasının kardeşiyle evlenme), *Sororat* (ölen ablasının eşiyle evlenme) ve *Berdel* (kırsalda maddî gücü yetmeyen ailelerin başlık parası yerine iki tarafın kızlarını değiş tokuş etmesi) türü evliliklere de tanık oldum. Ancak şimdiyle ilgili olması ve kuma olgusunun aktif olarak sürüyor olması, izleklere ulaşma, onlardan bilgi alma ve sayıda çok olmalarına dayanarak kuma türü evliliği çalışmanın daha doğru olduğuna karar verdim. Daha geniş bilgi için alternatif bir kaynak olarak bakınız: Müslüm Yücel, (2008), *Berdel: Evlilik İttifaki*, İstanbul: Kesit yayınları.

Çokeşlilik türü olarak karşımıza çıkan Polijini'nin iyi bir şey olduğu fikriyle büyümüş çocuklar olarak çok kardeşli, çok dayılı, çok amcalı çok dedeli olmanın verdiği 'erkek çokluğu', iyi bir durum olarak yansıtıldı. 2016 yılında teyzemin bir gün aniden gelip gece bizde kalmasıyla durumun vahameti zihnimde netleşmişti. Teyzem (52), defaten eşinin aşırı ilgisinden rahatsızlık duyduğunu sık sık dile getirirdi: "*Gitsin evlensin ben de rahat edeyim*" yakınmasını çok duyardık. Ancak bir gün (aslında köy halkı uzun süredir biliyormuş) eniştemin (54) gizliden ve yaklaşık olarak 2 yıllık imam nikahlı bir eşinin olduğu haberi duyuldu. Sık sık Hilvan'a gitmesi ve geceleri Hilvan'da hiç kalmaması (asıl evi dışında bir yerde uyuyamamasında kaynaklanıyor) teyzemi hiç şüphelendirmemişti. Evlendiği kadın ise Suriye savaşında zorunlu göçle gelen üç çocuklu genç bir (34) bekar anneydi. Teyzem olayı ilk duyduğunda (doğrudan onun ifadesiyle), "*İlk kez o gece derin ve uzun bir uyku uyudum!*" sözleri dikkat çekiciydi. Ancak gelinleri ve kızları: "*Sen nasıl kıskanmazsın, kocan şu anda başkasının koynunda, bu kadınlara büyük bir hakaret, bu kadar rahat olmamalısn!*" telkinleriyle Teyze'min eşini kıskanması ve artık duygunun davranışlarında değişiklik yaratması, (kıskanmanın teyzemdeki tezahürü, içsel olandan çok dışsal etkiyle gelişen bir duyguydu) onu anneme (kız kardeşi) getirmişti. Çünkü kırsal alanlarda normatif yaptırım gücüne sahip olan töre ve gelenek, duygunun zafiyet olarak algılandığı yerde, teyzemin kız kardeşine sığınması, çocuklarından bile gizlediği gözyaşının acizlik olarak algılandığı bir yanı vardı. Teyzemin bizde kaldığı gece uyuyamayıp (ilk kez çevremde zayıf bir kadın görüyordum), sabah ezanıyla Halilürrahman'a (*Bahklığöl*) gidip Hz. İbrahim makamında dua etmesi (eşinin ona tekrar geri gelmesi için), kuma olgusunun kadında nasıl bir iz bıraktığına ilişkin önemli bir göstergedi. Annem, ondan gizli şekilde üstüne kuma geldiğini bize söylediğinde: "*E zaten eniştemi sevmiyordu ki!*" demiştik. Teyzem, aylar içinde hem çok zayıflamış hem de (artık) renkli kıyafetler giymeye (50 yaş üstü kadınlar çoğunlukla, kahverengi, lacivert, mor, gri ve siyah gibi koyu renkli kıyafetleri tercih ederler) başlamıştı. Eşinin ilgisini yeniden kendisine çekmek için izlediği bu yolun nedeni ise gizliden yapılmış kuma türü evlilikteki kadının genç olmasıydı. Diğer bir ilgi çeken konu ise kuma olayının gerçekleştiği evre, teyzemin menopoza girdiği döneme denk gelmesiydi. Bu durum aynı zamanda bir kadın için vazgeçişin de sebebi gibiydi.

Konuyu belirlememdeki ikinci bir uğrak noktası ise 7-8 yaşlarındayken amcamın iki evinin ve iki eşinin olması, anlamakta güçlük çektiğim bir durumdu. Amcamı kendi evinde her zaman görmüyordum. Amcamın ikinci kadınla (kuma) yapılan evlilik gerekçesi, ilkinin 'tembel' ve 'esmer' olmasıydı. İlk başlarda aynı evin salona bakan karşılıklı odalarında yaşayan amcam, çocukların artmasıyla ilk eşe yeni bir inşa ediyor. Böylelikle her bir eşte (adaletli olmak adına!) her bir kadında 15 gün süreyle diğerini görmeme pahasına birinin evinde kalıyor. Amcamın ikinci eşi ile konuştuktan sonra annesinin de kuma olarak evlendiğini araştırma yaptığım esnada öğrendim. Çok geçmeden kız kardeşinin de aynı şekilde üstüne çocukluk arkadaşı olan yan komşusu

(aynı zamanda kuzeni) kuma geliyor. Kartopu örneklemeyle çıktığım yolda 14 kadınla doğrudan ve yerinde gözlem yapma imkânı buldum. Kesintili şekilde yaklaşık olarak üç ay gibi bir sürede köyde anne ve kızı, kardeşler ve kuzenler, nineler ve torunlar herhangi bir rıza alınmaksızın hep aynı evlilik türüne maruz kalmışlar. Son dinlediğim izlek için pek çok kez yanına gitmeme rağmen köyde kimse konuyla ilgili herhangi bir soru sormamamı ısrarla tembihlediler. Fakat son 3. ya da 4. gidişimde evde eşinin kız kardeşinin (görümce) olması, izleğin içini dökmek için anlatmayı tercih ettiğini fark ettim. Fakat bu kez de görümcenin varlığı engel oldu. Çünkü ikinci evliliğe uygun koşulları sağlayan görümceydi. Süreci anlatırken kumasına karşı öfkesi geçmediği gibi görümcesine karşı öfkesi hala tazeydi. Konu açıldıktan sonra görümce rahatsız olup kuşluk namazı bahanesiyle odadan çıktı. Mutfaktan çıkarken yüksek sesle “Allah’ım çok pişmanım, bu kaderi yaptığım için sen beni affet!” diyerek mahcubiyet ve pişmanlığımı dile getirdi. Bütün şartların ve izleklerin sayıca artmasıyla, konunun koşulları da olgunlaşmış ve artık çalışacağım alan belirlenmişti.

Yürüteceğim çalışmada annemin ikinci bir misyonu ise, annesinin doğrudan üstüne kuma gelmesi ve ikincil tekil şahıs olarak “canlı tanık” pozisyonuydu. Annemle bir gün oturup kaç tane kuma evliliğinin olduğunu düşündük. Annem eline bir tespih aldı (yörede okumaz- yazmaz bireylerin hesap yapma araçları parmak, taş ve tesbihtir) ve saymaya başladı. Neredeyse belirli bir kuşak kadın ya kuma gitmiş ya da üstüne kuma gelmişti. Bir kez daha doğru konuya ve alana karar verdiğimi anladım. İzleklere ulaşmada ve bilgiyi almada “insan ilişkisine, katılıma ve bağlılığa dayalı olduğu” için katılımcı ve araştırmacı arasında kurulan doğrusal bağ, (onlardan biri olmam) bilgi veren ve alan olmak (salt pragmatik şekilde alıcı ve verici olmak) yerine karşılıklı konuşma şeklinde hareket ettiği için, benzer deneyimlere gömülü olan paralel ve karşılıklı konumlanma, kadınlıktan yola çıkarak yeni bilgi açıklarını keşfetmeyi sağlayabilirdi (Stacey, 2017, s. 180). Alanda deneyimleri dinlerken veya doğrudan olaylara tanık olduğum zamanlarda kesişimlerin, sürekliliğin ve iç içe geçen yaşamsal dokuların hep aynı yerde yaşamanın verdiği birbirine karışan hikâyelerin, hangisinin kime ait olduğunu kestirmede yaşadığım güçlük, kaydı aldığım sıralarda tanık olduğum ender deneyimlerdi. Hikâyelerin aktörleri farkı olsa da olaylar bir örüntü içindeydi. Birinin hikâyesi diğesinde bir düğüme dönüşürken öbüründe bir çözüme dönüşüyordu.

Pratiğin teoriyle ilişkisini kurmanın, hangi kavramsal uğrak noktalarında durmam veya geçmem gerektiğini alandayken belirlemek, araştırmacı için gün içinde düşünülmesi gereken bir yükümlülüktür. Kendimden yola çıkarken, uğradığım kadınların tecrübeye dayalı yaşamsal benzerlikleri ve aynı mecrada olmaları, beni Collins ve Sirma’nın kesişimsellik kavramına götürmüştü. Kesişimselliğin “[...] sezgisel, problem çözen veya analitik bir araç şeklinde işlenmesi” kadınlık deneyimlerinden bilgi edinmede bireyin *öz-tarihini* (self-history) ve kurgusunu yaratmada oldukça elverişli olduğunu gördüm (2016, s. 226-228). Teori ve deneyim arasındaki praksisin, alanda

henüz anlatı esnasındayken içeriden olmanın verdiği içkin eleştiriyi ve mekândan sıyrılmamanın verdiği özgürleşmeyle de dışarıdan bakışı, izleklerin an içinde söylediği deneyimin nereye oturacağını kestirmek, aslında pratik bilgiyi almaya başlandığı andan itibaren şekilleniyor.

2.4. Araştırmacının Konumu: “*Ne İçindeyim Zamanın Ne de Büsbütün Dışında*,”¹³

Yöntem seçimi içinde kadınlık deneyimine ilişkin sıklıkla tercih edilen ve ciddi katkı sunan nitel araştırma deseni içinde yer alan otoetnografi, bilgi edinme pratiğinin hâlâ ilk tercih nedeni olmasının artalanında, duygulanımın önemli bir bilgi edinme pratiği içermesidir. Bugün alanda yaşanan araştırmacı ve izlek arasındaki dönüşlü, etkileşimli, dayanışmacı ve bütünleştirici bağ, izlek kadar araştırmacıya da bilgi üretiminde önemli bir paye sunmaktadır. Çünkü FA’da (Feminist Araştırma) önemli bir tartışma konusu olan, ‘kadınları yine kadınların en iyi anlayabileceği’ gerçeği hâlâ geçerliliğini korumaktadır. W. Laurance Neuman (2013’a, s. 152) FA için “feminist bir öz-kimlik taşıyan ve bilinçli olarak feminist perspektif kullanan insanlar tarafından” yürütüldüğünü belirtmektedir. Bunun nedeni, “feminizm sadece bir bakış açısı, bir görme biçimi, hatta bir epistemoloji, bir bilme biçimi değildir; bunların yanı sıra ve aynı zamanda bir ontoloji ve dünyada var olma biçimidir” (Stanley, 1990: 14). Dolayısıyla burada amaç, kadınlara ‘söz hakkı’ vermeye çabalamak ve “baskın olan erkek yönelimli perspektifleri düzeltmek” için çalışmaktır (Neuman, 2013’a, s. 152). Feminist yönelimli olmayan araştırmacılar, erkek bakış açısının farkında olunsun/olunmasın, sürdürdükleri dil/söylem pratiklerini kullanarak toplumsal değişimin önüne geçmektedir; çünkü FA’nın diğer araştırmalar arasındaki temel farkı, araştırmacıyı cinsiyetli varlıklar olarak görmesidir (Neuman, 2013’a, s. 154).

Araştırma için alana girdiğimde, köyde ilk kez kültürel çalışmalar kapsamında araştırmanın bir kadın tarafından yürütülüyor olması hem ilgi çekici hem de umutlandırıcı bir değer taşıyordu. İlk kez kadınların gündelik yaşam eylemlerinin merak konusu olması, kameranın onları gösterme amacı taşıması ve kendilerini ifade etme noktasında istekli olmaları, kadınlara yönelik başka konuları da çalışmam için beni yüreklendirmişti.

Alanda çalışma süresi, yaklaşık olarak üç ayı buldu. 2016 yılında, Ocak, Şubat ve Mart ayları içinde bazı izleklerin evinde kaldım, bazılarıyla ise sadece gündüzleri ziyaretlerine gittim. Alan çalışmasını özellikle İlkbahar mevsiminde yapmayı tercih ettim; çünkü ilkbahar mevsimi, köyde ikamet eden sakinlerin şehre gitmeyecekleri bir zaman aralığıydı. Görüşme için tercih ettiğim saatler ise kadınların gündelik işlerinin olmadığı ve genelde kendilerini rahat hissettikleri kuşluk ve ikinci vakitlerinde gerçekleşti. Görüşme yaptığım kadınların yaş aralığı, en genç 45, en yaşlı birey ise 90 yaşının üstündeydi. Alana girdiğimde ilk olarak bir süre gözlem yaptım ve kültürel

¹³ Ahmet Hamdi Tanpınar’ın “*Ne İçindeyim Zamanın*” Şiir’inden alıntıdır.

olarak yörenin geleneklerine alışmaya çalıştım. Örneğin, kimi aileler maaile otururken, kimi aile haremlik selamlık yaşam biçimini tercih ediyordu. Uyanma ve uyuma saatlerine alışmak, yeme içme alışkanlıklarını biyolojik olarak benimsemek (koyun sütünden yapılan ve kendine has kokusunun olduğu peynir, koyun etinin yağlı olması ne yine kendine has kokusu, karbonhidrat ağırlıklı beslenme gibi) ve iklim koşullarına alışmak hem zaman alıyor hem de belirli düzeyde çaba ve anlayış gerektiriyor.

Çalışmanın yapılacağı grubun dil ve söylem pratiklerine hâkimiyet, etnografik alan araştırmasında en önemli gereçlerden birisidir. Kürtçe biliyor olmam hem çalışma esnasında hem de deşifreleri doğrudan kendimin yapması, kolaylık sağlamanın ötesinde, duyguları metne yedirmede bana önemli bir avantaj sunmuştu. Feminist bir araştırma yürüttüğümü ilk başlarda söylemekte güçlük çektim; ancak çalışmanın kadınları önemseydiğini, kadınların yaşadığı ataerki dolayımı sorunsalları herkese duyurmayı amaç edindiğimi belirttim. Kentli kadınla köylü kadın arasında cinsiyete ilişkin deneyimden bilgi edinmede hiçbir farkın olmadığı belirtmek görüşmenin ilk açıklamasıydı. Onların tecrübelerinin önemli olduğunu ve bunu en iyi anlatacak olanın yine kendilerinin olacağını belirttim. Kadınlara mahsus bilgiyi kamusalılaştırmayı ise yine onlar gibi bir kadın aracılığıyla olması gerektiğini belirttiğimde, “Tanımadığım kişiyle ben neden konuşayım ki!” gibi bir tepkide bulundular. Bu tepki, araştırmanın kim ve nasıl yürütülmesi gerektiği konusunda önemli bir uyarı niteliğindediydi. Tam da bu nedenle “Bu nedenle buraya gelen benim!” demiştim. Kişisel belleğin mahremiyetle olan ilişkisi, deneyimin aktarılacağı bir tanıdık kişi arayışına girer. Bu nedenle feminist araştırma yönteminde sözlü tarih ve anlatıyla dayalı teknik, içeriden bakışı önermektedir. Kırsal alanda yaşam süren kadınların eğitilmiş kadınlara değer vermelerinin artalanında; “*Erkekten bir farkı yok ki, neden okumasın!*” düşüncesi yatıyor. Alanda Kuma konusunu çalışacağımı söylediğimde ilk karşılaştığım tepki umut vericiydi:

Söyle kızım, bu düzen bitsin, biz kadınlar bu 'zehir şerbetini' artık içmeyelim!

(ma tu em mecburın va şerbeta zıher vexun!)

Kadınlar (erkekler) hep hakarete maruz kalıyor. Neylerine yetmiyoruz! Onlardan neyimiz eksik?

(Em kuwasî çiyê wan (zılam/peya/mîêr) nabın!)

Erkekler kötü nefisli.

(Peya pır nefis pîsın).

Yazık değil mi gencecik kadınlara!

(Ne heyfî va jnıkana!)

Çalışma sırasında FA'cılarının, objektif, değer-yansız olmaları nerdeyse mümkün değil; çünkü merceğe aldıkları kişilerle etkileşime giriyorlar. Burada duygu alış-verişleri, deneyimlerde cinsiyet odaklı benzerlikler ve kişisel olanın özel (bilâkis son derece toplumsal ve politik) olmadığı fark edilir. Örneğin Shulamit Reinharz, “Formel ve kişisel

ilişkiler arasındaki bağlantısızlığın belirsizleşmesi ve [...] ayırımın ortadan kalkması gibi, feminist araştırmacıların çoğunun ortak özelliği olduğunu” belirtir (1992, s. 262-263). Benzer bir yerden bakan John W. Creswell (1998, s. 98), “objektif bir anlama çabasının, ancak sübjektif deneyimler aracılığıyla oluşabildiğini” vurgular. Alanda, izleklerle kurduğum ilişkide (akraba kimliğimden tamamen sıyrılamasam da zaman zaman yabancı konumuna düştüm, çünkü kan bağının olduğu birine anlatılmayacak olan bilgilere de ulaşma imkânı buldum), bu pozisyon beni bazen kız kardeşlik bazen de yabancı konumuna getiriyordu. Örneğin bir izlek, kumalığa ilişkin deneyimini anlattığında (anlatı esnasında hava soğuk olmasına rağmen ter içinde kaldı) odada bulunan hepimizin gözleri doldu. Yoğun duygu geçişlerinin olduğu o an, araştırmacı kimliğimin ve araştırmayı dışarıdan biri olarak yürütmenin ötesinde, bizleri kız kardeşlik durumuna getirdi. Konuya ilişkin “örtük bilgiye” (Neuman, 2013’b, s. 546) erişimi sağlayan ve duygu geçişlerinin olduğu an, araştırmacı konumundan sıyrılarak, feminist kimliğimin devreye girdiği pek çok zaman aralıkları oldu.

Etnografik araştırma deseni olarak feminist yöntem, araştırmacının zihnini alana girmeden önce kalıp yargılardan ya da birtakım ön kabullerden arındırmış olması gerekiyor. Örneğin, John Johnson, alanda araştırmacının “odaksızlaşması”¹⁴ gerektiğini belirtir (1975, s. 65-66). Ona göre bu geniş durumlarda, insanlar ve ortamlar yelpazesine tanık olmak, geniş bir ağ oluşturmayı gerektirmektedir. Bir diğer deyişle, çalışmaya neyin dâhil edileceği ve/veya hariç tutulacağına dair karar vermeden önce, alana dair genel bir bilgi edinilmelidir. Diğer bir odaksızlaştırma türü ise yalnızca araştırmacının rolüne odaklanmamasıdır. Burada “kişinin deneyimi katı bir profesyonel rolün ötesine” taşınması önemlidir (Douglas, 1976, s. 122). Araştırmacının, “profesyonel rolüne ihanet etmeden,” alanda mümkün olduğunca daha fazla deneyim yaşamak için rahat bir toplumsal mevkiinin dışına çıkması gerekmektedir (Neuman, 2013’b, s. 550). Çalışmayı yürütürken alandaki rollerimin zaman zaman değiştiğini, bu rollerin sabit olmaktan çok geçişli ve dönüşlü olduğunu bizzat yaşadım. Örneğin, bir izlekte (3. derecen yakınlık), gözlemci olarak katılımcı olmamı gerektirirken, diğer bir izlekte (anneannem) tamamen katılımcı rolünü üstlenmek zorunda kaldım. Burada kaçınılmaz olarak bir yerleşme¹⁵ konumuna girilmelidir. Yaklaşık olarak üç ay boyunca kaldığım köyde (kendi köyüm olmasına rağmen genelde yılda bir ya da iki kez ve iki günden fazla kalmıyorum), tamamen üyelik konumuyla yerleşme yaşadığımı belirtmeliyim. Bu kaçınılmaz konum, objektif ve yansız bakışı hasara uğratabileceği gibi duygusal anlamda doğru ve bütünlüklü bilgiye erişimi de sağlayan dikotomik bir durum gibi

¹⁴ *Odaksızlaşma*, “alan araştırmasının başlarında araştırmacının, bir alan araştırması yerindeki olaylara daha açık hale gelebilme için geçmişteki varsayımlar ve yerleşik fikirleri ortadan kaldırması tekniğidir”. W. Lawrence Neuman, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*, (2013). (Çev: Sedef Özge), Ankara: Yayınodası.

¹⁵ *Yerleşme*, “alan araştırmasında bir araştırmacı aşırı ilişkiye girerek tüm mesafesini veya objektifliğini kaybettiğinde ve incelenen insanlarla birleştiğinde gerçekleşir”. W. Lawrence Neuman, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*, (2013). (Çev: Sedef Özge), Ankara: Yayınodası.

görünebilir. Ancak, duygudaşlığın bu sayede anlaşılabilceği *doğrusal eşitlik konumu*, yerleşme perspektifiyle erişilebilir.

Alanda izleklerle eşit konumda bulunmanın diğer bir görünümü, onların gündelik rutinleri içine yerleşmektir. Örneğin, güne birlikte uyanma, rutin işlerinin içinde pasif seyirci konumundan çok aktif ve rol üstlenen bir duruma geçilmelidir. Bununla beraber, giydikleri kılık kıyafete benzer giysiler giyme, özellikle alanda araştırmacıyı konuya dâhil eden önemli bir koşuldur. Örneğin, dini muhafazakâr (çalışmayı yürüttüğüm köydeki grup, İslami muhafazakâr ve Hanefî mezhebine tabiiydi) bir alanda pantolon giyiyor olmak ve başı açık olmak, bilgiyi edinmede büyük bir handikaba neden olabirdi. Bu nedenle, önceden diktirdiğim birkaç yekpare bir elbise (*kıras*) ve geleneksel beyaz başörtülerinden (*dısmal*) alarak, alana onların var olan kültürel dokusuna zarar vermeden iletişime geçtim.

2.5. Hikâyenin Peşinde: Her Anlatı Kendi Tekniğinin Kurgulayıcısıdır

Araştırmacıların deneyimlerinden ortaya çıkan ve gayri resmî bilgiye dayanan nitel araştırma deseni, araştırmacının merak duyduğu ortama dair samimi, birinci elden bilgiyi vurgular. Araştırma tasarımcısı kendisi ve incelediği insanlar arasına mesafe koymaktan kaçınır. Mesafenin ortadan kalkması, izlek ile yapılacak mülakatın seyrini belirlerken, kendini rahat hissettiği ve güvendiği kişi karşısında deneyimlerini paylaşır. Konuyla ilgili olarak Neuman'a göre, bu keyfi biçimde kişisel fikirleri araya sıkıştırarak veri toplama konusunda, kanıtları ve kişisel önyargıları destekleyecek biçimde seçici olarak kullanacağı anlamına gelmez (2013'a, s. 226). Benzer bir yaklaşımla Theodore M. Porter ise "objektiflik ideali bilimsel olduğu kadar politiktir" derken, yaşanan deneyimin toplumun sadece gündelik pratiklerinden ve mikro alanlardan değil, ideolojiden, tarihten, dönemin siyasal ikliminden etkilendiği gibi; anlatıcının dil ve söylem kodlarından, inanç değerlerinden, zihin yapısından hatta rüyalarından bile etkilenebilir (1995, s. 74). Dolayısıyla, izleklerin yaşantısı ve geçmiş deneyimleri, "kişisel çıkarların ve önyargıların kamusal standartlara tabi olmasını ima etmektedir" (Porter, 1995, s. 74).

Mülakat yapılacak kişileri belirledikten sonra sorulacak sorular, çalışmanın seyrini belirlemede oldukça önemlidir. İzleklerin tümüne aynı soruyu sormanın vereceği hasar, bir daha o kişiyle görüşmemeye kadar gidebilir ve sadece akraba konumuma değil, araştırmacı kimliğime de zarar verebilirdi. Bu nedenle X kişisine sorulacak soru ile Y kişisine sorulacak soruların hem dilinde hem de soru sorma biçiminde farklılıklara gitmek gerekmektedir.

Tezimle ilgili bilginin peşine düştüğümde, anneannemin (87) taziyesi (2016), birçok kadının bir arada olması, benim için bir fırsat yarattı. *Anahtar kişi* (annem) aracılığıyla, önceden izleklerle iletişime geçerek bir ön bilgilendirme yaptıktan (süre

tanımamın nedeni izleklerin belleğini kurcalaması ve duygusal olarak hazır duruma gelmesi içindi) bir süre sonra onlarla diyaloga geçtim. 7 kadınla önceden mülakatları yapıp görüntü ve ses kayıtlarını almıştım, ancak yeterli sayıya ulaşamayınca, taziyye fotoğraf makinamla ve ses kayıt cihazımla donanımlı şekilde gittim. Taziyenin üçüncü akşamında, yengemin (amcamın eşi) evinde tesadüfen toplanmış olan kadınların olduğunu duyunca, hemen yanlarına gittim. Oda¹⁶ daki kadınların çoğunun üstüne ya kuma gelmiş ya da gitmişler. Yengemin ve annemin yardımıyla ulaşmak istediğim kadınlar Oda'da toplanmış, anneannemle yaşadıkları anıları anlatıyorlardı. Anneannemin de üstüne kuma gelmesi nedeniyle benzer deneyimleri taşıyan diğer kadınların anılarını gün yüzüne çıkarmam gerekiyordu. Ben de sohbete (hikayelere meraklı olduğumu bildikleri için zaten anlatmaya isteklilerdi) dâhil oldum. Çalışmamın önceden ne olduğu konusunda fikirleri olduğu için dolaylı yoldan teyzeme sordum. Bizde kaldığı geceyi hatırlattıktan sonra, aslında önceden bildiğim hikâyeyi bir daha anlatması, diğer kadınların da anlatmasını teşvik etmişti. İçeriden olmamın ve yaş olarak bazı deneyimleri duymaya uygun (ergin/olgun) olmam nedeniyle, zıfif/gerdek (*mahr*, ilk cinsel deneyimin olduğu gece)¹⁷, (*zewaj*, evlilik) gecesi de dahil olmak üzere pek çok deneyimi anlattılar. Normal koşullarda, genç kızların olduğu ortamlarda önceden cinsel içerikli sohbetler yapılmazdı, ancak çalışmamı ciddiye almalarından ötürü, çoğu soruyu sormam konusunda beni cesaretlendirdiler. Oda'da toplamda 7-8 kadın vardı. İlk izleğim, (90 üstü) 3. ve son eş olarak kuma gitmiş. Evlendiği kişinin kendinden 20 yaş civarında büyük olması ve rıza alınmadığı için (her kadın gibi) bu tecrübesini daha çok masumiyet, acınma, hüznün ve acizlik olarak kodlamış. Dolayısıyla, soracağım soru da bu minvalde olmalıydı. Evlendiği yaşı sorarak sohbete başladım. Bu durum, genç olmam nedeniyle, onların benimle özdeşim kurmasına ve tecrübesini rahat anlatmasını sağlamıştı. Fakat ilk izleğin kızının deneyimlediği kumalık, hüzünden çok öfke yüklüydü ve ilk sorduğum soru, “*Şimdi nasılsın? Bu duyguya alışabildin mi?*” şeklindeydi. İzleklerin kuma gitme/gelme nedenleri çeşitli olsa da hissedilen duygu ve maruz kaldıkları tutumlar benzerdi, ancak olgunun bellekte kodlanma biçimi farklılık gösteriyordu.

¹⁶ *Oda*, sadece erkeklerin bulunduğu bir mekân olarak örf ve usule dayalı bilgilerin genç kuşaklara aktarıldığı yerdir. Hiyerarşik bir yapılanma içinde korunan Oda kültüründe, odanın en üst köşesinde yaşça büyük, varlıklı ve erk sahibi olanlar, kapıya yakın yerde ise gençler oturur. Bu hiyerarşik oturma düzeninde gençlere söz hakkı verilmez, yemek yenmez ve oturma pozisyonları da yine kültürün belirlediği iffete uygun şekilde belirlenir; sesli gülme veya uygunsuz hareketler yapılmaz. Konuya feminist bakış açısından yaklaştığımızda, oda ve ev düzeni cinsiyete göre belirlenir. Örneğin, kadınların bulunduğu mekân odanın aksine ahıra yakındır çünkü hayvanlarla kadınlar ilgilenir. Erkeklerin küçük bir kamusal alanı olarak görülen oda mutfaktan uzakta olur. Kadınların sesli konuşması ve gülme sesleri olasılığına karşın erkeklerle yakın yerde bulundurulmazlar. “*Hêla mâle*” (evin tarafı) olarak tasvir edilen yer, “*tendur*” (yemeğin piştiği yer), “*histerk*” (yatağın serildiği yer) gibi mekânlar kadınlara mahsus hareket alanlarıdır. Kadınlara ait bir oda kültürü yakın geçmişe kadar yoktu, ancak şimdi dönüşümlü olarak zaman zaman kadınlar da gündüzleri bu mekânı kullanabiliyorlar. Bu konuda Orta Doğu toplumlarında görülen mahremiyet, dini ritüellerin aksine kültürel olarak belirlenir. Burada din doğrudan semavi bir öğreti değil, mevcut toplumun içindeki kültürle harmanlandığı için var olan kalıplara göre pozisyon değiştiriyor.

¹⁷ *Mahr* kelimesi Kürtçe’de zıfif/gerdek kelimelerinin karşılıdır, ancak kelime aynı zamanda “yılan” anlamına da gelmektedir.

Her izlek deneyimini anlatmaya meyilli olmayabilir. Çünkü “eğer minimum düzeyde bir özsaygıyı korumak isterlerse, kendi ezilmelerinin ve aşağılanmalarının bilinçlilik düzeyine çıkmasına izin vermezler” (Çakır, 2003, s. 68). Bu nedenle, bir izleğim için bir mevsim bekledim. Zira akrabalar arasında bir kadının üstüne kuma gelme durumu, utanç (*kebehet*) nedeni olarak görüldüğü için nerdeyse 20 yılı aşkın bir süre hiç konuşulmamıştı.

Kumalık olgusunu gurur meselesi olarak gören bir izlek ile görüşmek için bu kez anahtar kişi yerine acısını, doğrudan şahit olan amcamın eşiyle (kuma giden grupta) iletişime geçtim. Mülakat yapmayı seçtiğim zaman boşluğu ise, köyde kadınların dinlenmeye geçtikleri kuşluk (10-12 arası) vakitleriydi. Bu saatte kadınlar genelde toplanıp çay ile günlük rutinlerini konuşurlar. Kuzenimle izlek’in evine giderken, yolda beni uyardı. Hemen söze girmemem gerektiğini ve önce kendisinin söz alacağını söyledi. Aynı şekilde fotoğraf ve video için yine acele etmemem gerektiğini belirtti. Bizi mutfakta (hem samimiyet hem de daha rahat konuşuyor olmaları nedeniyle) ağırladılar. Çünkü o sırada evin gelininin (kuzenim, teyze kızı) mutfakta sütün pişmesi nedeniyle görüşmeyi orada gerçekleştirdik. Benim için bu bir fırsattı. Köy yerinde kadınların kendilerini en rahat hissettikleri yer ya mutfak (*Hêla Malê*) ya da Tandır’ın (*Tendûr*) başıydı. Kuzenim: “Hala (*Metê*) sana sormaya çekiniyorum ama senin yaşadığın olay şimdiye kadar duyduğum en zor olaydı. Benim de annem kuma gitmiş, o da çok hakarete maruz kalmış ama seninki daha zordu. Eğer üzülmeceksen bize anlatabilir misin?” sorularıyla sohbeti başlattı. Ben de ses ve kamera kaydını hiç kimseye göstermeyeceğime dair söz verdim. Böylece mülakatımız başlamıştı.

Alan çalışmasının en büyük handikaplarından biri, çalışmanın yürütüleceği coğrafyanın kültür ve dil dinamiklerini bilme koşuludur. Özellikle, diyalogu sağlayacak olan başlıca iletişim aracı olan dil, araştırmacıyı merkeze taşır. Kürtçe dilini bilmiyor olmam, daha rahat soru sormamı sağladı. Alan çalışmasında dil kadar, kültürel yakınlığın da önemli bir koşul olduğunu hatırdı tutarak temkinli olmak gerekiyor. Kısmen misafir konumunda olsam da zaman zaman konuştuğum kadınların o an yaptıkları işlerine destek oldum, yardım ettim. Bu yardımlaşma, bizi salt konuşan-dinleyen pozisyonundan çıkarıp, doğrusal bir zemine taşıdı. Bir deneyin parçası olmaktan çok işbirlikçisi gibi onlara aktör konumunu sağladı. Bourdieu, bu tür nitel araştırmalar için doğrudan tekniğin üzerine düşünülmesi gerektiğini vurgulayarak, “toplumsal araştırmanın düşünümsel olması (yani konusu kadar kendisinin de incelenmesi ve eleştirilmesi) gerektiğini vurgular” (Pierre Bourdieu’dan akt: Neuman, 2013’a, s. 141). Bu nedenle her alan araştırmacısı, aslında kendi çalışmasının hem kurucusu hem yürütücüsü konumundadır. Diğer bir deyişle, alanda teorik bilginin yanı sıra yordamsal olarak da sınırları esnek bir çalışma düzeni içinde hareket etmek, yeni bilgi açıklarını yakalamada önemli açılımlar sağlayabilir. Örneğin, not tutmada geliştirdiğim bir kodlama tekniğiyle, izleklerin duygu durumlarını uzun uzun yazmak yerine, anlayabileceğim

ve unutmayacağım çeşitli kodlar geliştirdim. Bu *duygusal kodlama şekli* hem kendi tekniğimi geliştirmemi hem de zaman kazanmamı sağladı.

Tablo: 1. Sembolik Şekiller Tablosu

Sembolik Şekiller Tablosu	
(.)	Kısa süreli sessizlik
(...)	Uzun süreli sessizlik
(__)	Sesin yükselmesi
(^^)	Hüzünlenme, ağlama
(=)	Gülme
(	Konuşmanın başka bir konuşmacı tarafından kesilmesi

2.6. Alanı Terk Etmek: Anlatı Biter

Üç aya yakın bir zaman geçirdiğim köyde, yeni bilgi akışlarının olmadığını görünce, ayrılma zamanının geldiğini fark ettim. Ayrılmadan birkaç gün önceden izlekleri bilgilendirerek, duruma alışmalarına yardımcı oldum. Feminist alan çalışmaları, diğer araştırma türlerinin aksine, “üyelerle arkadaşlığın sürdürülmesini savunur” (Neuman, 2013’b, s. 592). Araştırmada, izleklerin yakınlarım olmalarına rağmen (içerinden bakış) sınırlı bir ilişki içindeydim, ancak yürüttüğüm çalışma sayesinde ilişkiler, akrabalık bağının ötesine, (arkadaşlığa) taşındı. Bu durum, onlarla olan zorunlu yakınlığın ötesinde, aynı yerden bakmayı sağlayan (hayatta kalan izleklerle zaman zaman geçmişe dönük sohbetler yapıyoruz) bir avantaja (özdüşünümsel perspektif/duygudaşlık) dönüştü. “Cinsel kimliğin uğrak noktalarına ilişkin yürüttüğüm”¹⁸ diğer çalışmamda ise (dışarıdan bakış), alanda kısa süreli kalmamdan ötürü, onlarda derin bir duygu durumu yaşatmadı. Uzun aralıklarla da olsa hala çeşitli yollarla iletişim kuruyoruz. Alandan ayrılmadan önce tüm çalışmalarım, verilerimin ham kısmını izleklerle paylaştım. Çektiğim video ve/veya ses kayıtlarını onlara izlettim. Bu durum hem onları onurlandırmış (köyde yıllarca, genelde yine erkekler tarafından erkekler ve çocukların video ve/veya fotoğrafları çekilmiş. İlk kez bir kadının elinde fotoğraf makinası görmeleri, onları hem şaşırttı hem de umut aşıladı. Çünkü çoğu kadın: “*bizi de çeksene*” diyerek ricada bulundular) hem de eğlenmelerine neden olmuştu. Hayatta kalan izlekler, hala beni gördüklerinde, alan çalışmasına dair (bu kez de) farklı izlenimlerini (35 yaş ve üstü genç kadınların erken yaşta menopozun nasıl bir hissiyat yaşattığına dair duygusal deneyimlerini paylaştılar) anlatıyorlar. Alandan ayrılırken, izleklerin anlattıkları mahrem deneyimlerini hiçbir surette paylaşmayacağıma dair onlara söz verdim. Bu hem onların rahatlamasına hem de herhangi bir etik çıkmaza neden olmaması için karşılıklı güveni sağladı. Çalışmayı bitirdikten sonra, izleklerin okuma-yazmaları olmadığı için çocuklarıyla iletişime geçtim. Hala zaman zaman:

¹⁸ III. Lisansüstü Yaşlılık Çalışmaları Kongresi’nde sunduğum “*Üç Kuşak Kadında Cinsel Kimliğin Oluşumu ve Üç İzlek: İlk Regl, İlk Cinsel Deneyim ve İlk Doğum*” bildiri. (Yayınlanmamış makale). 1-2 Kasım 2019, Antalya, Akdeniz Üniversitesi.

“*Derslerin nasıl, kadın hocaların var mı, notların yüksek olsun, sen orda bizi temsil ediyorsun!*” şeklinde motive edici geri dönüşlerde bulunuyorlar. Belgesel içerikli olan çalışmam da ise, proje bittikten sonra, videoyu torunları aracılığıyla izleklere ilettim. Bugün, izleklere bazıları hayatta değil...

Sonuç, Değerlendirme ve Öneri

Kadın çalışmalarında, epistemolojik yönetime ilişkin artık elle tutulur önemli adımların atıldığı, yeni çalışma imkânlarının geliştiği, tarihin silikleştirmesine karşın kadınların görünürlük kazanmaları, biz kadınlar için tarih yazmada, literatüre katkı sağlamada, yöntem geliştirmede ve yazın dünyasında yeni kadın öznelerin görünürlüğünü arttırmada önemli gelişmelerdir. Tarihten epistemolojiye giden yolun, pratikten teoriye giden yoldan geçtiğini ve alan deneyimleri içinde mayalandığı artık kabul edilmektedir. Cinsiyet çalışmalarında ‘yaşantının kendisini bir referans noktası’ kabul ederek, bilginin alan içinde ‘katılımlı-yapılandırıcı’ etkileşimlerle var olduğunu; yolu birbiriyle keşişen her alan deneyiminin sonucunda eylemden söyleme, oradan da diyaloga ve bu sayede bilgiye erişmenin ve epistemolojinin gelişmesine olanak tanıdığı bir gerçektir. Kadından kadına giden yolun, anlatının dışsallaştırılması sayesinde elde edildiğini, sözlü tarihin sunduğu anlatı olanağının var olan tarihi yapılandırıcı ve kurucu bir işlev üstlendiği, deneyimler dolayısıyla sağlanmaktadır. Bu nedenle her A kişinin hikâyesi B kişinin hikâyesinin devamı niteliğindedir. Hikâyeler arasında birinin diğerinde sürmesi, kadınlarda ‘baht dönüşü’ne (*catharsis*) neden olabilir. Çünkü her insan sadece ‘kendi’ değil, aynı zamanda ‘başka’sıdır da.

Yöntem geliştirmede çeperleri esnek, etkileşimli, yeni düşüncelere açık ve transdisiplinlerarası gelişen feminist epistemoloji, dolaysız şekilde özdeşünümsel bir teamüle ihtiyaç duyarken, “karşılıklı eşitlikçilik” sayesinde ise ‘doğrusal biçimde ilişkilenenin’ bilimsel çalışmalara hanel getirmeyeceği, yine kadın araştırmacılar sayesinde yönetime kazandırılmış bir zenginliktir. Sözlü tarih ve epistemoloji arasındaki dolaylı bağ, iki kişinin arasında geçen diyaloglar sayesinde fikrî temellükten çok ‘karşılıklı haklılaştırımı’¹⁹ geliştirdiği; böylelikle yöntem geliştirmede ve uygulamada ‘eşitliğin tahayyülden çok gerçekliğe büründüğü’ yine kadın çalışmacıların sayesinde.

Feminist araştırma yöntemi sayesinde “kadının istismar edilmesinin sonlandırılacağı”nı belirten Duelli Klein kadınları, “birer araştırma objeleri olarak sömürülmesini sona erdiren” hareket olarak görürken, Judith Stacey ise “tehlikeli manipülasyon riski” tartışmasının kapısını aralamıştır (1983, s. 95; 2017, s. 180). Özellikle, etnografya ile

¹⁹ *Karşılıklı haklılaştırım*, kavramı, Şeyla Benhabib’in kullandığı bir kavramsallaştırma olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamusal alanda eşitler olarak bireylerin, iletişimsel odayaşmaya varmalarını hedefleyen öznelerarası ilişki biçimlerinde, bir tarafın üretilmiş rıza veya fikri temellükünden çok, her iki tarafın, kültürel/normatif durumlarının çerçeve dışında bırakılmadan, kurulan karşılıklı diyaloga dayanır. Şeyla Benhabib, (1999). *Modernizm, Evrensellik ve Birey Çağdaş Ahlâk Felsefesine Katkıları*. (M. Küçük, Çev.), İstanbul, Türkiye: Ayrıntı Yayınları. Kavramın geçtiği yer, burada: 50-52.

feminist araştırma arasındaki mütakabiliyet, araştırmacı ve izlek arasında kurulan dostane ilişkinin, veri toplama yükünün bitmesiyle alanı terk etme, iki taraf için de ciddi kopukluklara ve gayri-otantikliğe neden olabilir. Bu eleştirinin yapılması, yine kadın araştırmacıların üstlenmesi gereken bir yükümlülüktür; çünkü alanı deneyimleyenin, yine ‘içeriden’ (*insider*) olanın gözlemleri sayesinde fark edileceğinden, eleştirme hakkının da sadece kadınlara ait olduğu kabul edilmelidir. Bu durum, feminist metodolojinin ortaya çıkardığı özerk bir sorun değil; aynı zamanda daha genel olarak sosyal araştırma için de olası sorunlardır (Ramazanoğlu, 2002, s. 2). Bunun yanı sıra, alan araştırması yaparken, etnografik sürecin istismarcı sürecini gözden geçirmek dikkate değerdir. Alanda edinilen bilginin ‘veri’ olarak tanımlanması ise bunun kesinleşmiş halidir. Alan araştırmacısının veriyi işleme sürecinde yorumlama ve anlamlandırmada manipüle edici (elbette ki araştırmacı veriyi ayıklama hakkına sahiptir) inisiyatife sahip olmasını engellemek için yine kadın araştırmacılarından oluşan bir etik kurulun (enstitüden bağımsız) belirlenmesi gerekmektedir. Bu sayede araştırmacı ve katılımcı arasında adaletli bir ilişki kurulmuş olacak ve alanı terk eden araştırmacı için de bir ‘ihanetten’ söz edilemeyecektir. Ancak kabul etmek gerekir ki, sözlü tarih ve anlatı yoluyla gelişen feminist yöntem, diğer tüm yöntem çalışmaları gibi eklemlemeye müsait, izlek-araştırmacı arasında kurulan mütakabiliyete dayalı ilişkiler dolayısıyla gelişim gösteren, diyalog ve gözlemlerle bilgi edinme çabasından beslenir. Caroline Ramazanoğlu, “feministlerin (diğer tüm sosyal araştırmacılar gibi), kendi sosyal yaşam bilgisine yönelik iddialarını” oluşturmaları gerektiğini; çünkü her şeyin gerçeğinin ölçülebileceği kesin veya mutlak bir bilginin olmayacağını belirtmektedir (2002, s. 1). Bu nedenle, olumlama kadar içkin eleştirel perspektife açık olmak, yine pratikten teoriye, etnografiden feminist yönetime ve alandan epistemolojiye giden patikalar sayesinde gerçekleştirilebilecektir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Bu çalışma kısmen İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir. Proje numarası: 37697

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: This study was partially funded by Scientific Research Projects Coordination Unit of Istanbul University. Project number: 37697.

Kaynaklar/References

- Atal, Yogesh (2016). Managing Multiplicity, The Insider-Outsider Duality, Economic and Political Weekly, Vol. 36, No. 36. pp. 3459-3466.
- Benhabib, Seyla (1999). *Modernizm, Evrensellik ve Birey: Çağdaş Ahlak Felsefesine Katkılar*. (M. Küçük, çev.) Türkiye: Ayrıntı Yayınları.

- Benhabib, Seyla (2003). *The Reluctant Modernism of Hannah Arendt*, United States of America: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Bourdieu, Pierre ve Wacquant, Loic (2014). "Sunuş", *Düşünümssel Bir Antropoloji İçin Cevaplar* içinde, Çev. Nazlı Ökten, Ankara: İletişim Yayınları. ss.135-175.
- Cevizci, A. (2005). *Felsefe Sözlüğü* (6 b.). İstanbul: Paradigma.
- Chase, S. (2005). Narrative inquiry: Multiple lenses, approaches, voices. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *The SAGE Handbook of Qualitative Research* (3rd ed., pp. 651–680). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Clandinin, D. J. (Ed.). (2007). *Handbook of narrative inquiry: Mapping a Methodology*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Collins, Patricia Hill (2000). *Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*. NY: Routledge.
- Coulon, A. (2010). *Etnometodoloji*. (Ü. Tatlıcan, Çev.) İstanbul: Küre Yayınları.
- Creswell, J. W. (1998) *Qualitative Inquiry and Research Design*, Londra: Sage.
- Çakır, Serpil (2003) Sözlü Tarih Projelerinde Yöntemsel Sorunlar ve Bu Sorunları Çözme Yolları, İlyasoğlu Aynur ve Kayacan Gülay. (Eds.). Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar Türkiye’de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı İçinde. ss. 57-70. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- D. H. Zimmerman, D. L. (1970). Ethnomethodology and The Problem of Order. J. D. Douglas içinde, *Understanding Everyday Life* (pp. 287-295). Cambridge UK: Cambridge University Press.
- Deem, R. (2002). Talking to manager-academics: Methodological dilemmas and feminist research strategies. *Sociology*, 36(4), 835–855. doi:10.1177/003803850203600403.
- Denzin, N.K. (1997). *Interpretive ethnography: Ethnographic practices for the 21st century*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Douglas, Jack D. (1975). *Investigate Social Research*. Beverly Hills, CA: Sage Press.
- Duelli Klein, Renate (1983). How to do what we want to do: Thoughts about feminist methodology, Bowles, Gloria, Duelli Klein, Renate, (ed.), *Theories of Women 's Studies*, Routledge and Kegan Paul: London.
- Edwards, E. (1992). *Anthropology and Photograph, 1860-1920*. New Haven and London: Yale University Press.
- Ellis, C. (2004). *The ethnographic I: A methodological novel about autoethnography*. UK: AltaMira Press.
- Faubion, James. D. and Marcus, George. E. (2009). *Fieldwork Is Not What It Used to Be: Learning Anthropology's Method in A Time of Transition*. Cornell University Press.
- Fischer, Michael J. (1986). Ethnicity and the Post-Modern Arts of Memory. In (ed. James Clifford and George E. Marcus) *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography* (194-233). Berkeley: University of California Press.
- Fox-Keller, E. (1985). *Reflections on Gender and Science*. New Haven: Yale University Press.
- Franke, C. O. (1983). Contemporary Field Research . R. M. Emerson içinde, *Ethnography* (pp. 60-67). Boston: Little, Brown.
- Garfinkel, H. (1967). *Studies in Ethnomethodology*. Cambridge: UK: Polity Press.
- Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures*. New York: Basic Books.
- Gouldner, Alvin W. (1976) "The Dark Side of the Dialectic: Toward a New Objectivity", In, *Sociological Inquiry*, Vol. 46, No: 1, pp. 3-16.

- Hill Collins, Patricia ve Bilge, Sirma (2016). *Intersectionality*, Malden, MA: Polity Press. pp. 22-78.
- Hugh Mehan, H. W. (1975). *The Reality of Ethnomethodology*. New York: Wiley.
- John W. Creswell, C. N. (2018). "Qualitative Inquiry & Research Design Choosing Among Five Approaches" Alıntı *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches* (4 b.). California: Sage Publications.
- Johnson, John (1975). *Doing Field Research*. New York Press.
- Jules-Rosette, B. (1985). Entretien Avec Harold Garfinkel [Harold Garfinkle'le Görüşme]. *Societes* 5 (1), 35-39.
- Kant, I. (2002). *Ahlak Metaiziğinin Temellendirilmesi* (3 b.). (İ. Kuçuradi, Çev.) İstanbul: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kümbetoğlu, Belkıs (2008) *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem Ve Araştırma*, (Bs. 2), İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Lykke, N. (2010). *Feminist Studies A Guide to Intersectional Theory, Methodology and Writing*. New York: Routledge.
- Malinowski, B. (1922). *Argonauts of the Western Pacific*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Manheim, Karl (1936). *Ideology and Utopia*, New York: Harcourt, Brace and World.
- Merton, Robert K. (1972). "Insiders and Outsiders: A Chapter in The Sociology of Knowledge" Issue: 78. *American Journal of Sociology*, 1, pp. 9-47.
- Ewa Morawska, "A Historical Ethnography in the Making" *Historical Methods* 3, no. 11 (1997): 55.
- Moss, P. (2007). Emergent Methods in Feminist Research. In S. N. Hesse-Biber (Ed.), *Handbook of feminist research methods* (pp. 371–389). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Neuman, W. Laurance (2013'a). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel Ve Nicel Yaklaşımlar*, I. Cilt. Çev. Sedef Özge, İstanbul: Yayınodası.
- Neuman, W. Laurance (2013b). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel Ve Nicel Yaklaşımlar*, II. Cilt. Çev. Sedef Özge, Ankara: Yayınodası.
- Olesen, V. (2011). Feminist Qualitative Research in the Millennium's First Decade: Developments, Challenges, Prospects. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *The SAGE Handbook of Qualitative Research* (4th ed., pp. 129–146). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Orhon, Göze (2014. 06. 01). "Alan Araştırması Deneyimini Tartışmaya Açmak: İçeriden Ya Da Dışarıdan Olmak, Çoğul Kimlikler ve Toplumsal Cinsiyet", *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 54-64. http://cins.ankara.edu.tr/11_5.pdf
- Parsons, T. (1937). *The Structure of Social Action*. Glencoe, IL: Free Press.
- Patricia Randolph Leigh, Balck, J. Herman (2011). "Digital Equity İn A Traditional Culture: Gullah Communities İn South Carolina", Patricia. Randolph Leigh in, *International Exploration of Technology Equity and The Digital Divide: Critical, Historical and Social Perspectives*, Hershey New York: Information Science Reference. pp. 173-192.
- Porter, M. Theodore (1995). *Trust in Numbers: The Pursuit of Objectivity in Science and The Public Life*, Princeton NJ: Princeton University Press.
- Ramazanoglu, Caroline and Janet, Holland (2002). *Feminist Methodology Challenges and Choices*, London: Sage.
- Reed-Danahay, Deborah E. (Ed.). (1997). *Auto/Ethnography: Rewriting the Self and the Social*. UK: Berg.
- Reinharz, Shulamit (1992). *Feminist Method in Social Research*, New York Oxford: New York Oxford: New York of University Press. pp. 46-76.

- Russell, C. (1999). *Experimental Ethnography: The work of film in the age of video*. Durham and London: Duke University Press.
- Schütz, A. (1962). *Collected Papers (vol. I) The Hauge*. Netherlands : Martinus Nijhoff.
- Sennett, R. (2013). *Kamusal İnsanın Çöküşü* (4 B.). (S. Durak ve A. Yılmaz,Çev). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Stacey, Judith (2017). “Feminist Bir Etnografya Olabilir mi?” içinde, *Kadın Folkloru Kuram ve Yöntem Üzerine Yazılar*, Yolcu, M. Ali, (Der.), (Çev. Hüseyin Karakaya), Konya: Kömen Yayınları.
- Stanley, Liz (1990) *Feminist Praxis: Research, Theory and Epistemology*, Londra: Routledge.
- Stewart, A. J. (1994). Toward a feminist strategy for studying women’s lives. In C. E. Franz & A. J. Stewart (Eds.), *Women Creating Lives: Identities, Resilience and Resistance* (pp. 11–35). Boulder, CO: Westview Press.
- Turgut, B. Huriye (2018), “Feminist Bakış Açısından Evlilik ve Kumalığa Dair Kadın Anlatıları: Bir Sözlü Tarih Çalışması”, <https://tez.yok.gov.tr/ulusaltezmerkezi/tezsorgusonucyeni.jsp>
- Turgut, B. Huriye (2019). “Üç Kuşak Kadında Cinsel Kimliğin Oluşumu ve Üç İzlek: İlk Regl, İlk Cinsel Deneyim ve İlk Doğum”, III. Lisansüstü Yaşlılık Çalışmaları Kongresi, 1-2 Kasım 2019, Antalya, Akdeniz Üniversitesi.
- Veyne, Paul (1978). *Comment on écrit l’histoire. Essai d’épistémologie*, Paris: Editions du Seuil.
- Weber, Max (1949). *The Methodology of the Social Sciences*, (Trans, eds. E. Shills and H. Finch), New York: Free Press.
- Wittgenstein, L. (1974). *Tractatus Logico-Philosophicus*. (B. F. D. F. Pears, Çev.) London NY: Routledge.
- Yavuz, O. (2019). Otoetnografik Yaklaşımda Fotoğrafın Yeri Ve Yöntemi Üzerine: P1a Arke’nin Çifte Kimliği. *Moment Dergi: Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 6(2), 470-491.
- Yücel, Müslüm (2008). *Berdel, Evlilik İttifakı*, İstanbul: Kesit Yayınları.
<https://www.merriam-webster.com/dictionary/androcentric>

A Poststructural Feminist Approach to the Acquisition of Gender Roles in Early Childhood

Erken Çocukluk Döneminde Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Kazanımına Postyapısalcı Feminizm Yaklaşım

Damla İŞİTAN KILIÇ¹

Abstract

Early childhood is the period during which the child's identity is constructed. The perspectives children acquire regarding the phenomenon of gender and the identities they develop during this period are important in terms of them being anti-discriminatory individuals in future periods. This study attempts to explain how gender is constructed socially, culturally, historically, and politically by considering the theoretical approaches developed in this direction instead of justifying gender construction biologically. The literature contains various studies on poststructural feminism, sexism, and gender acquisition in early childhood. This study discusses gender role acquisition, criticisms of gender acquisition theories, and the factors affecting gender acquisition using the poststructural feminist approach toward gender acquisition.

Keywords

Early Childhood, Gender, Gender Acquisition, Feminism, Poststructuralist Theory

Öz

Erken çocukluk dönemi çocukların kimlik inşasının olduğu bir dönemdir. Bu dönemde çocukların cinsiyet olgusuna dair kazandıkları bakış açıları ve geliştirdikleri kimlikler eşitlik ve kapsayıcılık bağlamında önem taşımaktadır. Birçok alanda sağlanmaya çalışılan eşitlik ve kapsayıcılık konusu toplumsal cinsiyet olgusunu da içermektedir. Çocukların erken dönemlerden itibaren inşa edilen toplumsal cinsiyetine birçok faktör etki etmektedir. Bu çalışmada toplumsal cinsiyet inşasının yalnızca biyolojik bağlamda temellendirilmesi yerine toplumsal cinsiyetin sosyal ve kültürel faktörlerle nasıl inşa edildiğine dair geliştirilen teorik yaklaşımlar ele alınarak açıklanmaya çalışılmıştır. Alanyazında erken çocukluk döneminde postyapısalcı feminizm, cinsiyetçilik, toplumsal cinsiyet kazanımı üzerine çeşitli araştırmalar bulunmaktadır. Bu çalışmada toplumsal cinsiyet rolleri kazanımı, toplumsal cinsiyet kazanımı kuramlarına getirilen eleştiriler, toplumsal cinsiyet kazanımına etki eden faktörler ve toplumsal cinsiyet kazanımına postyapısalcı feminizm yaklaşımı ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler

Erken Çocukluk, Toplumsal Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet Edinimi, Feminizm, Postyapısalcı Kuram

¹ **Corresponding author:** Damla İştan Kılıç (Research Assistant), Gazi University, Gazi Education Faculty, Department of Special Education, Ankara, Türkiye, E-mail: damlaisitan@gazi.edu.tr ORCID: 0000-0002-8431-0748

Citation: İştan Kılıç, D. (2022). A poststructural feminist approach to the acquisition of gender roles in early childhood. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi - Istanbul University Journal of Women's Studies*, 25, 141-154. <https://doi.org/10.26650/iukad.2022.1135316>

Background

Gender is the word used to describe how people differ as being male or female in terms of biological characteristics. The division of gender according to determined criteria forms a biological determination by creating categorizations (Butler, 2016). Biological determinism has been criticized in terms of the hierarchical superiority of one of the sexes (male) to the other (female) and the observance of this hierarchy by the sovereign (Boyer et al., 2009; Foucault, 2016). Apart from femininity and masculinity being emphasized as biological characteristics, these concepts are mostly used to indicate gender roles. Social roles involve the behaviors, duties, and obligations society expects from the women and men living there (Dökmen, 2010). Individuals learn these social roles that shape life, and hence the distribution of roles according to gender through experiences (e.g., at school, in the media, in their families, and from their surroundings) starts from the moment of birth (Akın & Demirel, 2003). The acquisition of social roles is realized through socialization. Meanwhile, socialization takes place within an important dimension of gender positions that are defined by male-female relations and form the identity (Hançer, 2018). In this context, this study will firstly discuss the acquisition of gender roles and criticisms on this and then attempt to address how the acquisition of gender roles is achieved in early childhood and how children are affected by gender role acquisition within the cultural and social contexts of the poststructural feminist discourse.

Acquisition of Gender Roles

Various theories exist that are used to explain acquisition of gender and gender differences, one of these being the psychoanalytic theory associated with Sigmund Freud known as Freudianism. According to Freud, children are psychologically bisexual at birth. Children acquire these bisexual identities as they resolve conflicting feelings of love and jealousy in their relationships with their parents. While boys are on the path of giving up their erotic love for their mothers and identifying with their fathers, girls are on a path toward gaining their sexual identity when they similarly start to identify with their mothers (Freud, as cited in Onur, 1995, p. 109).

According to another theory known as social learning theory, gender differences are shaped by observing other people's behaviors, by taking role models, and by imitating, reinforcement, and/or punishment (Bandura, 1977). Children learn gender role behaviors as a result of the punishments and rewards applied toward behaviors in accordance with their gender. If a girl who wants to help her father fix her car is dismissed because she is told it is an unsuitable job, she will be unwilling to help her father in the future. However, if her desire to help her mother in the kitchen is reinforced, she will want to help her mother again (Dökmen, 2010).

Another theory used to explain gender acquisition is cognitive development theory, which accordingly explains gender role acquisition through the cognitive processes of the child. According to Kohlberg (Kohlberg, 1966, p. 82-173) as the developer of the theory, children's gender role development is completed over three periods: the period of gender labeling observed between the ages of about two to three-and-a-half years (when the child can label their own gender correctly and others with some degree of accuracy), the period of gender stability between the ages of three-and-a-half to four-and-a-half years (when the possess partial awareness of the fact that gender does not change), and the period of invariance of gender between the ages of four-and-a-half to seven (Dökmen, 2010; Onur, 1995).

The last theory developed regarding gender acquisition is gender schema theory. Bem (1981) developed the theory, which states that children also take into account language and analogies as well as anatomical differences, division of labor, and personality traits while learning the definitions of femininity and masculinity in their society. Children evaluate and assimilate this particular gender-related information with each new piece of information based on gender. In other words, children learn to code their acquired knowledge through an evolving gender schema. In cognitive theory, children over the age of five have completed their gender role schemas and enter the period of belief in the invariance of gender. When compared with children aged five and over, children four years old and younger are seen to believe and trust more in the gender schema images that are presented (Bayramoğlu, 2015).

Criticisms on Gender Acquisition Theories

Social learning theory, cognitive theory, gender schema theory, and psychoanalytic theory are the ones used to explain gender acquisition. However, various criticisms have been brought toward these theories. Researchers have questioned girls' so-called penis envy and boys' so-called castration anxiety regarding Freud's psychoanalytic perspective on gender acquisition, which interprets psychological phenomena generally within a sexual framework (Dökmen, 2010; Freud, 2009; Keles, 2008).

Freud has been criticized due to how he based the explanations in his approaches on a biological basis with the understanding that anatomy is destiny while adhering to traditional culture in his explanations (Fromm, 1990). Freud's approach toward female psychology with a masculine sexuality from a male point of view has also been argued, especially for how he placed men in the center of his famous phallic theory (Habip, 2014). Meanwhile, social learning theory emphasizes the importance of rewards, punishments, and observations regarding gender role acquisition. However, studies are found to have not confirmed the hypothesis that children always resemble their parents of the same gender. Children instead choose dominant models, taking them as examples (Dökmen, 2010). Cognitive development theory, on the other hand,

has been criticized for how it neglects the role of culture and society, and the theory's assumption that cognition affects behavior is not always valid. Studies are also found to have shown the gender stability and constancy period to occur earlier than the ages Kohlberg suggests, as well as factors other than the gender constancy principle to affect gender development. Bussey and Bandura stated the connection between gender-related behaviors in children and gender schema (e.g., dolls are for girls, I am a girl, therefore dolls are for me) to not be fully demonstrable (Bussey & Bandura, 1999). Gender role acquisition is multifaceted, and despite the different criticisms, more than one theory should be considered together to explain this acquisition (Levy et al., 1998).

Factors Affecting Gender Acquisition

Gender is used a political approach that addresses the distribution of dominant power in society while offering a way of thinking about how identities are formed. Therefore, gender involves society, law, politics, and culture and is related to features such as class, ethnic identity, age, and physical ability (Kıymaz-Bahçeci, 2014). The idea in this context is that one's family and social environment in particular have a stronger effect on gender acquisition than genetic factors (Knafo et al., 2005). In addition to the family, factors such as peers, siblings, school environment, media, books, songs, cartoons, and toys have been stated to also contribute to this effect, build societal expectations, and cause these expectations to be internalized by converting them into rules for children (Carlson & Knoester, 2011; Hawkins et al., 2006; Kösel, 2009; Menekşe, 2019; Rust, 2006; Şivgin & Deniz, 2017; Yağan-Güder, 2017). The approach children internalize by modeling adults' roles is explained with role theory (Kıymaz-Bahçeci, 2014). Social role theory involves gender differences and similarities regarding social behavior. Its basic principle is that interpersonal differences and similarities primarily arise from the social roles men and women have in their societies (Eagly & Wood, 2016).

Yağan-Güder and Güler-Yıldız's (2016) study aimed to determine parents role in preschool children's gender perceptions and observed factors such as a child's mother not working, a child being exposed to or witnessing violence, and a child having a traditional structure regarding shared responsibilities within the family to affect how children express opinions in line with the gender stereotypes they form regarding women and men. Children whose mothers and fathers take responsibility for fulfilling household chores were determined to possess fewer stereotypical views about domestic responsibilities compared to children whose fathers did not help out with household chores. Children who do not experience pressure from their fathers, who have siblings of the opposite sex, and who are bought toys that are considered to be for the opposite sex were observed to make less stereotypical choices regarding their choice of games and toys.

The literature has stated parents' behaviors toward and interests in their children differ according to the children's gender and this to possibly affect children's perceptions toward gender (Freeman, 2007; Murray, 2004; Yağan-Güder & Güler-Yıldız, 2016). In one study (Freeman, 2007), five- and three-year-old children were asked to describe toys for boys and toys for girls and to predict how their parents would respond to their gender-specific toy preferences. The research was carried out with 13 three-year-old children, 13 five-year-old children, and their parents. At the end of the research, the three-year-old children were seen to have distinguished girls' toys from boys' toys using gender-specific stereotypes at a rate of 92%, while the five-year-old children distinguishing between toys more strictly using gender-specific stereotypes compared to the three year olds. While three-year-old girls had described toys as "for girls" or as "for boys" with slightly more stereotypical lines than the boys, the girls were more likely to be of the opinion that their parents would approve when they played with girls' toys. The results from that research showed children to have internalized stereotypical definitions of gender based on their responses to each set of questions, the way they ranked toys for boys and girls, the support they received for their gender-specific choices, and their parents' estimation of their between-gender toy selection approval.

A child's world is not neutral in terms of gender. The child's social environment includes both the physical environments to which the child is exposed as well as the social interactions the child has with others. Gender role patterns are evident in the decor of children's rooms, with clothes and toys that fit traditional color schemes in relation to physical environments, such as pink for girls and blue for boys (Pomerleau et al., 1990). However, gender stereotypes are also thought to have a dynamic structure able to create a distinction between practice and perception and to provide a transition between categories (Wood et al., 2002). Wood et al.'s (2002) study in which a total of 48 children and 144 adults took part examined gender role patterns through an activity where the children and their parents played together. The child participants consisted of 24 girls and 24 boys aged 24-72 months, while the adults were separated into three groups consisting of parents, other parents, and non-parents. The toys in the play sessions were presented as girls', boys', and neutral toys. After the game sessions, two questionnaires were administered to the adults. Their research findings showed the adults' classification of toys to not represent their perception of gender. The adults considered the neutral gender toys as a flexible category and included some toys for girls and some for boys in it. This flexibility was thought to have been caused by the perceived gender roles changing with social conditions over time.

Both social learning and cognitive development theories' explanations of how the behavior of gaining and displaying a gender role develop support the view that children may be affected by the presence of same or other sex siblings in the family (Bussey & Bandura, 1984). Based on this view, Rust et al.'s (2000) study examined the effect

of older sibling's gender on younger sibling's gender role, in which 1,027 three-year-old girls had one older sibling (527 had an older sister and 500 had an older brother), 1,143 three-year-old boys had one older sibling (561 had an older brother and 582 had an older sister), and another group consisting of 1,707 boys and 1,665 girls who were all only children. The study applied a questionnaire to mothers and caregivers and developed the gender characteristics in the questionnaire specifically to describe differences in gender role behaviors for each gender by allowing the boys and girls in the normal population sample of preschoolers to differ in terms of their masculinity and femininity. The research findings revealed the gender of the older sibling to be associated with the gender role behavior of the younger sibling. Having an older brother was associated with more masculine behavior and less feminine behavior in both boys and girls, while boys with an older sister exhibited more feminine behaviors, and girls with an older sister displayed less masculine behaviors.

Gender is an important component of socialization for children. Gender roles are presented in the literature on children as contributing to a socialized gender understanding of children. Despite the awareness of changing gender roles, much of the literature on children continues to present traditional gender stereotypes (Roberts & Hill, 2003). Kösel (2009) conducted an analytical study to examine the gender phenomenon in the story and fairy tale books used during the preschool period, examining 200 stories and 50 fairy tale books that were used in the Gaziantep city center. According to the study's findings, the characters in the story and fairy tale books had been formed according to traditional gender perceptions, with the female characters in the books having limited work lives and professional roles. The male characters were portrayed as more active, while the female characters were portrayed as more passive and weaker. The female characters had the role of the mother at home, while the male characters had the role of the father and as the figure who provide the livelihood of the house. Çatalcalı-Soyer's (2009) similarly saw male and female characters to have been formed in stories according to traditional gender roles (e.g., occupation, role in the family). In the examined stories, girls made friends with so-called passive and weak animals such as cats and fish at home, while the boys mostly made friends with so-called strong dogs outside the home.

Gender and the Poststructural Feminist Approach

The concept of gender is perceived in different ways by various cultures in different parts of the world and is determined in accordance with the roles of males and females (Tuncer & Şen, 2018). Gender studies conducted since the 1970s have shown biological gender differences (male-female) to be emphasized first followed by learned gender roles and socialization and gender to lastly have a central role in all social systems (Ecevit, 2011).

Two categories of people are formed through gender relations: male and female, with women and men making up the exclusionary categories. At the same time, this dual categorization creates dominance in gender relations (Flax, 1987), and importance is had in considering the concept of gender within the framework of gender equality (Tuncer & Şen, 2018). Not ignoring the gender distinction at this point seems to take place in the context of the poststructuralist approach. Poststructuralist theories refuse to examine society from the perspective of reductive and generalizing theoretical principles (Kaplan, 2018). As in the poststructuralist approach, feminism has attempted to develop a new paradigm of social criticism (Sarup, 1997). Understanding how individuals deal with sexist discourses tied to particular historical contexts by resisting or participating in cultural practices lies at the heart of feminism and poststructuralism (Azzarito et al., 2006).

Poststructural feminist theory (Toye, 2010) allows for ethics, politics, and aesthetics to be studied together as a set of related discourses and has caused various conceptual debates. Poststructural feminism problematizes what being a woman means by deconstructing the privatization of positions in society according to men and the categories of opposite genders. In this way, the concepts of gender-based subjectivity are constantly being scrutinized (Berbary, 2019), with poststructural feminist theory using the concepts of discourse, language, and power to shed light on the complexity of gendered play in the field of early childhood. The prevalent dominant understanding uses discourse as a practice that has been historically produced within a specific sociocultural context, structured by assumptions, and generates power. While some discourses shape the status of truth, alternative discourses are marginalized, with both the individuals themselves and their social world being redefined and organized in this way (Foucault, 1980).

Researchers use feminist and poststructuralist theories to analyze how elements of gender are constructed, how children comprehend the meaning of gender, and how they are actively involved in thinking about their own sexual identity (Broom, 1990; MacNaughton, 2000). Blaise's (2009) study analyzed qualitative data on gender and sexuality in a kindergarten classroom to examine how the children understood the concept of gender and sexuality in the classroom with their teachers by witnessing the behaviors of 5- and 6-year-old female students who sang and danced a song containing sexual expressions for adults. Class observation notes from the research show that children simultaneously do not know what they want or what they need. They accept heterosexual desires, and these desires are manifested in their speech and actions. For the most part, all girls believe that they want and need a boyfriend and that often a certain way exists to get a boyfriend. These beliefs about gender and sexuality limit the different possibilities for both girls and boys, clearly showing that heteronormative norms are part of the early childhood class of the binary gender regime (*Kaos GL*,

2013), where only relationships with the opposite sex are approved between men and women. Development is generally used to attempt to understand the relationship among biological sex, gender, and sexuality. This point of view is based on the fact that children are born with a biological sex first, then learn their gender before eventually acquiring their sexuality. Heteronormative norms in children are supported by assumptions that they are best, most accurate, or normal in relation to social stimuli. Heteronormative norms are seen as regulators because they encourage children to maintain stereotypical gender roles. Poststructural feminist theory takes a critical stance toward limiting the ways of understanding biological gender and sexuality. Poststructural feminism places gender at the center of inquiry and views it as a dynamic political and social construct that defines specific actions that are understood to be appropriate for one gender, rather than conceptualizing it as a characteristic of individuals (Blaise, 2009; Ecevit, 2011).

Another study (Taguchi, 2005) examined how teacher candidates and educators interact using feminist-oriented practices in teacher trainings in the context of Swedish early childhood teacher education. Education there is understood as a complex context of gendered cultural, social, scientific, and academic practices. Having different genders, races, sexualities, social statuses, abilities, religions, and ethnicities in the education system requires the differences to be explained to the students. However, the question arises to what extent the conditions created by today's educational discourses enable different kinds of explanations. Established curricula and oral narratives organized accordingly include already accepted and embodied practices. Differentiating among discourses is very difficult in the face of educational programs whose contents have drawn borders. Teachers inevitably will think that they are unlikely to implement strategies that promote healthy sexual development in their classrooms, programs, and schools such as gender equality and respect for sexual diversity. Teachers working in such schools may feel pressured to ignore the needs of children and parents who do not conform to strict gender and sexual expectations (Duke & McCarthy, 2009).

MacNaughton (1997) conducted a study claiming that traditional/conservative approaches to gender influence children's understanding of gender relations in early childhood by restructuring teachers' perspectives with a feminist approach. The target of her study was to observe the feminist approach (Taş, 2016), which supports gender equality in early childhood education, opposes discrimination between men and women, and advocates all kinds of economic, political, sociocultural, and social equality between the opposite sexes. The study specifically examined what happens when small groups of children and their teachers challenged traditional gender role stereotypes at the early childhood center. Her study analyzed and interpreted the story of Nellie, a teacher of 4- and 5-year-old children, using a poststructural feminist approach. While participating in the study, the teacher Nellie began to carefully observe the children during the activities during school hours and recorded her observations on video. She

observed that boys mostly preferred to play with boys in the playground and excluded girls who want to be included in the game, with the excluded girls then playing with other girls. Next, the teacher started to interfere with the children's play. With this intervention, girls were encouraged to play more on the playground and to play with boys. Nellie stated that, with this intervention, the boys who'd traditionally positioned themselves as masculine would then use a series of strategies such as throwing water at the girls or chasing them to show that they own the space. Another of the teacher's interventions occurred when one of the boys told a girl on the playground that she couldn't play there. She responded by telling the boy that the girl could play wherever she wants, that she doesn't have to ask him if she wants to play with blocks there, and that she is free to come and play. After a while, relationships were seen to have been established between the boys and girls and the children to have moved away from sexist practices. The teacher's intervention with a feminist approach had obscured the construction of gender-based power relations between children by preventing gender differences in the children's play preferences. At the end of the study, the teacher stated that the children will already learn the subjects in the curriculum such as mathematics in some way; however, she also stated that gender and human rights issues should be taught as a priority and that the sexist curriculum should be updated.

Sumsion (2005) aimed to examine the gender stereotypes that children in early childhood form regarding their teachers, conducting a study using the poststructuralist approach to analyze children's perceptions about male preschool teachers and to examine the discourses that support the perceptions that were reached. The study included 63 children (average age of 4). The researcher attempted to analyze the children's perceptions of their teacher Bill based on their drawings, their explanations of the drawings, and interviews. With a basis on the poststructural feminist perspective that views gender as socially constructed rather than a biologically determined binary category, the research obtained data from the participant children in a way to show which of the children's perceptions of Bill conform to or challenge traditionally gendered views, which regulate the binary gender category, and which provide information about views on masculinity based on the definitions provided by children. Among the findings the researcher reached based on his analysis of the children's discourses, 47% of the discourses were seen to have been created using a gender discourse, which showed boys to portray Bill in traditionally gendered ways based on shared friendships and commonly perceived masculine interests such as wrestling, block games, and construction toys.

It is thought that gender roles in education are institutionalized with stereotypes about gender (Baykal, 1991; Sayılan, 2012). Şivgin and Deniz (2017) carried out a study on 60- to 72-month-old kindergarten children attending kindergarten aimed at examining the effects of educational activities involving gender roles on gender stereotypes. The study had 80 children, 40 in the experimental group and 40 in the control group. In the

study, the researchers applied the Gender Stereotypes Assessment Tool they'd developed to the children in the pretest/posttest format. The researchers prepared acquisitions and indicators that corresponded to each item on the Gender Stereotypes Measurement Tool, then organized gender roles education activities in line with the Ministry of National Education (MoNE, 2013) preschool education program. The activities were carried out two days a week over 8 weeks, and the research findings showed that the children who'd classified the tasks, occupations, toys, and games according to gender before the activities had broken their gender stereotypes after the education activities.

Conclusion

Many researchers studying in the field of early childhood have taken into account and criticized various issues including ideological and political judgments, cultural understandings, and dominant pedagogical beliefs in order to create a field of application in education (Yelland & Kilderry, 2005). Criticizing the assumptions about how cultural and descriptive judgments that are thought to be developmentally appropriate affect the development of children and how they change between which cultural contexts is thought to be necessary. The gender phenomenon has been examined from different perspectives and has been stated to be able to provide direction for early childhood education for creating new fields of practice and research (Wilmarth & Manning, 2007). Based on the results from the current research, the knowledge that children acquire about gender during the construction of their social emotional identity is seen to be able to affect the abstract rules that initially form about gender. In particular, the influence of the traditionalist understanding seems to have had great influence in forming gender role patterns (Carter & Patterson, 1982). Having children understand how their social identities develop during the period of early childhood development is very important in the current order (Davies & Banks, 1992), and this should also be embedded in the broader discourse of social justice within the context of gender, diversity, and equality in early childhood education. Broad discourses on children's rights should also be reflected in politics and provide practical benefits in the transition to inclusiveness with equal opportunities (Azzarito et al., 2006).

Gender begins to be acquired during early periods. Being the most common environments, both the child's family and the school environment contain elements that impact this achievement. The transfer of heteronormative rigid gender stereotypes to children is currently a widely accepted issue, but its properness has become controversial and should be handled with care. The aspects of sexism that affect cultural values and education curriculum, that appear in every field, and that lead people to discrimination need to be criticized. That this discrimination not be presented as a normalized thing in early childhood education at a time when children's identities are being constructed is considered to be important, and having children become individuals who are opposed

to discrimination is also important and something that can be reflected in other areas of their future lives.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

References

- Akın, A., & Demirel, S. (2003). The Concept of Gender and Its Effects on Health. *Cumhuriyet University Faculty of Medicine Journal*, 25(4), 73-82.
- Azzarito, L., Solmon, M. A., & Harrison Jr, L. (2006). If I Had A Choice, I Would ... A Feminist Poststructuralist Perspective on Girls in Physical Education. *Research quarterly for exercise and sport*, 77(2), 222-239. doi: 10.1080/02701367.2006.10599356
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Printice-Hall: Englewood Cliffs.
- Baykal, S. (1991). Examining The Stereotypes of University Students About Gender Roles in Terms of Some Variables. *Turkish Journal of Psychological Counseling and Guidance*, 1(2).
- Bayramoğlu, L. (2015). *Examination of Preschool Children's Perceptions of Gender Roles*. (Master Dissertation, Eastern Mediterranean University, Ankara). Retrieved from <http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11655/1879/839f889a-c8e5-455f-8534-d6e369715ecb.pdf?sequence=>
- Bem, S. L. (1981). Gender Schema Theory: A Cognitive Account of Sex Typing. *Psychological review*, 88(4), 354. doi: 10.1037/0033-295X.88.4.354
- Blaise, M. (2009). "What A Girl Wants, What A Girl Needs": Responding to Sex, Gender, and Sexuality in the Early Childhood Classroom. *Journal of Research in Childhood Education*, 23(4), 450-460. doi: 10.1080/02568540909594673
- Boyer, M. A., Urlacher, B., Hudson, N. F., Niv-Solomon, A., Janik, L. L., Butler, M. J., ... & Ioannou, A. (2009). Gender and Negotiation: Some Experimental Findings From An International Negotiation Simulation. *International Studies Quarterly*, 53(1), 23-47. doi: 10.1111/j.1468-2478.2008.01522.x
- Broom, D. (1990). Book Reviews: Frogs and Snails and Feminist Tales. *The Australian and New Zealand Journal of Sociology*, 26(3), 402-404. doi: 10.1177/000494419203600116
- Bussey, K., & Bandura, A. (1984). Influence of Gender Constancy and Social Power on Sex-Linked Modeling. *Journal of Personality and Social Psychology*, 47(6), 1292-1302. doi: 10.1037//0022-3514.47.6.1292
- Bussey, K., Bandura, A. (1999). Social Cognitive Theory of Gender Development and Differentiation. *Psychological Review*, 106 (4), 676-713. Doi: 10.1037/0033-295X.106.4.676
- Butler, J. (2016). *Gender Trouble Feminism and the Subversion of Identity*. (Translation and edited by B. Ertür). İstanbul: Metis.

- Carlson, D. L., & Knoester, C. (2011). Family Structure and the Intergenerational Transmission of Gender Ideology. *Journal of Family Issues*, 32(6), 709-734. doi: 10.1177/0192513X10396662
- Carter, D. B., & Patterson, C. J. (1982). Sex Roles As Social Conventions: The Development of Children's Conceptions of Sex-Role Stereotypes. *Developmental Psychology*, 18(6), 812. doi: 10.1037/0012-1649.18.6.812
- Çatalcalı-Soyer, A. (2009). Preschool Children's Storybooks: Stereotypes and Identities. *Mehmet Akif Ersoy University Journal of Social Sciences Institute*, (1), 13-27.
- Davies, B., & Banks, C. (1992). The Gender Trap: A Feminist Poststructuralist Analysis of Primary School Children's Talk About Gender. *Journal of curriculum studies*, 24(1), 1-25. doi: 10.1080/0022027920240101
- Dökmen, Z. (2010). *Gender: social psychological explanations. (6th Edition)*. Istanbul: Remzi Bookstore.
- Duke, T. S., & McCarthy, K. W. (2009). Homophobia, Sexism, and Early Childhood Education: A Review of the Literature. *Journal of Early Childhood Teacher Education*, 30(4), 385-403. doi: 10.1080/10901020903320320
- Eagly, A. H., & Wood, W. (2016). Social Role Theory of Sex Differences. *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Gender and Sexuality Studies*, 1-3. doi: 10.1002/9781118663219.wbegss183
- Ecevit, Y. (2011). Introduction to Gender Sociology. In the Sociology of Gender, edited by Yıldız Ecevit and Nadide Karkiner, Eskisehir: Anadolu University Press. Retrieved from <http://www.antal.yakadinmuzesi.org/dosyalar/dosyalar/TOPLUMSAL%20CINSIYET%20SOSYOLOJ%C4%B0S%C4%B0.pdf>
- Flax, J. (1987). Postmodernism and Gender Relations in Feminist Theory. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 12(4), 621-643.
- Foucault, M. (1980). *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972-1977*. Brighton: Harvester Press. Retrieved from https://monoskop.org/images/5/5d/Foucault_Michel_Power_Knowledge_Selected_Interviews_and_Other_Writings_1972-1977.pdf
- Foucault, M. (2016). *History of Sexuality*. Translation and edited by H. Uğur Tanrıöver. İstanbul: Ayrıntı Publications.
- Freeman, N. K. (2007). Preschoolers' Perceptions of Gender Appropriate Toys and Their Parents' Beliefs About Genderized Behaviors: Miscommunication, Mixed Messages, or Hidden Truths?. *Early Childhood Education Journal*, 34(5), 357-366. doi: 10.1007/s10643-006-0123-x
- Freud, S. (2009). *On Gender*. Translation and edited by Avni Önes, İstanbul: Say Publications.
- Fromm E. (1990). *Healthy Society*. Translation and edited by Y. Salman and Z. Tanrıöver. İstanbul: Payel Publications.
- Habip, B. (2014). *Freud and Femininity*. In Being Gender Feminist Perspectives on Social Sciences. İstanbul: Yapı Kredi Publications.
- Hançer, A. (2018). A Critical Look at the "Motherhood" Identity Of Women As A Gender Subject. *Mediterranean Journal of Women's Studies and Gender*, 1(2), 177-202.
- Hawkins, D. N., Amato, P. R., & King, V. (2006). Parent-Adolescent Involvement: The Relative Influence of Parent Gender and Residence. *Journal of Marriage and Family*, 68, 125-136. doi: 10.1111/j.1741-3737.2006.00238.x
- KaosGL (2013) How to Protect LGBT Students Against Family and School Clamping, Ankara: KaosGL. Retrieved from http://www.kaosgilderneji.org/resim/kutuphane/dl/kaosgl_egitimbroshuru_arsiv.pdf

- Kaplan, M. (2018). Feminism in The Post-Structuralist Theory Relationship, *International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies*, 4(9), 452-462. doi: 10.26728/ideas.128
- Kıymaz-Bahçeci, Ş. (2014). *Gender Conversations: A Guide to Gender-Based Violence Affecting Youth*. İstanbul: İstanbul Bilgi University Publications Retrieved from <https://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/toplumsalcinsiyetkonusmalari.pdf>
- Knafo, A., Iervolino, A. C., & Plomin, R. (2005). Masculine Girls and Feminine Boys: Genetic and Environmental Contributions to Atypical Gender Development in Early Childhood. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88(2), 400. doi: 10.1037/0022-3514.88.2.400
- Kohlberg, L. A. (1966). *A cognitive developmental analysis of children's sex role concepts and attitudes*. In E.C. Maccoby (Ed.), *The development of sex differences* (pp. 82-173). Stanford, CA: Stanford University Press.
- Köseler, F. (2009). *Gender Phenomenon in Preschool Story And Fairy Tale Books*. (Master Dissertation, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize). Retrieved from https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.js?p?id=xK3IKsbJXp9_0ykh2xeb-mg&no=jtEkHhgbzGhWYM3snXUEYw
- Levy, G. D., Barth, J. M., & Zimmerman, B. J. (1998). Associations Among Cognitive and Behavior Aspects of Preschoolers' Gender Role Development. *The Journal of Genetic Psychology*, 159(1), 121-126. doi: 10.1080/00221329809596140
- MacNaughton, G. (1997). Feminist Praxis and the Gaze in the Early Childhood Curriculum. *Gender and Education*, 9(3), 317-326. doi: 10.1080/09540259721286
- MacNaughton, G. (2000). *Rethinking Gender in Early Childhood Education*. London: Paul Chapman Publishing.
- MoNE, (2013). Pre-School Education Program, Ankara: Milli Eğitim Publishing House. Retrieved from <https://tegm.meb.gov.tr/dosya/okuloncesi/ooproram.pdf>
- Menekşe, F. N. (2019). *Examination of The Relationship Between the Toy Preferences and Gender Stereotypes of Preschool Children Aged 3-6 And Their Parents' Perceptions of Gender*. (Master Dissertation, İstanbul Commerce University, İstanbul). Retrieved from <http://acikerisim.ticaret.edu.tr/xmlui/handle/11467/2711>
- Murray, T.L. (2004). *Constructions of Gender: Comparing the Perceptions of Children From Traditional vs. Egalitarian Families*. (Doctoral Dissertation, Adelphi University, New York). Retrieved from <https://www.proquest.com/docview/305079491?pqorigsite=gscholar&fromopenview=true>
- Onur, B. (1995). *Gelişim psikolojisi: yetişkinlik, yaşlılık, ölüm* (3. baskı). Ankara:İmge.
- Pomerleau, A., Bolduc, D., Malcuit, G., & Cossette, L. (1990). Pink or Blue: Environmental Gender Stereotypes in the First Two Years of Life. *Sex Roles*, 22, 359-367.
- Roberts, L. C., & Hill, H. T. (2003). Come and Listen to A Story About A Girl Named Rex: Using Children's Literature to Debunk Gender Stereotypes. *Young Children*, 58(2), 39-42.
- Rust, J., Golombok, S., Hines, M., Johnston, K., Golding, J., & ALSPAC Study Team. (2000). The Role of Brothers and Sisters in the Gender Development of Preschool Children. *Journal of experimental child psychology*, 77(4), 292-303. doi: :10.1006/jecp.2000.2596
- Sarup, M. (1997). *Poststructuralism and Postmodernism*. Translation and edited by Abdülbaki Güçlü, Ankara: Ark Publisher.
- Sayılan, F. (2012). Gender and education. *Gender and Education Opportunities and Limits* (pp. 13-76). Ankara: Dipnot Publisher.
- Sumsion, J. (2005). Male Teachers in Early Childhood Education: Issues and Case Study. *Early Childhood Research Quarterly*, 20(1), 109-123. doi: 10.1016/j.ecresq.2005.01.001

- Şivgin, N., & Deniz, Ü. (2017). The Effect of Gender Roles Education Activities on Gender Stereotypes of 60-72 Month Old Children Attending Kindergarten. *Journal of International Social Research*, 10(50).
- Taguchi, H. L. (2005). Getting personal: How Early Childhood Teacher Education Troubles Students' and Teacher Educators' Identities Regarding Subjectivity and Feminism. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 6(3), 244-255.
- Taş, G. (2016). A General Evaluation on Feminism: Its Conceptual Analysis, Historical Processes and Transformations. *Academic Sensitivities*, 3(5).
- Tuncer, M., & Şen, B. G. (2018). Studies on Gender Equality İn Pre-School Education in Turkey. *Eurasian Journal of Social and Economic Studies*, 5(12), 870-882.
- Wilmarth, J. H., & Manning, M. S. (2007). Queering Early Childhood Practices: Opening up Possibilities with Common Children's Literature. *International Journal of Equity and Innovation in Early Childhood* 5(2), 5-16.
- Wood, E., Desmarais, S., & Gugula, S. (2002). The impact of Parenting Experience on Gender Stereotyped Toy Play of Children. *Sex Roles*, 47(1-2), 39-49.
- Yağan-Güder, S. (2017). An Examination of Cartoons Watched by Preschoolers in Terms of Gender Stereotypes: The Case of Niloya. *Journal of Qualitative Research in Education*, 5(2), 96-111.
- Yağan-Güder, S., & Güler-Yıldız, T. (2016). Role of the Family in Preschool Children's Perception of Gender. *Hacettepe University Journal of Education*, 31(2), 424-446.
- Yelland, N., & Kilderry, A. (2005). *Postmodernism, passion and potential for future childhoods*. In N. Yelland (Ed.). *Critical issues in early childhood education* (pp.243-248). England: Open University Press.

TANIM

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi, İstanbul Üniversitesi Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin yayınıdır. Açık erişimli, hakemli, yılda iki kere Nisan ve Ekim aylarında yayınlanan bilimsel bir dergidir. 1993 yılında kurulmuştur. Dergiye yayınlanması için gönderilen bilimsel makaleler Türkçe ya da İngilizce olmalıdır.

AMAÇ VE KAPSAM

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi, kadın sorunları ve araştırmaları alanında Türkiye'deki en eski hakemli dergilerden biridir. Dergi kadın çalışmaları konusunda bilim camiasına katkıda bulunmayı ve araştırmacılara bir platform sağlamayı hedefler. Dergi kadın çalışmalarını ve toplumsal cinsiyet çalışmalarını bütün yönleriyle ele alan araştırma ve çalışmalarını yayınlamaya odaklıdır ve (sosyoloji, felsefe, tarih, edebiyat, dil, sanat, kültür, hukuk, siyaset bilim, iktisat, sağlık, vb pek çok) farklı disiplinlerde yürütülen araştırmalara açıktır. Derginin hedef kitlesini akademisyenler, araştırmacılar, profesyoneller, öğrenciler ve ilgili mesleki, akademik kurum ve kuruluşlar oluşturur.

EDİTORYAL POLİTİKALAR VE HAKEM SÜRECİ

Yayın Politikası

Dergiye yayınlanmak üzere gönderilen makalelerin içeriği derginin amaç ve kapsamı ile uyumlu olmalıdır. Dergi, orijinal araştırma niteliğindeki yazıları yayınlamaya öncelik vermektedir.

Genel İlkeler

Daha önce yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere başka bir dergide halen değerlendirilmediği olmayan ve her bir yazar tarafından onaylanan makaleler değerlendirilmek üzere kabul edilir.

Ön değerlendirmeyi geçen yazılar iThenticate intihal tarama programından geçirilir. İntihal incelemesinden sonra, uygun makaleler Editör tarafından orijinaliteleri, metodolojileri, makalede ele alınan konunun önemi ve derginin kapsamına uygunluğu açısından değerlendirilir.

Bilimsel toplantılarda sunulan özet bildiriler, makalede belirtilmesi koşulu ile kaynak olarak kabul edilir. Editör, gönderilen makale biçimsel esaslara uygun ise, gelen yazıyı yurtiçinden ve / veya yurtdışından en az iki hakemin değerlendirmesine sunar, hakemler gerek gördüğü takdirde yazıda istenen değişiklikler yazarlar tarafından yapıldıktan sonra yayınlanmasına onay verir.

Makale yayınlanmak üzere Dergiye gönderildikten sonra yazarlardan hiçbirinin ismi, tüm yazarların yazılı izni olmadan yazar listesinden silinemez ve yeni bir isim yazar olarak eklenemez ve yazar sırası değiştirilemez.

Yayına kabul edilmeyen makale, resim ve fotoğraflar yazarlara geri gönderilmez. Yayınlanan yazı ve resimlerin tüm hakları Dergiye aittir.

Açık Erişim İlkesi

Dergi açık erişimlidir ve derginin tüm içeriği okura ya da okurun dahil olduğu kuruma ücretsiz olarak sunulur. Okurlar, ticari amaç haricinde, yayıncı ya da yazardan izin almadan dergi makalelerinin tam metnini okuyabilir, indirebilir, kopyalayabilir, arayabilir ve link sağlayabilir. Bu "<https://www.budapestopenaccessinitiative.org/translations/turkish-translation>" BOAI açık erişim tanımıyla uyumludur.

Derginin açık erişimli makaleleri Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası ("<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr>" CC BY-NC 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr>) olarak lisanslıdır.

Telif Hakkında

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları Creative Commons Atıf-GayrıTicari 4.0 Uluslararası ("<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr>" CC BY-NC 4.0) <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr> olarak lisanslıdır. CC BY-NC 4.0 lisansı, eserin ticari kullanım dışında her boyut ve formatta paylaşılmasına, kopyalanmasına, çoğaltılmasına ve orijinal esere uygun şekilde atıfta bulunmak kaydıyla yeniden düzenleme, dönüştürme ve eserin üzerine inşa etme dâhil adapte edilmesine izin verir.

İşleme Ücreti

Derginin tüm giderleri İstanbul Üniversitesi tarafından karşılanmaktadır. Dergide makale yayını ve makale süreçlerinin yürütülmesi ücrete tabi değildir. Dergiye gönderilen ya da yayın için kabul edilen makaleler için işleme ücreti ya da gönderim ücreti alınmaz.

Hakem Süreci

Daha önce yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere başka bir dergide halen değerlendirmede olmayan ve her bir yazar tarafından onaylanan makaleler değerlendirilmek üzere kabul edilir. Gönderilen ve ön kontrolü geçen makaleler iThenticate yazılımı kullanılarak intihal için taranır. İntihal kontrolünden sonra, uygun olan makaleler baş editör tarafından orijinallik, metodoloji, işlenen konunun önemi ve dergi kapsamı ile uyumluluğu açısından değerlendirilir. Baş editör, makaleleri, yazarların etnik kökeninden, cinsiyetinden, cinsel yöneliminden, uyruğundan, dini inancından ve siyasi felsefesinden bağımsız olarak değerlendirir. Yayına gönderilen makalelerin adil bir şekilde çift taraflı kör hakem değerlendirmesinden geçmelerini sağlar.

Seçilen makaleler en az iki ulusal/uluslararası hakeme değerlendirmeye gönderilir; yayın kararı, hakemlerin talepleri doğrultusunda yazarların gerçekleştirdiği düzenlemelerin ve hakem sürecinin sonrasında baş editör tarafından verilir.

Hakemlerin değerlendirmeleri objektif olmalıdır. Hakem süreci sırasında hakemlerin aşağıdaki hususları dikkate alarak değerlendirmelerini yapmaları beklenir.

- Makale yeni ve önemli bir bilgi içeriyor mu?
- Öz, makalenin içeriğini net ve düzgün bir şekilde tanımlıyor mu?
- Yöntem bütünlüklü ve anlaşılır şekilde tanımlanmış mı?
- Yapılan yorum ve varılan sonuçlar bulgularla kanıtlanıyor mu?
- Alandaki diğer çalışmalara yeterli referans verilmiş mi?
- Dil kalitesi yeterli mi?

Hakemler, gönderilen makalelere ilişkin tüm bilginin, makale yayınlanana kadar gizli kalmasını sağlamalı ve yazar tarafında herhangi bir telif hakkı ihlali ve intihal fark ederlerse editöre raporlamalıdır. Hakem, makale konusu hakkında kendini vasıflı hissetmiyor ya da zamanında geri dönüş sağlaması mümkün görünmüyorsa, editöre bu durumu bildirmeli ve hakem sürecine kendisini dahil etmemesini istemelidir.

Değerlendirme sürecinde editör hakemlere gözden geçirme için gönderilen makalelerin, yazarların özel mülkü olduğunu ve bunun imtiyazlı bir iletişim olduğunu açıkça belirtir. Hakemler ve yayın kurulu üyeleri başka kişilerle makaleleri tartışamazlar. Hakemlerin kimliğinin gizli kalmasına özen gösterilmelidir.

YAYIN ETİĞİ VE İLKELER

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi, yayın etiğinde en yüksek standartlara bağlıdır ve Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) ve World Association of Medical Editors (WAME) tarafından yayınlanan etik yayıncılık ilkelerini benimser; Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing başlığı altında ifade edilen ilkeler için: <https://publicationethics>.

org/resources/guidelines-new/principles-transparency-and-best-practice-scholarly-publishing

Gönderilen tüm makaleler orijinal, yayınlanmamış ve başka bir dergide değerlendirme sürecinde olmamalıdır. Her bir makale editörlerden biri ve en az iki hakem tarafından çift kör değerlendirmeden geçirilir. İntihal, duplikasyon, sahte yazarlık/inkar edilen yazarlık, araştırma/veri fabrikasyonu, makale dilimleme, dilimleyerek yayın, telif hakları ihlali ve çıkar çatışmasının gizlenmesi, etik dışı davranışlar olarak kabul edilir.

Kabul edilen etik standartlara uygun olmayan tüm makaleler yayından çıkarılır. Buna yayından sonra tespit edilen olası kuraldışı, uygunsuzluklar içeren makaleler de dahildir.

Araştırma Etiği

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi araştırma etiğinde en yüksek standartları gözetir ve aşağıda tanımlanan uluslararası araştırma etiği ilkelerini benimser. Makalelerin etik kurallara uygunluğu yazarların sorumluluğundadır.

- Araştırmanın tasarlanması, tasarımın gözden geçirilmesi ve araştırmanın yürütülmesinde, bütünlük, kalite ve şeffaflık ilkeleri sağlanmalıdır.
- Araştırma ekibi ve katılımcılar, araştırmanın amacı, yöntemleri ve öngörülen olası kullanımları; araştırmaya katılımın gerektirdikleri ve varsa riskleri hakkında tam olarak bilgilendirilmelidir.
- Araştırma katılımcılarının sağladığı bilgilerin gizliliği ve yanıt verenlerin gizliliği sağlanmalıdır. Araştırma katılımcıların özerkliğini ve saygınlığını koruyacak şekilde tasarlanmalıdır.
- Araştırma katılımcıları gönüllü olarak araştırmada yer almalı, herhangi bir zorlama altında olmamalıdır.
- Katılımcıların zarar görmesinden kaçınılmalıdır. Araştırma, katılımcıları riske sokmayacak şekilde planlanmalıdır.
- Araştırma bağımsızlığıyla ilgili açık ve net olunmalı; çıkar çatışması varsa belirtilmelidir.
- Deneysel çalışmalarda, araştırmaya katılmaya karar veren katılımcıların yazılı bilgilendirilmiş onayı alınmalıdır. Çocukların ve vesayet altındakilerin veya tasdiklenmiş akıl hastalığı bulunanların yasal vasisinin onayı alınmalıdır.
- Çalışma herhangi bir kurum ya da kuruluştan gerçekleştirilecekse bu kurum ya da kuruluştan çalışma yapılacağına dair onay alınmalıdır.
- İnsan ögesi bulunan çalışmalarda, “yöntem” bölümünde katılımcılardan “bilgilendirilmiş onam” alındığının ve çalışmanın yapıldığı kurumdaki etik kurul onayı alındığı belirtilmesi gerekir.

Yazarların Sorumluluğu

Makalelerin bilimsel ve etik kurallara uygunluğu yazarların sorumluluğundadır. Yazar makalenin orijinal olduğu, daha önce başka bir yerde yayınlanmadığı ve başka bir yerde, başka bir dilde yayınlanmak üzere değerlendirilmediği konusunda teminat sağlamalıdır. Uygulamadaki telif kanunları ve anlaşmaları gözetilmelidir. Telifle bağlı materyaller (örneğin tablolar, şekiller veya büyük alıntılar) gerekli izin ve teşekkürle kullanılmalıdır. Başka yazarların, katkıda bulunanların çalışmaları ya da yararlanılan kaynaklar uygun biçimde kullanılmalı ve referanslarda belirtilmelidir. Gönderilen makalede tüm yazarların akademik ve bilimsel olarak doğrudan katkısı olmalıdır, bu bağlamda “yazar” yayınlanan bir araştırmanın kavramsallaştırılmasına ve dizaynına, verilerin elde edilmesine, analizine ya da yorumlanmasına belirgin katkı yapan, yazının yazılması ya da bunun içerik açısından eleştirel biçimde gözden geçirilmesinde görev yapan birisi olarak görülür. Yazar olabilmenin diğer koşulları ise, makaledeki çalışmayı planlamak veya icra etmek ve / veya revize etmektir. Fon sağlanması, veri toplanması ya da araştırma grubunun genel süpervizyonu tek başına yazarlık hakkı kazandırmaz. Yazar olarak gösterilen tüm bireyler sayılan tüm ölçütleri karşılamalıdır ve yukarıdaki ölçütleri karşılayan her birey yazar olarak gösterilebilir. Yazarların isim sıralaması ortak verilen bir karar olmalıdır. Tüm yazarlar yazar sıralamasını **Telif Hakkı Anlaşması Formunda** imzalı olarak belirtmek zorundadırlar.

Yazarlık için yeterli ölçütleri karşılamayan ancak çalışmaya katkısı olan tüm bireyler “teşekkür / bilgiler” kısmında sıralanmalıdır. Bunlara örnek olarak ise sadece teknik destek sağlayan, yazıma yardımcı olan ya da sadece genel bir destek sağlayan, finansal ve materyal desteği sunan kişiler verilebilir.

Bütün yazarlar, araştırmanın sonuçlarını ya da bilimsel değerlendirmeyi etkileyebilme potansiyeli olan finansal ilişkiler, çıkar çatışması ve çıkar rekabetini beyan etmelidirler. Bir yazar kendi yayınlanmış yazısında belirgin bir hata ya da yanlışlık tespit ederse, bu yanlışlıklara ilişkin düzeltme ya da geri çekme için editör ile hemen temasa geçme ve işbirliği yapma sorumluluğunu taşır.

Editör ve Hakem Sorumlulukları

Baş editör, makaleleri, yazarların etnik kökeninden, cinsiyetinden, cinsel yöneliminden, uyruğundan, dini inancından ve siyasi felsefesinden bağımsız olarak değerlendirir. Yayına gönderilen makalelerin adil bir şekilde çift taraflı kör hakem değerlendirmesinden geçmelerini sağlar. Gönderilen makalelere ilişkin tüm bilginin, makale yayınlanana kadar gizli kalacağını garanti eder. Baş editör içerik ve yayının toplam kalitesinden sorumludur. Gereğinde hata sayfası yayınlamalı ya da düzeltme yapmalıdır.

Baş editör; yazarlar, editörler ve hakemler arasında çıkar çatışmasına izin vermez. Hakem atama konusunda tam yetkiye sahiptir ve Dergide yayınlanacak makalelerle ilgili nihai kararı vermekle yükümlüdür.

Hakemlerin araştırmayla ilgili, yazarlarla ve/veya araştırmanın finansal destekçileriyle çıkar çatışmaları olmamalıdır. Değerlendirmelerinin sonucunda tarafsız bir yargıya varmalıdırlar. Gönderilmiş yazılara ilişkin tüm bilginin gizli tutulmasını sağlamalı ve yazar tarafında herhangi bir telif hakkı ihlali ve intihal fark ederlerse editöre raporlamalıdırlar. Hakem, makale konusu hakkında kendini vasıflı hissetmiyor ya da zamanında geri dönüş sağlaması mümkün görünmüyorsa, editöre bu durumu bildirmeli ve hakem sürecine kendisini dahil etmemesini istemelidir.

Değerlendirme sürecinde editör hakemlere gözden geçirme için gönderilen makalelerin, yazarların özel mülkü olduğunu ve bunun imtiyazlı bir iletişim olduğunu açıkça belirtir. Hakemler ve yayın kurulu üyeleri başka kişilerle makaleleri tartışamazlar. Hakemlerin kimliğinin gizli kalmasına özen gösterilmelidir. Bazı durumlarda editörün kararıyla, ilgili hakemlerin makaleye ait yorumları aynı makaleyi yorumlayan diğer hakemlere gönderilerek hakemlerin bu süreçte aydınlatılması sağlanabilir.

YAZILARIN HAZIRLANMASI

Dil

Derginin yayın dili Türkçe ve İngiliz İngilizcesi'dir.

Yazıların Hazırlanması ve Yazım Kuralları

Aksi belirtilmedikçe gönderilen yazılarla ilgili tüm yazışmalar ilk yazarla yapılacaktır. Makale gönderimi online olarak <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijjws> adresinden erişilen <http://dergipark.gov.tr/login> üzerinden yapılmalıdır. Gönderilen yazılar, makale türünü belirten ve makaleyle ilgili detayları içeren (bkz: Son Kontrol Listesi) **Kapak Sayfası**; editöre mektup, yazının elektronik formunu içeren Microsoft Word 2003 ve üzerindeki versiyonları ile yazılmış elektronik dosya ve tüm yazarların imzaladığı **Telif Hakkı Anlaşması Formu** eklenerek gönderilmelidir.

1. Yazılar **Makale Şablonu** kullanılarak hazırlanmalıdır. Makale ana metninde, çift taraflı kör hakemlik süreci gereği, yazarın / yazarların kimlik bilgileri yer almamalıdır.
2. Türkçe ve İngilizce olarak 150-250 kelime arasında öz olmalıdır. Öz anlaşılır ve de dilbilgisi açısından doğru olmalıdır.
3. Türkçe özün altında çalışmanın içeriğini temsil eden 3-5 Türkçe anahtar kelime olmalıdır. İngilizce özün altında içeriği temsil eden 3-5 İngilizce anahtar kelime olmalıdır.
4. Çalışmaların başlıca şu unsurları içermesi gerekmektedir: Türkçe başlık, öz ve anahtar kelimeler; İngilizce başlık, öz ve anahtar kelimeler; ana metin bölümleri, kaynaklar, tablolar ve şekiller.

5. Makale Türleri

Araştırma Makaleleri: Orijinal araştırma makaleleri derginin kapsamına uygun konularda önemli, özgün bilimsel sonuçlar sunan araştırmaları raporlayan yazılardır. Orijinal araştırma makaleleri, Öz, Anahtar Kelimeler, Giriş, Yöntem, Bulgular, Tartışma, Sonuçlar, Kaynaklar bölümlerinden ve Tablo, Grafik ve Şekillerden oluşur. Öz aşağıda belirtildiği gibi yapılandırılmış olmalıdır. Özden sonra Giriş, Yöntem, Bulgular, Tartışma ve Sonuç bölümleri yer almalıdır.

Öz: Türkçe yazıların İngilizce özetlerinde mutlaka İngilizce başlık da yer almalıdır. Araştırma yazılarında Türkçe ve İngilizce özetler 150-250 kelime arasında olmalı ve aşağıdaki şekilde yapılandırılmalıdır:

Amaç/Aim: Yazının birincil ve asıl amacı;

Yöntem(ler)/Method(s): Veri kaynakları, çalışmanın iskeleti, çalışmaya katılanlar, görüşme/değerlendirmeler ve temel ölçümler;

Bulgular/Results: Ana bulgular;

Sonuç(lar)/Conclusion(s): Çıkartılacak sonuçlar belirtilmelidir.

Anahtar Kelimeler

Giriş: Giriş bölümünde konunun önemi, tarihçe ve bugüne kadar yapılmış çalışmalar, hipotez ve çalışmanın amacından söz edilmelidir. Hem ana hem de ikincil amaçlar açıkça belirtilmelidir. Sadece gerçekten ilişkili kaynaklar gösterilmeli ve çalışmaya ait veri ya da sonuçlardan söz edilmemelidir. Giriş bölümünün sonunda çalışmanın amacı, araştırma soruları veya hipotezler yazılmalıdır.

Yöntem: Yöntem bölümünde, veri kaynakları, hastalar ya da çalışmaya katılanlar, ölçekler, görüşme/değerlendirmeler ve temel ölçümler, yapılan işlemler ve istatistiksel yöntemler yer almalıdır. Yöntem bölümü, sadece çalışmanın planı ya da protokolü yazılırken bilinen bilgileri içermelidir; çalışma sırasında elde edilen tüm bilgiler bulgular kısmında verilmelidir.

Bulgular: Ana bulgular istatistiksel verilerle desteklenmiş olarak eksiksiz verilmeli ve bu bulgular uygun tablo, grafik ve şekillerle görsel olarak da belirtilmelidir. Bulgular yazıda, tablolarda ve şekillerde mantıklı bir sırayla önce en önemli sonuçlar olacak şekilde verilmelidir. Tablo ve şekillerdeki tüm veriyi yazıda vermemeli, sadece önemli noktaları vurgulanmalıdır.

Tartışma: Tartışma bölümünde o çalışmadan elde edilen veriler, kurulan hipotez doğrultusunda hipotezi destekleyen ve desteklemeyen bulgular ve sonuçlar irdelenmeli ve bu bulgu ve sonuçlar literatürde bulunan benzeri çalışmalarla kıyaslanmalı, farklılıklar varsa açıklanmalıdır. Çalışmanın yeni ve önemli yanları ve bunlardan çıkan sonuçları vurgulanmalıdır. Giriş ya da sonuçlar kısmında verilen bilgi ve veriler tekrarlanmamalıdır.

Sonuçlar: Çalışmadan elde edilen sonuçlar belirtilmelidir. Deneysel çalışmalar için ana bulguları kısaca özetleyerek tartışmaya başlamak, daha sonra bu bulgular için olası mekanizmaları veya açıklamaları ortaya koymak, sonuçları diğer ilgili çalışmalarla karşılaştırmak, çalışmanın sınırlarını belirtmek, gelecekteki araştırmalar ve uygulamalar için bulguların işaret ettiği olası çıkarımlara değinmek yararlı olacaktır. Sonuçlar, çalışmanın amaçları ile bağlantılı olmalıdır, ancak veriler tarafından yeterince desteklenmeyen nitelsiz ifadeler ve sonuçlardan kaçınılmalıdır. Yeni hipotezler gerektiğinde belirtilmeli, ancak açıkça tanımlanmalıdır.

Şekil, Resim, Tablo ve Grafikler: Yazı içindeki şekil, resim, tablo ve grafikler Arap sayıları ile numaralandırılmalıdır. Şekillerin metin içindeki yerleri belirtilmelidir.

Derleme: Yazının konusunda birikimi olan ve bu birikimleri uluslararası literatüre yayın ve atıf sayısı olarak yansıtmış uzmanlar tarafından hazırlanmış yazılar değerlendirmeye alınır. Yazarları dergi tarafından da davet edilebilir. Bir bilgi ya da konunun vardığı son düzeyi anlatan, tartışan, değerlendiren ve gelecekte yapılacak olan çalışmalara yön veren bir formatta hazırlanmalıdır. Derleme yazısı, başlık, öz ve anahtar kelimeler, ana metin bölümleri ve kaynaklardan oluşmalıdır.

6. Yayınlanmak üzere gönderilen makale ile birlikte yazar bilgilerini içeren **kapak sayfası** gönderilmelidir. Kapak sayfasında, makalenin başlığı, yazar veya yazarların bağlı oldukları kurum ve unvanları, kendilerine ulaşılabilecek adresler, cep, iş ve faks numaraları, ORCID ve e-posta adresleri yer almalıdır (bkz. Son Kontrol Listesi).
7. Referanslar APA 6 stiline uygun olarak hazırlanmalıdır.

KAYNAKLAR

Referans Stili ve Formatı

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi, metin içi alıntılama ve kaynak gösterme için APA (American Psychological Association) kaynak sitilinin 6. edisyonunu benimser. APA 6. Edisyon hakkında bilgi için:

- American Psychological Association. (2010). Publication manual of the American Psychological Association (6th ed.). Washington, DC: APA.

- <http://www.apastyle.org/>

Kaynakların doğruluğundan yazar(lar) sorumludur. Tüm kaynaklar metinde belirtilmelidir. Kaynaklar aşağıdaki örneklerdeki gibi gösterilmelidir.

Metin İçinde Kaynak Gösterme

Kaynaklar metinde parantez içinde yazarların soyadı ve yayın tarihi yazılarak belirtilmelidir. Birden fazla kaynak gösterilecekse kaynaklar arasında (;) işareti kullanılmalıdır. Kaynaklar alfabetik olarak sıralanmalıdır.

Örnekler:

Birden fazla kaynak;

(Esin ve ark., 2002; Karasar 1995)

Tek yazarlı kaynak;

(Akyolcu, 2007)

İki yazarlı kaynak;

(Sayiner ve Demirci, 2007, s. 72)

Üç, dört ve beş yazarlı kaynak;

Metin içinde ilk kullanımda: (Ailen, Ciambune ve Welch 2000, s. 12–13) Metin içinde tekrarlayan kullanımlarda: (Ailen ve ark., 2000)

Altı ve daha çok yazarlı kaynak;

(Çavdar ve ark., 2003)

Kaynaklar Bölümünde Kaynak Gösterme

Kullanılan tüm kaynaklar metnin sonunda ayrı bir bölüm halinde yazar soyadlarına göre alfabetik olarak numaralandırılmadan verilmelidir.

Kaynak yazımı ile ilgili örnekler aşağıda verilmiştir.

Kitap

a) Türkçe Kitap

Karasar, N. (1995). *Araştırmalarda rapor hazırlama* (8.bs). Ankara: 3A Eğitim Danışmanlık Ltd.

b) Türkçeye Çevrilmiş Kitap

Mucchielli, A. (1991). *Zihniyetler* (A. Kotil, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

c) Editörlü Kitap

Ören, T., Üney, T. ve Çölkesen, R. (Ed.). (2006). *Türkiye bilişim ansiklopedisi*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.

d) Çok Yazarlı Türkçe Kitap

Tonta, Y., Bitirim, Y. ve Sever, H. (2002). *Türkçe arama motorlarında performans değerlendirme*. Ankara: Total Bilişim.

e) İngilizce Kitap

Kamien R., & Kamien A. (2014). *Music: An appreciation*. New York, NY: McGraw-Hill Education.

f) İngilizce Kitap İçerisinde Bölüm

Bassett, C. (2006). Cultural studies and new media. In G. Hall & C. Birchall (Eds.), *New cultural studies: Adventures in theory* (pp. 220–237). Edinburgh, UK: Edinburgh University Press.

g) Türkçe Kitap İçerisinde Bölüm

Erkmen, T. (2012). Örgüt kültürü: Fonksiyonları, öğeleri, işletme yönetimi ve liderlikteki önemi. M. Zencirkıran (Ed.), *Örgüt sosyolojisi kitabı* içinde (s. 233–263). Bursa: Dora Basım Yayın.

h) Yayıncının ve Yazarın Kurum Olduğu Yayın

Türk Standartları Enstitüsü. (1974). *Adlandırma ilkeleri*. Ankara: Yazar.

Makale

a) Türkçe Makale

Mutlu, B. ve Savaşer, S. (2007). Çocuğu ameliyat sonrası yoğun bakımda olan ebeveynlerde stres nedenleri ve azaltma girişimleri. *İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 15(60), 179–182.

b) İngilizce Makale

de Cillia, R., Reisingl, M., & Wodak, R. (1999). The discursive construction of national identity. *Discourse and Society*, 10(2), 149–173. <http://dx.doi.org/10.1177/0957926599010002002>

c) Yediden Fazla Yazarlı Makale

Lal, H., Cunningham, A. L., Godeaux, O., Chlibek, R., Diez-Domingo, J., Hwang, S.-J. ... Heineman, T. C. (2015). Efficacy of an adjuvanted herpes zoster subunit vaccine in older adults. *New England Journal of Medicine*, 372, 2087–2096. <http://dx.doi.org/10.1056/NEJMoa1501184>

d) DOI'si Olmayan Online Edinilmiş Makale

Al, U. ve Doğan, G. (2012). Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü tezlerinin atıf analizi. *Türk Kütüphaneciliği*, 26, 349–369. Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/>

e) DOI'si Olan Makale

Turner, S. J. (2010). Website statistics 2.0: Using Google Analytics to measure library website effectiveness. *Technical Services Quarterly*, 27, 261–278. <http://dx.doi.org/10.1080/07317131003765910>

f) Advance Online Olarak Yayımlanmış Makale

Smith, J. A. (2010). Citing advance online publication: A review. *Journal of Psychology*. Advance online publication. <http://dx.doi.org/10.1037/a45d7867>

g) Popüler Dergi Makalesi

Semerçioğlu, C. (2015, Haziran). Sıradanlığın rayıhası. *Sabit Fikir*, 52, 38–39.

Tez, Sunum, Bildiri

a) Türkçe Tezler

Sarı, E. (2008). *Kültür kimlik ve politika: Mardin'de kültürlerarasılık*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

b) Ticari Veritabanında Yer Alan Yüksek Lisans Ya da Doktora Tezi

Van Brunt, D. (1997). *Networked consumer health information systems* (Doctoral dissertation). Available from ProQuest Dissertations and Theses. (UMI No. 9943436)

c) Kurumsal Veritabanında Yer Alan İngilizce Yüksek Lisans/Doktora Tezi

Yaylalı-Yıldız, B. (2014). *University campuses as places of potential publicness: Exploring the political, social and cultural practices in Ege University* (Doctoral dissertation). Retrieved from: Retrieved from <http://library.iyte.edu.tr/tr/hizli-erisim/iyte-tez-portali>

d) Web’de Yer Alan İngilizce Yüksek Lisans/Doktora Tezi

Tonta, Y. A. (1992). *An analysis of search failures in online library catalogs* (Doctoral dissertation, University of California, Berkeley). Retrieved from <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/phd/ickapak.html>

e) Dissertations Abstracts International’da Yer Alan Yüksek Lisans/Doktora Tezi

Appelbaum, L. G. (2005). Three studies of human information processing: Texture amplification, motion representation, and figure-ground segregation. *Dissertation Abstracts International: Section B. Sciences and Engineering*, 65(10), 5428.

f) Sempozyum Katkısı

Krinsky-McHale, S. J., Zigman, W. B., & Silverman, W. (2012, August). Are neuropsychiatric symptoms markers of prodromal Alzheimer’s disease in adults with Down syndrome? In W. B. Zigman (Chair), *Predictors of mild cognitive impairment, dementia, and mortality in adults with Down syndrome*. Symposium conducted at American Psychological Association meeting, Orlando, FL.

g) Online Olarak Erişilen Konferans Bildiri Özeti

Çınar, M., Doğan, D. ve Seferoğlu, S. S. (2015, Şubat). *Eğitimde dijital araçlar: Google sınıf uygulaması üzerine bir değerlendirme* [Öz]. Akademik Bilişim Konferansında sunulan bildiri, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir. Erişim adresi: <http://ab2015.anadolu.edu.tr/index.php?menu=5&submenu=27>

h) Düzenli Olarak Online Yayımlanan Bildiriler

Herculano-Houzel, S., Collins, C. E., Wong, P., Kaas, J. H., & Lent, R. (2008). The basic nonuniformity of the cerebral cortex. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 105, 12593-12598. <http://dx.doi.org/10.1073/pnas.0805417105>

i) Kitap Şeklinde Yayımlanan Bildiriler

Schneider, R. (2013). Research data literacy. S. Kurbanoglu ve ark. (Ed.), *Communications in Computer and Information Science: Vol. 397. Worldwide Communalities and Challenges in Information Literacy Research and Practice* içinde (s. 134–140). Cham, İsviçre: Springer. <http://dx.doi.org/10.1007/978-3-319-03919-0>

j) Kongre Bildirisi

Çepni, S., Bacanak A. ve Özsevgeç T. (2001, Haziran). *Fen bilgisi öğretmen adaylarının fen branşlarına karşı tutumları ile fen branşlarındaki başarılarının ilişkisi*. X. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi’nde sunulan bildiri, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

Diğer Kaynaklar

a) Gazete Yazısı

Toker, Ç. (2015, 26 Haziran). ‘Unutma’ notları. *Cumhuriyet*, s. 13.

b) Online Gazete Yazısı

Tamer, M. (2015, 26 Haziran). E-ticaret hamle yapmak için tüketiciyi bekliyor. *Milliyet*. Erişim adresi: <http://www.milliyet.com.tr>

c) Web Page/Blog Post

Bordwell, D. (2013, June 18). David Koepp: Making the world movie-sized [Web log post]. Retrieved from <http://www.davidbordwell.net/blog/page/27/>

d) Online Ansiklopedi/Sözlük

Bilgi mimarisi. (2014, 20 Aralık). Vikipedi içinde. Erişim adresi: http://tr.wikipedia.org/wiki/Bilgi_mimarisi

Marcoux, A. (2008). Business ethics. In E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford encyclopedia of philosophy*. Retrieved from <http://plato.stanford.edu/entries/ethics-business/>

e) Podcast

Radyo ODTÜ (Yapımcı). (2015, 13 Nisan). *Modern sabahlar* [Podcast]. Erişim adresi: <http://www.radyoodtu.com.tr/>

f) Bir Televizyon Dizisinden Tek Bir Bölüm

Shore, D. (Senarist), Jackson, M. (Senarist) ve Bookstaver, S. (Yönetmen). (2012). Runaways [Televizyon dizisi bölümü]. D. Shore (Baş yapımcı), *House M.D.* içinde. New York, NY: Fox Broadcasting.

g) Müzik Kaydı

Say, F. (2009). Galata Kulesi. *İstanbul senfonisi* [CD] içinde. İstanbul: Ak Müzik.

Son Kontrol Listesi

Aşağıdaki listede eksik olmadığından emin olun:

- Editöre mektup
  - ✓ Makalenin türü
  - ✓ Başka bir dergiye gönderilmemiş olduğu bilgisi
  - ✓ Sponsor veya ticari bir firma ile ilişkisi (varsa belirtiniz)
  - ✓ Kaynakların APA6'ya göre belirtildiği
  - ✓ İngilizce yönünden kontrolünün yapıldığı
  - ✓ Yazarlara Bilgide detaylı olarak anlatılan dergi politikalarının gözden geçirildiği
- Telif Hakkı Anlaşması Formu
- Daha önce basılmış materyal (yazı-resim-tablo) kullanılmış ise izin belgesi
- Kapak sayfası
  - ✓ Makalenin kategorisi
  - ✓ Türkçe ve İngilizce başlık
  - ✓ Yazarların ismi soyadı, unvanları ve bağlı oldukları kurumlar (üniversite ve fakülte bilgisinden sonra şehir ve ülke bilgisi), e-posta adresleri
  - ✓ Sorumlu yazarın e-posta adresi, açık yazışma adresi, iş telefonu, GSM, faks nosu
  - ✓ Tüm yazarların ORCID'leri
  - ✓ Finansal destek (varsa belirtiniz)
  - ✓ Çıkar çatışması (varsa belirtiniz)
  - ✓ Teşekkür (varsa belirtiniz)
- Makale ana metni
  - Önemli: Ana metinde yazarın / yazarların kimlik bilgilerinin yer almamış olması gerekir.
  - ✓ Türkçe ve İngilizce başlık
  - ✓ Özetler: 150-250 kelime Türkçe ve 150-250 kelime İngilizce
  - ✓ Anahtar Kelimeler: 3-5 adet Türkçe ve 3-5 adet İngilizce
  - ✓ Makale ana metin bölümleri
  - ✓ Finansal destek (varsa belirtiniz)
  - ✓ Çıkar çatışması (varsa belirtiniz)
  - ✓ Teşekkür (varsa belirtiniz)
  - ✓ Son notlar (varsa belirtiniz)
  - ✓ Kaynaklar
  - ✓ Tablolar-Resimler, Şekiller (başlık, tanım ve alt yazılarıyla)

DESCRIPTION

Istanbul University Journal of Women's Studies - İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi is the publication of Istanbul University Centre for Practice and Research in Women's Studies. It is an open access, scholarly, peer-reviewed journal published biannually in April and October. The journal was founded in 1993. Manuscripts submitted for publication should be in Turkish or English.

AIM AND SCOPE

Istanbul University Journal of Women's Studies - İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi is one of the oldest, peer-reviewed journals covering women's studies in Turkey. The journal aims to contribute to the scientific community in the field and aims to provide a platform for researchers. The journal focuses on the publication of research and studies covering all aspects of the women's studies and gender studies, and welcomes research conducted within a variety of different disciplines (including sociology, philosophy, history, language and literature, art, cultural studies, law, political science, economy, health, and other related areas). The target group of the journal consists of academicians, researchers, professionals, students, related professional and academic bodies and institutions.

EDITORIAL POLICIES AND PEER REVIEW PROCESS

Publication Policy

The subjects covered in the manuscripts submitted to the Journal for publication must be in accordance with the aim and scope of the journal. The journal gives priority to original research papers submitted for publication.

General Principles

Only those manuscripts approved by its every individual author and that were not published before in or sent to another journal, are accepted for evaluation.

Submitted manuscripts that pass preliminary control are scanned for plagiarism using iThenticate software. After plagiarism check, the eligible ones are evaluated by editor-in-chief for their originality, methodology, the importance of the subject covered and compliance with the journal scope.

Short presentations that took place in scientific meetings can be referred if indicated in the article. The editor hands over the papers matching the formal rules to at least two national/international referees for evaluation and gives green light for publication upon modification by the authors in accordance with the referees' claims. Changing the name of an author (omission, addition or order) in papers submitted to the Journal requires written permission of all declared authors. Refused manuscripts and graphics are not returned to the author.

Open Access Statement

The journal is an open access journal and all content is freely available without charge to the user or his/her institution. Except for commercial purposes, users are allowed to read, download, copy, print, search, or link to the full texts of the articles in this journal without asking

prior permission from the publisher or the author. This is in accordance with the “<https://www.budapestopenaccessinitiative.org/read>” BOAI definition of open access.

The open access articles in the journal are licensed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (“<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.en>” CC BY-NC 4.0) license. (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.en>)

Copyright Notice

Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license (“<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>” CC BY-NC 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>) which permits unrestricted, non-commercial use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

Article Processing Charge

All expenses of the journal are covered by the Istanbul University. Processing and publication are free of charge with the journal. There is no article processing charges or submission fees for any submitted or accepted articles.

Peer Review Process

Only those manuscripts approved by its every individual author and that were not published before in or sent to another journal, are accepted for evaluation.

Submitted manuscripts that pass preliminary control are scanned for plagiarism using iThenticate software. After plagiarism check, the eligible ones are evaluated by Editor-in-Chief for their originality, methodology, the importance of the subject covered and compliance with the journal scope. Editor-in-Chief evaluates manuscripts for their scientific content without regard to ethnic origin, gender, sexual orientation, citizenship, religious belief or political philosophy of the authors and ensures a fair double-blind peer review of the selected manuscripts.

The selected manuscripts are sent to at least two national/international referees for evaluation and publication decision is given by Editor-in-Chief upon modification by the authors in accordance with the referees’ claims.

Editor-in-Chief does not allow any conflicts of interest between the authors, editors and reviewers and is responsible for final decision for publication of the manuscripts in the Journal.

Reviewers’ judgments must be objective. Reviewers’ comments on the following aspects are expected while conducting the review.

- Does the manuscript contain new and significant information?
- Does the abstract clearly and accurately describe the content of the manuscript?
- Is the problem significant and concisely stated?
- Are the methods described comprehensively?
- Are the interpretations and conclusions justified by the results?
- Is adequate references made to other Works in the field?
- Is the language acceptable?

Reviewers must ensure that all the information related to submitted manuscripts is kept as confidential and must report to the editor if they are aware of copyright infringement and plagiarism on the author’s side.

A reviewer who feels unqualified to review the topic of a manuscript or knows that its prompt review will be impossible should notify the editor and excuse himself from the review process.

The editor informs the reviewers that the manuscripts are confidential information and that this is a privileged interaction. The reviewers and editorial board cannot discuss the manuscripts with other persons. The anonymity of the referees is important.

PUBLICATION ETHICS AND PUBLICATION MALPRACTICE STATEMENT

Istanbul University Journal of Women's Studies - İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi is committed to upholding the highest standards of publication ethics and pays regard to Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing published by the Committee on Publication Ethics (COPE), the Directory of Open Access Journals (DOAJ), to access the Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA), and the World Association of Medical Editors (WAME) on <https://publicationethics.org/resources/guidelines-new/principles-transparency-and-best-practice-scholarly-publishing>

All parties involved in the publishing process (Editors, Reviewers, Authors and Publishers) are expected to agree on the following ethical principles.

All submissions must be original, unpublished (including as full text in conference proceedings), and not under the review of any other publication synchronously. Each manuscript is reviewed by one of the editors and at least two referees under double-blind peer review process. Plagiarism, duplication, fraud authorship/denied authorship, research/data fabrication, salami slicing/salami publication, breaching of copyrights, prevailing conflict of interest are unethical behaviors.

All manuscripts not in accordance with the accepted ethical standards will be removed from the publication. This also contains any possible malpractice discovered after the publication. In accordance with the code of conduct we will report any cases of suspected plagiarism or duplicate publishing.

Research Ethics

Istanbul University Journal of Women's Studies - İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi adheres to the highest standards in research ethics and follows the principles of international research ethics as defined below. The authors are responsible for the compliance of the manuscripts with the ethical rules.

- Principles of integrity, quality and transparency should be sustained in designing the research, reviewing the design and conducting the research.
- The research team and participants should be fully informed about the aim, methods, possible uses and requirements of the research and risks of participation in research.
- The confidentiality of the information provided by the research participants and the confidentiality of the respondents should be ensured. The research should be designed to protect the autonomy and dignity of the participants.
- Research participants should participate in the research voluntarily, not under any coercion.
- Any possible harm to participants must be avoided. The research should be planned in such a way that the participants are not at risk.
- The independence of research must be clear; and any conflict of interest or must be disclosed.
- In experimental studies with human subjects, written informed consent of the participants who decide to participate in the research must be obtained. In the case of children and those under wardship or with confirmed insanity, legal custodian's assent must be obtained.

- If the study is to be carried out in any institution or organization, approval must be obtained from this institution or organization.
- In studies with human subject, it must be noted in the method's section of the manuscript that the informed consent of the participants and ethics committee approval from the institution where the study has been conducted have been obtained.

Author Responsibilities

It is authors' responsibility to ensure that the article is in accordance with scientific and ethical standards and rules. And authors must ensure that submitted work is original. They must certify that the manuscript has not previously been published elsewhere or is not currently being considered for publication elsewhere, in any language. Applicable copyright laws and conventions must be followed. Copyright material (e.g. tables, figures or extensive quotations) must be reproduced only with appropriate permission and acknowledgement. Any work or words of other authors, contributors, or sources must be appropriately credited and referenced.

All the authors of a submitted manuscript must have direct scientific and academic contribution to the manuscript. The author(s) of the original research articles is defined as a person who is significantly involved in "conceptualization and design of the study", "collecting the data", "analyzing the data", "writing the manuscript", "reviewing the manuscript with a critical perspective" and "planning/conducting the study of the manuscript and/or revising it". Fund raising, data collection or supervision of the research group are not sufficient roles to be accepted as an author. The author(s) must meet all these criteria described above. The order of names in the author list of an article must be a co-decision and it must be indicated in the **Copyright Agreement Form**. The individuals who do not meet the authorship criteria but contributed to the study must take place in the acknowledgement section. Individuals providing technical support, assisting writing, providing a general support, providing material or financial support are examples to be indicated in acknowledgement section.

All authors must disclose all issues concerning financial relationship, conflict of interest, and competing interest that may potentially influence the results of the research or scientific judgment.

When an author discovers a significant error or inaccuracy in his/her own published paper, it is the author's obligation to promptly cooperate with the Editor to provide retractions or corrections of mistakes.

Responsibility for the Editor and Reviewers

Editor-in-Chief evaluates manuscripts for their scientific content without regard to ethnic origin, gender, sexual orientation, citizenship, religious belief or political philosophy of the authors. He/She provides a fair double-blind peer review of the submitted articles for publication and ensures that all the information related to submitted manuscripts is kept as confidential before publishing.

Editor-in-Chief is responsible for the contents and overall quality of the publication. He/She must publish errata pages or make corrections when needed.

Editor-in-Chief does not allow any conflicts of interest between the authors, editors and reviewers. Only he has the full authority to assign a reviewer and is responsible for final decision for publication of the manuscripts in the Journal.

Reviewers must have no conflict of interest with respect to the research, the authors and/or the research funders. Their judgments must be objective.

Reviewers must ensure that all the information related to submitted manuscripts is kept as confidential and must report to the editor if they are aware of copyright infringement and plagiarism on the author's side.

A reviewer who feels unqualified to review the topic of a manuscript or knows that its prompt review will be impossible should notify the editor and excuse himself from the review process.

The editor informs the reviewers that the manuscripts are confidential information and that this is a privileged interaction. The reviewers and editorial board cannot discuss the manuscripts with other persons. The anonymity of the referees must be ensured. In particular situations, the editor may share the review of one reviewer with other reviewers to clarify a particular point.

MANUSCRIPT ORGANIZATION

Language

The language of the journal is both Turkish and British English.

Manuscript Organization and Submission

All correspondence will be sent to the first-named author unless otherwise specified. Manuscript is to be submitted online via <http://dergipark.gov.tr/login> that can be accessed at <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijjws> and it must be accompanied by a **Title Page** specifying the article category (i.e. research article, review etc.) and including information about the manuscript (see the Submission Checklist) and cover letter to the editor. Manuscripts should be prepared in Microsoft Word 2003 and upper versions. In addition, **Copyright Agreement Form** that has to be signed by all authors must be submitted.

1. Manuscripts should be prepared using the **Article Template**. Due to double blind peer review, manuscript file must not include any information about the author.
2. The abstract must be between 150–250 words and written as one paragraph. Please ensure that abstract reads well and is grammatically correct.
3. Underneath the abstract, 3-5 keywords that inform the reader about the content of the study should be specified.
4. The manuscripts should contain mainly these components: title, abstract and keywords; sections, references, tables and figures.
5. **Article Types**

Research Article: Original research articles report substantial and original scientific results within the journal scope. Original research articles are comprised of Abstract, Key Words, Introduction, Methods, Results, Discussion, Conclusion, References and Figures, Tables and Graphics. The abstract must be structured as in below. The abstract must be followed by Introduction, Method, Results, Discussion and Conclusions.

Abstract: The abstracts in the language of the article and in English must be between 150-250 words and structured as follows: aim, method, results, and conclusions.

Aim -the primary purpose of the article;

Method -data sources, design of the study, participants, interventions, and main outcome measures;

Results -key findings;

Conclusions - Conclusions derived from the study should be stated.

Keywords

Introduction: This section must contain a clear statement of the general and specific objectives as well as the hypotheses which the work is designed to test. It should also give a brief account of the reported literature. The last sentence should clearly state the primary and secondary purposes of the article. Only, the actual references related with the issues have to be indicated

and data or findings related with the current study must not be included in this section.

Methods: This section must contain explicit, concise descriptions of all procedures, materials and methods (i.e. data sources, participants, scales, interviews/reviews, basic measurements, applications, statistical methods) used in the investigation to enable the reader to judge their accuracy, reproducibility, etc. This section should include the known findings at the beginning of the study and the findings during the study must be reported in results section.

Results: The results should be presented in logical sequence in the text, tables, and figures, giving the main or most important findings first. The all the data in the tables or figures should not be repeated in the text; only the most important observations must be emphasized or summarized.

Discussion: The findings of the study, the findings and results which support or do not support the hypothesis of the study should be discussed, results should be compared and contrasted with findings of other studies in the literature and the different findings from other studies should be explained. The new and important aspects of the study and the conclusions that follow from them should be emphasized. The data or other information given in the Introduction or the Results section should not be repeated in detail.

Conclusions: Conclusions derived from the study should be stated. For experimental studies, it is useful to begin the discussion by summarizing briefly the main findings, then explore possible mechanisms or explanations for these findings, compare and contrast the results with other relevant studies, state the limitations of the study, and explore the implications of the findings for future research and practice. The conclusions should be linked with the goals of the study but unqualified statements and conclusions not adequately supported by the data should be avoided. New hypotheses should be stated when warranted, but should be labeled clearly as such.

Figures, Tables and Graphics: Figures, Tables and Graphics should be numbered in Arabic numerals in the text. The places of the figures, tables and graphics should be signed in the text.

Review Article: Reviews prepared by authors who have extensive knowledge on a particular field and whose scientific background has been translated into a high volume of publications with a high citation potential are welcomed. These authors may even be invited by the journal. Reviews should describe, discuss, and evaluate the current level of knowledge of practice and should guide future studies. Review article should contain title, abstract and keywords; body text with sections, and references.

6. A title page including author information must be submitted together with the manuscript. The title page is to include fully descriptive title of the manuscript and, affiliation, title, e-mail address, ORCID, postal address, phone, mobile phone and fax number of the author(s) (see The Submission Checklist).
7. References should be prepared as APA 6th edition.

REFERENCES

Reference Style and Format

Istanbul University Journal of Women's Studies - İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi complies with APA (American Psychological Association) style 6th Edition for referencing and quoting. For more information:

- American Psychological Association. (2010). *Publication manual of the American Psychological Association* (6th ed.). Washington, DC: APA.
- <http://www.apastyle.org>

Accuracy of citation is the author's responsibility. All references should be cited in text. Reference list must be in alphabetical order. Type references in the style shown below.

Citations in the Text

Citations must be indicated with the author surname and publication year within the parenthesis. If more than one citation is made within the same parenthesis, separate them with (;).

Samples:

More than one citation;

(Esin, et al., 2002; Karasar, 1995)

Citation with one author;

(Akyolcu, 2007)

Citation with two authors;

(Sayıner & Demirci, 2007)

Citation with three, four, five authors;

First citation in the text: (Ailen, Ciembrune, & Welch, 2000) Subsequent citations in the text:
(Ailen, et al., 2000)

Citations with more than six authors;

(Çavdar, et al., 2003)

Citations in the Reference

All the citations done in the text should be listed in the References section in alphabetical order of author surname without numbering. Below given examples should be considered in citing the references.

Basic Reference Types

Book

a) Turkish Book

Karasar, N. (1995). *Araştırmalarda rapor hazırlama* (8th ed.) [Preparing research reports]. Ankara, Turkey: 3A Eğitim Danışmanlık Ltd.

b) Book Translated into Turkish

Mucchielli, A. (1991). *Zihniyetler* [Mindsets] (A. Kotil, Trans.). İstanbul, Turkey: İletişim Yayınları.

c) Edited Book

Ören, T., Üney, T., & Çölkesen, R. (Eds.). (2006). *Türkiye bilişim ansiklopedisi* [Turkish Encyclopedia of Informatics]. İstanbul, Turkey: Papatya Yayıncılık.

d) Turkish Book with Multiple Authors

Tonta, Y., Bitirim, Y., & Sever, H. (2002). *Türkçe arama motorlarında performans değerlendirme* [Performance evaluation in Turkish search engines]. Ankara, Turkey: Total Bilişim.

e) Book in English

Kamien R., & Kamien A. (2014). *Music: An appreciation*. New York, NY: McGraw-Hill Education.

f) Chapter in an Edited Book

Bassett, C. (2006). Cultural studies and new media. In G. Hall & C. Birchall (Eds.), *New cultural studies: Adventures in theory* (pp. 220–237). Edinburgh, UK: Edinburgh University Press.

g) Chapter in an Edited Book in Turkish

Erkmen, T. (2012). Örgüt kültürü: Fonksiyonları, öğeleri, işletme yönetimi ve liderlikteki önemi [Organization culture: Its functions, elements and importance in leadership and business management]. In M. Zencirkıran (Ed.), *Örgüt sosyolojisi* [Organization sociology] (pp. 233–263). Bursa, Turkey: Dora Basım Yayın.

h) Book with the same organization as author and publisher

American Psychological Association. (2009). *Publication manual of the American psychological association* (6th ed.). Washington, DC: Author.

Article

a) Turkish Article

Mutlu, B., & Savaşer, S. (2007). Çocuğu ameliyat sonrası yoğun bakımda olan ebeveynlerde stres nedenleri ve azaltma girişimleri [Source and intervention reduction of stress for parents whose children are in intensive care unit after surgery]. *Istanbul University Florence Nightingale Journal of Nursing*, 15(60), 179–182.

b) English Article

de Cillia, R., Reisigl, M., & Wodak, R. (1999). The discursive construction of national identity. *Discourse and Society*, 10(2), 149–173. <http://dx.doi.org/10.1177/0957926599010002002>

c) Journal Article with DOI and More Than Seven Authors

Lal, H., Cunningham, A. L., Godeaux, O., Chlibek, R., Diez-Domingo, J., Hwang, S.-J. ... Heineman, T. C. (2015). Efficacy of an adjuvanted herpes zoster subunit vaccine in older adults. *New England Journal of Medicine*, 372, 2087–2096. <http://dx.doi.org/10.1056/NEJMoa1501184>

d) Journal Article from Web, without DOI

Sidani, S. (2003). Enhancing the evaluation of nursing care effectiveness. *Canadian Journal of Nursing Research*, 35(3), 26–38. Retrieved from <http://cjr.nrc.mcgill.ca>

e) Journal Article with DOI

Turner, S. J. (2010). Website statistics 2.0: Using Google Analytics to measure library website effectiveness. *Technical Services Quarterly*, 27, 261–278. <http://dx.doi.org/10.1080/07317131003765910>

f) Advance Online Publication

Smith, J. A. (2010). Citing advance online publication: A review. *Journal of Psychology*. Advance online publication. <http://dx.doi.org/10.1037/a45d7867>

g) Article in a Magazine

Henry, W. A., III. (1990, April 9). Making the grade in today's schools. *Time*, 135, 28–31.

Doctoral Dissertation, Master's Thesis, Presentation, Proceeding

a) Dissertation/Thesis from a Commercial Database

Van Brunt, D. (1997). *Networked consumer health information systems* (Doctoral dissertation). Available from ProQuest Dissertations and Theses database. (UMI No. 9943436)

b) Dissertation/Thesis from an Institutional Database

Yaylalı-Yıldız, B. (2014). *University campuses as places of potential publicness: Exploring the politicals, social and cultural practices in Ege University* (Doctoral dissertation). Retrieved from Retrieved from: <http://library.iyte.edu.tr/tr/hizli-erisim/iyte-tez-portali>

c) Dissertation/Thesis from Web

Tonta, Y. A. (1992). *An analysis of search failures in online library catalogs* (Doctoral dissertation, University of California, Berkeley). Retrieved from <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/phd/ickapak.html>

d) Dissertation/Thesis abstracted in Dissertations Abstracts International

Appelbaum, L. G. (2005). Three studies of human information processing: Texture amplification, motion representation, and figure-ground segregation. *Dissertation Abstracts International: Section B. Sciences and Engineering*, 65(10), 5428.

e) Symposium Contribution

Krinsky-McHale, S. J., Zigman, W. B., & Silverman, W. (2012, August). Are neuropsychiatric symptoms markers of prodromal Alzheimer's disease in adults with Down syndrome? In W. B. Zigman (Chair), *Predictors of mild cognitive impairment, dementia, and mortality in adults with Down syndrome*. Symposium conducted at the meeting of the American Psychological Association, Orlando, FL.

f) Conference Paper Abstract Retrieved Online

Liu, S. (2005, May). *Defending against business crises with the help of intelligent agent based early warning solutions*. Paper presented at the Seventh International Conference on Enterprise Information Systems, Miami, FL. Abstract retrieved from http://www.iceis.org/iceis2005/abstracts_2005.htm

g) Conference Paper - In Regularly Published Proceedings and Retrieved Online

Herculano-Houzel, S., Collins, C. E., Wong, P., Kaas, J. H., & Lent, R. (2008). The basic nonuniformity of the cerebral cortex. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 105, 12593–12598. <http://dx.doi.org/10.1073/pnas.0805417105>

h) Proceeding in Book Form

Parsons, O. A., Pryzwansky, W. B., Weinstein, D. J., & Wiens, A. N. (1995). Taxonomy for psychology. In J. N. Reich, H. Sands, & A. N. Wiens (Eds.), *Education and training beyond the doctoral degree: Proceedings of the American Psychological Association National Conference on Postdoctoral Education and Training in Psychology* (pp. 45–50). Washington, DC: American Psychological Association.

i) Paper Presentation

Nguyen, C. A. (2012, August). *Humor and deception in advertising: When laughter may not be the best medicine*. Paper presented at the meeting of the American Psychological Association, Orlando, FL.

Other Sources

a) Newspaper Article

Browne, R. (2010, March 21). This brainless patient is no dummy. *Sydney Morning Herald*, 45.

b) Newspaper Article with no Author

New drug appears to sharply cut risk of death from heart failure. (1993, July 15). *The Washington Post*, p. A12.

c) Web Page/Blog Post

Bordwell, D. (2013, June 18). David Koepp: Making the world movie-sized [Web log post]. Retrieved from <http://www.davidbordwell.net/blog/page/27/>

d) Online Encyclopedia/Dictionary

Ignition. (1989). In *Oxford English online dictionary* (2nd ed.). Retrieved from <http://dictionary.oed.com>

INFORMATION FOR AUTHORS

Marcoux, A. (2008). Business ethics. In E. N. Zalta (Ed.). *The Stanford encyclopedia of philosophy*. Retrieved from <http://plato.stanford.edu/entries/ethics-business/>

e) Podcast

Dunning, B. (Producer). (2011, January 12). *in Fact: Conspiracy theories* [Video podcast]. Retrieved from <http://itunes.apple.com/>

f) Single Episode in a Television Series

Egan, D. (Writer), & Alexander, J. (Director). (2005). Failure to communicate. [Television series episode]. In D. Shore (Executive producer), *House*; New York, NY: Fox Broadcasting.

g) Music

Fuchs, G. (2004). Light the menorah. On *Eight nights of Hanukkah* [CD]. Brick, NJ: Kid Kosher.

SUBMISSION CHECKLIST

Ensure that the following items are present:

- Cover letter to the editor
  - ✓ The category of the manuscript
  - ✓ Confirming that “the paper is not under consideration for publication in another journal”.
  - ✓ Including disclosure of any commercial or financial involvement.
  - ✓ Confirming that last control for fluent English was done.
  - ✓ Confirming that journal policies detailed in Information for Authors have been reviewed.
  - ✓ Confirming that the references cited in the text and listed in the references section are in line with APA 6.
- Copyright Form
- Permission of previous published material if used in the present manuscript
- Title page
  - ✓ The category of the manuscript
  - ✓ The title of the manuscript
  - ✓ All authors’ names and affiliations (institution, faculty/department, city, country),
  - ✓ e-mail addresses
  - ✓ Corresponding author’s email address, full postal address, telephone and fax number
  - ✓ ORCIDs of all authors.
  - ✓ Grant support (if exists)
  - ✓ Conflict of interest (if exists)
  - ✓ Acknowledgement (if exists)
- Main Manuscript Document
  - Important: Please avoid mentioning the author(s) names in the manuscript
  - ✓ The title of the manuscript
  - ✓ Abstract (150-250 words)
  - ✓ Key words: 3-5 words
  - ✓ Body text sections
  - ✓ Grant support (if exists)
  - ✓ Conflict of interest (if exists)
  - ✓ Acknowledgement (if exists)
  - ✓ References
  - ✓ All tables, illustrations (figures) (including title, explanation, captions)

COPYRIGHT AGREEMENT FORM / TELİF HAKKI ANLAŞMASI FORMU

İstanbul University
İstanbul Üniversitesi

Journal name: Istanbul University Journal of Women's Studies
Dergi Adı: İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi

Copyright Agreement Form
Telif Hakkı Anlaşması Formu

Responsible/Corresponding Author <i>Sorumlu Yazar</i>	
Title of Manuscript <i>Makalenin Başlığı</i>	
Acceptance date <i>Kabul Tarihi</i>	
List of authors <i>Yazarların Listesi</i>	

Sıra No	Name - Surname <i>Adı-Soyadı</i>	E-mail <i>E-Posta</i>	Signature <i>İmza</i>	Date <i>Tarih</i>
1				
2				
3				
4				
5				

Manuscript Type (Research Article, Review, etc.) <i>Makalenin türü (Araştırma makalesi, Derleme, v.b.)</i>	
--	--

Responsible/Corresponding Author: <i>Sorumlu Yazar:</i>	
---	--

University/company/institution	<i>Çalıştığı kurum</i>	
Address	<i>Posta adresi</i>	
E-mail	<i>E-posta</i>	
Phone; mobile phone	<i>Telefon no; GSM no</i>	

<p>The author(s) agrees that:</p> <p>The manuscript submitted is his/her/their own original work, and has not been plagiarized from any prior work, all authors participated in the work in a substantive way, and are prepared to take public responsibility for the work, all authors have seen and approved the manuscript as submitted, the manuscript has not been published and is not being submitted or considered for publication elsewhere, the text, illustrations, and any other materials included in the manuscript do not infringe upon any existing copyright or other rights of anyone. İSTANBUL UNIVERSITY will publish the content under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license that gives permission to copy and redistribute the material in any medium or format other than commercial purposes as well as remix, transform and build upon the material by providing appropriate credit to the original work.</p> <p>The Contributor(s) or, if applicable the Contributor's Employer, retain(s) all proprietary rights in addition to copyright, patent rights. I/We indemnify İSTANBUL UNIVERSITY and the Editors of the Journals, and hold them harmless from any loss, expense or damage occasioned by a claim or suit by a third party for copyright infringement, or any suit arising out of any breach of the foregoing warranties as a result of publication of my/our article. I/We also warrant that the article contains no libelous or unlawful statements, and does not contain material or instructions that might cause harm or injury. This Copyright Agreement Form must be signed/ratified by all authors. Separate copies of the form (completed in full) may be submitted by authors located at different institutions; however, all signatures must be original and authenticated.</p>
--

<p>Yazar(lar) aşağıdaki hususları kabul eder:</p> <p>Sunulan makalenin yazar(lar)ın orijinal çalışması olduğunu ve intihal yapmadıklarını, Tüm yazarların bu çalışmaya aslı olarak katılmış olduklarını ve bu çalışma için her türlü sorumluluğu aldıklarını, Tüm yazarların sunulan makalenin son halini gördüklerini ve onayladıklarını, Makalenin başka bir yerde basılmadığını veya basılmak için sunulmadığını, Makalede bulunan metnin, şekillerin ve dokümanların diğer şahıslara ait olan Telif Haklarını ihlal etmediğini kabul ve taahhüt ederler. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'nin bu fikri eseri, Creative Commons Atf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı ile yayınlamasına izin verirler. Creative Commons Atf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı, eserin ticari kullanımı dışında her boyut ve formatta paylaşılmasına, kopyalanmasına, çoğaltılmasına ve orijinal esere uygun şekilde atfta bulunmak kaydıyla yeniden düzenleme, dönüştürme ve eserin üzerine inşa etme dâhil adapte edilmesine izin verir.</p> <p>Yazar(lar)ın veya varsa yazar(lar)ın işverenin telif dâhil patent hakları, fikri mülkiyet hakları saklıdır. Ben/Biz, telif hakkı ihlali nedeniyle üüncü şahıslarca vuku bulacak hak talebi veya açılacak davalarda İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ve Dergi Editörlerinin hiçbir sorumluluğunun olmadığını, tüm sorumluluğun yazarlara ait olduğunu taahhüt ederim/ederiz.</p> <p>Ayrıca Ben/Biz makalede hiçbir suç unsuru veya kanuna aykırı ifade bulunmadığını, araştırma yapılırken kanuna aykırı herhangi bir malzeme ve yöntem kullanılmadığını taahhüt ederim/ederiz.</p> <p>Bu Telif Hakkı Anlaşması Formu tüm yazarlar tarafından imzalanmalıdır/onaylanmalıdır. Form farklı kurumlarda bulunan yazarlar tarafından ayrı kopyalar halinde doldurularak sunulabilir. Ancak, tüm imzaların orijinal veya kantonlanabilir şekilde onaylı olması gerekir.</p>

Responsible/Corresponding Author: <i>Sorumlu Yazar:</i>	Signature / İmza	Date / Tarih
		...../...../.....